

Bevolkingstrends

***Statistisch kwartaalblad over de
demografie van Nederland***

Jaargang 51 – 1e kwartaal 2003

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2002–2003	= 2002 tot en met 2003
2002/2003	= het gemiddelde over de jaren 2002 tot en met 2003
2002/'03	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2002 en eindigend in 2003
1992/'93–2002/'03	= boekjaar enzovoort, 1992/'93 tot en met 2002/'03

In geval van afronding kan het voorkomen dat de som van de aantallen afwijkt van het totaal. Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Geachte lezer,

Voor u ligt het eerste nummer van *Bevolkingstrends*, een nieuwe kwartaalpublicatie over de demografie van Nederland. Deze publicatie vervangt, na vijftig jaar, de *Maandstatistiek van de Bevolking*.

De overgang van *Maandstatistiek* naar *Bevolkingstrends* is het zichtbare resultaat van een ontwikkeling die zich bij het CBS de afgelopen jaren steeds duidelijker is gaan aftekenen: een ontwikkeling van 'cijferfabriek' naar 'bron van statistische informatie'. Daarbij passen verschillende publicatiemediën. Voor actuele, gedetailleerde cijfers en korte berichten zijn elektronische publicaties – in het bijzonder *Statline* – het meest geëigend, terwijl papieren publicaties zich beter lenen voor uitgebreidere informatieve artikelen.

Voor de publicatie van (mede) op CBS-gegevens gebaseerd onderzoek naar historische en toekomstige ontwikkelingen in de Nederlandse demografie, zal *Bevolkingstrends* voortaan dan ook ons belangrijkste medium zijn.

Deze eerste aflevering van *Bevolkingstrends* is de eerste van een nieuwe reeks, maar geen mijlpaal waarbij de lange traditie van de *Maandstatistiek van de Bevolking* overboord wordt gezet. De veranderde samenstelling en frequentie van dit tijdschrift rechtvaardigen een nieuwe naam, maar de voortzetting van een traditie van feitelijke en objectieve artikelen rechtvaardigt evenzeer onze keus om dit nummer als het eerste van jaargang 51 te beschouwen. Met ingang van deze aflevering verschijnt *Bevolkingstrends* vier keer per jaar, waardoor een jaarabonnement tegen een aanzienlijk lager tarief (€ 45,25) kan worden aangeboden.

Het beschikbaar komen van nieuwe registraties, naast de gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministraties en diverse CBS-enquêtes, zal een sterke impuls geven aan het onderzoek naar de samenhang tussen strikt demografische en andere sociaal-economische bevolkingskenmerken. *Bevolkingstrends* wil zo ruim mogelijk aandacht besteden aan de uitkomsten van dit 'bredere' demografische onderzoek. Uiteraard staat *Bevolkingstrends* als publicatiemedium open voor auteurs van buiten het CBS, onder de voorwaarde dat in het onderzoek (deels) gebruik is gemaakt van CBS-gegevens. Voor meer informatie hierover en richtlijnen met betrekking tot de aanlevering van manuscripten kunt u contact opnemen met:

Joop Garssen
Tel.: (070) 337 57 88
E-mail: jgsn@cbs.nl

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair Bedrijf

Ontwerp omslag

WAT Ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: (045) 570 70 70
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek
Voorburg/Heerlen, 2003.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik
of intern gebruik is toegestaan.

Prijzen excl. administratie- en
verzendkosten
Abonnementsprijs: € 45,25
Prijs per los nummer: € 12,50
Kengetal: B-15
ISSN 0024-8711
CBS-productnummer: 0360603010

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Rubrieken

Actuele bevolkingstrends	4
Demografie in het nieuws	5
Rangen en standen	7
Nederland in kaart	8
Nederland en Europa	9
Publicaties en activiteiten	10

Artikelen

Demografie van de jeugd, 2002	11
Bevolkingsprognose 2002–2050: anderhalf miljoen inwoners erbij	21
Bevolkingsprognose 2002–2050: veronderstellingen	27
Allochtonenprognose 2002–2050: bijna twee miljoen niet-westerse allochtonen in 2010	34
Veel uitkeringen onder niet-westerse allochtonen	42
Een derde van de immigranten binnen zes jaar weer vertrokken	45
Echtscheidingskansen van allochtonen: berekeningsmethode	49
Echtscheidingskansen van allochtonen: specifieke groepen	54
Demografie van de Indische Nederlanders, 1930–2001	58
Relatief sterke toename honderdplussers	67

Tabellen

Doodsoorzaken, 2001	71
Wijziging van nationaliteit, 1997–2001	74
Asielverzoeken, 1997–2001	75
Bevolkingsprognose, 2002–2050	76
Allochtonenprognose, 2002–2050	77
Maand-, kwartaal- en jaarcijfers	78

Technische toelichting en verklaring van termen	79
--	----

Demografie op het web	82
------------------------------	----

Rubrieken

Actuele bevolkingstrends

Groei Nederlandse bevolking neemt af

Nederland telt op dit moment 16,2 miljoen inwoners. Begin 2001 werd de 16-miljoenste inwoner geteld. In twee jaar zijn er ruim 200 duizend mensen bijgekomen, een aantal dat overeenkomt met het inwonertal van Eindhoven. Vorig jaar was de bevolkingsgroei overigens beduidend lager dan in 2001 (*grafiek 1*). Terwijl in 2000 en 2001 de bevolkingsgroei rond de 120 duizend lag, daalde het groeicijfer in 2002 tot onder de 90 duizend. Hiervoor kunnen vier oorzaken worden aangewezen: de immigratie nam af, de emigratie nam toe, er overleden meer mensen en het bevolkingsregister werd opgeschoond. Alleen de – overigens lichte – toename van het aantal geboorten heeft in 2002 een positieve bijdrage geleverd aan de bevolkingsgroei.

Het aantal immigranten daalde van 133 duizend in 2001 naar 124 duizend in 2002. De sterkste afname deed zich voor bij Antillianen en Arubanen, van 8 duizend naar 6 duizend. Ook het aantal asiemigranten liep terug, vooral uit Afghanistan, Irak en Iran. Uit de EU-landen kwamen eveneens minder emigranten. De afname gold overigens niet voor alle landen. Zo bleef het aantal immigranten uit de ‘traditionele’ immigratielanden Marokko, Turkije en Suriname vrijwel stabiel.

De emigratie nam toe van 63 duizend in 2001 naar 67 duizend in 2002. De stijging deed zich vooral voor onder in Nederland geboren personen. Voor de laatstgenoemden zijn België en Duitsland de favoriete bestemmingen. Ook het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Spanje zijn in trek, en buiten Europa de Verenigde Staten. Wat betreft degenen die niet in Nederland zijn geboren, nam vooral de emigratie van Antillianen en Arubanen toe.

Niet iedereen die verhuist, meldt dat bij de gemeente. Als een gemeente vaststelt dat iemand niet (meer) woont op het adres waar hij of zij staat geregistreerd, wordt een zogenaamde administratieve afvoering doorgevoerd. Wordt later vastgesteld dat de betreffende persoon op een ander adres in dezelfde of een andere gemeente verblijft, dan vindt een administratieve opnemingsplaats. Het aantal afvoeringen is aanzienlijk hoger dan het aantal opne-

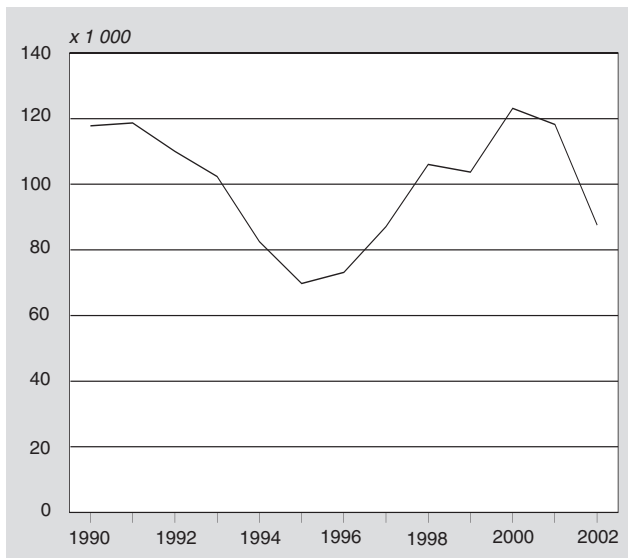
mingen. De afgelopen jaren bedroeg het saldo zo'n 20 duizend per jaar. In 2002 was het saldo met bijna 29 duizend beduidend hoger. Aangenomen wordt dat de afvoeringen voor een belangrijk deel personen betreffen die uit Nederland zijn vertrokken. Het is daarom gebruikelijk het saldo van de administratieve correcties bij het emigratiecijfer op te tellen.

Doordat in 2002 de immigratie daalde en tegelijkertijd de emigratie en het saldo van de administratieve correcties toenamen, daalde het migratiesaldo sterk, van 50 duizend in 2001 naar minder dan 30 duizend in 2002 (*grafiek 2*).

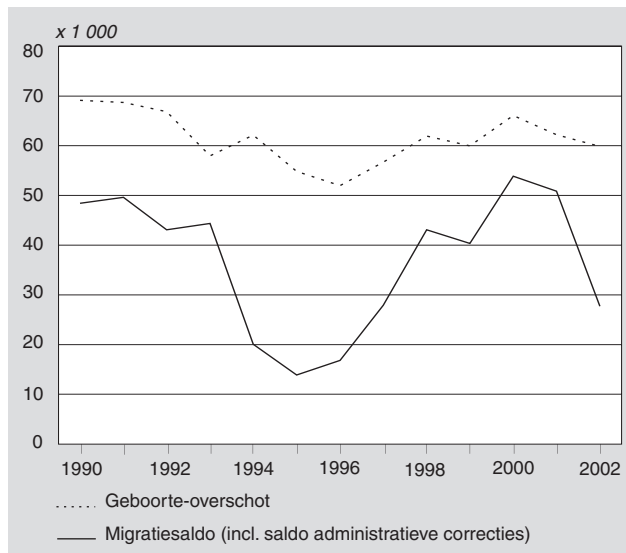
Het aantal overledenen nam toe van 140 duizend in 2001 naar 143 duizend in 2002. Deze lichte stijging is het gevolg van de voortgaande vergrijzing. Het aantal overledenen zal de komende jaren verder toenemen. Dit is een belangrijke oorzaak van de teruglopende bevolkingsgroei in de komende jaren. Het aantal levendgeborenen nam in 2002 licht toe, maar deze stijging was kleiner dan die van het aantal overledenen. Het geboorte-overschot (het verschil tussen het aantal levendgeborenen en het aantal overledenen) nam hierdoor af, van 62 duizend in 2001 naar 60 duizend in 2002.

Grafiek 2 laat duidelijk zien dat het geboorte-overschot en het migratiesaldo een parallel verloop vertonen. Beide waren begin jaren negentig hoog, daalden halverwege de jaren negentig, namen weer toe tot 2000 en daalden vervolgens opnieuw. Een verklaring hiervoor is dat de ontwikkeling van zowel het geboorte-overschot als het migratiesaldo voor een deel wordt beïnvloed door de economische conjunctuur. Een ongunstig economisch klimaat leidt tot een daling van het geboortecijfer en de immigratie, en tot een stijging van de emigratie. Het effect op het geboortecijfer is daarbij pas na ruim een jaar zichtbaar. De daling van het geboorte-overschot in 2002 kan overigens niet aan de economische situatie worden toegeschreven. Zoals opgemerkt is deze daling het gevolg van een toenemend aantal overledenen. Op grond van de sterke afname van het vertrouwen in de economie in de loop van 2002 kan worden verwacht dat het aantal geboorten in de tweede helft van 2003 zal gaan dalen.

1. Bevolkingsgroei

2. Geboorte-overschot en migratiesaldo

Demografie in het nieuws

Kind en echtscheiding

In Nederland worden jaarlijks meer dan 35 duizend kinderen met de scheiding van hun ouders geconfronteerd. Ouders zijn dan vaak zo bezig met hun eigen problemen, dat ze onvoldoende aandacht hebben voor de kinderen. Onderzoek bevestigt dat veel kinderen lijden onder de scheiding. Er moet daarom meer aandacht komen voor kinderen met scheidende en gescheiden ouders. Het is van belang dat ouders goede afspraken maken over waar het kind gaat wonen, over de alimentatie en over de bezoeksregeling. Dat die goede afspraken er lang niet altijd komen, blijkt uit cijfers van het CBS. Ruim een kwart van de kinderen ziet na de scheiding de uitwonende ouder – meestal de vader – niet meer. Soms verdwijnt hij met de noorderzon of wil het kind hem niet meer zien, maar soms ook werkt de moeder tegen. Spruijt en collega's maken duidelijk dat na een scheiding omgang met de ouders voor de kinderen het beste is.

Bron: E. Spruijt et al., 2002, *Het verdeelde kind. Literatuuronderzoek. Omgang na Scheiding, Universiteit Utrecht*

Een grijzer land

In 2010 telt Nederland 16,7 miljoen inwoners, een half miljoen meer dan nu. Het aantal ouderen neemt met tien procent toe: in 2010 is 14,9 procent van de bevolking 65 jaar of ouder, zo voorspelt het CBS. Het probleem van de vergrijzing openbaart zich snel, maar is vooral een zaak van de wat langere termijn. In 2040 zijn er per honderd inwoners van 20–64 jaar 42 mensen van 65 jaar of ouder. De grijze druk zal in dat jaar bijna twee keer zo hoog zijn als nu. De 'verzorgingsstaat' zal er dan ook anders uit komen te zien. De vergrijzing is onafwendbaar, en dat geldt ook voor de hogere leeftijd die Nederlanders bereiken. Hooguit zou men vraagtekens kunnen plaatsen bij het verscherpte anti-rookbeleid. Zeker is dat de grijze golf de VUT en de pensioenregelingen onbetaalbaar maakt: langer doorwerken zal de regel zijn.

Bron: NRC Handelsblad, 21 december 2002

Meer informatie over de bevolkingsprognose elders in deze aflevering van *Bevolkingstrends*

Nederland verkleurt

Onder de oppervlakte van het migratiedebat sluimert bezorgdheid over de toekomst van Nederland. Vormen de 'minderheden' van nu binnenkort de meerderheid? Demografen voorspellen dat dit nog wel even zal duren. Prognoses maken echter duidelijk dat het land in 2050 sterk verkleurd zal zijn. Enkele feiten:

- Tien procent van de inwoners van Nederland is niet-westers allochtoon, maar dat percentage kent grote regionale verschillen. In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag maken niet-westerse allochtonen een derde van de bevolking uit, in de meeste gemeenten buiten de randstad is dat minder dan drie procent;
- Het aandeel van de niet-westerse allochtonen in de bevolking zal de komende vijftig jaar verdubbelen tot twintig procent;
- Vrouwen die immigreren uit niet-westerse landen krijgen meer kinderen dan vrouwen die in Nederland zijn geboren. Bovendien krijgen ze hun kinderen op jongere leeftijd;
- In Nederland is ongeveer één op de zes jongeren een kind van niet-westerse immigranten. In Amsterdam is dit 55 procent;
- Per saldo vertrokken in 2001 meer autochtonen dan er terugkeerden. Onder allochtonen, vooral uit niet-westerse herkomstlanden, is deze verhouding omgekeerd;
- Na 2010 komen meer migranten naar Nederland om tekorten op de arbeidsmarkt te lenigen. Aziatische immigranten zullen in 2020 onder de niet-westerse allochtonen de grootste groep vormen.

Bron: *Intermediair*, 9 januari 2003

Uit elkaar

Nederland kampt met relatieproblemen, en er zijn dan ook meer 'exen' dan ooit. In 2002 vonden 34 duizend echtscheidingen plaats, 5 duizend 'flitscheidingen' en 70 duizend scheidingen onder ongehuwde samenwoners. Dit resulteerde in meer dan 200 duizend nieuwe exen in één jaar tijd. Nog maar dertig jaar geleden werd er nauwelijks gescheiden. Vrouwen waren economisch afhankelijk van hun man. Een belangrijk doel van het huwelijk was de materiële verzorging en opvoeding van de kinderen. Voor die functies is het huwelijk echter minder noodzakelijk geworden. Vrouwen zijn nu financieel zelfstandig en kunnen in geval van nood een beroep doen op de overheid. Bestaat de eeuwige liefde eigenlijk wel? Of geloven we massaal in een illusie? Het antwoord op beide vragen is 'ja'. Uit onderzoek van het CBS blijkt dat de toename van het aantal echtscheidingen niet duidt op een verslechtering van de gezinssituatie: een relatie die niet goed is, leidt tegenwoordig alleen sneller tot een echtscheiding. Stellen die bij elkaar blijven, blijken doorgaans namelijk gelukkiger dan echtparen dertig jaar geleden.

Bron: *HP/De Tijd*, 24 januari 2003

Samenwonen is gezond

Verskillende factoren maken dat (al dan niet gehuwde) samenwoners gelukkiger en gezonder zijn dan alleenstaanden. Samenwonen verhoogt bovendien de levensverwachting. Cijfers van het CBS laten zien dat gehuwde mannen gemiddeld zo'n vier jaar langer leven dan ongehuwde mannen, en zo'n drie jaar langer dan gescheiden mannen. Hoewel het huwelijk bij vrouwen minder sterke effecten op de levensverwachting heeft – ook alleenstaande vrouwen letten beter op hun gezondheid en hebben meestal een groter sociaal netwerk dan alleenstaande mannen – worden gehuwde vrouwen toch zo'n twee jaar ouder dan hun alleenstaande seksegenoten. Het hogere sterfterisico van niet-gehuwden heeft voor een groot deel te maken met hun leefstijl. Er zijn dus waarschijnlijk weinig dingen zo goed voor onze gezondheid als een relatie. Desondanks is de afgelopen vijf jaar het aantal eenpersoonshuishoudens alleen maar toegenomen, met gemiddeld 40 duizend per jaar. Nederland kent nu 2,4 miljoen alleenstaanden, nog afgezien van alleenstaande ouders. Dit aantal zal volgens het CBS toenemen tot ruim 3,3 miljoen in 2030.

Bron: *Algemeen Dagblad*, 14 februari 2003

Zwaan-kleef-aan

De belangrijkste stroom immigranten komt Nederland binnen via gezinshereniging en gezinsvorming. Vier op de tien niet-Nederlandse immigranten in 2001 kwamen voor dit doel. Het gaat hierbij om familieleden en huwelijkspartners die uit het buitenland overkomen. De gezinsmigratie is de belangrijkste oorzaak van de verkleuring van de Nederlandse samenleving. Vooral door de immigratie van partners zal Nederland de komende twintig jaar te maken krijgen met een kleine immigratiegolf. Voor de twee grootste groepen allochtonen, Turken en Marokkanen, betekent dit de komende twintig jaar een immigratie van 90 duizend Turkse en 75 duizend Marokkaanse partners, doorgaans uit achtergestelde gebieden als Centraal-Anatolië en het Marokkaanse Rifgebergte. De voornaamste reden om een partner te kiezen uit het eigen land van herkomst is de invloed van de familie. Bovendien zijn er voor Turken en Marokkanen genoeg redenen om naar Nederland te komen. 'De werkloosheid onder jonge huwbare mannen in Marokko is schrikbarend hoog', zegt Erna Hooghiemstra van de Nederlandse Gezinsraad.

Bron: *Elsevier*, 22 februari 2003

Moderne alleenstaande moeders

Het matriarchaat is in opkomst... In snel tempo groeit het aantal gezinnen waarin de vader ontbreekt. Veel alleenstaande moeders in dergelijke gezinnen hebben een eigen inkomen en zijn gelukkig. Toch is het leven voor sommigen van hen verre van ideaal. In deprimerende krantenberichten over uitzichtloze armoede en torenhoge huurschulden zijn zij het steevast die het lot treft. Het beeld verschuift echter. Alleenstaande moeders zitten minder vaak in de bijstand: bijna 40 procent van hen heeft een baan, een aandeel dat volgens het CBS in tien jaar is verdubbeld. En omdat hun aantal snel toeneemt – één op de zes gezinnen is een eenoudergezin – wordt de alleenstaande moeder langzamerhand een geaccepteerd verschijnsel. Onderzoeker Jan Latten van het CBS ontwaart een 'voorzichtige tendens richting matriarchaat'. Moeders zullen in economisch opzicht steeds zelfstandiger worden. De kinderopvang zal uitbreiden, waarbij de staat de rol van de ontbrekende partner voor een deel overneemt.

Bron: de Volkskrant, 5 maart 2003

CBS voorziet groei instroom buitenlandse werkkrachten

Vanaf 2010 zullen er steeds meer arbeidsmigranten naar Nederland komen. Ook zal driekwart van de totale bevolkingsgroei veroorzaakt worden door immigratie van en geboorten onder niet-westerse allochtonen. Dit voorspelt de nieuwe Allochtonenprognose van het CBS.

'De komende jaren zit er, vanwege de economische recessie, nog een dip in de arbeidsmigratie. Maar vanaf 2010 zal er blijvend vraag zijn naar arbeidskrachten uit het buitenland', zegt Jan Latten van het CBS. 'Doordat de generatie babyboomers in 2010 met pensioen gaat, ontstaat er een uitstroom op de arbeidsmarkt'. De meeste arbeidsmigranten zullen uit landen van de Europese Unie en Oost- en Centraal Europa komen. Ook uit Azië verwacht het CBS in 2010 arbeidsmigranten.

Bron: de Volkskrant, 19 maart 2003

Meer informatie over de allochtonenprognose elders in deze aflevering van Bevolkingstrends.

Rangen en standen

Turkije en Marokko belangrijkste herkomstlanden van partners

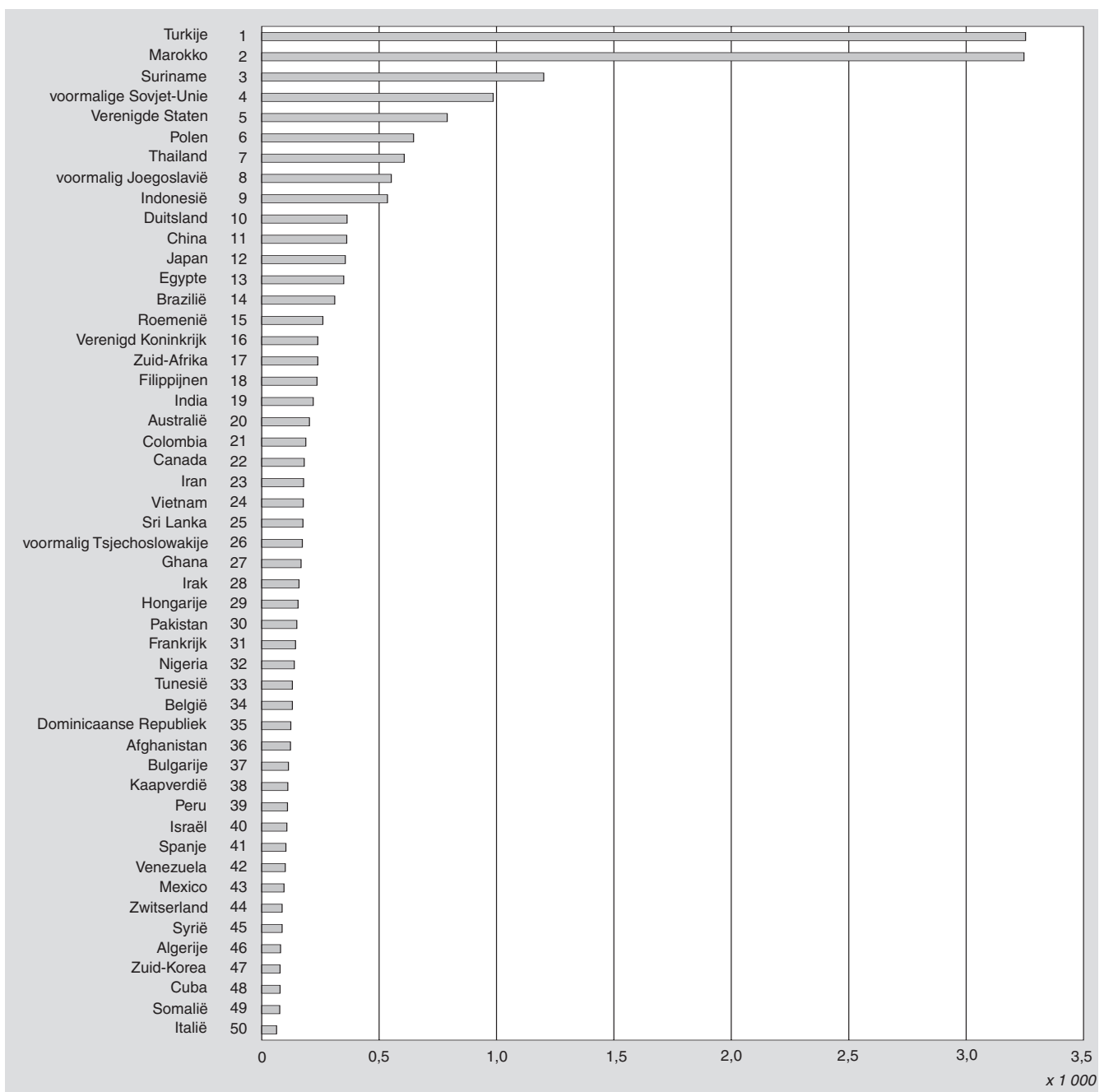
In 2001 zijn ruim 20 duizend niet-Nederlanders naar Nederland gekomen om te trouwen of ongehuwd te gaan samenwonen met iemand die hier al woont. Ruim zeven op de tien immigrerende partners waren vrouwen. De grootste groep werd in 2001 gevormd door ruim 6 duizend Turkse en Marokkaanse bruiden en bruidegoms. Daarmee kwam ongeveer dertig procent van alle immigrerende buitenlandse partners uit Turkije of Marokko. Op de derde plaats bevond zich Suriname.

Uit de West-Europese landen komen relatief weinig mensen naar Nederland om te trouwen of te gaan samenwonen. In 2001 arriveerden zelfs meer partners uit landen als Iran en Irak dan uit Bel-

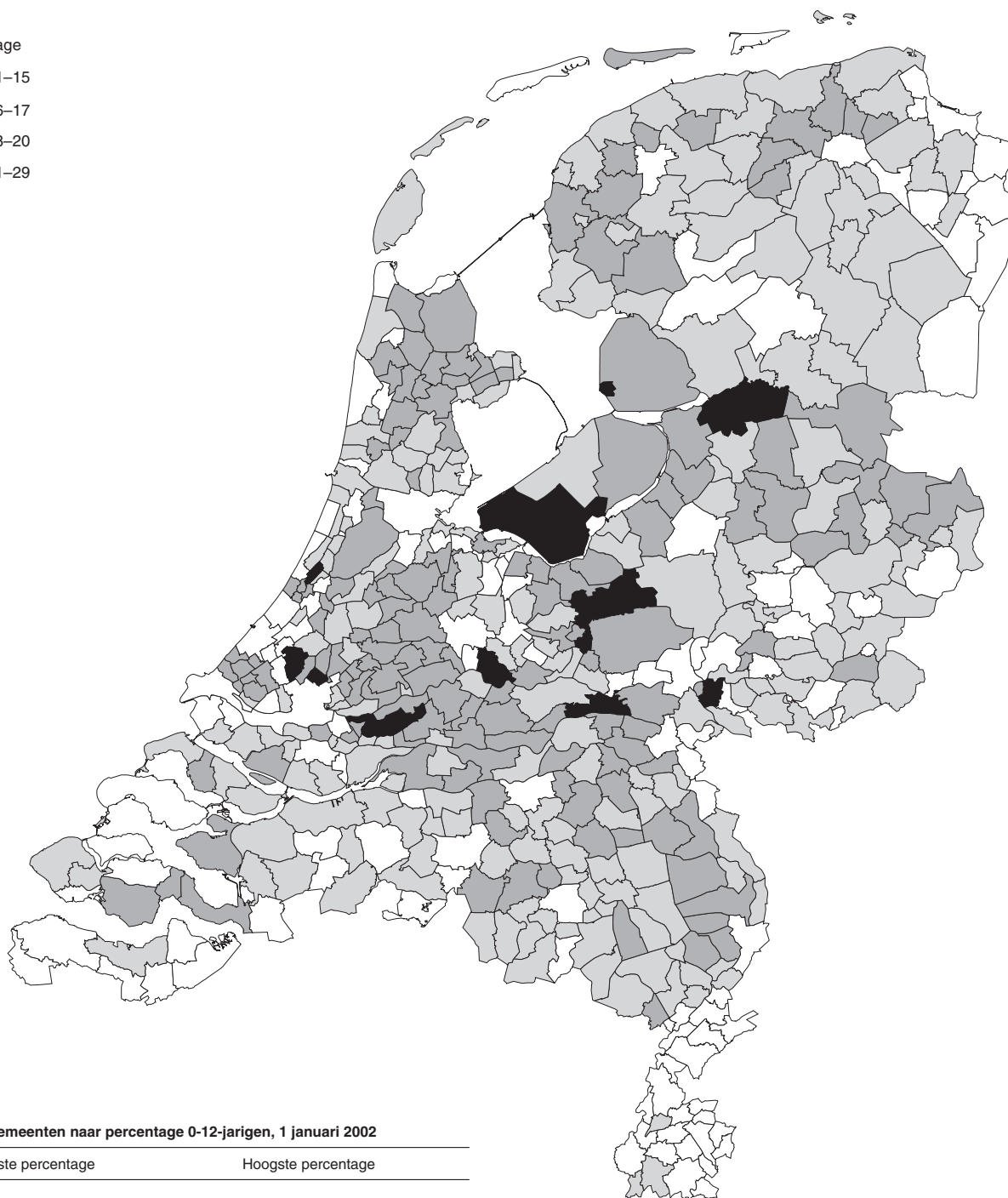
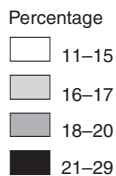
gië. Uit deze verre landen zijn de afgelopen jaren veel vluchtelingen naar Nederland gekomen die na enige tijd blijkbaar met een partner uit het herkomstland zijn getrouwd.

Sinds de val van het IJzeren Gordijn komen er meer partners uit de voormalige Sovjet-Unie dan uit de Verenigde Staten. Bij de immigratie vanuit de voormalige Sovjet-Unie (986 partners in 2001) en Polen (646) gaat het vrijwel altijd om een bruid die gaat samenwonen met een autochtone man. Dit geldt ook voor vrouwen uit onder meer Thailand, de Filipijnen en Colombia, landen waaruit relatief veel Nederlandse mannen een bruid laten overkomen. In 2001 ging het om 608 partners uit Thailand, 236 uit de Filipijnen en 188 uit Colombia.

Top-50 van gezinsvormende immigratie van niet-Nederlanders, 2001

Gemeenten naar percentage 0–12-jarigen, 1 januari 2002

Top-12 gemeenten naar percentage 0-12-jarigen, 1 januari 2002

Laagste percentage		Hoogste percentage	
1 Groningen	11,5	1 Urk	29,0
2 Kerkrade	12,2	2 Zeewolde	25,3
3 Maastricht	12,4	3 Staphorst	23,1
4 Rijswijk	12,6	4 Bergschenhoek	23,0
5 Zandvoort	12,8	5 Nieuw-Lekkerland	22,4
6 Wageningen	13,0	6 Voorhout	22,2
7 Valkenburg aan de Geul	13,3	7 Zwartewaterland	21,8
8 Sluis-Aardenburg	13,3	8 Kesteren	21,6
9 Doorn	13,3	9 Graafstroom	21,5
10 Heerlen	13,4	10 Pijnacker-Nootdorp	21,4
11 Vaals	13,5	11 Houten	21,3
12 Delft	13,5	12 Almere	21,1

Nederland en Europa

Asielverzoeken: veel minder in Nederland, stabiel in EU

Het aantal asielverzoeken in alle landen van de Europese Unie tezamen bedroeg in 2002 ongeveer 380 duizend. Ten opzichte van het voorgaande jaar betekende dit slechts een lichte afname. In Nederland was daarentegen sprake van een daling met 40 procent. Het aantal in Nederland ingediende nieuwe asielverzoeken in 2001 bedroeg 19 duizend.

Na een sterke stijging, begin jaren negentig, tot een niveau van bijna 700 duizend, liep het totaal aantal asielverzoeken in de landen van de Europese Unie vanaf 1993 terug tot minder dan een kwart miljoen in 1996. Sinds 1999 ligt het jaarlijks aantal ingediende verzoeken in de landen van de Europese Unie tussen de 380 en 390 duizend per jaar.

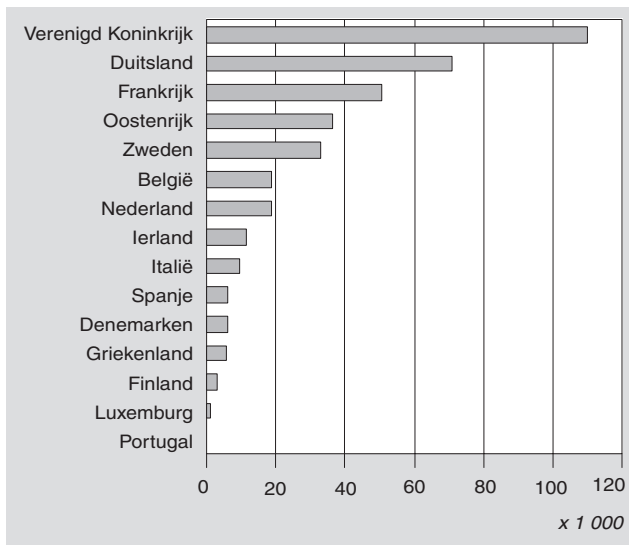
Hoewel het totaal aantal ingediende asielverzoeken in de Europese Unie sinds 1999 van jaar op jaar maar weinig veranderde, vonden er binnen de Unie wel grote verschuivingen plaats. Zo zag het Verenigd Koninkrijk het aantal verzoeken in 2002 met 18 duizend toenemen tot 110 duizend, een stijging van 20 procent ten opzichte van het voorgaande jaar. Ook in Zweden en Oostenrijk werden in 2002 aanzienlijk meer verzoeken ingediend. Daarentegen was

in Nederland, evenals in België en Duitsland, sprake van een forse daling. De afname van het aantal verzoeken in Nederland, die al in 2001 na de invoering van de nieuwe Vreemdelingenwet op 1 april 2001 zichtbaar werd, versnelde in 2002. In dat jaar werden 19 duizend asielverzoeken ingediend, het laagste aantal sinds 1989. Ook in Denemarken had de verscherping van het toelatingsbeleid effect: daar halveerde het aantal ingediende asielverzoeken.

Gemeten aan het inwonertal zag Oostenrijk in 2002 de grootste toename van het aantal asielzoekers, naar 4,4 per duizend inwoners. Op de tweede en derde plaats stonden Zweden en Ierland, met respectievelijk 3,7 en 3,1 promille. De Zuid-Europese landen – Portugal, Spanje, Italië en Griekenland – trokken naar verhouding weinig asielzoekers aan.

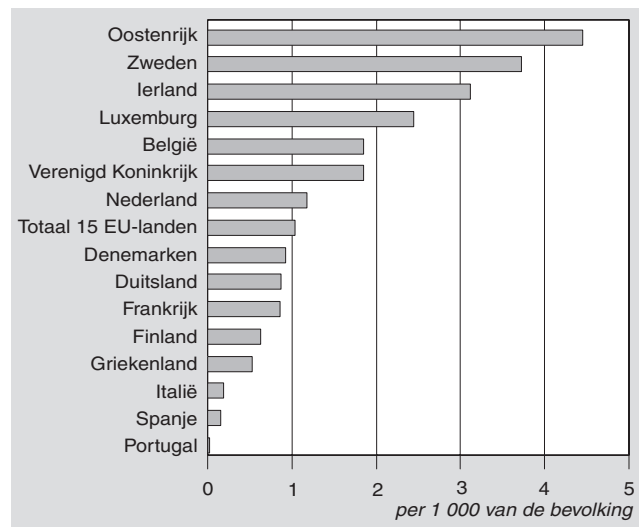
Irak was in 2002, evenals in 2001, het belangrijkste herkomstland. In de eerste drie kwartalen van 2002 vroegen 36 duizend Irakezen asiel aan in een van de landen van de Europese Unie, 7 duizend meer dan in de overeenkomstige periode van 2001. Van hen vroeg 30 procent asiel aan in het Verenigd Koninkrijk. Ook uit voormalig Joegoslavië komen nog steeds veel asielzoekers. Zij gaan relatief vaak naar Duitsland en Zweden.

Aantal ingediende asielverzoeken in de Europese Unie, 2002

Bron: UNHCR.

Aantal ingediende asielverzoeken in EU-landen per duizend van de bevolking, 2002

Bron: UNHCR.

Publicaties en activiteiten

Bevolkingsatlas van Nederland

Deze atlas, die een groot aantal kaarten bevat over de demografische situatie in Nederland tussen 1850 en vandaag, laat zien hoe groot de demografische veranderingen zijn geweest die zich de afgelopen anderhalve eeuw hebben voorgedaan. De beperking van het kindertal, de toename van de levensduur, en de sterk wisselende migratiestromen deden zich in de verschillende delen van ons land niet in identieke vorm en gelijk tempo voor. Mede hierdoor ontstonden grote regionale verschillen in de samenstelling en omvang van familienetwerken, in de gezondheid en levenskansen van mannen, vrouwen en kinderen, en meer in het algemeen in de levenssituatie van de bevolking. De atlas illustreert hoe belangrijk de historisch gegroeide situatie is voor de huidige regionale verschillen in de bevolkingsontwikkeling en is daarmee onmisbaar voor eenieder die belang stelt in het moderne Nederland. De atlas is samengesteld door onderzoekers van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut.

NIDI, Den Haag – 2003. Uitgeverij Elmar, ISBN 90389 1364 8. Gebonden, 160 pp., prijs: € 25,-.

Statistisch Jaarboek 2003

Waar de CBS-databank *Statline* voor gebruikers van CBS-gegevens de meest actuele cijfers in groot detail biedt, geeft het Statistisch Jaarboek in een groot aantal tabellen en grafieken een zo actueel mogelijk overzicht van het volledige werkteerrein van het CBS: bevolking, onderwijs, werkloosheid, gezondheidszorg, landbouw, nijverheid en industrie, binnen- en buitenlandse handel, milieu en vele andere onderwerpen. Bij het Jaarboek worden twee cd-roms geleverd die een momentopname (januari 2003) bieden van *Statline*. Voor actuelere gegevens is deze databank gratis te raadplegen via Internet: www.cbs.nl

CBS, Voorburg/Heerlen – 2003. Sdu Uitgevers, ISBN 90357 3185 9. Gebonden, 561 pp., prijs € 25,- (boek plus twee cd-roms).

Nederland langs de Europese meetlat

De Europese Unie wordt steeds belangrijker voor Nederland. Het CBS heeft daarom een beknopte publicatie samengesteld waarin ons land in verschillende opzichten wordt vergeleken met de andere EU-lidstaten. Deze uitgave is bedoeld voor iedereen die snel en exact een indruk wil krijgen van de positie van Nederland binnen Europa.

CBS, Voorburg/Heerlen – 2003.

Deze gratis publicatie kan worden besteld via verkoop@cbs.nl.

CONGRES, 9 oktober 2003:

'Het huwelijk in de multiculturele samenleving'

De Nederlandse Vereniging voor Demografie (NVD) organiseert in samenwerking met het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut en de Nederlandse Gezinsraad een congres met als thema *Het huwelijk in de multiculturele samenleving*. In het ochtendgedeelte zal dit thema in een internationaal perspectief worden geplaatst. Keynote sprekers zijn, onder voorbehoud, Valerie Oppenheimer (University of California) en David Coleman (Oxford University). Centraal in het middagedeelte staat de problematiek rondom migratie- en gemengde huwelijken, in de vorm van drie lezingen en een debat. De dag zal worden afgesloten met een feestelijk diner, ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de NVD. Het congres vindt plaats in het Trippenhuis (KNAW), Kloveniersburgwal 29 te Amsterdam.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Tineke Fokkema, tel. (070) 356 52 32, e-mail: fokkema@nidi.nl.

Artikelen

Demografie van de jeugd, 2002

Joop Garssen

Nu het proces van 'ontgroening' ten einde is, vormt de leeftijds-groep 0–24 jaar circa 30 procent van de bevolking. In de komende decennia zal dit aandeel maar weinig veranderen. Dit geldt echter niet voor de samenstelling van de jeugd naar herkomst. In de afgelopen vijf jaar is het aantal niet-westerse allochtonen jonger dan 25 jaar met een kwart toegenomen. Momenteel maken ze ruim 15 procent uit van de Nederlandse jeugd, een aandeel dat in de komende decennia nog sterk zal stijgen. Kleine en grote gemeenten verschillen maar weinig wat betreft het percentage jongeren in hun bevolking. De schooljeugd is echter relatief sterker vertegenwoordigd in de kleinere gemeenten, de oudere jeugd in de grote steden. Niet-westers allochtone jongeren verlaten het ouderlijk huis doorgaans eerder dan autochtone jongeren.

1. Inleiding

Ergens tussen het begin van de jaren negentig en vandaag is in Nederland de ontgroening, de afname van het aandeel jeugdigen in de bevolking, ten einde gekomen. Rekent men, conform de voor Nederland gangbare definitie van 'groene druk', de 0–19-jarigen tot de jeugd, dan blijkt het moment waarop de ontgroening werd voltooid te liggen in het midden van de jaren negentig. Worden, zoals in dit artikel, ook de 20–24-jarigen meegeteld, dan ligt het einde van het ontgroeningsproces in het recente verleden, rond het jaar 2000. In de komende jaren, en waarschijnlijk in de komende halve eeuw, zal geen sprake meer zijn van grote veranderingen in het aandeel dat de jeugd uitmaakt in de bevolking. Wel zal de samenstelling van de jeugd naar herkomst, in het bijzonder het aandeel van de niet-westers allochtone jeugd, nog sterk veranderen. Dit artikel geeft een overzicht van de recente ontwikkelingen in aantal en samenstelling van de jongeren in ons land, en beschrijft – voor zover mogelijk – de situatie zoals deze bestond op 1 januari 2002. Doorgaans wordt hierbij een leeftijdsindeling gebezigd die globaal aansluit bij de schoolloopbaan. De samenstelling naar herkomst en regionale verschillen komen hierbij uitgebreid aan de orde. Verder wordt aandacht besteed aan de leeftijd waarop jongeren het ouderlijk huis verlaten om alleen of samen te gaan wonen, waarbij opnieuw het accent wordt gelegd op de verschillen die in dit opzicht bestaan tussen allochtone en autochtone jongeren. Tot slot wordt ingegaan op de recente ontwikkelingen met betrekking tot tienermoeders.

2. Ontgroening definitief ten einde

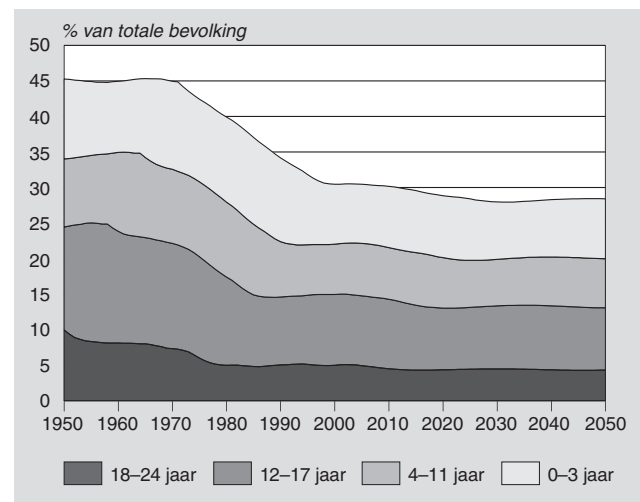
In alle Europese landen is het aandeel van de jeugd in de bevolking in de afgelopen decennia geslonken, maar vrijwel nergens verliep dit proces zo snel als in Nederland. De (relatieve) daling van het kindertal – becijferd op basis van het totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer – was bovendien veel sterker dan gemiddeld. Begin jaren zestig lag het gemiddeld kindertal volgens deze periodecijfers rond 3,2, bijna een 'half kind' hoger dan dat voor de huidige Europese Unie. Medio jaren zeventig was het Nederlandse gemiddelde gehalveerd, en lag het ditmaal een 'half kind' lager dan dat voor Europa. Het totaal vruchtbaarheidscijfer

ligt met 1,71 in 2001 weer iets boven het gemiddelde voor de Europese Unie, dat sterk wordt beïnvloed door de aanhoudend zeer lage vruchtbaarheidscijfers in Zuid-Europa.

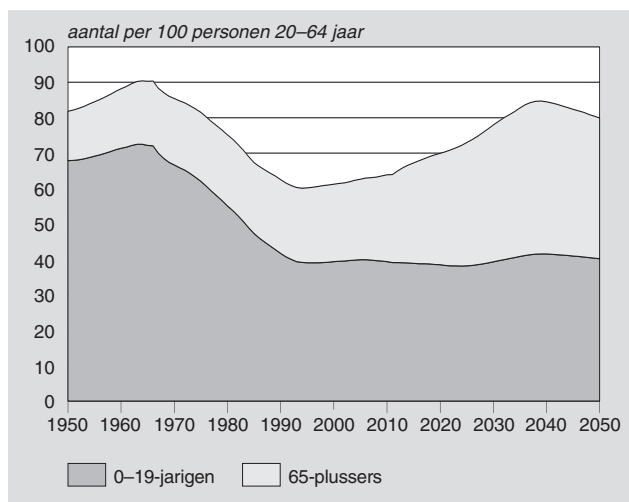
De ontwikkelingen in de geboortecijfers in de jaren zestig en zeventig worden weerspiegeld in de achtereenvolgende dalingen van de verschillende leeftijdsgroepen (*grafiek 1*). Duidelijk is het grote gevolg dat de vruchtbaarheidsdaling heeft gehad voor de samenstelling van de bevolking naar leeftijd: was in 1970 nog ongeveer 45 procent van de bevolking jonger dan 25 jaar, in 2002 was dit aandeel geslonken tot ruim 30 procent. Desondanks is, anders dan in het geval van vergrijzing, nauwelijks sprake geweest van bezorgdheid over de maatschappelijke effecten van ontgroening. Het feit dat ontgroening op de relatief korte termijn zeker geen negatieve consequenties heeft gehad voor de overheidsuitgaven aan onderwijs en andere voorzieningen voor de jeugd, zal hier in elk geval deels debet aan zijn geweest. *Grafiek 2* laat zien dat de demografische druk (de som van de groene en de grijze druk), ondanks de toenemende vergrijzing, momenteel aanzienlijk lager is dan veertig jaar geleden of veertig jaar in de toekomst.

Voor na 2010 zal sprake zijn van een oplopende druk, die eind jaren dertig bijna even groot zal zijn als begin jaren zestig van de afgelopen eeuw. Al over tien jaar zullen in Nederland meer 65e verjaardagen worden gevierd dan 20e verjaardagen: de 'uitstroom' uit de potentiële beroepsbevolking zal dus groter worden dan de 'instroom', zeker als ook rekening wordt gehouden met het aantal sterfgevallen in de potentiële beroepsbevolking (momenteel bijna 25 duizend per jaar). Wel zal in 2040 de samenstelling van het potentieel zorgbehoevende deel van de bevolking geheel anders zijn dan in 1960 (minder jongeren en meer ouderen), wat vooral gezien de hoge medische kosten die de grijze druk met zich meebrengt tot relatief veel hogere (overheids)uitgaven zal leiden. Pas na 2040 zal de bevolking weer ontgrijzen, als gevolg van de ontgroening in de afgelopen decennia.

1. Ontgroening naar leeftijd, 1950–2050

2. Groene en grijze druk, 1950–2050

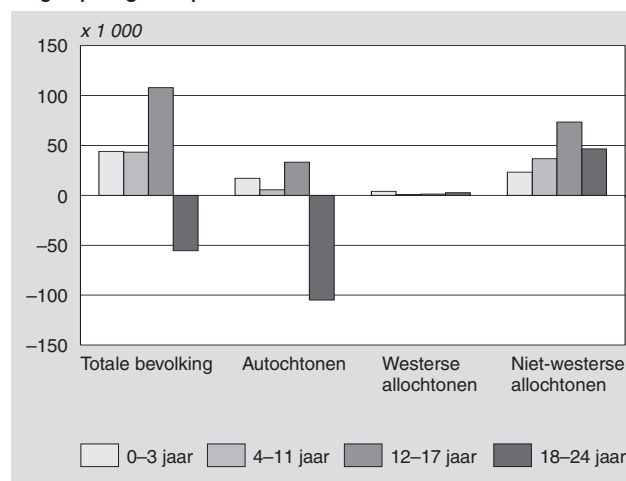
Omdat de bevolking in de afgelopen halve eeuw sterk is gegroeid (met 6,2 miljoen) en nog tot de tweede helft van de jaren dertig zal doorgroeien (met 1,5 miljoen), zijn de aantallen jongeren minder sterk afgenomen dan de aandelen zoals gepresenteerd in grafiek 1. *Staat 1* laat zien hoe sterk de afname in de aantallen is geweest. Uit de ontwikkeling van de aantallen 4–11-jarigen en 12–17-jarigen in de afgelopen decennia blijkt dat de aantallen jongeren die basisonderwijs en voortgezet onderwijs volgden in de eerste helft van de jaren negentig naar verhouding zeer laag zijn geweest. Sinds medio jaren zeventig, toen overigens nog geen sprake was van een omvangrijk en structureel tekort aan leerkrachten, was het aantal 4–17-jarigen met ruim 800 duizend afgenomen. In het afgelopen decennium is het aantal kinderen in deze leeftijden weer toegenomen (met ruim 200 duizend), een toename die voor het grootste deel is veroorzaakt door de groei van het aantal scholieren in het basisonderwijs.

In de komende vijf jaar zal het aantal 4–17-jarigen nog enigszins groeien, met ruim 70 duizend, en vervolgens min of meer stabiliseren. In relatieve zin zal deze aanstaande toename van de aantallen 4–11-jarigen en 12–17-jarigen overigens bescheiden zijn, met respectievelijk 2,0 en 3,5 procent.

3. Niet-westerse allochtonen bovengemiddeld jeugdig

Hoewel het totaal aantal jongeren in het afgelopen decennium is afgenomen, is niet in alle leeftijdsgroepen sprake geweest van dalende aantallen. Zoals bleek uit *staat 1* is de iets oudere jeugd fors in omvang afgenomen. Daarentegen is de jongere jeugd, tot circa 16 jaar, in aantal toegenomen. In laatstgenoemde ontwikkeling hebben de niet-westers allochtone herkomstgroeperingen een belangrijke rol gespeeld. Hoewel het totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer van de diverse herkomstgroeperingen de afgelopen jaren aanzienlijk is gedaald, is het soms nog beduidend hoger dan het vruchtbaarheidscijfer voor autochtone vrouwen. Zo is het cijfer voor Marokkaanse vrouwen met 3,3 kinderen per vrouw nog ongeveer het dubbele van dat voor autochtone vrouwen (1,7), terwijl ook Turkse vrouwen (2,5) nog ruim boven het gemiddelde liggen. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen, daarentegen, hebben een vruchtbaarheidsniveau dat nabij het Nederlands gemiddelde ligt. Op de vergrijzing heeft immigratie uit niet-westerse herkomstlanden slechts een bescheiden effect, maar de invloed ervan op de ontgroening is aanzienlijk (*grafiek 3*). In de afgelopen vijf jaar zou de bevolkingsgroep in de leeftijd tot 25 jaar, bij afwezigheid van allochtonen, met 50 duizend zijn afgenomen. Dat deze groep in werkelijkheid met 140 duizend is gegroeid, is voor het overgrote deel toe te schrijven aan de toename van het aantal jeugdige niet-westerse allochtonen.

3. Ontwikkeling aantal 0–24-jarigen naar leeftijd en herkomstgroepering in de periode 1997–2002

Staat 1
Bevolking naar leeftijdsgroep, 1950–2050

	1950	1970	1990	2002	2010	2050
<i>absoluut (x 1 000)</i>						
Totale bevolking	10 027	12 958	14 893	16 105	16 667	17 615
waaronder						
0–24 jaar	4 539	5 824	5 086	4 911	5 026	5 005
waarvan						
0– 3 jaar	997	949	747	819	747	757
4–11 jaar	1 452	1 920	1 425	1 593	1 633	1 547
12–17 jaar	963	1 348	1 162	1 158	1 209	1 216
18–24 jaar	1 127	1 607	1 752	1 341	1 437	1 486
<i>in % van totale bevolking</i>						
Totale bevolking	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
waaronder						
0–24 jaar	45,3	44,9	34,2	30,5	30,2	28,4
waarvan						
0– 3 jaar	9,9	7,3	5,0	5,1	4,5	4,3
4–11 jaar	14,5	14,8	9,6	9,9	9,8	8,8
12–17 jaar	9,6	10,4	7,8	7,2	7,3	6,9
18–24 jaar	11,2	12,4	11,8	8,3	8,6	8,4

Het effect van immigratie is in dit geval overwegend indirect: slechts één op de acht jonge allochtone kinderen is in het buitenland geboren, de overige zeven behoren tot de (in Nederland geboren) tweede generatie.

Staat 2 laat de aantallen en aandelen jongeren zien voor de totale bevolking, de autochtonen en de allochtonen, inclusief de vier grootste niet-westerse herkomstgroeperingen. De westerse allochtonen blijken het kleinste aandeel jongeren te hebben, met nauwelijks een kwart van de populatie jonger dan 25 jaar. Vooral de twee grootste herkomstgroepen, personen uit het voormalig Nederlands-Indië / Indonesië en Duitsers, hebben een relatief hoge gemiddelde leeftijd. Van de in staat 2 getoonde groepen zijn Marokkanen gemiddeld het jongst. Ruim de helft van de Marokkanen, en de helft van de Turken, is jonger dan 25 jaar. Het hoge geboortecijfer van de Marokkanen wordt ook weerspiegeld in het aandeel 0–3-jarigen: een op de tien Marokkanen behoort tot deze allerjongsten, tegen een op de twintig in de totale bevolking. Van de omvangrijkste niet-westerse herkomstgroeperingen zijn de Somaliërs het jongst: 17 duizend van hen waren in 2002 jonger dan 25 jaar, ofwel 59 procent van alle in Nederland wonende Somaliërs. Van de Afghanen behoorde 55 procent (17 duizend jongeren) tot deze leeftijdsgroep, gevolgd door de Chinezen (eveneens 17 duizend jongeren) met 48 procent en de Irakezen (19 duizend) met 46 procent. De kleinste aandelen jongeren worden aangetroffen onder de westerse allochtonen, in het bijzonder Duitsers (56 duizend jongeren, 14 procent van alle allochtonen van Duitse herkomst), personen uit het voormalig Nederlands-Indië / Indonesië (77 duizend, 19%) en Belgen (27 duizend, 24%).

In vijf jaar tijd is het aantal jeugdige niet-westerse allochtonen met bijna een kwart toegenomen. Zestig procent van deze toename is toe te schrijven aan de groep 'overige niet-westerse allochtonen' (*staat 3*). Hoewel twee derde van de niet-westers allochtone jeugd nog tot de vier traditionele herkomstgroepen behoort, heeft de recente sterke groei van de overige herkomstgroeperingen een fors stempel gedrukt op de samenstelling van de schooljeugd naar herkomst. In de basisschoolleeftijd is in de periode 1997–2002 het aantal jongeren uit een van de vier traditionele herkomstgroeperingen met 14 duizend (9 procent) toegenomen, tegen 23 duizend (41 procent) uit een overige niet-westerse herkomstgroepering. Nog sterker was, in relatief opzicht, de toename van laatstgenoemde groep in de leeftijd waarop voornamelijk voortgezet onderwijs wordt gevolgd. Het aantal jongeren in de leeftijdsgroep 12–17 jaar

nam in de overige niet-westerse herkomstgroeperingen met 20 duizend (59 procent) toe, tegen 16 duizend (16 procent) in de traditionele herkomstgroeperingen.

Duidelijk zichtbaar in staat 3 is de sterke toename van jongvolwassenen onder de tweede generatie Turken, Marokkanen en Surinamers. Deze groei is een demografische echo van ontwikkelingen die zich grotendeels in de jaren zeventig voordeden. In die tijd vond onder de eerste generatie op grote schaal gezinshereniging en gezinsvorming plaats.

4. Geslachtsverhouding: grote verschillen naar herkomst

Voor de gehele leeftijdsgroep tot 25 jaar geldt dat ons land meer jongens dan meisjes telt. In totaal overtreft het aantal jongens in deze leeftijden het aantal meisjes met ruim 100 duizend, wat overeenkomt met een jongensoverschot van ruim vier procent. Doordat er iets meer jongens dan meisjes worden geboren (circa 105 jongens op 100 meisjes) en het aantal sterfgevallen onder jeugdigen relatief zeer klein is, blijft dit overschot aan jongens tot ver voorbij de 25-jarige leeftijd gehandhaafd. Een halve eeuw geleden was het aantal jonge mannen en jonge vrouwen al op 25-jarige leeftijd in evenwicht, maar tegenwoordig is pas op 62-jarige leeftijd sprake van een getalsmatige balans tussen de seksen. Vooral de hogere sterfte onder mannen op vrijwel alle leeftijden is verantwoordelijk voor deze geleidelijke verandering in de geslachtsverhouding.

Tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen bestaat in dit opzicht een opvallend verschil, waarbij de diverse herkomstgroeperingen bovendien zeer verschillende patronen laten zien. Uiteraard speelt hier vooral het migratiemotief, de periode van immigratie en de leeftijd bij immigratie een rol. *Grafiek 4* laat een aantal kenmerkende groepen zien. In de relatief recente asiëlmigratie zijn jonge mannen vaak in de meerderheid (zoals in het geval van Irak), terwijl bij huwelijksmigratie jonge vrouwen in de meeste gevallen zijn oververtegenwoordigd. In de grafiek is het effect van deze instroom van jonge vrouwen op de geslachtsverhouding van Turken duidelijk te zien. In de leeftijdsgroep van 15–19 jaar immigreren aanzienlijk meer Turkse meisjes dan Turkse jongens. Marokkanen vertonen hetzelfde patroon. Ook in de leeftijdsgroep 20–24 jaar immigreren veel meer Marokkaanse vrouwen dan Marokkaanse mannen. Sinds 2000 is de immigratie van Turkse mannen in deze leeftijdsgroep echter iets groter dan de

Staat 2
Bevolking naar leeftijdsgroep en herkomstgroepering, 2002

	Totale bevolking	waarvan			waaronder			
		Autochtonen	Westerse allochtonen	Niet-westerse allochtonen	Turken	Surinamers	Marokkanen	Antillianen/Arubanen
<i>absoluut (x 1 000)</i>								
Totaal	16 105	13 140	1 407	1 558	331	315	284	125
waaronder								
0–24 jaar	4 911	3 811	344	756	165	131	153	62
waarvan								
0–3 jaar	819	633	51	134	28	19	29	9
4–11 jaar	1 593	1 246	103	245	57	41	50	19
12–17 jaar	1 158	905	80	173	36	35	34	14
18–24 jaar	1 341	1 027	111	204	43	37	40	20
<i>in % van totale bevolking</i>								
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100,0	100,0
waaronder								
0–24 jaar	30,5	29,0	24,5	48,5	49,8	41,7	53,8	49,5
waarvan								
0–3 jaar	5,1	4,8	3,6	8,6	8,5	6,1	10,2	7,4
4–11 jaar	9,9	9,5	7,3	15,7	17,3	12,9	17,5	15,9
12–17 jaar	7,2	6,9	5,7	11,1	10,9	11,0	11,9	10,9
18–24 jaar	8,3	7,8	7,9	13,1	13,1	11,7	14,1	15,7

Staat 3
Aantal niet-westerse allochtone jongeren naar leeftijdsgroep en herkomstgroepering, 2002

		Totaal	1e generatie	2e generatie	Totaal	1e generatie	2e generatie
		absoluut (x 1 000)			procentuele toename sinds 1997		
0-24 jaar	Niet-westerse allochtonen	755,7	224,0	531,7	23,4	8,7	30,8
	waarvan						
	Turken	164,7	29,5	135,2	11,0	-26,3	24,8
	Surinamers	131,5	22,9	108,6	3,9	-31,3	16,5
	Marokkanen	152,7	33,2	119,5	14,5	-24,5	33,7
	Antillianen/Arubanen	61,8	27,2	34,7	38,8	56,8	27,3
	Overig	245,0	111,2	133,7	53,4	56,1	51,5
waarvan							
0-3 jaar	Niet-westerse allochtonen	134,4	6,7	127,7	20,8	23,0	20,7
	waarvan						
	Turken	28,3	0,5	27,7	2,1	-12,5	2,4
	Surinamers	19,4	0,3	19,1	3,8	21,8	3,5
	Marokkanen	29,1	0,5	28,6	20,1	-14,0	21,0
	Antillianen/Arubanen	9,3	1,3	8,0	31,4	133,3	22,8
	Overig	48,3	4,1	44,3	43,9	11,4	47,0
4-11 jaar	Niet-westerse allochtonen	245,0	41,7	203,4	17,7	3,7	21,1
	waarvan						
	Turken	57,1	3,3	53,7	14,1	-35,5	19,8
	Surinamers	40,6	2,9	37,7	-5,5	-39,9	-1,1
	Marokkanen	49,7	3,1	46,6	10,5	-45,5	18,7
	Antillianen/Arubanen	19,4	6,3	13,0	32,0	62,6	20,9
	Overig	78,2	26,1	52,4	41,1	26,3	49,6
12-17 jaar	Niet-westerse allochtonen	172,7	61,5	111,2	26,9	24,4	28,3
	waarvan						
	Turken	36,0	7,3	28,7	18,1	5,9	21,7
	Surinamers	34,7	6,7	28,0	12,7	-9,4	19,6
	Marokkanen	33,8	8,0	25,8	10,8	-32,1	37,7
	Antillianen/Arubanen	13,6	6,4	7,2	36,3	42,0	31,6
	Overig	54,6	33,1	21,5	59,1	75,3	39,1
18-24 jaar	Niet-westerse allochtonen	203,6	114,1	89,5	29,7	2,9	94,1
	waarvan						
	Turken	43,4	18,3	25,0	7,8	-33,0	94,8
	Surinamers	36,9	13,0	23,8	7,8	-37,7	79,2
	Marokkanen	40,1	21,6	18,5	19,0	-16,7	138,1
	Antillianen/Arubanen	19,6	13,1	6,4	52,6	57,0	44,2
	Overig	63,6	48,1	15,8	76,6	69,6	102,9

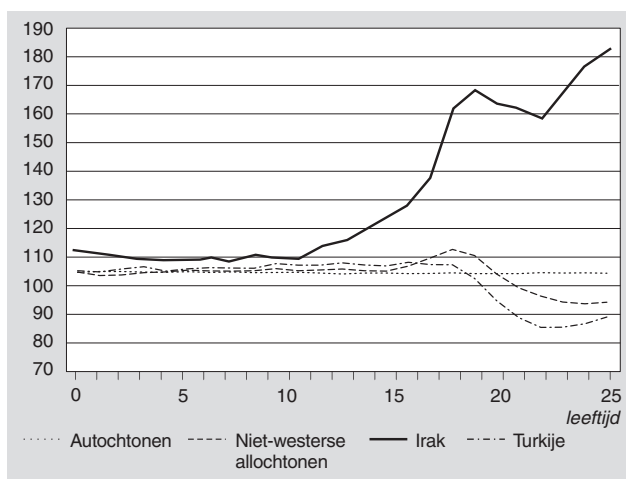
immigratie van Turkse vrouwen. Huwelijksmigratie speelt hier een belangrijke rol.

5. Internationale verschillen in ontgroening

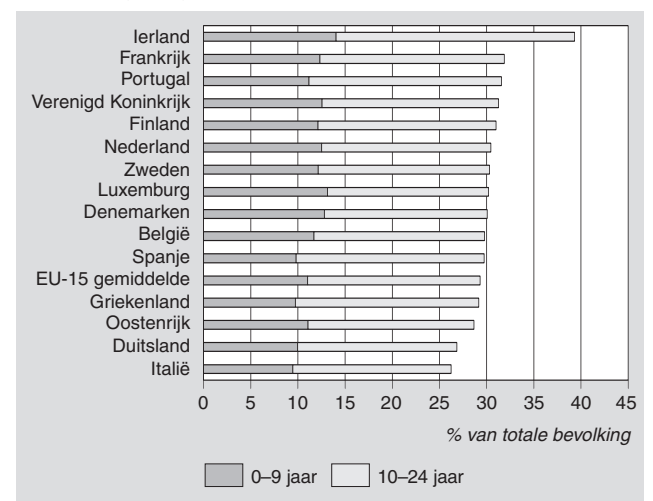
In alle landen van de huidige Europese Unie is in de afgelopen decennia het aantal geboorten gedaald, waardoor een geleidelijke ontgroening van de betreffende bevolkingen plaatsvond. Deze vruchtbaarheidsdaling liet een opvallend geografisch patroon zien, waarbij de Noord-Europese landen de voorhoede vormden. Zuid-Europa, dat aanvankelijk een hoger geboortecijfer had dan Noord-Europa, volgde pas later. In de Zuid-Europese landen, met

uitzondering van Portugal, daalde de vruchtbaarheid vervolgens echter veel sterker dan het geval was geweest in de noordelijke landen. Hierdoor kennen Spanje, Italië en Griekenland tegenwoordig veruit de laagste vruchtbaarheidscijfers en zijn ze het meest ontgroend. Ook in Duitsland is de ontgroening al ver voortschreden, grotendeels als gevolg van de aanhoudend lage geboortecijfers in het voormalige Oost-Duitsland. Uit *grafiek 5* blijkt dat in Nederland het aandeel jongeren iets boven het gemiddelde voor de EU-15 ligt. Vergeleken met zijn burens heeft het momenteel nog een gunstige leeftijdsopbouw: na Ierland is ons land het minst vergrijsde lid van de Europese Unie. België en Duitsland zijn beduidend grijsler en minder groen.

4. Aantal jongens per 100 meisjes naar leeftijd en herkomstgroepering, 2002

5. Percentage jongeren in de EU-landen, 2000

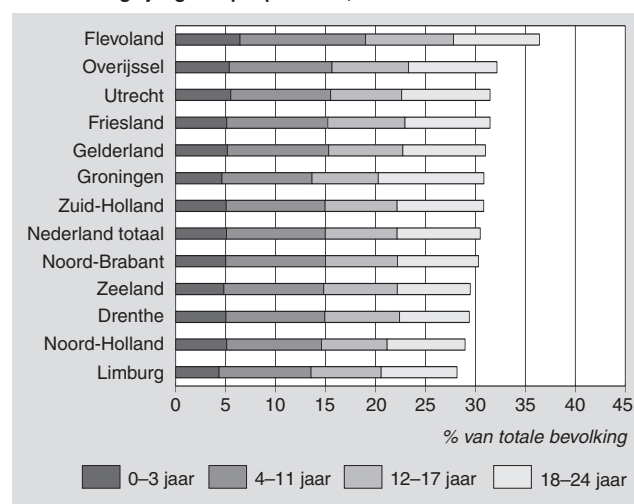

6. Regionale verschillen in ontgroening

Zoals het zuiden van Europa een halve eeuw geleden vruchtbaarder was dan het noorden, bracht destijds ook het zuiden van Nederland meer kinderen voort dan het noorden. Medio vorige eeuw lag het bruto geboortecijfer (het aantal geboorten per duizend inwoners) van Noord-Brabant en Limburg ongeveer een kwart hoger dan dat van Groningen en Friesland. Dit uitgesproken noord-zuid patroon is inmiddels verdwenen: Limburg en Groningen zijn momenteel de minst vruchtbare provincies, terwijl Flevoland, Drenthe, Friesland en Overijssel het meest vruchtbaar zijn. Als gevolg hiervan is Flevoland momenteel de jongste provincie (*grafiek 6*), waarbij overigens ook binnenlandse migratie een rol heeft gespeeld: met name Almere heeft al langere tijd een grote aantrekkingskracht op (aanstaande) jonge gezinnen. Binnenlandse migratie is ook de reden waarom het relatief onvruchtbare Groningen groener is dan gemiddeld. Hier zijn het vooral de 18–24-jarigen die bovengemiddeld vertegenwoordigd zijn. Uiteraard spelen hierbij de, ten opzichte van de totale bevolking, relatief grote instellingen voor hoger onderwijs een belangrijke rol. Maar liefst 10,6 procent van de Groningse bevolking behoort tot de leeftijdsgroep 18–24 jaar, aanzienlijk meer dan in het aangrenzende Drenthe (7,0 procent).

6. Percentage jongeren per provincie, 2002

Staat 4
Bevolking naar leeftijdsgroep en grootteklasse woongemeente, 2002

	Minder dan 10 duizend inwoners	10 tot 20 duizend inwoners	20 tot 50 duizend inwoners	50 tot 100 duizend inwoners	100 duizend of meer inwoners	waaronder 4 grote steden	Totaal
<i>absoluut (x 1 000)</i>							
Totale bevolking	622	2 535	5 329	2 609	5 011	2 053	16 105
waaronder 0–24 jaar	190	779	1 641	787	1 515	601	4 911
waarvan							
0–3 jaar	32	131	274	129	253	105	819
4–11 jaar	66	271	554	251	452	176	1 593
12–17 jaar	47	194	408	186	322	125	1 158
18–24 jaar	44	183	406	221	488	196	1 341
<i>in % van totale bevolking</i>							
Totale bevolking	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100,0
waaronder 0–24 jaar	30,5	30,7	30,8	30,2	30,2	29,3	30,5
waarvan							
0–3 jaar	5,2	5,2	5,1	4,9	5,1	5,1	5,1
4–11 jaar	10,6	10,7	10,4	9,6	9,0	8,6	9,9
12–17 jaar	7,6	7,7	7,7	7,1	6,4	6,1	7,2
18–24 jaar	7,1	7,2	7,6	8,5	9,7	9,5	8,3

Uit *staat 4* blijkt dat ruim een derde van de jongeren woont in een gemeente met een inwonertal tussen 20 en 50 duizend. Bijna een derde woont in een grote gemeente, met 100 duizend of meer inwoners. Opvallend is verder dat het aandeel van de jeugd in de totale bevolking slechts weinig varieert met de grootte van de woongemeente. Door een tegengestelde trend in ontgroening in de kleinste en grootste gemeenten zijn de verschillen in leeftijdsopbouw in het afgelopen decennium afgenomen. Gemeentelijke herindelingen hebben slechts weinig bijgedragen aan de vermindering van deze verschillen.

De samenstelling van de jeugd verschilt echter wel aanzienlijk tussen kleine en grote gemeenten. In het algemeen geldt dat de jeugd in de leeftijden waarop ze basis- en voortgezet onderwijs volgen relatief sterk is vertegenwoordigd in de kleinere gemeenten, terwijl jongeren van 18 tot 25 jaar juist sterk zijn vertegenwoordigd in gemeenten met 100 duizend of meer inwoners. Zoals hierboven vermeld voor Groningen, is dit patroon vooral duidelijk in gemeenten met universiteiten en HBO-instellingen.

7. Regionale verschillen in samenstelling jeugd naar herkomst

Over het geheel genomen zijn niet-westerse allochtonen bovengemiddeld sterk vertegenwoordigd in de westelijke provincies en in de grote steden. Door de gemiddeld hogere vruchtbaarheid van deze bevolkingsgroep is dit beeld nog versterkt waar te nemen voor de niet-westers allochtone jeugd (*staat 5*). Zo is het aandeel niet-westers allochtone jongeren in Zuid-Holland vier keer zo groot als in Drenthe (24 tegen 6 procent), en in gemeenten met meer dan 100 duizend inwoners zelfs acht keer zo groot als in gemeenten met minder dan 10 duizend inwoners (30 tegen 4 procent). Deze sterke voorkeur voor de grote steden is vooral waarneembaar onder de drie grootste groepen niet-westerse allochtonen (Turken, Surinamers en Marokkanen). De kleinere, veelal betrekkelijk recent geïmmigreerde herkomstgroepen, zoals Irakezen, Iraaniërs en Afghanen, zijn gelijkmatiger over Nederland verdeeld. Door hun relatief kleine aantallen veranderen zij echter maar weinig aan de ruimtelijke verdeling van de niet-westerse allochtonen als geheel.

De spreiding van niet-westerse allochtonen over de provincies is deels een erfenis uit de jaren zestig en zeventig. Zo zijn Turken relatief vaak te vinden in Oost-Nederland, in het bijzonder Zuid-west-Overijssel. Dit patroon houdt verband met de aard van de oorspronkelijke immigratie. Veel laaggeschoolde arbeiders uit Turkije vestigden zich destijds in de industriesteden in Twente en Noord-Brabant.

Staat 5
Jongeren van 0–24 jaar naar provincie, gemeentegrootte en herkomstgroepering, 2002

	Totaal	waarvan						
		Autochtonen	Westerse allochtonen	Niet-westerse allochtonen	waaronder			
					Turken	Surinamers	Marokkanen	Antillianen/ Arubanen
<i>absoluut (x 1 000)</i>								
Aantal 0–24-jarigen	4 911,0	3 811,1	344,2	755,7	164,7	131,5	152,7	61,8
Woonprovincie								
Groningen	176,0	149,7	11,1	15,2	2,1	2,7	0,7	2,4
Friesland	200,1	178,8	9,0	12,4	0,8	1,4	1,2	1,1
Drenthe	140,7	125,7	7,2	7,9	0,8	0,8	0,6	0,5
Overijssel	351,8	298,4	18,1	35,3	15,6	2,2	2,0	2,0
Flevoland	124,4	91,4	8,8	24,1	2,1	8,3	3,6	2,6
Gelderland	604,4	513,4	33,9	57,1	17,3	4,6	9,2	4,0
Utrecht	352,3	272,1	23,7	56,5	11,1	6,8	20,2	3,4
Noord-Holland	741,3	504,7	62,6	174,0	32,5	38,8	41,2	10,3
Zuid-Holland	1 061,9	727,1	79,0	255,8	53,7	55,7	48,1	25,5
Zeeland	111,2	92,4	10,5	8,4	1,6	1,1	1,0	0,9
Noord-Brabant	725,0	595,4	47,4	82,1	21,9	7,9	17,5	7,4
Limburg	321,8	261,9	32,9	27,0	5,3	1,3	7,6	1,8
Groote woongemeente								
<10 duizend inwoners	189,7	171,1	11,4	7,2	0,7	0,7	0,8	0,6
10 tot 20 duizend inw.	778,5	698,1	42,4	38,0	5,0	3,7	5,9	2,5
20 tot 50 duizend inw.	1 641,1	1 413,3	97,1	130,7	30,2	14,8	21,7	9,6
50 tot 100 duizend inw.	786,4	593,6	66,0	126,8	29,5	17,3	24,0	11,6
100 duizend of meer inw.	1 515,3	935,0	127,3	453,0	99,4	94,9	100,3	37,5
<i>in % van het totaal</i>								
Percentage 0–24-jarigen	100,0	77,6	7,0	15,4	3,4	2,7	3,1	1,3
Woonprovincie								
Groningen	100,0	85,0	6,3	8,6	1,2	1,5	0,4	1,4
Friesland	100,0	89,3	4,5	6,2	0,4	0,7	0,6	0,5
Drenthe	100,0	89,3	5,1	5,6	0,6	0,6	0,4	0,4
Overijssel	100,0	84,8	5,1	10,0	4,4	0,6	0,6	0,6
Flevoland	100,0	73,5	7,1	19,4	1,7	6,7	2,9	2,1
Gelderland	100,0	84,9	5,6	9,4	2,9	0,8	1,5	0,7
Utrecht	100,0	77,2	6,7	16,0	3,2	1,9	5,7	1,0
Noord-Holland	100,0	68,1	8,4	23,5	4,4	5,2	5,6	1,4
Zuid-Holland	100,0	68,5	7,4	24,1	5,1	5,2	4,5	2,4
Zeeland	100,0	83,1	9,4	7,5	1,4	1,0	0,9	0,8
Noord-Brabant	100,0	82,1	6,5	11,3	3,0	1,1	2,4	1,0
Limburg	100,0	81,4	10,2	8,4	1,6	0,4	2,4	0,6
Groote woongemeente								
<10 duizend inwoners	100,0	90,2	6,0	3,8	0,3	0,4	0,4	0,3
10 tot 20 duizend inw.	100,0	89,7	5,5	4,9	0,6	0,8	0,5	0,3
20 tot 50 duizend inw.	100,0	86,1	5,9	8,0	1,8	1,3	0,9	0,6
50 tot 100 duizend inw.	100,0	75,5	8,4	16,1	3,7	3,0	2,2	1,5
100 duizend of meer inw.	100,0	61,7	8,4	29,9	6,6	6,6	6,3	2,5

De westers allochtone jeugd is veel gelijkmatiger verdeeld over kleine, middelgrote en grote gemeenten. Limburg en Zeeland huisvesten de grootste aandelen westers allochtone jongeren, merendeels van Belgische of Duitse herkomst.

8. Jongeren in particuliere en institutionele huishoudens

Het overgrote deel van de Nederlandse jeugd maakt deel uit van een particulier huishouden, doorgaans een gezin dat zelfstandig zorg draagt voor zijn dagelijkse levensbehoeften. Van de in totaal 3,6 miljoen minderjarige kinderen woont 3,1 miljoen (86,5 procent) in een gezin met twee ouders (*staat 6*). Ongeveer 300 duizend kinderen maken deel uit van een eenoudergezin, doorgaans een gezin met een alleenstaande moeder. In slechts één op de acht gevallen is de vader de ouder met wie het kind samenwoont. De grote meerderheid (217 duizend) van de kinderen in deze gezinnen heeft een echtscheiding van de ouders meegemaakt. Overlijden van een van beide ouders komt aanzienlijk minder vaak voor (31 duizend kinderen). In 51 duizend gevallen is de ouder – doorgaans de moeder – altijd alleenstaand geweest, of is de scheiding nog niet officieel voltrokken. Ook in gezinnen met een alleenstaande vader is het overlijden van de moeder meestal niet de

oorzaak geweest van het ontstaan van het eenoudergezin: ruim driekwart van deze vaders is gescheiden.

Jaarlijks maakt ruim één procent van de minderjarige kinderen de echtscheiding van de ouders mee. In 2001 waren in totaal 36,3 duizend minderjarige kinderen bij een echtscheiding betrokken. Het aandeel kinderen dat in een bepaald jaar een echtscheiding meemaakt, is recent, na een periode van relatieve stabiliteit, weer toegenomen. In 1999 werden 33,6 duizend huwelijken door echtscheiding ontbonden, in 2001 betrof het 37,1 duizend huwelijken. Uit *staat 6* blijkt dat de jongste kinderen (0–3 jaar) het minst vaak deel uitmaken van een eenoudergezin: slechts een op de dertig kinderen van deze leeftijd woont met één ouder samen. Met de leeftijd neemt deze frequentie toe. Tussen 12 en 18 jaar betreft het één op de acht kinderen.

In 2002 woonden, volgens voorlopige cijfers, ruim 20 duizend jongeren van 0–24 jaar in institutionele huishoudens, onder meer gezinsvervangende tehuizen, internaten, inrichtingen voor verstandelijk gehandicapten en gevangenen. Van het totaal aantal 0–24-jarigen maakten zij nog geen half procent uit. Kinderen jonger dan vijf jaar wonen slechts zelden in een institutioneel huishouden (bijna één promille van alle kinderen van die leeftijd), jongeren van 15–19 jaar naar verhouding het vaakst (circa één

Staat 6
Minderjarige kinderen in particuliere huishoudens naar type huishouden, 2002

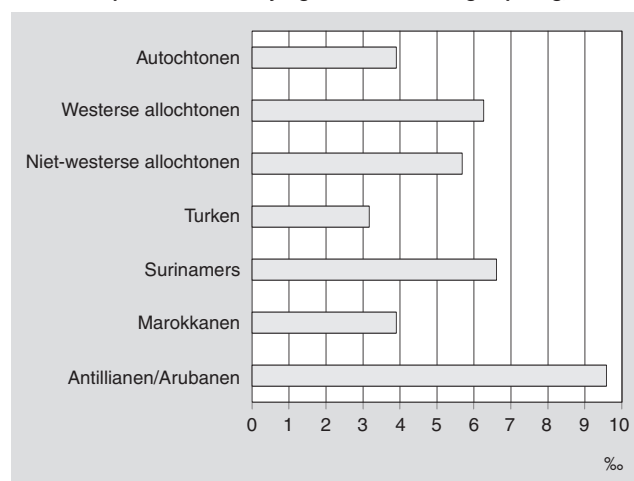
	Totaal	waaronder			
		in gezin met twee ouders	in een-oudergezin	waarvan	
				met vader	met moeder
<i>absoluut (x 1 000)</i>					
0-17 jaar	3 569,9	3 089,5	299,1	35,4	263,8
waarvan					
0- 3 jaar	818,7	746,1	26,7	1,7	24,9
4-11 jaar	1 593,5	1 389,1	130,9	11,4	119,5
12-17 jaar	1 157,7	954,3	141,5	22,2	119,3
<i>in % van het totaal</i>					
0-17 jaar	100,0	86,5	8,4	1,0	7,4
waarvan					
0- 3 jaar	100,0	91,1	3,3	0,2	3,0
4-11 jaar	100,0	87,2	8,2	0,7	7,5
12-17 jaar	100,0	82,4	12,2	1,9	10,3

procent). Jongens zijn, met zes op de tien bewoners, in de meerderheid.

Ongeveer een kwart van de institutionele jeugd woont in een inrichting voor verstandelijk gehandicapten, een op de tien in een (psychiatrisch) ziekenhuis, verpleeghuis of verzorgingshuis, en de rest (ongeveer twee derde) in een 'overige inrichting'. Hieronder vallen woonvormen voor zintuiglijk gehandicapten, jeugdinternaten en gevangnissen. Het exacte aantal jongeren in gevangnissen, en daarmee het exacte aantal jongeren in institutionele huishoudens, kan overigens niet worden bepaald aan de hand van de statistieken over huishoudens. Reden hiervoor is het feit dat het gevangenen is toegestaan om buiten de inrichting ingeschreven te blijven.

Naar herkomst blijken Turkse jongeren het minst vaak deel uit te maken van een institutioneel huishouden, en Antillianen het vaakst. Bijna één procent van de Antilliaanse jeugd wordt tot de institutionele bevolking gerekend (*grafiek 7*, cijfers voor 2001).

7. Aantal 0-24-jarigen dat deel uitmaakt van een institutioneel huishouden per duizend 0-24-jarigen naar herkomstgroepering, 2001

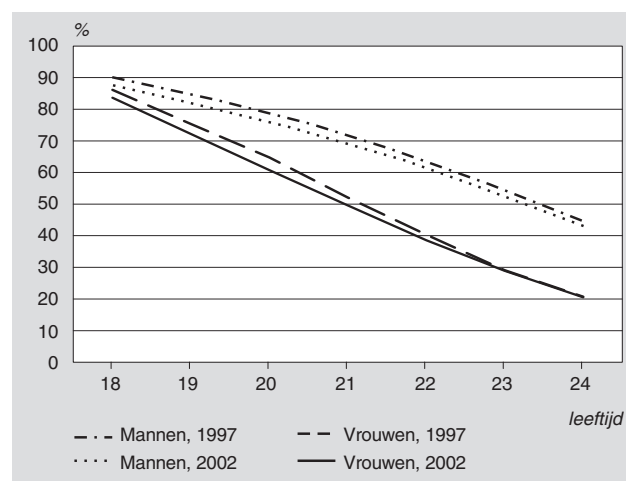
9. Uit huis gaan, alleenwonen en samenwonen

Gemiddeld verlaten jongeren het ouderlijk huis als ze 22 jaar oud zijn. Meisjes vertrekken echter eerder dan jongens. Op hun 21e is de helft van alle meisjes uit huis, terwijl deze leeftijd voor jongens twee jaar hoger ligt. De meerderheid van deze jongeren woont eerst korte of langere tijd alleen. Hoewel meisjes eerder uit huis gaan, is het aantal alleenwonende 18-24-jarigen – bijna een kwart miljoen in 2002 – ongeveer gelijk verdeeld over de seksen.

De recente ontwikkelingen rond het aandeel jonge mannen en vrouwen dat nog thuis woont tussen 18- en 25-jarige leeftijd is weergegeven in *grafiek 8*. Duidelijk blijkt dat, ten opzichte van 1997, beide seksen iets eerder uit huis zijn gegaan.

Op 24-jarige leeftijd woont nog één op de vijf jonge vrouwen bij de ouders thuis. Onder jonge mannen van deze leeftijd is dit aandeel ruim twee keer zo hoog. De meerderheid van de jongeren die in de afgelopen jaren eerder uit huis zijn gegaan, hebben eerst enige tijd alleen gewoond. Deze ontwikkeling blijkt uit een vergelijking van *grafiek 9* en *grafiek 10*. De aandelen samenwonenden zijn tussen 1997 en 2002 nauwelijks veranderd, maar de aandelen alleenwonenden zijn, voor beide geslachten en op iedere leeftijd, wel toegenomen. De bovengenoemde opvallende verschillen tussen de aandelen thuiswonende jonge mannen en vrouwen blijkt nauwelijks te worden veroorzaakt door een verschil in de percentages alleenwonenden, maar vooral door het feit dat vrouwen gemiddeld ruim twee jaar eerder gaan samenwonen dan mannen.

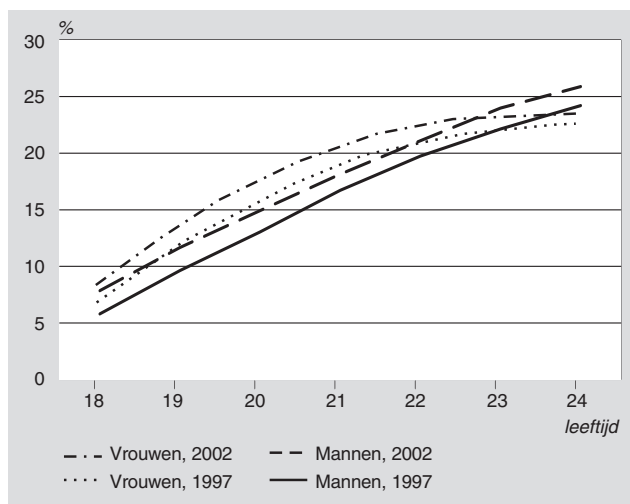
8. Percentage thuiswonende jongeren naar leeftijd en geslacht, 1997 en 2002

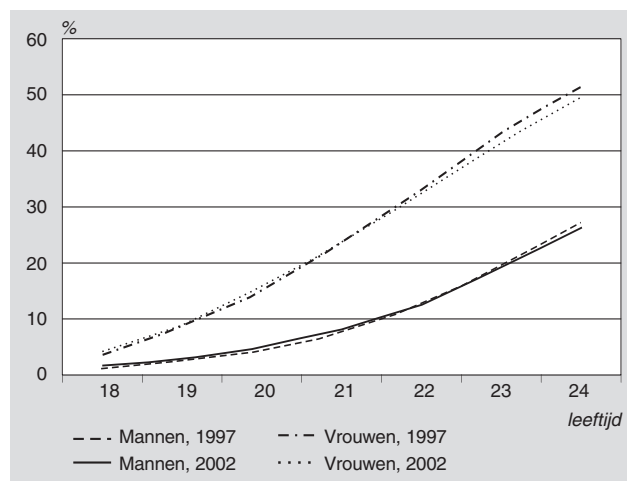
10. Allochtonen eerder uit huis dan autochtonen

Hoezeer het patroon van uit huis gaan en relatievorming verschilt met de herkomstgroep, wordt geïllustreerd in *grafieken 11a tot 11d* (cijfers voor 2001). Autochtone jongeren blijven aanzienlijk langer bij hun ouders wonen dan allochtone jongeren. Van de autochtone mannen tussen de 20 en 25 jaar woont ongeveer twee derde nog thuis. Bij de niet-westerse allochtonen geldt dit voor slechts een derde.

9. Percentage alleenwonenden naar leeftijd en geslacht, 1997 en 2002

10. Percentage samenwonenden naar leeftijd en geslacht, 1997 en 2002

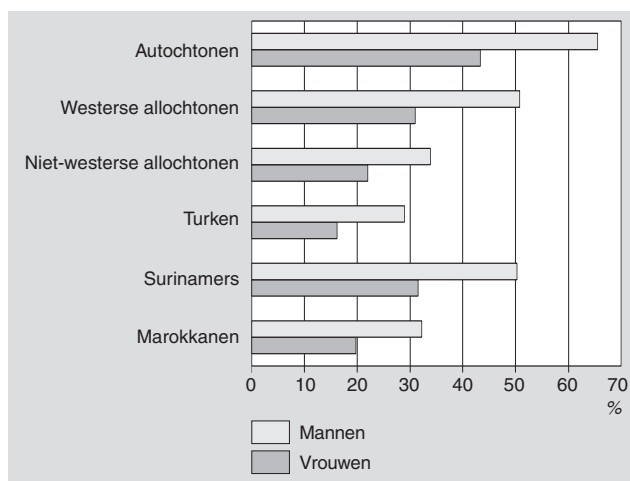

Van de hier getoonde herkomstgroepen verlaten Turkse jongeren als eersten het ouderlijk huis. Voor alle groepen geldt dat vrouwen eerder uit huis gaan dan mannen.

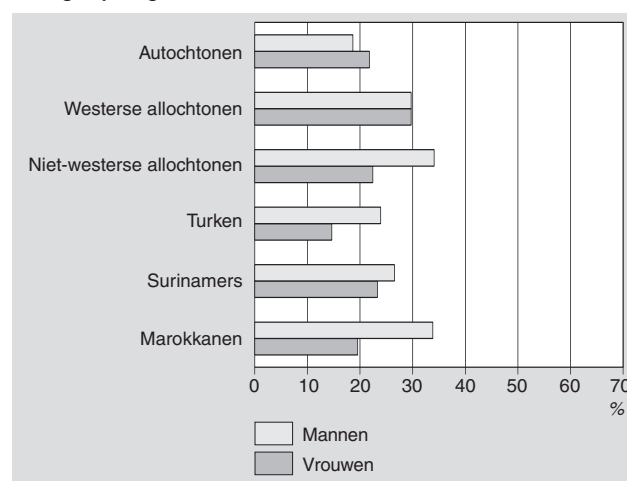
Na uit huis te zijn gegaan voert het merendeel van de autochtone jongeren gedurende korte of langere tijd een huishouden als alleenstaande. Omdat ze van alle herkomstgroeperingen als laat-

sten uit huis gaan, is hun aandeel onder 20-24-jarigen echter lager dan onder de niet-westerse allochtonen. Turkse en Marokkaanse vrouwen van deze leeftijd wonen het minst vaak alleen. In deze bevolkingsgroep is trouwen vanuit het ouderlijk huis nog gebruikelijk, maar alleenwonende jonge Turkse en Marokkaanse vrouwen zijn evenmin uitzonderlijk.

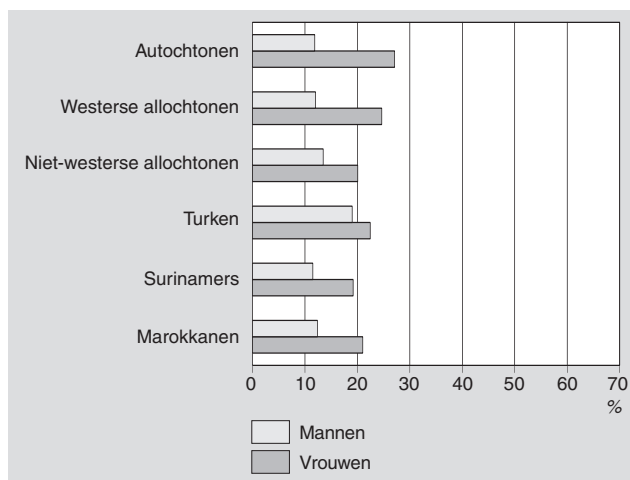
11a. Percentage 20-24-jarigen dat bij de ouders woont naar herkomstgroepering, 2001

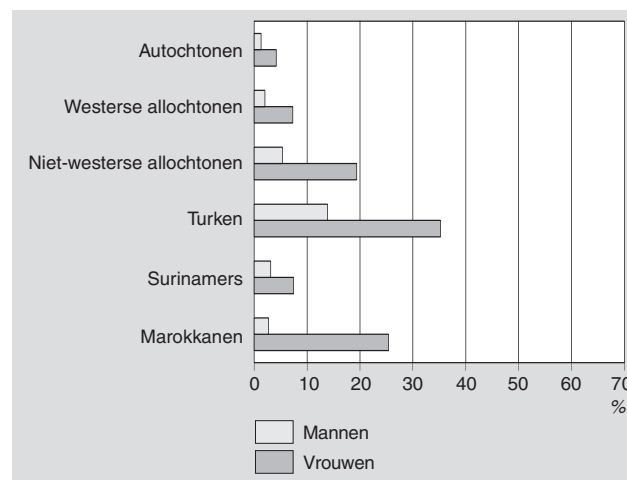
11b. Percentage 20-24-jarigen dat alleenwoont naar herkomstgroepering, 2001

11c. Percentage 20-24-jarigen dat (al dan niet gehuwd) samenwoont zonder kinderen naar herkomstgroepering, 2001

11d. Percentage 20-24-jarigen dat (al dan niet gehuwd) samenwoont met kind(eren) naar herkomstgroepering, 2001

De aandelen samenwonende 20–24-jarigen zonder kinderen verschillen naar verhouding betrekkelijk weinig tussen de herkomst-groeperingen. De autochtone jongeren wonen echter in meerderheid ongehuwd samen, terwijl Turken en Marokkanen doorgaans gehuwd zijn. Laatstgenoemden trouwen niet alleen op betrekkelijk jeugdige leeftijd, maar stichten ook snel een gezin. Ruim een derde van alle Turkse vrouwen tussen de 20 en 25 jaar heeft een man en een of meer kinderen. Van de autochtone vrouwen verkeert slechts één op de 25 in deze positie. Surinaamse vrouwen vertonen, wat betreft uit huis gaan en relatie- en gezinsvorming, de meeste overeenkomsten met autochtone vrouwen.

11. Kleine gezinnen, maar wel vaak broer of zus

Dertig jaar geleden lag het gemiddeld kindertal per vrouw nog op ongeveer 2,5, momenteel krijgt een vrouw gemiddeld 1,7 kinderen. In deze ontwikkeling hebben een toenemende kinderloosheid, een afnemende populariteit van het grote gezin en uitstel van het moederschap een rol gespeeld.

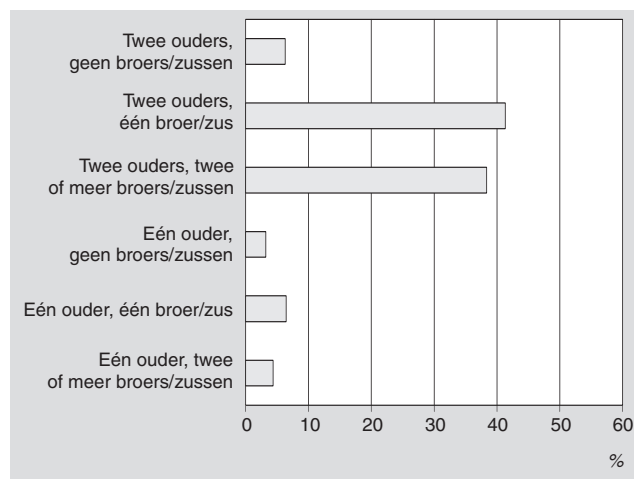
Van de vrouwen die kort na de Tweede Wereldoorlog werden geboren, is uiteindelijk één op de acht kinderloos gebleven. Dit aandeel zal voor vrouwen geboren in de jaren zeventig waarschijnlijk toenemen tot één op de vijf.

Gezinnen zijn momenteel aanzienlijk kleiner dan ten tijde van de laatste volkstelling, in 1971. Nederland telde in 2002 ruim 2,5 miljoen gezinnen met kind(eren), waarvan nog maar 18 procent met drie of meer kinderen. Dertig jaar geleden waren er ruim 2,3 miljoen gezinnen met kind(eren). Een derde van die gezinnen telde drie of meer kinderen.

In toenemende mate speelt ook het feit dat vrouwen vaker dan voorheen maar één kind krijgen een rol. Meer relatieontbindingen en een steeds hogere leeftijd waarop vrouwen voor het eerst moeder worden, dragen sterk bij aan deze ontwikkeling. Door het ontbreken van een partner en het met de leeftijd afnemen van de vruchtbaarheid blijkt een gewenst tweede kind in die gevallen vaak niet meer te realiseren.

Van de gezinnen met kind(eren) is het aandeel gezinnen met één kind momenteel ongeveer even groot als dat van de gezinnen met twee kinderen. In veel gevallen bevinden de eerstgenoemde gezinnen zich echter nog in de 'uitbreidingsfase', of hebben een of meer kinderen het ouderlijk huis inmiddels verlaten. Worden kinderen in de leeftijd van 8–12 jaar als uitgangspunt genomen, dan blijken jonge kinderen veel vaker in een gezin met een of meer broers en zussen op te groeien dan men op grond van het bovenstaande wellicht zou aannemen. Naar verhouding is het aandeel *kinderen* in grote gezinnen immers groter dan het aandeel van de grote *gezinnen*. In gezinnen met een of meer kinderen van 8–12 jaar hebben ruim negen op de tien ten minste één (nog thuis-

12. Percentage 8–12-jarigen naar aantal ouders en broers of zussen, 2002

wonende) broer of zus. Er blijken zelfs iets meer kinderen met drie broers/zussen te zijn dan kinderen zonder broer of zus. In totaal woont bijna één op de elf kinderen in een gezin zonder broer of zus. De grootste groep kinderen van 8 tot en met 12 jaar maakt deel uit van het 'standaardgezin': twee ouders en twee kinderen (*grafiek 12*). Het aantal kinderen met twee ouders en twee of meer (thuiswonende) broers en/of zussen is echter nauwelijks kleiner. Naar verhouding weinig kinderen hebben twee ouders maar geen broer of zus. Slechts zes procent van de kinderen maakt deel uit van zo'n klein gezin. Eenoudergezinnen tellen relatief vaker maar één kind, al heeft nog steeds driekwart van de kinderen in een eenoudergezin een of meer broers of zussen. Slechts één op de dertig kinderen van 8 tot en met 12 jaar woont alleen met vader of moeder, zonder broer of zus.

12. Tienermoeders en alleenstaande ouders

Het aantal geboorten onder vrouwen jonger dan 20 jaar is in de afgelopen decennia sterk gedaald. In 1970 was nog vier procent van alle vrouwen die een kind kregen jonger dan 20 jaar, twintig jaar later was dit aandeel gezakt tot één procent. Nederland behoorde daarmee tot de landen waar tienerzwangerschappen en tienermoeders het minst vaak voorkwamen. Nederland bezet deze gunstige positie nog steeds, maar wel is in de afgelopen jaren het aantal geboorten uit tienermoeders gestaag toegenomen, van minder dan tweeduizend medio jaren negentig naar 2,7 duizend in 2001. In dat jaar vond 1,3 procent van alle bevallingen plaats bij een tiener.

Staat 7
Tienermoeders naar leeftijd¹⁾ en herkomstgroepering, 2001

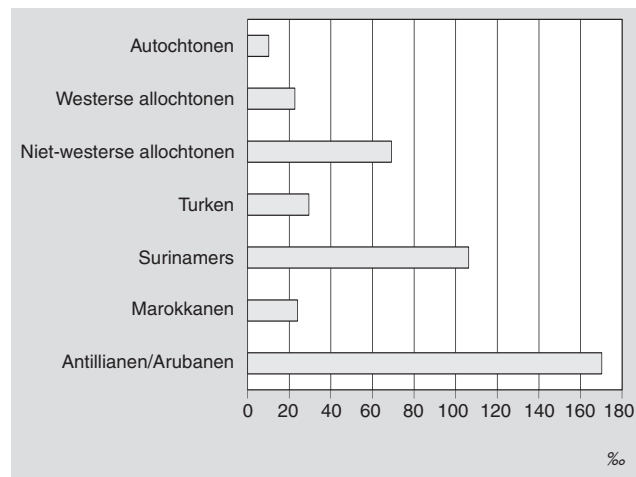
	Autochtoon	Niet-westers	waaronder			
			Turkije	Suriname	Marokko	Ned. Antillen/ Aruba
<i>absoluut</i>						
Jonger dan 18 jaar	267	294	13	54	8	53
18–19 jaar	858	1 000	180	184	144	120
Totaal	1 125	1 294	193	238	152	173
<i>%</i>						
Aandeel jonger dan 18 jaar	23,7	22,7	6,7	22,7	5,3	30,6
<i>%</i>						
Aantal geboorten per 1 000 meisjes	3,2	19,1	14,3	16,8	11,1	29,7

¹⁾ Leeftijd op 31 december.

Naar herkomstgroepering bestaan er uitgesproken verschillen in de frequentie van tienergeboorten (staat 7). Per duizend autochtone vrouwen van 15–19 jaar vonden in 2001 3,2 bevallingen plaats, tegen 29,7 bevallingen onder Antilliaanse vrouwen. Daarnaast is er een relatie tussen herkomst en de leeftijd waarop de betreffende tieners hun kind krijgen: de bijdrage van meisjes onder de 18 jaar aan het totaal percentage tienergeboorten is het laagst onder Turken en Marokkanen. Bij hen krijgt ongeveer een op de dertien tienermoeders het kind vóór de achttiende verjaardag, bij autochtone en andere allochtone tienermoeders is dat ongeveer een op de vier. Surinaamse en Antilliaanse meisjes vormen de groepen met het hoogste risico. Zij laten zowel een hoog percentage tienergeboorten zien als een hoog aandeel van die geboorten in de jongste groep. Turkse en Marokkaanse meisjes kennen weliswaar een hoger percentage tienergeboorten dan autochtone meisjes, maar die geboorten vinden wel vooral op 18- en 19-jarige leeftijd plaats. Bij hen zal het kind waarschijnlijk vaker gewenst zijn en binnen een huwelijk worden geboren.

In totaal telde Nederland in 2001 bijna 11 duizend alleenstaande moeders tussen de 15 en 25 jaar. Van hen waren 1,6 duizend jonger dan 20 jaar. Het relatief grote aantal meisjes en jonge vrouwen onder Surinamers en Antillianen dat buiten een vaste relatie een kind krijgt, is er mede de oorzaak van dat vele jonge vrouwen uit deze bevolkingsgroepen als ouder deel uitmaken van een eenouderhuishouden (grafiek 13). Onder niet-westerse allochtonen is dit aandeel zeven keer zo hoog als onder autochtonen. Maar liefst 17 procent van alle Antilliaanse vrouwen van 20–24 jaar is alleenstaande ouder. Ook onder jonge Surinaamse vrouwen komt eenouderschap met bijna 11 procent in deze leeftijdsgroep vaak voor.

13. Aantal alleenstaande moeders per 1 000 vrouwen van 20–24 jaar naar herkomstgroepering, 2002

Van alle 15–19-jarige meisjes is ongeveer één op de duizend alleenstaande moeder. Met 35 per duizend ligt dit aandeel echter veel hoger onder de Antillianen, gevolgd door de Surinamers met 14 alleenstaande moeders per duizend 15–19-jarige meisjes. Jonge mannen zijn maar zelden alleenstaande vader. Van alle eenoudergezinnen met een ouder jonger dan 25 jaar bestaat één procent uit een vader met kind(eren). Antilliaanse en Surinaamse jonge mannen scoren hier met resp. 0,3 en 0,7 procent juist relatief laag, en Turkse mannen met 1,8 procent het hoogst.

Bevolkingsprognose 2002–2050: anderhalf miljoen inwoners erbij

Andries de Jong

Volgens de nieuwe bevolkingsprognose van het CBS zal het inwonertal van Nederland toenemen van de huidige 16,2 miljoen naar 17,7 miljoen rond 2040. Daarbij is sprake van een afnemend groeitempo. Al in de komende vijf jaar is dit tempo minder snel dan in de afgelopen vijf jaar, vooral als gevolg van een lager aantal immigranten.

Bevolkingsgroei

In 2002 is het inwonertal van Nederland met 88 duizend toegenomen. Deze toename is aanzienlijk kleiner dan in 2001, toen de groei nog uitkwam op 118 duizend personen. Het groeitempo liep terug door afgenomen immigratie en toegenomen emigratie. De afname van de immigratie, van 133 duizend in 2001 naar 124 duizend in 2002, hangt samen met de teruggang van de economie. Uit de landen van de Europese Unie en Oost-Europa zijn minder migranten naar Nederland gekomen. Bovendien is het aantal ingediende asiolverzoeken sterk afgenomen, van 44 duizend in 2000 naar circa 20 duizend in 2002. Overigens worden niet al deze asielzoekers als immigrant geregistreerd.

Het aantal emigranten in 2002 ligt met 67 duizend 4 duizend hoger dan in 2001. Deze toegenomen emigratie is vooral het gevolg van het grotere aantal autochtone Nederlanders dat naar het buitenland is vertrokken. Niet alle mensen die verhuizen maken hiervan melding bij de gemeente. Als een gemeente vaststelt dat een persoon niet (meer) woont op het adres waar hij of zij staat geregistreerd, wordt een zogenaamde administratieve correctie doorgevoerd. In 2002 was het aantal administratieve correcties 9 duizend hoger dan in 2001. Aangenomen wordt dat het voor een belangrijk deel om personen gaat die uit Nederland zijn vertrokken zonder dit bij de gemeente te melden.

De komende vijf jaar groeit de bevolking met 350 duizend personen. De afgelopen vijf jaar bedroeg deze groei 550 duizend. Dit afnemend groeitempo is vooral het gevolg van minder immigratie. Bovendien zullen de komende vijf jaar meer mensen overlijden dan in de afgelopen vijf jaar.

In 2015 wordt het aantal van 17 miljoen inwoners bereikt. De groei van het inwonertal van 16 miljoen naar 17 miljoen zal 15 jaar duren. De groei van 15 miljoen naar 16 miljoen duurde slechts 11 jaar. Na 2015 zal het groeitempo van de bevolking verder teruglopen, en rond 2040 komt aan de bevolkingsgroei een eind. Nederland telt dan 17,7 miljoen inwoners.

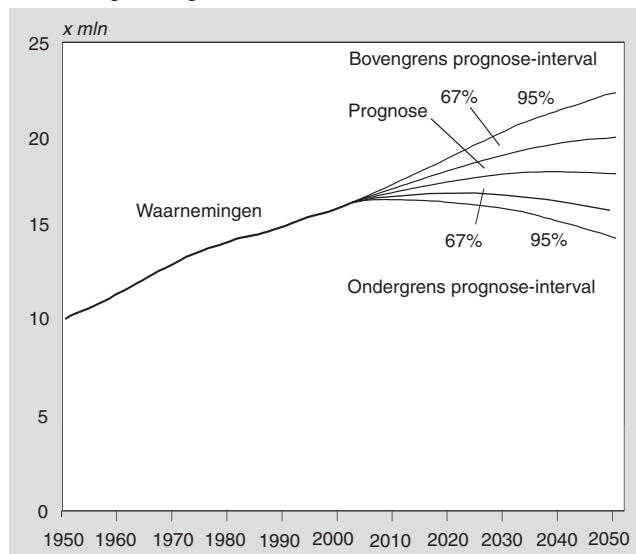
In de vorige prognose, die twee jaar geleden werd uitgebracht (De Jong, 2001), werd van een hoger groeitempo uitgegaan. De be-

volking zou hierdoor in 2035 een maximum van 18 miljoen inwoners bereiken. De lagere bevolkingsgroei in de nieuwe prognose is vooral het gevolg van lagere prognoses van het migratiesaldo en de aantallen levendgeborenen, die elk een bijdrage leveren aan een minder sterke bevolkingsgroei.

De bevolkingsprognose van het CBS beschrijft de meest waarschijnlijk geachte ontwikkelingen voor de lange termijn, tot 2050. Het zal duidelijk zijn dat prognoses voor zo'n lange periode onzeker zijn. Prognose-intervallen geven een beeld van deze onzekerheid aan de hand van een kansverdeling van de toekomstige omvang en samenstelling (naar leeftijd en geslacht) van de bevolking. Deze kansverdeling is gebaseerd op veronderstellingen over de onzekerheidsmarges van de toekomstige ontwikkeling van de geboorte, sterfte en migratie. De 'werkelijke' kansverdeling van toekomstige ontwikkelingen is niet bekend. Dit wil echter niet zeggen dat er helemaal niets over de kansen op verschillende toekomstige ontwikkelingen kan worden gezegd. Bepaalde ontwikkelingen lijken waarschijnlijker dan andere, gezien de op dit moment beschikbare informatie. Zo lijkt het veel waarschijnlijker dat vrouwen de komende decennia gemiddeld 1,75 kinderen zullen krijgen dan gemiddeld 1,2 of 2,3 kinderen. De vraag of het gemiddeld kindertal per vrouw 1,75 of 1,85 zal zijn, laat zich echter niet met een grote mate van zekerheid beantwoorden. Door zo goed mogelijk aan te geven welke ontwikkelingen waarschijnlijk worden geacht en welke ontwikkelingen beduidend minder waarschijnlijk, kan een beeld van de mate van onzekerheid van de bevolkingsprognose worden gegeven.

De onzekerheidsmarge van de prognose neemt toe met de lengte van de prognoseperiode. Voor 2010 wordt de kans dat het interval tussen 16,4 miljoen en 16,9 miljoen de werkelijke bevolking bevat geschat op twee derde (*grafiek 1*). De kans dat de bevolking in 2010 groter zal zijn dan 16,9 miljoen wordt dus geschat op één op zes. Voor 2050 is de marge veel breder: tussen 15,6 miljoen en 19,5 miljoen. De marge van het 95 procent prognose-interval is beduidend breder dan die van het 67 procent prognose-interval: deze loopt van 14,2 miljoen naar 21,8 miljoen. De kans dat de bevolking groter zal worden dan 20 miljoen wordt dus geschat op minder dan één op zes.

1. Bevolkingsomvang

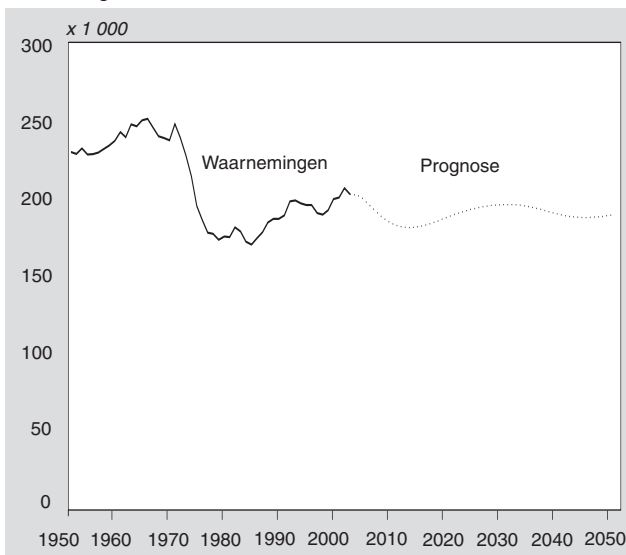
CBS Bevolkingsprognose

Aan de totstandkoming van de bevolkingsprognose hebben, naast de auteur, Maarten Alders, Joop de Beer, Han Nicolaas, Hans Sanders en Arno Sprangers (allen CBS) een belangrijke bijdrage geleverd. De uitgangspunten van de nieuwe prognose zijn besproken in de *Werkgroep Demografische Prognoses* en de *Commissie van Advies voor de Bevolkingsstatistiek*, en zijn op basis van deze besprekingen op een aantal punten bijgesteld. De belangrijkste uitkomsten van de bevolkingsprognose zijn opgenomen in de rubriek 'Jaarcijfers' in deze aflevering van *Bevolkingstrends*. Uitgebreid cijfermateriaal is opgenomen in 'StatLine', op de web-site van het CBS (www.cbs.nl).

Aan de bevolkingsgroei leveren geboorte en immigratie een positieve bijdrage, en sterfte en emigratie een negatieve bijdrage. In de tweede helft van de jaren negentig is het aantal geboorten snel gestegen (*grafiek 2*). In 1999 bereikte het aantal levendgeborenen de grens van 200 duizend, die sinds 1972 niet meer was overschreden. De 21e eeuw werd ingeluid met een recordaantal geboorten (207 duizend in 2000). Hoewel voor de komende jaren geen daling van de vruchtbaarheidscijfers wordt verwacht, neemt het aantal geborenen na 2000 weer af. In 2004 zal het weer onder de 200 duizend zakken, om er de komende vijf decennia niet meer bovenuit te komen. De daling in de komende jaren wordt veroorzaakt door het feit dat de omvang van de generaties die kinderen gaan krijgen kleiner is dan die van voorgaande generaties. Deze kleinere omvang van de generaties is het gevolg van de daling van de geboorteaantallen in de jaren zeventig.

In het tweede en derde decennium van de 21e eeuw zal het aantal geborenen weer stijgen. Deze stijging hangt samen met de toename van het aantal geborenen in de laatste twee decennia van de 20e eeuw. De verwachte daling van de geboorteaantallen in de komende tien jaar leidt op haar beurt weer tot een daling van het aantal geborenen tussen 2030 en 2040. De voorspelde ontwikkeling van de aantallen geborenen in de eerste helft van de 21e eeuw wordt vrijwel volledig bepaald door de ontwikkeling van de omvang van generaties in de meest vruchtbare leeftijden, aangezien de verwachte veranderingen in de vruchtbaarheidscijfers in dit tijdvak zeer gering zijn.

2. Levendgeborenen

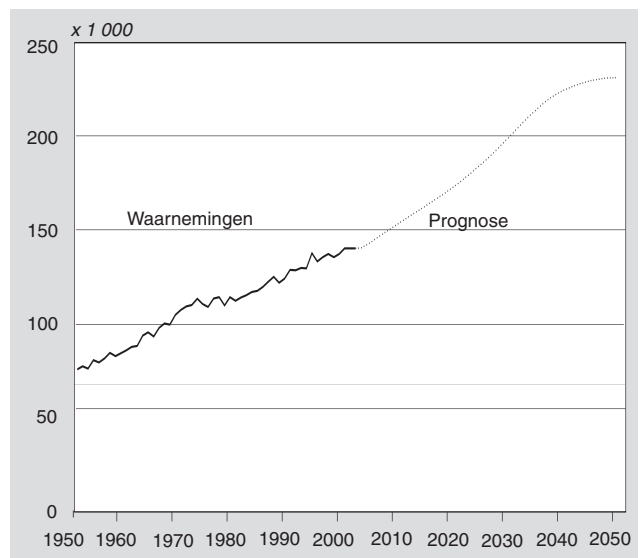

Ondanks een verdere stijging van de levensverwachting voor zowel mannen als vrouwen (na 2010) zal het jaarlijks aantal overledenen in de komende decennia sterk toenemen (*grafiek 3*). Dit is het gevolg van vergrijzing. De naoorlogse geboortegolf zorgt in de komende decennia voor een sterke toename van het aantal ouderen. In het tweede en derde decennium van de 21e eeuw zal dit een versnelling in de toename van het aantal overledenen teweegbrengen. Na 2030 neemt de stijging in het aantal overledenen weer langzaam af, om rond 2050 tot stilstand te komen. Tegen 2050 zullen naar verwachting circa 230 duizend personen overlijden, zo'n 90 duizend meer dan nu.

In tegenstelling tot de geleidelijke ontwikkelingen in de geboorten sterftaantallen zijn de ontwikkelingen in het migratiesaldo vrij grillig. Dit geldt ook voor de afgelopen jaren, waarin het migratiesaldo daalde van 54 duizend in 2000 (na 1975 het tweede topjaar) naar 35 duizend in 2002. In de bevolkingsprognose wordt geen poging gedaan de jaarlijkse fluctuaties voor de lange termijn te voorspellen. Getracht wordt slechts de gemiddelde trend goed te voorspellen.

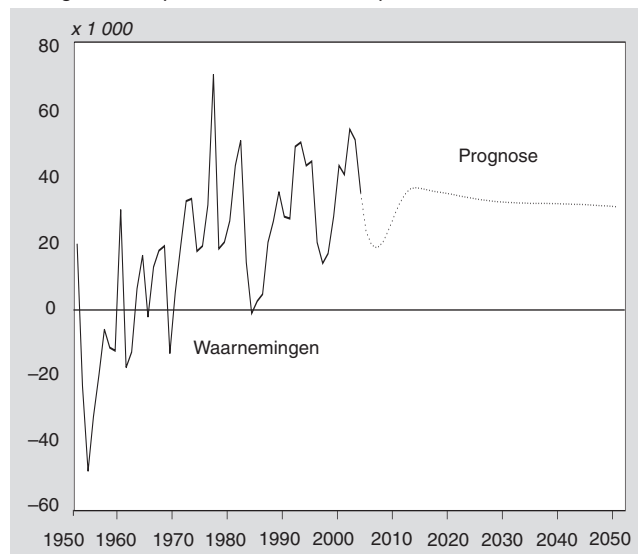
In de prognoseperiode daalt het migratiesaldo de komende jaren nog iets verder. Na een dieptepunt in 2007 gaat dit saldo weer

3. Overledenen

omhoog tot ongeveer 35 duizend rond 2015. Vervolgens neemt het weer langzaam af tot circa 30 duizend in 2050 (*grafiek 4*). Voor de onderbouwing van deze verwachtingen wordt verwezen naar De Jong (2003), elders in deze aflevering van Bevolkings-trends.

4. Migratiesaldo (inclusief saldo correcties)

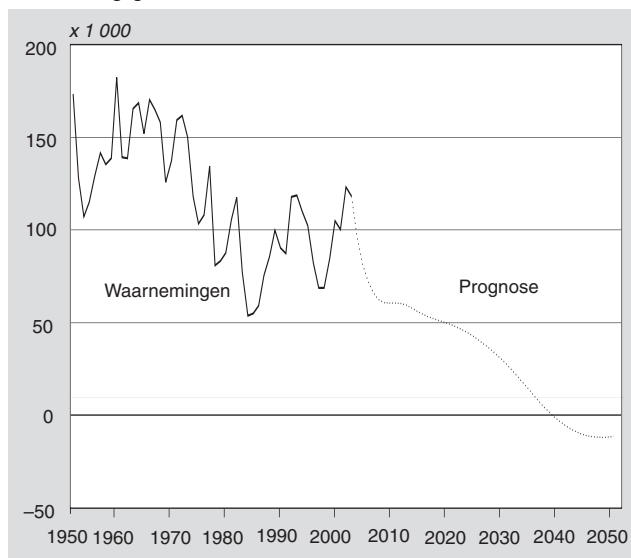

De bevolkingsgroei zal in de eerste helft van de 21e eeuw teruglopen van bijna 100 duizend in 2002 naar nul in de tweede helft van de jaren dertig. In 2050 zal sprake zijn van een jaarlijkse afname van ongeveer 10 duizend (*grafiek 5*). De afname van de bevolkingsgroei wordt veroorzaakt door een toename van het aantal sterfgevallen, terwijl geboorte en migratiesaldo rond een (vrijwel) stabiel niveau fluctueren. Tot ongeveer 2030 worden er nog meer kinderen geboren dan er mensen overlijden. Daarna is de natuurlijke groei negatief. In 2050 zal dit negatieve saldo zijn opgelopen tot 40 duizend (*grafiek 6*). De groei van de bevolking na 2030 wordt dus uitsluitend veroorzaakt door een positief migratiesaldo.

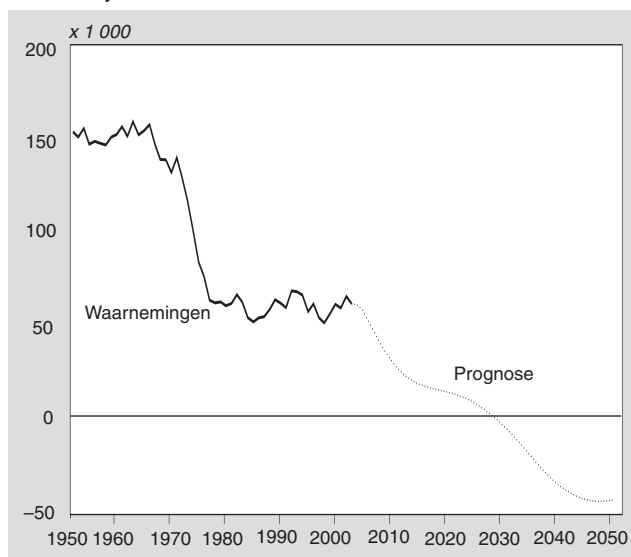
Leeftijdsstructuur

Niet alleen de omvang van de bevolking zal in de toekomst sterk veranderen, maar ook de leeftijdsstructuur. Het aantal jonge kinderen zal op de korte termijn afnemen (*grafiek 7*). Afgezien van een mogelijke stijging van de arbeidsparticipatie van vrouwen kan dus verwacht worden dat de groei van de vraag naar kinderop-

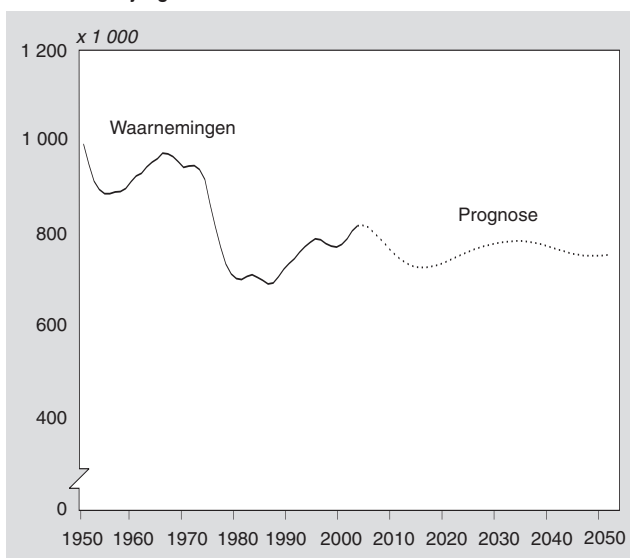
5. Bevolkingsgroei

6. Natuurlijke aanwas

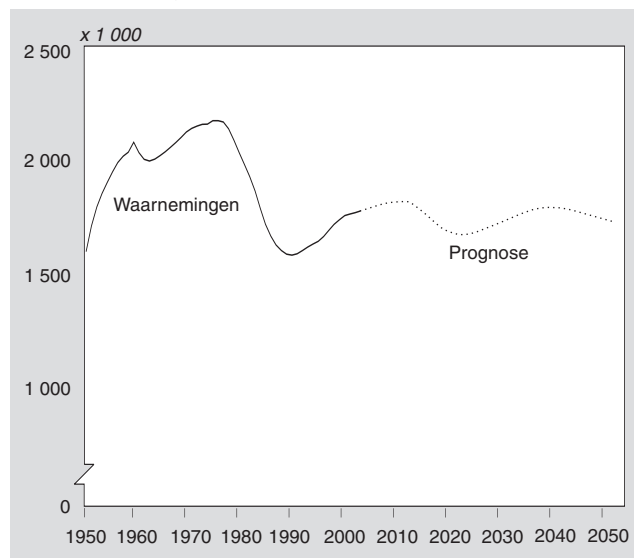

7. Aantal 0–3-jarigen

vang door de daling van het aantal jonge kinderen zal worden afgeremd. Bedrijven die zich richten op producten voor kleine kinderen zullen met een krimpende markt worden geconfronteerd (uiteraard afgezien van mogelijk hogere bestedingen per kind). Het aantal kinderen van 4 tot en met 12 jaar zal de komende tien jaar slechts licht toenemen (grafiek 8). Het basisonderwijs zal hierdoor niet met aanzienlijk grotere aantallen leerlingen worden geconfronteerd, zoals in de jaren negentig het geval was. Na 2010 zullen de leerlingenaantallen gaan teruglopen om na 2020 weer te stijgen.

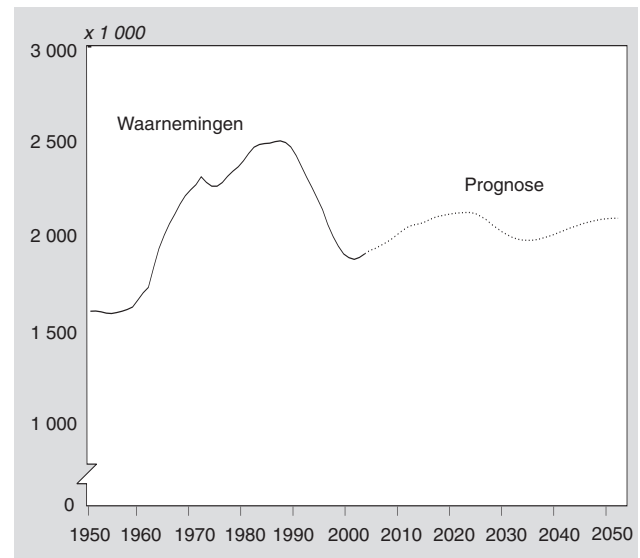
8. Aantal 4–12-jarigen

Het aantal jongeren van 15 tot 25 jaar is in de jaren negentig sterk gedaald. Deze daling is in 2000 tot stand gekomen en zal de komende jaren overgaan in een lichte stijging, die zo'n twintig jaar zal aanhouden (grafiek 9). Op deze leeftijden treden de meeste jongeren toe tot de arbeidsmarkt.

Een sterke stijging van de instroom valt op basis van demografische ontwikkelingen niet te verwachten. De sterke daling van het aantal jongeren in de jaren negentig heeft mede geleid tot de daling van de jeugdwerkloosheid die in dat decennium plaatsvond. De vrij bescheiden toename van het aantal jongeren in de komende twee decennia – in combinatie met een toename van de uitstroom van ouderen – maakt het niet waarschijnlijk dat de jeugdwerkloosheid structureel zal stijgen, ondanks het vooruitzicht van een lagere economische groei in de komende jaren (afgezien van tijdelijke stijgingen door conjuncturele fluctuaties).

9. Aantal 15–24-jarigen

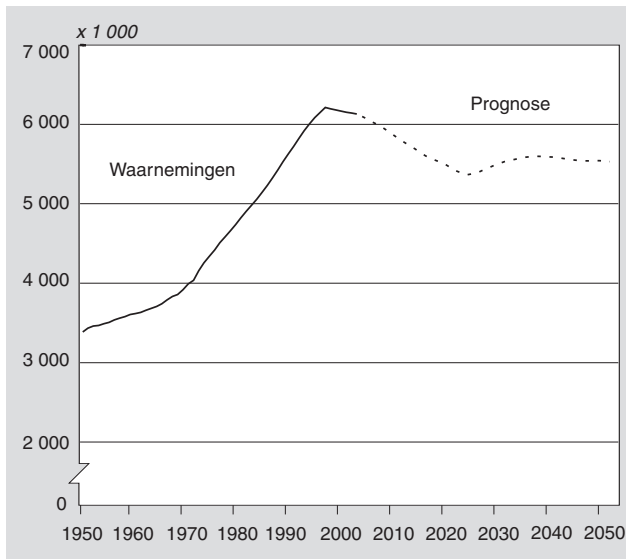

De beroepsbevolking wordt voor een belangrijk deel gevormd door personen die tussen de 25 en 50 jaar oud zijn. Deze leeftijdsgroep groeide in de afgelopen decennia sterk (*grafiek 10*). Naast een snelle stijging van de arbeidsparticipatie onder vrouwen was dit een belangrijke oorzaak van de stijging van het arbeidsaanbod. Aan de groei van dit deel van de beroepsbevolking is in 1996 een eind gekomen. De recente daling zal in de komende twee decennia doorzetten. Dit betekent dat zonder een stijgende arbeidsparticipatie de omvang van de beroepsbevolking eveneens zal gaan dalen. Het probleem van de werkloosheid zal in de toekomst plaatsmaken voor het probleem van een structurele krapte op de arbeidsmarkt.

De bevolking van Nederland blijft in de komende decennia groeien, waardoor de vraag naar goederen en diensten eveneens zal blijven stijgen. Door de toenemende vergrijzingsproblematiek zal vooral de vraag naar zorg toenemen, terwijl een aanzienlijke groei van de arbeidsproductiviteit juist in deze sector moeilijk te verwachten zal zijn.

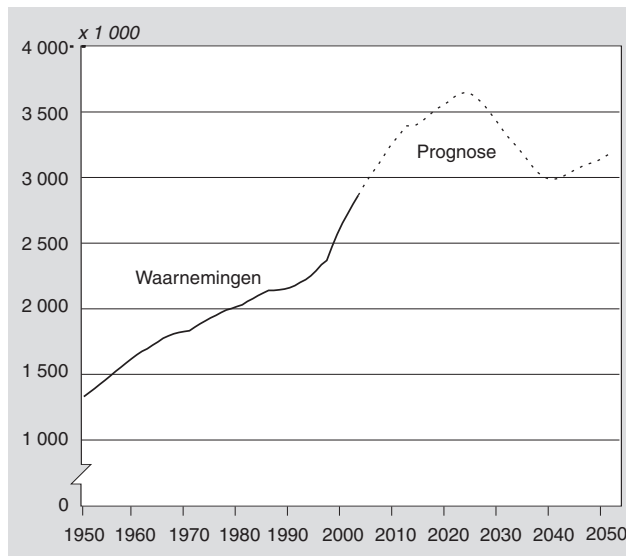
10. Aantal 25–49-jarigen

Nederland staat internationaal bekend om zijn lage arbeidsparticipatie onder oudere werknemers.

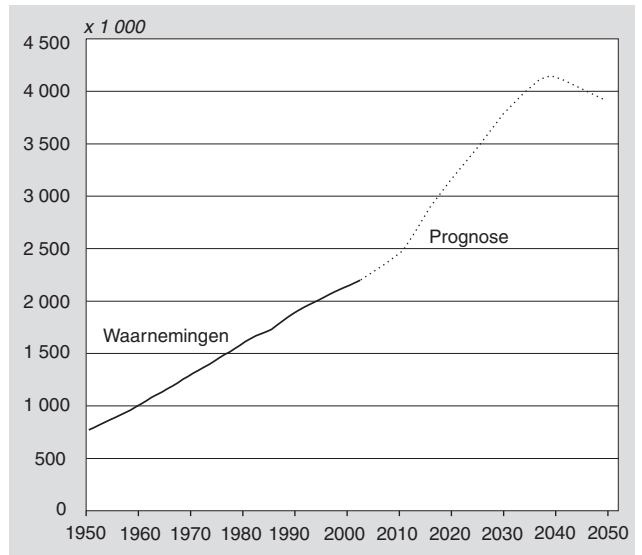
Het aantal vijftigplussers zal in de komende twintig jaar sterk toenemen (*grafiek 11*). Tenzij de arbeidsparticipatie van ouderen eveneens sterk toeneemt, betekent dit een flinke uitstroom uit de beroepsbevolking. Deze uitstroom is waarschijnlijk groter dan de instroom van jongeren.

11. Aantal 50–64-jarigen

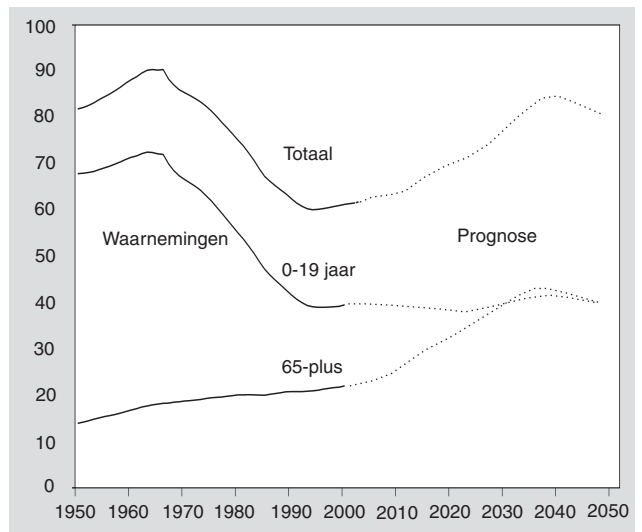
Het aantal 65-plussers is al een aantal decennia aan het stijgen (*grafiek 12*). Deze stijging zet de komende jaren geleidelijk door, om na 2010 te versnellen als de naoorlogse geboortegolf de AOW-gerechtigde leeftijd bereikt. Pas wanneer de geboortegolf de leeftijden bereikt waarop veel mensen overlijden, zal het aantal 65-plussers weer gaan dalen. Op dit moment is bijna 14 procent van de bevolking 65 jaar of ouder. Rond 2040 bereikt de vergrijzing haar hoogtepunt met 23 procent.

12. Aantal 65-plussers

Onder meer bij de betaalbaarheid van het sociale verzekeringsstelsel en het onderwijs speelt de verhouding tussen werkenden en niet-werkenden een belangrijke rol. Om een indruk te krijgen van de druk van het (potentieel) niet-werkende deel van de bevolking op het werkende deel van de bevolking, wordt vaak gekeken naar de verhouding tussen de som van het aantal 0–19-jarigen en 65-plussers en het aantal 20–64-jarigen. Tussen 2010 en 2035 stijgt het percentage 65-plussers als aandeel van de 20–64-jarigen (de grijze druk) van rond 25 naar ruim 40 (*grafiek 13*). De (groene) druk van de 0–19-jarigen blijft met circa 40 procent in de toekomst vrijwel constant. De demografische druk (groen plus grijs) stijgt van rond 60 procent nu tot bijna 85 procent in 2040.

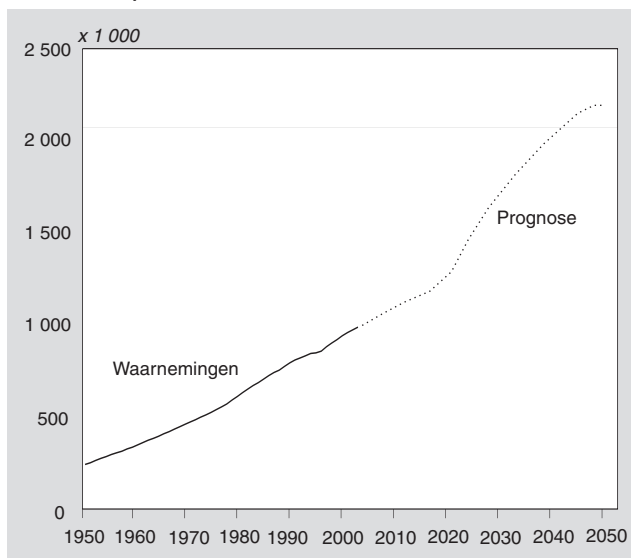
13. Aantal 0–19-jarigen en 65-plussers als percentage van het aantal 20–64-jarigen

De vergrijzingsproblematiek is voor de samenleving van speciaal belang waar het gaat om de kosten van de gezondheidszorg. In dit kader is vooral de ontwikkeling van het aantal hoogbejaarden van belang. Het aantal 75-plussers is de afgelopen decennia sterk

14. Aantal 75-plussers

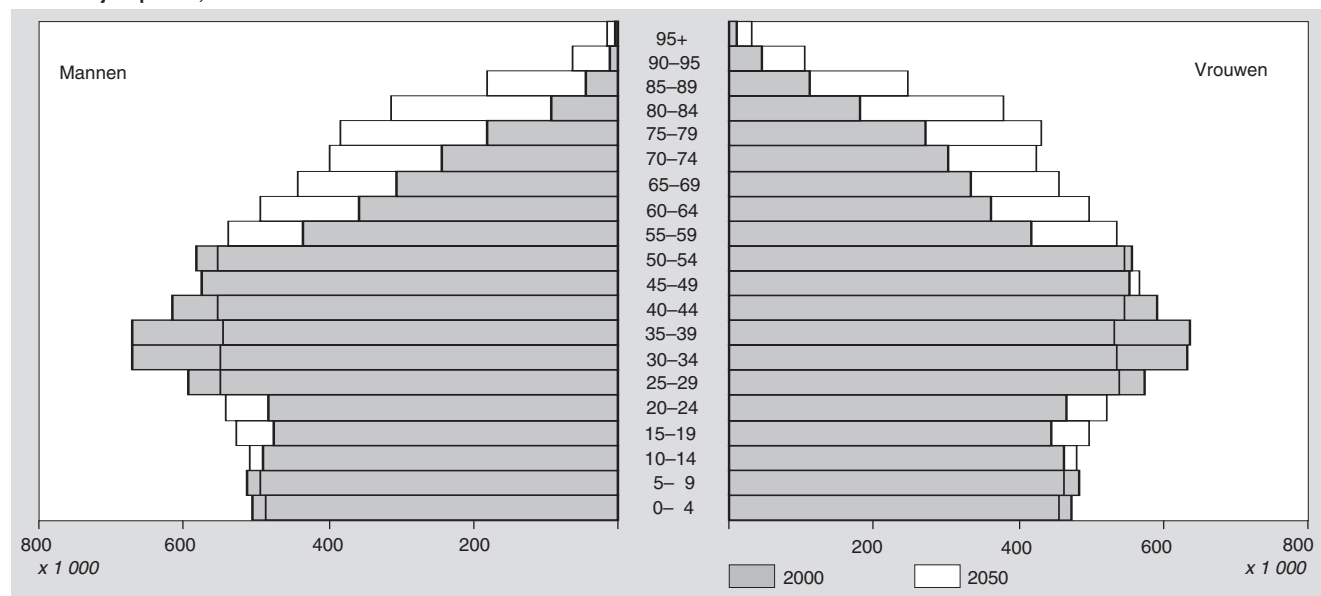

toegenomen: van een kwart miljoen in 1950 tot 950 duizend in 2000 (grafiek 14). In de komende decennia blijft het aantal 75-plussers doorgroeien, en na 2020 zal deze groei zelfs versnellen. Rond 2050 wordt met bijna 2,2 miljoen het hoogtepunt bereikt. Het aandeel van de 75-plussers in de bevolking verdubbelt van 6 procent op dit moment naar 12 procent in 2050.

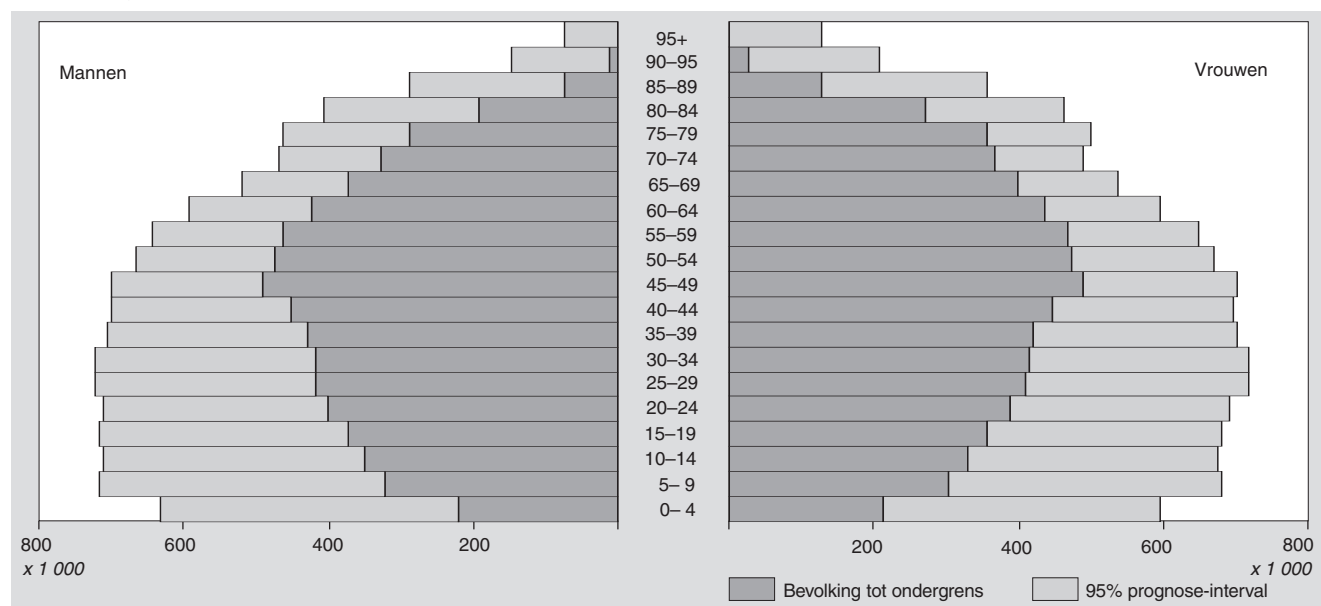
Grafiek 15 geeft een totaalbeeld van de wijzigingen die tussen 2000 en 2050 optreden in de leeftijdsstructuur van de bevolking. Vooral omdat vroeger de (kinder)sterfte aanzienlijk was, waren er op hogere leeftijden beduidend minder mensen dan op lagere leeftijden. De leeftijdsstructuur van de bevolking had hierdoor de vorm van een piramide. De laatste decennia is dit niet langer het geval: de basis is smaller dan het middenstuk, waardoor er eerder sprake is van een 'peervorm'. Dit komt vooral doordat in de afgelopen 25 jaar veel minder kinderen zijn geboren dan in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog, toen de totale bevolking bovendien nog beduidend kleiner was.

In de toekomst zullen de grootste veranderingen optreden op de middelbare en hoge leeftijden. De basis van de leeftijdsstructuur van de bevolking blijft grotendeels gelijk, hoewel er in de toekomst wat minder tieners en jongvolwassenen zullen zijn dan nu. Op de

15. Leeftijdsopbouw, 2000 en 2050

16. 95% prognose-interval van leeftijdsstructuur in 2050

middelbare leeftijden zal de bevolkingspiramide smaller worden, en op de hoge leeftijden als gevolg van de vergrijzing juist uitdijen. Hierdoor krijgt de leeftijdsstructuur in 2050 een 'appelvorm'.

Al eerder is gemeld dat de bevolkingsprognose van het CBS de meest waarschijnlijk geachte ontwikkelingen voor de zeer lange termijn beschrijft. Omdat prognoses voor een dergelijk lange periode onzeker zijn worden ook prognose-intervallen gemaakt, die een beeld geven van deze onzekerheid aan de hand van een kansverdeling van de toekomstige omvang en samenstelling naar leeftijd en geslacht van de bevolking. De onzekerheidsmarge verschilt per leeftijdsgroep. *Grafiek 16* geeft hiervan een beeld voor 2050. De marge voor de jongste leeftijdsgroep wordt vooral bepaald door onzekerheid over de vruchtbaarheid, terwijl de marge voor de oudste leeftijdsgroepen vooral wordt bepaald door onze-

kerheid over de sterfte. Onzekerheid over de migratie speelt een belangrijke rol in het middengebied van de leeftijdsverdeling. De prognose-intervallen zijn relatief breed voor de aantallen jongeren en 50-plussers, en zijn naar verhouding minder breed voor de aantallen 20- tot 50-jarigen.

Literatuur

Jong, A. de, 2001, Bevolkingsprognose 2000–2050: bevolking groeit tot 18 miljoen. *Maandstatistiek van de Bevolking*, januari 2001, blz. 22–25. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, 2003, Bevolkingsprognose 2002–2050: veronderstellingen. *Bevolkingstrends* (51)1, blz. 27–33. CBS, Voorburg/Heerlen.

Bevolkingsprognose 2002–2050: veronderstellingen

Andries de Jong

De afgelopen twee jaar is de bevolking van Nederland iets minder sterk gegroeid dan in de vorige prognose werd verwacht. Analyse wijst uit dat een aantal ontwikkelingen een structureel karakter dragen, waardoor bijstellingen in de prognose van immigratie- en emigratieaantallen noodzakelijk werden geacht. De ernstige vertraging in de economische groei heeft tot een forse afname van de immigratie in 2002 geleid. Aangenomen wordt dat op de korte termijn nog een verdere afname zal plaatsvinden. Ook wat betreft het migratiebeleid is sprake van een sterk gewijzigde situatie. De strengere Vreemdelingenwet van 2001 heeft bijgedragen aan een aanzienlijke afname van het aantal asielaanvragen. Verondersteld wordt dat op zowel korte als lange termijn het aantal asielmigranten lager zal liggen dan in de vorige prognose werd aangenomen. In samenhang met deze lagere immigratie in de nieuwe prognose wordt ook een lagere emigratie verondersteld. Deze bijstellingen leiden op de korte termijn tot een beduidend lager migratiesaldo. Voorts leiden ze, door het lagere aantal vrouwen in de meest vruchtbare leeftijden, tot minder geboorten.

1. Inleiding

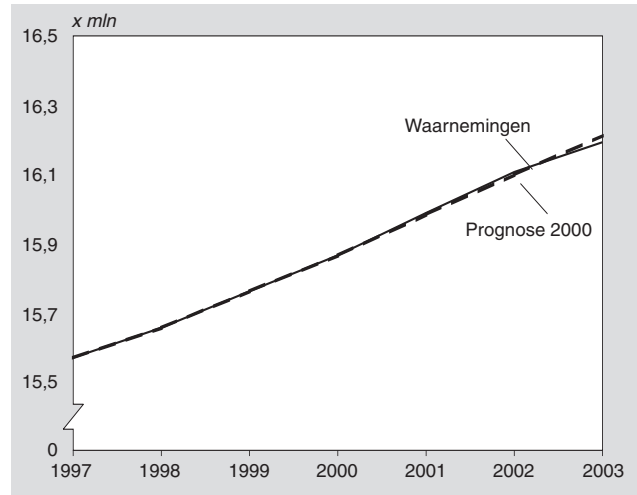
In de nieuwe CBS-bevolkingsprognose zijn enkele wijzigingen doorgevoerd ten opzichte van de vorige, twee jaar geleden uitgebrachte langetermijnprognose (De Jong, 2001). Deze wijzigingen hangen samen met de inhoudelijke veronderstellingen waarop de prognose is gebaseerd. De bevolkingsgroei valt hierdoor iets lager uit dan die volgens de vorige prognose. De nieuwe prognose gaat uit van een lager jaarlijks aantal immigranten en een lager aantal emigranten, resulterend in een vrijwel gelijk migratiesaldo (op de lange termijn). De ontwikkeling van de levensverwachting wijkt voor mannen maar weinig af van de vorige prognose. Voor vrouwen is op de korte termijn een minder gunstige ontwikkeling voorspeld.

De verschillen in uitkomsten tussen de nieuwe en de vorige prognose kunnen volledig worden toegeschreven aan verschillen in de kernveronderstellingen. Wat betreft de methodiek zijn er geen veranderingen doorgevoerd.

In dit artikel zullen de uitkomsten van de vorige langetermijnprognose worden vergeleken met de waarnemingen en de voorlopige cijfers van 2002 (voor geboorte, sterfte en migratie) en de stand van de bevolking op 1 januari 2003. Onder meer aan de hand van de monitoring van de vorige prognose is nagegaan in hoeverre wijzigingen in de veronderstellingen nodig zijn geacht. Aansluitend zal worden ingegaan op de inhoudelijke veronderstellingen van de nieuwe prognose. In het voorgaande artikel (De Jong, 2003) zijn de belangrijkste uitkomsten van de nieuwe bevolkingsprognose gepresenteerd.

De langetermijnprognose van 2000 heeft de ontwikkeling van de bevolkingsomvang in zeer lichte mate overschat (grafiek 1). Vergeleken met de raming voor 1 januari 2003 komt de onderschatting van de langetermijnprognose uit op 9 duizend. Om deze overschatting te kunnen verklaren is het nodig per component van de bevolkingsgroei de waarnemingen (en raming voor 2002) te vergelijken met de prognose. Hieronder zal op de componenten geboorte, sterfte en migratie nader worden ingegaan.

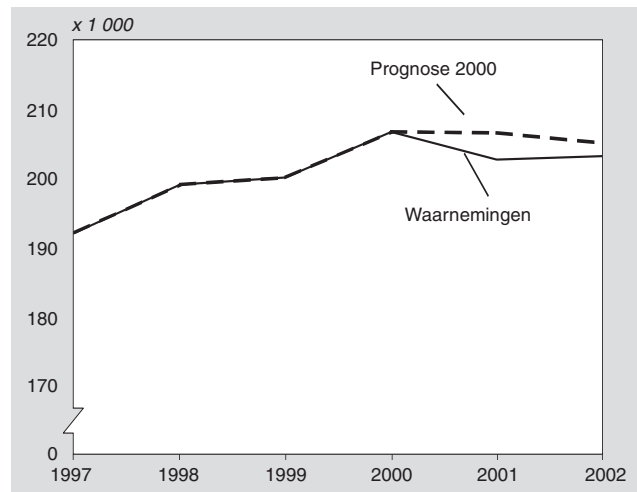
1. Bevolking op 1 januari, Prognose 2000 en waarnemingen

2. Geboorte

De geboorte is zowel in het jaar 2001 als 2002 licht overschat (grafiek 2). Het voorlopig cijfer voor 2002 komt uit op 203 duizend, tegen 205 duizend volgens de prognose 2000–2050. Deze bevolkingsprognose werd opgesteld in 2000, een jaar waarin het totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer (TFR) de hoogste waarde bereikte van de (toen) afgelopen twee decennia. In de prognose werd verondersteld dat het hierbij niet ging om een incidentele uitschieter vanwege een mogelijk 'millenniumeffect', maar om een structurele ontwikkeling naar een hogere TFR. In laatste twintig jaar was de TFR – schommelend tussen 1,5 en 1,7 – laag, onder meer door een combinatie van uitsteleffecten op jongere leeftijden en inhaaleffecten op hogere leeftijden. Verondersteld werd dat, zodra de uitsteleffecten uitgewerkt zouden zijn, de inhaaleffecten nog een tijdlang werkzaam zouden zijn. Als gevolg hiervan zou de TFR nog gedurende enkele jaren stijgen. Vanuit het perspectief van de cohortvruchtbaarheid werd een geleidelijke daling van het gemiddeld kindertal per vrouw (de cohortequivalent van de TFR) van 2,50 voor geboortegeneratie 1935 naar 1,75 voor de geboortegeneraties vanaf 1975 verondersteld.

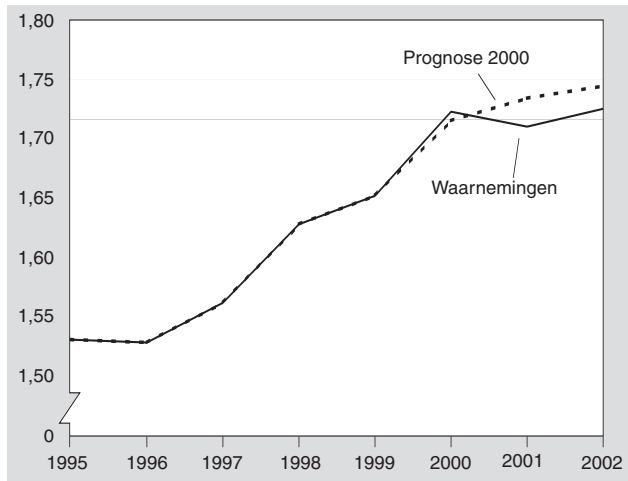
2. Levendgeborenen, Prognose 2000 en waarnemingen

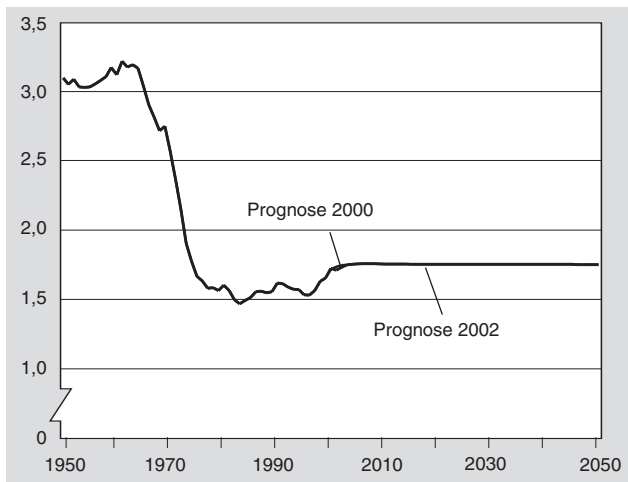
De monitoring van de ontwikkelingen in het jaar 2001 leek bovenstaande veronderstelling niet geheel te bevestigen, omdat de realisatie van de TFR duidelijk achterbleef bij de prognose (zie *grafiek 3*). De realisatie van de TFR in 2002 (voorlopig cijfer) lijkt beter aan te sluiten bij de veronderstelling van de vorige prognose. De TFR van 2002 stijgt weer ten opzichte van die van 2001, en ligt in 2002 met 1,73 licht onder het voorspelde niveau van 1,74.

Het bovenstaande geeft geen aanleiding de kernveronderstellingen van de vruchtbaarheid van de vorige prognose bij te stellen. Om deze reden is voorgesteld slechts een aanpassing op de zeer korte termijn te verrichten (zie *grafiek 4*).

3. Totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer, Prognose 2000 en waarnemingen

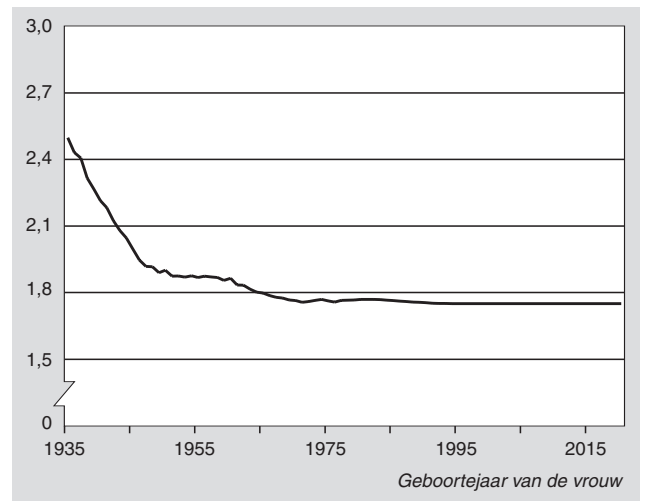

4. Totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer, Prognose 2000 en Prognose 2002

Evenals in de vorige prognose wordt verondersteld dat het gemiddeld kindertal per vrouw in de toekomst uiteindelijk zal uitkomen op 1,75. *Grafiek 5* laat de uitkomsten van de nieuwe prognose voor generaties vrouwen zien. Tussen generatie 1935 en 1945 is het gemiddeld kindertal per vrouw sterk gedaald als gevolg van de sterke daling van het aandeel grote gezinnen. Tussen generatie 1945 en 1955 begon ook de geboorte van tweede kinderen te dalen en trad een stijging van de kinderloosheid op. In de geboorte van derde kinderen vond echter een stijging plaats, waardoor het gemiddeld kindertal bij die generaties uiteindelijk maar weinig daalde. Tussen generatie 1955 en 1975 daalde het gemiddeld kindertal weer iets sterker, doordat steeds meer vrouwen kinderloos bleven en het aandeel vrouwen dat drie kinderen kreeg daalde. Een gestegen onderwijsparticipatie van vrouwen en de hiermee samenhangende stijging van de arbeidsparticipatie, alsmede problemen om werk en de zorg voor kinderen te combineren, liggen hieraan waarschijnlijk ten grondslag. In de prognose wordt aan-

5. Gemiddeld kindertal per vrouw, naar geboortegeneratie

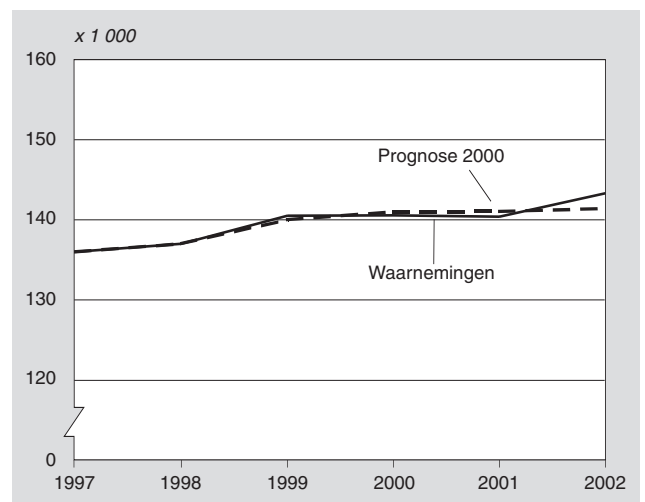
genomen dat de daling niet verder doorzet bij jongere generaties. De combinatie van werken en kinderen zal steeds gebruikelijker worden en de samenleving zal hierop steeds beter ingespeeld raken.

3. Sterfte

Wat betreft het aantal overledenen is de prognose nagenoeg gelijk aan de waarneming (*grafiek 6*).

De prognose van de sterfte (met als kernindicator de levensverwachting bij geboorte) is gebaseerd op een verklarend model. Op de korte termijn zijn (geringe) aanpassingen verricht om een vloeiende aansluiting te krijgen tussen de laatste waarneming en de waarden volgens het model.

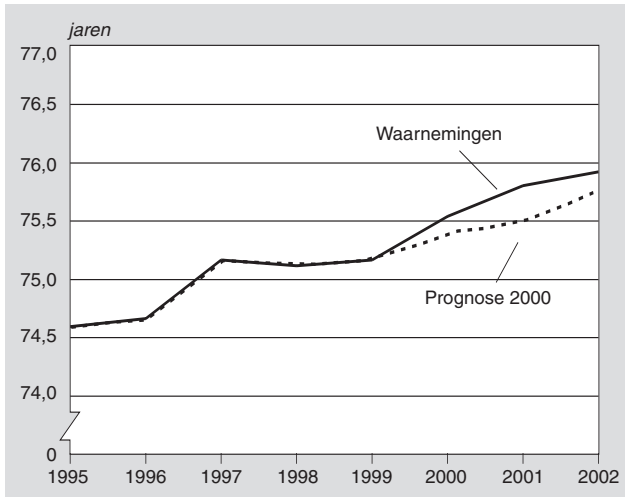
6. Overledenen, Prognose 2000 en waarnemingen

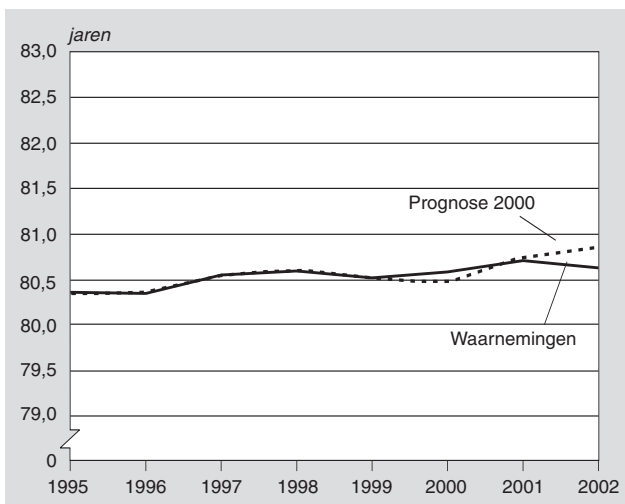
De monitoring van de levensverwachting bij de geboorte laat voor mannen geringe afwijkingen zien in de periode 2000–2002: de realisatie is hoger dan werd verwacht in de prognose 2000–2050 (zie *grafiek 7*). Voor vrouwen sluiten de waarnemingen in de periode 2000–2002 wel goed aan bij verwachte waarden volgens prognose 2000–2050 (zie *grafiek 8*).

Een van de belangrijkste factoren die de ontwikkeling van de levensverwachting beïnvloedt is het effect van roken. Het rookgedrag heeft tot medio jaren tachtig geleid tot een toenemend verschil in de levensverwachting tussen mannen en vrouwen, en daarna tot een afnemend verschil. Pampel (2002) meldt dat dit patroon vrij gebruikelijk is in Westerse landen. Het roken volgt een duidelijk patroon van diffusie van groepen met een hoge maat-

7. Levensverwachting bij geboorte van mannen, Prognose 2000 en waarnemingen

8. Levensverwachting bij geboorte van vrouwen, Prognose 2000 en waarnemingen

schappelijke status naar groepen met een lagere status. Mannen zijn eerder gaan roken dan vrouwen, waardoor de sterfte aan longkanker bij mannen in eerste instantie veel sterker was dan bij vrouwen. In een later stadium manifesteerde het (op grote schaal gaan) roken van vrouwen zich ook bij hen in een toenemende incidentie van longkanker. Hierdoor is de afgelopen decennia het geslachtsverschil in sterfte tussen mannen en vrouwen weer afgenomen. De ontwikkelingen in Nederland lijken deze theorie duidelijk te bevestigen. Uit Hoogeboom (1998) blijkt dat de sterfte aan longkanker bij mannen, na een stijging in de jaren zeventig en een stabilisatie in de jaren tachtig, in de jaren negentig is gaan dalen. Bij vrouwen bevindt deze sterfte zich op een veel lager niveau, maar beweegt de ontwikkeling zich in de afgelopen drie decennia in een continu stijgende lijn. Het verschil in sterfte aan longkanker tussen mannen en vrouwen neemt hierdoor in de jaren negentig in snel tempo af. De daling van de sterfte aan longkanker bij mannen en de stijging bij vrouwen zijn grotendeels te verklaren door veranderingen in het rookgedrag: het percentage rokende mannen is in de periode 1960–1980 aanzienlijk afgenomen, terwijl het percentage vrouwen dat rookte in de jaren zestig en begin jaren zeventig juist sterk toenam.

Het RIVM heeft de invloed van roken op de levensverwachting geschat door het effect te bepalen van de vier belangrijkste dooorsaken die het roken als belangrijke determinant hebben (Poos et al., 2002). Hiertoe berekende het RIVM de levensverwachting in 2001 voor een populatie die nooit heeft gerookt, en vergeleek de uitkomsten met de waargenomen levensverwachting. Voor

mannen blijkt de levensverwachting bij geboorte volgens deze berekening met 2,02 jaar toe te nemen en voor vrouwen met 0,96 jaar. Opgemerkt moet worden dat het RIVM, ruw geschat, 80 procent van de sterfte door roken meeneemt, omdat alleen de vier belangrijkste aandoeningen met betrekking tot roken zijn beschouwd. Hiervoor corrigerend zou de daling van de levensverwachting ongeveer 2,5 jaar bedragen voor mannen en 1,2 jaar voor vrouwen. Volgens het model dat het CBS bij de vorige prognose gebruikte, was deze bijdrage voor mannen in 2000 2,8 jaar en voor vrouwen 0,7 jaar. Vooral voor vrouwen is er dus een duidelijk verschil tussen de RIVM-schatting en het CBS-model.

De CBS-benadering heeft als vertrekpunt de ontwikkeling van de levensverwachting bij geboorte van mannen en vrouwen. Een belangrijke veronderstelling is dat de verandering in het verschil in levensverwachting tussen mannen en vrouwen voor het grootste deel kan worden toegeschreven aan veranderingen in het rookgedrag. Begin jaren tachtig bereikte het geslachtsverschil in levensverwachting zijn maximum. In 1985 bedroeg het verschil 6,5 jaar. Volgens Valkonen en Van Poppel (1997) kon 60 tot 70 procent van het verschil worden toegeschreven aan roken. Op basis hiervan schat het CBS dat van het geslachtsverschil in 1985 3,5 jaar aan roken kon worden toegeschreven en 3,0 jaar aan andere factoren. Voor de langetermijnprognose wordt verondersteld dat het verschil in het effect van roken op mannen en vrouwen verdwijnt en dat dit effect twee jaar bedraagt (gebaseerd op de veronderstelling dat een derde van de mannen en vrouwen rookt en dat rokers zes jaar korter leven). Het CBS gaat er dus vanuit dat het geslachtsverschil in levensverwachting terugloopt van 6,5 jaar in 1985 naar 3,0 jaar op de lange termijn, en dat het geslachtsverschil daalt van 3,5 jaar in 1985 naar nul op de lange termijn.

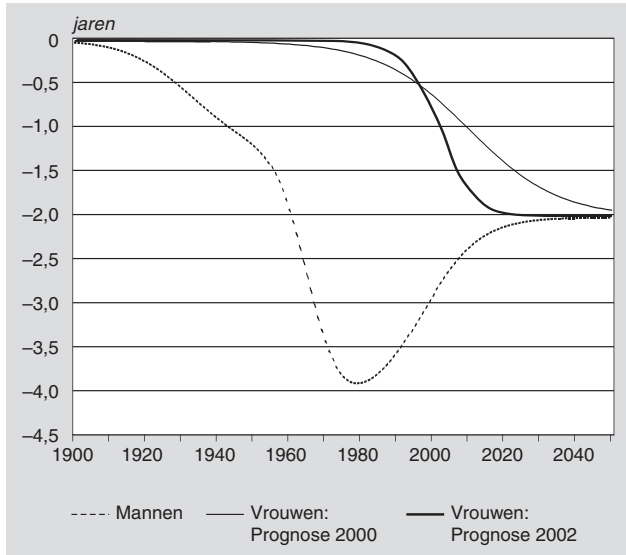
In 2000 bedroeg het geslachtsverschil in levensverwachting 4,9 jaar. Dit betekent dat van de totale verwachte daling van het geslachtsverschil met 3,5 jaar vanaf 1985, in de periode 1985–2000 iets minder dan de helft is gerealiseerd. Op grond hiervan verwacht het CBS dat de afname van het geslachtsverschil door veranderend rookgedrag nog (lang) niet ten einde is. In de bevolkingsprognose 2000–2050 gaat het CBS ervan uit dat de eindsituatie wordt bereikt in 2050.

Volgens het CBS-model zou het aan roken toe te schrijven geslachtsverschil in 2000 2,3 jaar bedragen (2,9 jaar voor mannen minus 0,6 jaar vrouwen). Volgens de RIVM-schatting bedraagt dit verschil 1,3 jaar (2,5 jaar voor mannen minus 1,2 jaar voor vrouwen). Dit zou betekenen dat van het totale geslachtsverschil in levensverwachting in 2000 van 4,9 jaar volgens het CBS-model 2,6 jaar niet aan roken kan worden toegeschreven, en volgens de RIVM-schatting 3,6 jaar. Wordt uitgegaan van de bovenvermelde veronderstelling dat het geslachtsverschil in levensverwachting dat niet aan roken kan worden toegeschreven drie jaar bedraagt, dan lijkt de CBS-schatting voor 2000 voor het aan roken toe te schrijven geslachtsverschil aan de hoge kant en die van het RIVM enigszins laag. Dit zou inhouden dat het effect van roken op de levensverwachting van vrouwen in 2000 iets groter zou moeten zijn dan dat volgens het CBS-model (eerder één jaar dan 0,6 jaar).

Een en ander lijkt er op te duiden dat de veronderstelde tijdsduur van het effect van roken op de ontwikkeling van de levensverwachting van vrouwen in het CBS model mogelijk te lang was. Enerzijds lijkt het effect in 2000 in het CBS-model voor vrouwen te worden onderschat, anderzijds lijkt 2050 als eindpunt te ver weg. Om deze reden heeft het CBS de veronderstellingen wat betreft het effect van roken op de levensverwachting voor vrouwen in de nieuwe prognose aangepast. *Grafiek 9* toont voor mannen en vrouwen het negatief effect van roken op de levensverwachting, zoals gemodelleerd in de prognose 2000–2050 en de bijstelling van de prognose 2002–2050. De bijstelling behelst een sterkere stijging van het negatief effect van roken op de levensverwachting van vrouwen in de eerste twee decennia van deze eeuw en een vrijwel stabiel negatief effect in de daaropvolgende periode.

Uit Van Oers (2002) blijkt dat de sterfte aan longkanker in Nederland momenteel de hoogste is binnen de Europese Unie. Voor vrouwen is de sterfte aan longkanker inmiddels boven het EU-gemiddelde gestegen en neemt het nog gestaag toe. Deze stijging

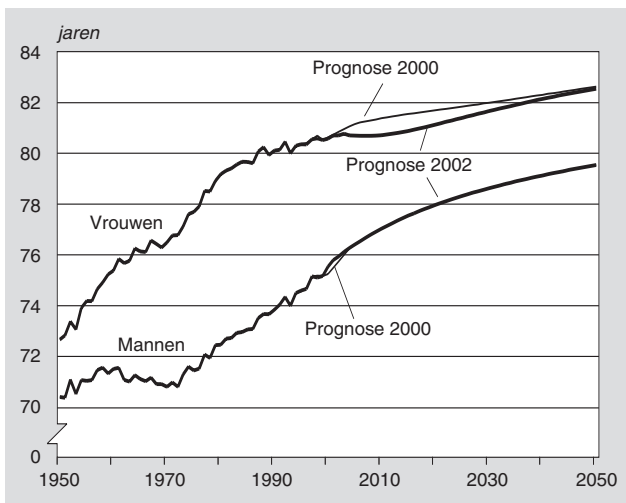
9. Negatief effect van roken op de levensverwachting

spoort met de verwachting in het sterfmodel van de prognose dat het effect van roken voor vrouwen nog enkele decennia blijft toenemen.

Grafiek 10 toont de levensverwachting bij de geboorte volgens de prognose 2000–2050 en die volgens de prognose 2002–2050. Het effect van de bijstelling van het effect van roken is dat de levensverwachting van vrouwen het eerste decennium van deze eeuw nauwelijks zal veranderen en dat pas in het tweede decennium de stijgende koers uit het verleden zal worden hervat.

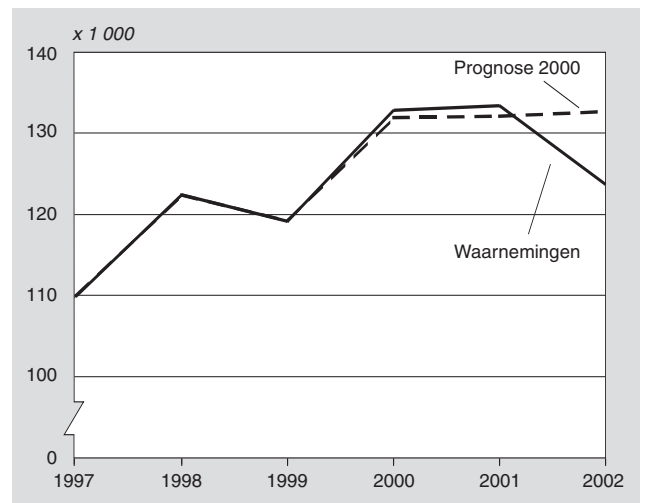
10. Levensverwachting bij geboorte, Prognose 2000 en Prognose 2002

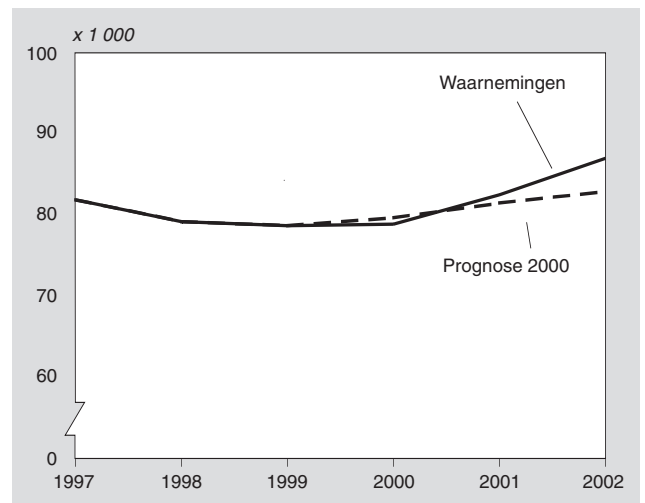
4. Migratie

In eerste instantie verliep de gerealiseerde immigratie conform de verwachting zoals geformuleerd in de vorige prognose: voor 2001 is het verschil tussen prognose en realisatie zeer gering (grafiek 11). Voor 2002 is dit echter geenszins het geval: de daling van de immigratie in 2002 is niet voorspeld. Voor emigratie geldt eveneens dat de voorspelling voor 2001 spoorde met de realisatie (grafiek 12), en dat 2002 een duidelijke afwijking laat zien. Voor het migratiesaldo geldt daarom dat in 2002 de prognose duidelijk te hoog was (grafiek 13).

11. Immigratie, Prognose 2000 en waarnemingen

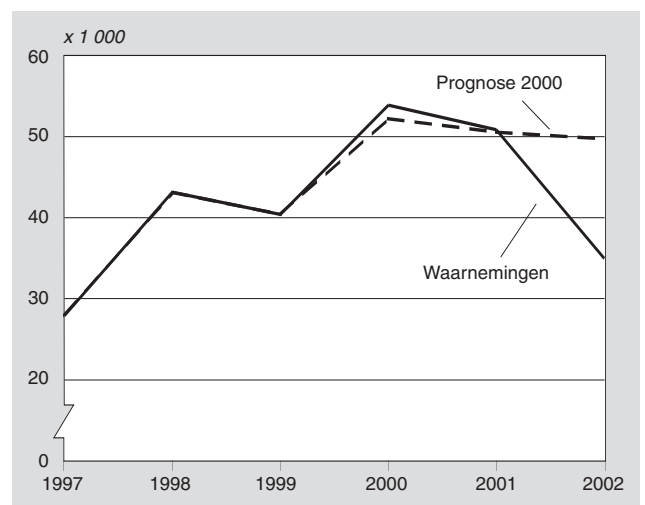

12. Emigratie ¹⁾, Prognose 2000 en waarnemingen

¹⁾ Het emigratiecijfer is inclusief het saldo van administratieve correcties.

13. Migratiesaldo ¹⁾, Prognose 2000 en waarnemingen

¹⁾ Het migratiesaldo is inclusief het saldo van administratieve correcties.

Veranderingen in de migratie hangen samen met tal van maatschappelijke en internationale ontwikkelingen die deels onafhankelijk van elkaar optreden en deels op elkaar inwerken. Hierdoor zijn de jaarlijkse fluctuaties in de migratie vaak sterk en is voorspelling van deze component buitengewoon lastig. In de prognose wordt geen poging gedaan om alle kortetermijnfluctuaties in de migratie te voorspellen, maar is de aandacht gericht op de langetermijnontwikkelingen.

De prognose is op dit punt gebaseerd op veronderstellingen over verwachte ontwikkelingen onder specifieke categorieën migranten. Hierbij worden immigratie en emigratie onderscheiden. De veronderstellingen over de immigratie worden gemaakt aan de hand van absolute aantallen uit verschillende groepen van landen. De veronderstellingen over de emigratie (inclusief het saldo van de administratieve correcties) worden gespecificeerd aan de hand van emigratiekansen die toegepast worden op populaties die afkomstig zijn uit verschillende landengroepen.

In de *staat* wordt de prognose 2000–2050 vergeleken met de realisatie in de jaren 2000, 2001 en de voorlopige cijfers voor 2002. Hierbij worden drie categorieën onderscheiden: Nederlanders, niet-westerse migranten en westerse migranten. In het geval van immigranten van Nederlandse afkomst gaat het hoofdzakelijk om autochtonen die na een verblijf in het buitenland weer terugkeren. Dit aantal is met circa 23 duizend van jaar op jaar vrij stabiel. In de vorige prognose werd een iets hoger aantal verwacht, rond 24 duizend. Terwijl de immigratie van autochtonen een stabiel niveau heeft, is de emigratie wel aan grote veranderingen onderhevig. Deze stijgt sterk en ligt in 2002 met 43 duizend 6 duizend hoger dan in 2000. In de vorige prognose werd echter een stabiel niveau van ongeveer 36 duizend verwacht. Het migratiesaldo wordt steeds negatiever, hetgeen in de prognose van 2000 niet was verwacht. Hierdoor ligt het verschil tussen realisatie en prognose in 2002 op ruim 9 duizend.

Bij de immigranten uit niet-westerse landen (Marokko, Turkije, Suriname, Nederlandse Antillen en Aruba, Overig Afrika, Azië exclusief Indonesië en Japan, Overig Latijns-Amerika) is sprake van een lichte stijging in 2001 ten opzichte van 2000, en vervolgens na een forse daling met ongeveer 7 duizend personen. In de prognose van 2002 werd een voortdurende daling verondersteld, waardoor de realisatie in 2002 dicht bij de verwachte waarde ligt. Evenals bij autochtonen neemt de emigratie van niet-westerse allochtonen in de afgelopen jaren toe. In de prognose was dit ook voorspeld, zij het in een wat langzamer tempo. Het migratiesaldo in 2002 wijkt in de realisatie maar weinig af van de prognose, namelijk ongeveer 4 duizend.

Voor westerse immigranten (Europa, Indonesië, Japan, Noord-Amerika en Oceanië) geldt in de jaren 2000–2002 een neerwaartse ontwikkeling: in 2002 ligt het cijfer rond 3 duizend lager dan in 2000. In de prognose was echter nog een stijgende trend verondersteld. Hierdoor komt het verschil tussen prognose en realisatie

uit op 5 duizend in 2002. Voor de emigratie van deze herkomstgroep geldt een licht stijgende trend, zoals ook was verwacht in de prognose. Het migratiesaldo neemt hierdoor in snel tempo af. In de prognose werd nog een constant saldo verwacht. Als gevolg hiervan is in 2002 een verschil van 9 duizend personen ontstaan tussen prognose en realisatie.

Voor de totale immigratie geldt dat deze in 2001 vrijwel gelijk is aan die in 2000, terwijl 2002 een forse daling (circa 10 duizend) laat zien. Deze daling werd in de vorige prognose niet voorzien, waardoor in 2002 de immigratie ongeveer 9 duizend achterblijft bij de verwachting. De totale emigratie is in korte tijd fors gestegen: in 2000 waren er 79 duizend emigranten, tegen 96 duizend in 2002. In de prognose werd slechts een geringe stijging met zo'n 3 duizend verwacht.

Voor een verklaring van de niet-voorzien drastische verandering met betrekking tot zowel immigratie als emigratie is het noodzakelijk de determinanten van migratie nader te bekijken. Als belangrijke determinanten kunnen de economische groei en het migratiebeleid worden beschouwd.

Wat betreft de economische groei is de situatie in enkele jaren tijd sterk gewijzigd. In 2000, toen de vorige prognose werd opgesteld, was er nog sprake van een economische groei van 3,3 procent per jaar. In 2001 zakte de economische groei naar 1,3 procent en voor 2002 wordt vrijwel geen economische groei verwacht. Deze inzakkende economische groei ging gepaard met een sterke daling van de immigratie uit de westerse landen, terwijl in de prognose nog een stijging werd verwacht. De verslechtering van de economische situatie heeft een negatief effect op het aantal arbeidsmigranten.

In de nieuwe prognose wordt verondersteld dat de lagere economische groei vooral op de korte termijn effecten op de migratie zal hebben. Dit betekent dat de komende jaren minder arbeidsmigratie uit de westerse landen wordt verwacht en meer emigratie van autochtonen. Uitgaande van de golfbeweging die de laatste jaren in de ontwikkeling van de immigratie zichtbaar was, kan worden aangenomen dat de immigratie over enkele jaren weer zal toenemen. In de nieuwe prognose wordt, evenals in vorige prognose, verondersteld dat op de lange termijn krapte op de arbeidsmarkt zal ontstaan door de vergrijzing (De Jong, Nicolaas en Sprangers, 2001). Vanwege deze krapte is in de vorige prognose een aanzienlijke immigratiestroom uit Overig Europa voorspeld, vanuit de gedachte dat het door de verwachte uitbreiding van de Europese Unie voor werknemers uit de nieuw aangesloten landen gemakkelijker wordt in de oude landen van de Europese Unie te gaan werken. Inmiddels is het duidelijk dat de uitbreiding van de Europese Unie met Oost-Europese landen op korte termijn zal plaatsvinden. Dit betekent dat er waarschijnlijk weinig belemmeringen zullen bestaan wat betreft de migratie van werkzoekenden uit deze regio. In de nieuwe prognose is het aantal immigranten uit Overig Europa op de lange termijn omhoog bijgesteld, in samenhang met een lager

Migratie: waarneming en Prognose 2000

Herkomst-groepering	Immigratie			Emigratie			Saldo		
	waarneming	prognose	verschil	waarneming	prognose	verschil	waarneming	prognose	verschil
	x 1 000								
Autochtonen									
2000	23,8	23,9	-0,1	37,4	36,2	1,2	-13,6	-12,3	-1,3
2001	23,2	24,4	-1,2	39,4	36,4	3,0	-16,2	-12,0	-4,2
2002	22,1	24,6	-2,5	43,4	36,4	7,0	-21,3	-11,9	-9,4
Niet-westerse allochtonen									
2000	62,5	61,0	1,4	17,3	19,0	-1,8	45,2	42,0	3,2
2001	64,9	59,3	5,6	19,2	19,5	-0,4	45,7	39,8	5,9
2002	57,8	59,0	-1,2	22,6	20,1	2,6	35,1	38,9	-3,8
Westerse allochtonen									
2000	46,6	47,0	-0,5	24,3	24,6	-0,3	22,3	22,5	-0,2
2001	45,4	48,4	-3,0	24,0	25,6	-1,6	21,4	22,8	-1,4
2002	43,8	49,1	-5,3	30,0	26,5	3,5	13,9	22,6	-8,7
Totaal									
2000	132,9	132,0	0,9	79,0	79,7	-0,8	53,9	52,2	1,7
2001	133,4	132,1	1,3	82,6	81,6	1,0	50,8	50,5	0,3
2002	123,7	132,7	-9,0	96,0	83,0	13,0	27,7	49,7	-22,0

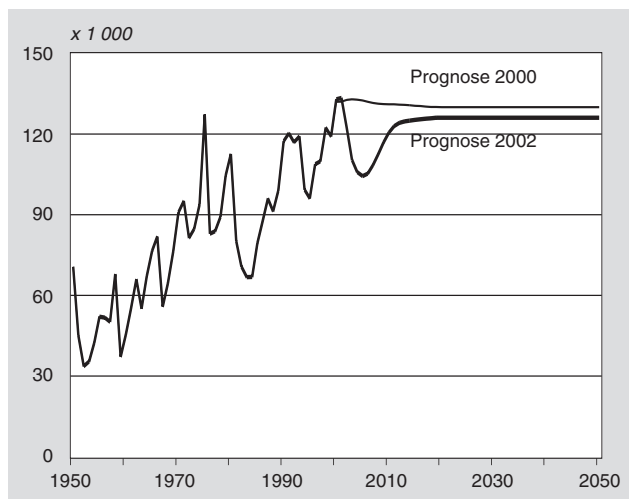
aantal asielzoekers in de nieuwe prognose. In de vorige prognose werd verondersteld dat (een gedeelte van) de asielzoekers op termijn zouden instromen op de arbeidsmarkt. In de nieuwe prognose wordt aangenomen dat deze instroom wordt gerealiseerd door meer immigranten uit Overig Europa.

Ook wat betreft het migratiebeleid is er sprake van een sterk gewijzigde situatie. Op 1 april 2001 is een nieuwe, strengere Vreemdelingenwet ingevoerd. In het verlengde hiervan is sprake van een strengere selectie van asielzoekers 'aan de poort': het percentage van de asielzoekers dat al in de aanmeldcentra binnen 48 procedures (6 werkdagen) te horen krijgt dat ze niet tot de procedure worden toegelaten, is sterk toegenomen, van 20 enkele jaren geleden naar 60 op dit moment. De IND gaat ervan uit dat het percentage nog verder kan stijgen, tot mogelijk 80. Er zijn tegenwoordig minder landen als 'onveilig' aangemerkt. Hierdoor worden minder asielzoekers tot de procedure toegelaten. De kleinere kans om te worden toegelaten leidt ertoe dat minder asielzoekers naar Nederland komen. In 2000 was nog sprake van 44 duizend asielverzoeken, in 2001 werden 33 duizend aanvragen ingediend en in 2002 19 duizend. Het lijkt niet waarschijnlijk dat het aantal asielzoekers weer zal gaan stijgen tot het niveau van 40 duizend per jaar.

In de nieuwe prognose wordt uitgegaan van een structureel aantal asielzoekers van 20 duizend per jaar. Slechts een gedeelte hiervan mag in Nederland blijven. Deze fractie schommelt sterk van jaar op jaar. In de vorige prognose werd uitgegaan van een toelatingsfractie van 40 procent. In de nieuwe prognose wordt dezelfde fractie aangehouden. De 8 duizend asielzoekers die in Nederland mogen blijven, veroorzaken op hun beurt een nieuwe stroom migranten. Evenals in de vorige prognose wordt in de nieuwe prognose verondersteld dat de verhouding tussen volgmigranten en asielmigranten op 0,5 ligt. Voor de immigratie betekent dit dat de 8 duizend toegelaten asielzoekers in totaal zullen resulteren in 12 duizend immigranten. In de vorige prognose werd nog een totaal van 24 duizend immigranten verondersteld. Dit houdt in dat volgens de nieuwe prognose jaarlijks 12 duizend minder immigranten als gevolg van asiel en daarop volgende gezinshereniging Nederland zullen binnenkomen.

De veronderstellingen per migratiecategorie worden nader beschreven door Alders (2003). Uit *grafiek 14* blijkt dat in de nieuwe prognose wordt verondersteld dat de immigratie tussen 2002 en 2005 zal dalen van 122 duizend naar 105 duizend, om vervolgens weer te stijgen naar een stabiel niveau van 126 duizend vanaf 2020. In de vorige prognose werd nog een stabiel niveau van 130 duizend verwacht. In de nieuwe prognose wordt op de lange termijn meer arbeidsmigratie verondersteld. Daarentegen is het aantal asielmigranten in de nieuwe prognose iets omlaag bijgesteld. De recente daling van de (arbeids)migratie uit de westerse landen zal tot ongeveer 2005 leiden tot lagere immigratiecijfers.

14. Immigratie, Prognose 2000 en Prognose 2002

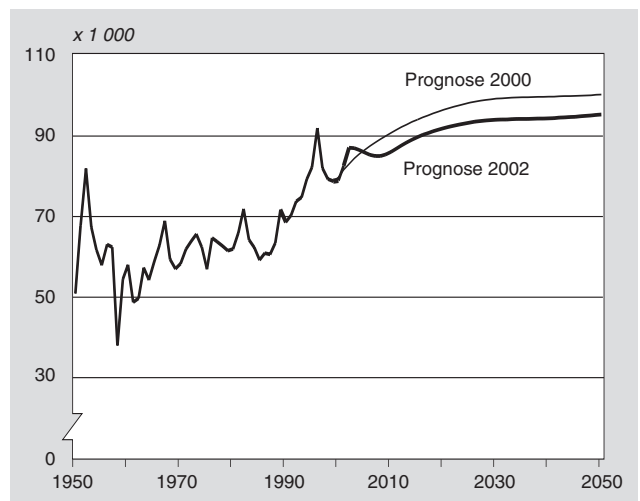
Grafiek 15 laat de emigratieveronderstelling volgens de vorige prognose en de nieuwe prognose zien. De emigratie (inclusief saldo administratieve correcties) die in 2002 hoger was dan voorzien in de vorige prognose, verklaart dat op de korte termijn een veel groter aantal migranten Nederland verlaten.

De sterke stijging van de emigratie in 2002 bestaat voor een belangrijk deel uit een stijging van het saldo van de administratieve correcties: van 19,2 duizend in 2001 naar 28,6 duizend in 2002. De geregistreerde emigratie is tussen 2001 en 2002 slechts licht gewijzigd: van 63,3 duizend naar 67,5 duizend.

De prognose van de emigratie wordt opgesteld met behulp van emigratiekansen. In de nieuwe prognose zijn deze nauwelijks bijgesteld ten opzichte van de vorige prognose. De reden om niet (fors) bij te stellen is gelegen in de verwachting dat de sterke stijging van de administratieve correcties in 2002 geen structurele trend vertegenwoordigt. In het prognosemodel wordt verondersteld dat er een relatie bestaat tussen duur van het verblijf in Nederland en emigratiekansen. Daarbij geldt in het algemeen dat immigranten lagere emigratiekansen hebben als ze langer in Nederland verblijven. Deze relatie geldt overigens niet zozeer voor arbeidsmigranten (uit westerse landen) die na enkele jaren hier te hebben gewerkt weer naar hun land van herkomst terugkeren. Doordat op de korte termijn minder arbeidsmigranten naar Nederland zullen komen, zal ook het aantal emigranten de komende jaren dalen. Dit geldt echter niet voor de lange termijn: het aantal emigranten stijgt dan door de groeiende omvang van migrantenpopulaties. Op de nog langere termijn stabiliseert het aantal emigranten, doordat het aantal nieuwkomers een steeds geringer deel uitmaakt van de totale migrantenpopulatie. Doordat in de nieuwe prognose een kleiner aantal (asiel)migranten uit de niet-westerse landen wordt verondersteld, komt op de lange termijn het aantal emigranten lager uit dan dat volgens de vorige prognose: 95 duizend, tegen 100 duizend in de vorige prognose.

Het migratiesaldo vloeit voort uit de veronderstellingen over de immigratie en emigratie. *Grafiek 16* toont het migratiesaldo volgens de vorige prognose en de nieuwe prognose. In het eerste decennium van deze eeuw zal het migratiesaldo eerst dalen en vervolgens weer toenemen. Vanaf circa 2015 is het migratiesaldo volgens de nieuwe prognose weer vrijwel gelijk aan dat volgens de vorige prognose.

15. Emigratie ¹⁾, Prognose 2000 en Prognose 2002

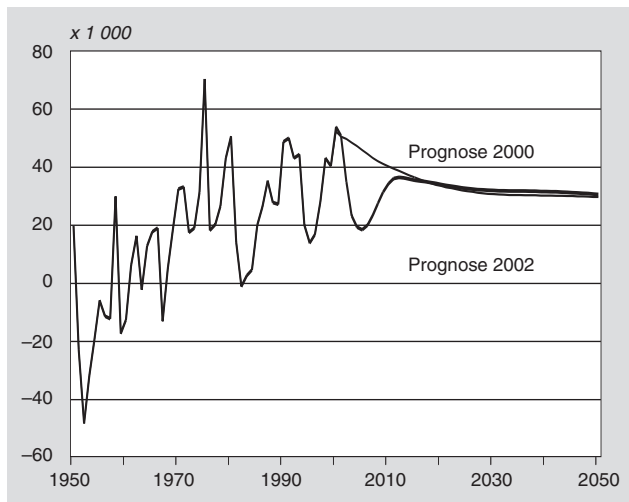

¹⁾ Het emigratiecijfer is inclusief het saldo van administratieve correcties.

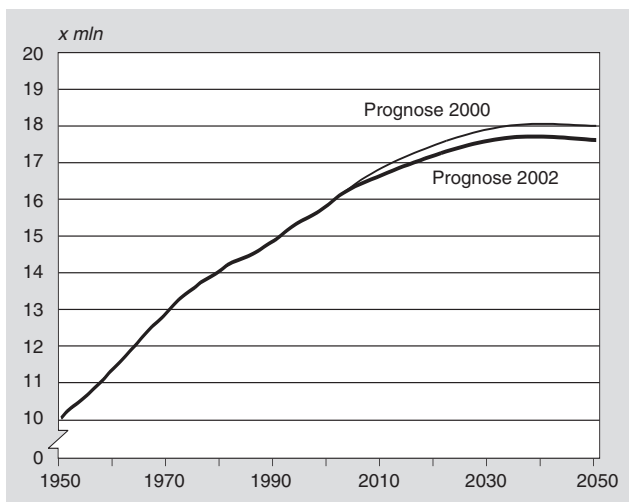
5. Bevolkingsomvang

Volgens de vorige bevolkingsprognose zou de bevolking groeien van bijna 16 miljoen in 2000 naar 18 miljoen rond 2035, en vervolgens stabiliseren. In de nieuwe prognose zal de bevolking haar maximum bereiken rond 2035, met 17,7 miljoen personen, en vervolgens weer langzaam afnemen naar 17,6 miljoen in 2050

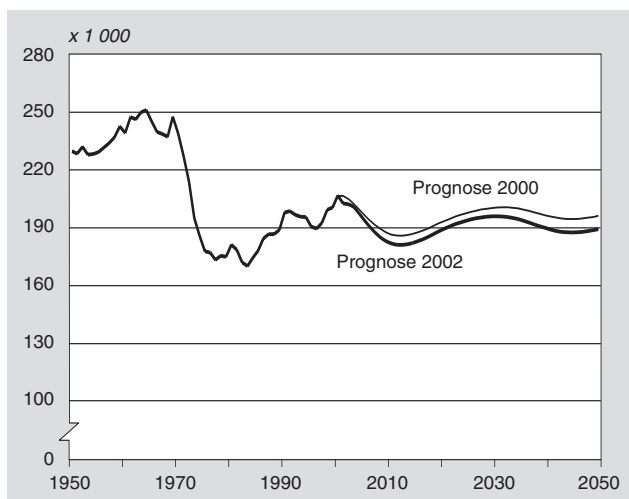

16. Migratiesaldo ¹⁾, Prognose 2000 en Prognose 2002

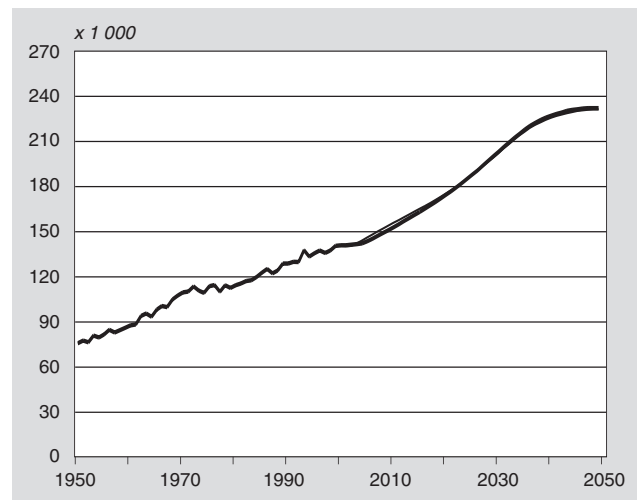
¹⁾ Het migratiesaldo is inclusief het saldo van administratieve correcties.

17. Bevolkingsomvang, Prognose 2000 en Prognose 2002

(grafiek 17). De verklaring voor de lagere bevolkingsgroei ligt enerzijds in het feit dat in de nieuwe prognose sprake is van een lager migratiesaldo. Anderzijds is in de nieuwe prognose het jaarlijks aantal geboren en lager dan in de vorige prognose (grafiek 18). Dit is het gevolg van een kleiner aantal vrouwen in de meest vrucht-

18. Levendgeborenen, Prognose 2000 en Prognose 2002

bare leeftijden, door de bijstelling van de migratie (de vruchtbaarheidsveronderstellingen zijn daarbij in de nieuwe prognose vrijwel gelijk gehouden). Hierdoor komt het aantal levendgeborenen in 2050 uit op bijna 190 duizend, tegen ruim 205 duizend volgens de vorige prognose. De bijstelling van de migratie heeft vrijwel geen effect op de aantallen overledenen in de nieuwe prognose: in zowel de vorige als de huidige prognose wordt voor 2050 uitgegaan van ruim 230 duizend overledenen (grafiek 19).

19. Overledenen, Prognose 2000 en Prognose 2002**Literatuur**

Alders, M., 2003, Alloctonenprognose 2002–2050: bijna twee miljoen niet-westerse alloctonen in 2010. Bevolkingstrends (51)1, blz. 34–41. CBS, Voorburg/Heerlen.

Hoogeboezem, J., 1998, Sterfte ten gevolge van longkanker. De ontwikkeling in de periode 1970–1996. Maandbericht gezondheidsstatistiek, maart 1998, blz. 23–26. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, 2001, Bevolkingsprognose 2000–2050: veronderstellingen en methodiek. Maandstatistiek van de Bevolking, januari 2001, blz. 17–21. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, 2003, Bevolkingsprognose 2002: anderhalf miljoen inwoners erbij. Bevolkingstrends (51)1, blz. 21–26. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, H. Nicolaas en A. Sprangers, 2001, Bevolkingsprognose 2000–2050: kunnen in de toekomst meer arbeidsmigranten worden verwacht? Maandstatistiek van de Bevolking, maart 2001, blz. 41–46. CBS, Voorburg/Heerlen.

Oers, J.A.M. van (red.), 2002, Gezondheid op koers? Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2002. RIVM, Bilthoven.

Poos, R., R. Hoogenveen, J. Jansen en A. van den Bergh Jets, 2002, Discussiestuk roken en levensverwachting (niet gepubliceerde notitie). RIVM, Bilthoven.

Pampel, F.C., 2002, Cigarette use and the narrowing sex differential in mortality. Population and Development Review (28)1, blz. 77–104.

Valkonen, T. en F. van Poppel, 1997, The contribution of smoking to sex differences in life expectancy: four Nordic countries and The Netherlands 1970–1989. European Journal of Public Health (7), blz. 302–310.

Allochtonenprognose 2002–2050: bijna twee miljoen niet-westerse allochtonen in 2010

Maarten Alders

Volgens de nieuwe allochtonenprognose van het CBS neemt het aantal niet-westerse allochtonen toe van 1,6 miljoen in 2002 tot bijna 2 miljoen in 2010. Het aantal westerse allochtonen neemt in deze periode beduidend minder snel toe, van 1,4 miljoen nu tot 1,5 miljoen in 2010. De groep Aziaten neemt van de onderscheiden groepen allochtonen het snelst in omvang toe. In 2010 zullen er bijna 400 duizend Aziaten in Nederland wonen. Momenteel zijn het er bijna 270 duizend. In 2010 zal Nederland eveneens bijna 400 duizend Turken tellen. Op dit moment vormen ze met 330 duizend personen de grootste groep. In 2002 was bijna een op de tien inwoners van Nederland een niet-westerse allochtoon. In 2050 zal dit aandeel zijn verdubbeld.

1. Inleiding

De allochtonenprognose is een verbijzondering van de bevolkingsprognose die eveneens in deze aflevering van *Bevolkingstrends* wordt gepubliceerd (De Jong, 2003). De allochtonenprognose is vooral gebaseerd op veronderstellingen over de toekomstige ontwikkelingen van de migratie van allochtonen en van het gemiddeld aantal kinderen dat allochtone vrouwen krijgen. Deze veronderstellingen leiden tot de prognose van de aantallen allochtonen in de komende decennia. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar leeftijd, geslacht, herkomstgroepering en generatie (zie *kader*). De allochtonenprognose onderscheidt binnen de groep niet-westerse allochtonen de volgende groepen allochtonen naar herkomstgroepering:

- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Antillen en Aruba
- Afrika (exclusief Marokko)
- Azië (exclusief Indonesië en Japan)
- Latijns-Amerika (exclusief Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba).

Binnen de groep westerse allochtonen worden onderscheiden:

- Indonesië (inclusief voormalig Nederlands-Indië)
- Europese Economische Ruimte (EER: landen van de Europese Unie (EU) plus Noorwegen, IJsland en Liechtenstein)
- overige Europese landen (Oost- en Centraal-Europa)
- overige (niet-Europese) landen (Noord-Amerika, Oceanië en Japan).

Waar in de tekst over Afrika wordt gesproken, wordt Afrika exclusief Marokko bedoeld. Met Azië wordt bedoeld Azië exclusief Indonesië en Japan, en met Latijns-Amerika steeds Latijns-Amerika exclusief Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba.

In de paragrafen 2 en 3 worden de belangrijkste uitkomsten van de nieuwe allochtonenprognose toegelicht. Het toekomstige aantal allochtonen in Nederland hangt nauw samen met de toekomstige ontwikkelingen in de buitenlandse migratie en de vruchtbaarheid van allochtone vrouwen. De veronderstellingen met betrekking tot migratie en vruchtbaarheid worden in paragraaf 4 en 5 nader uitgewerkt.

Allochtonen naar herkomstgroepering

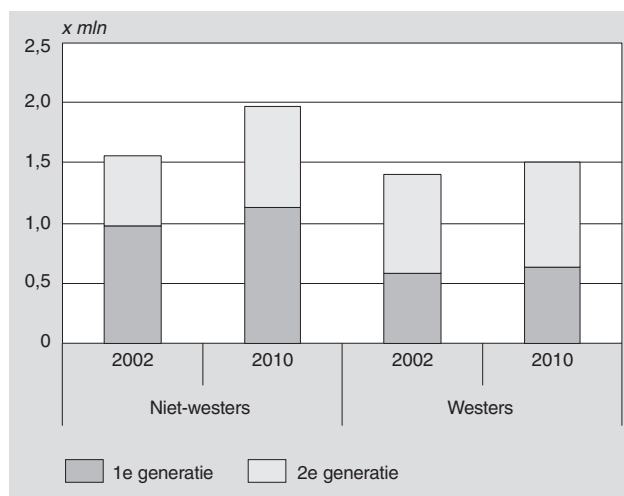
Het CBS rekent iemand tot de allochtonen als ten minste één van diens ouders in het buitenland is geboren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie). De herkomstgroepering wordt bepaald aan de hand van het geboorteland van de persoon zelf (de eerste generatie) of dat van de moeder (de tweede generatie), tenzij de moeder in Nederland is geboren. In het laatste geval is gerubriceerd naar het geboorteland van de vader.

Onderscheid wordt gemaakt in westerse en niet-westerse allochtonen. Tot de categorie niet-westerse allochtonen behoren allochtonen uit Turkije, Afrika, Latijns-Amerika en Azië, met uitzondering van Nederlands-Indië/Indonesië en Japan. Op grond van hun sociaal-economische en -culturele positie worden allochtonen uit deze twee landen tot de westerse allochtonen gerekend. Tot de categorie westerse allochtonen behoren allochtonen uit alle landen van Europa (met uitzondering van Turkije), Noord-Amerika, Oceanië, Japan en Indonesië (inclusief het voormalig Nederlands-Indië). Autochtonen zijn personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht het land waar ze zelf zijn geboren.

2. Bijna twee miljoen niet-westerse allochtonen in 2010

Op dit moment wonen in Nederland bijna 1,6 miljoen niet-westerse allochtonen. In 2010 zullen het er bijna 2 miljoen zijn, ruim 400 duizend meer (*grafiek 1*). Het aantal westerse allochtonen bedraagt momenteel 1,4 miljoen. Deze groep groeit al langere tijd relatief minder snel en zal in 2010 uit 1,5 miljoen personen bestaan.

1. Aantal niet-westerse en westerse allochtonen, 2002 en 2010

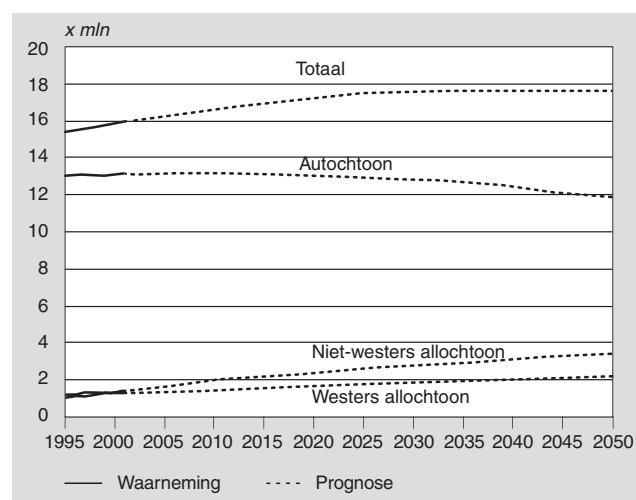

De toename van het aantal niet-westerse allochtonen is een belangrijke motor achter de groei van de totale bevolking van Nederland. Deze groeit tot het jaar 2010 met 562 duizend personen. Ongeveer driekwart van de groei komt voor rekening van niet-westerse allochtonen. Ongeveer 17 procent van de groei is toe te schrijven aan westerse allochtonen en 9 procent aan autochtonen.

Op de lange termijn, tot halverwege deze eeuw, groeit het aantal niet-westerse allochtonen tot bijna 3,5 miljoen (grafiek 2). Het aandeel niet-westerse allochtonen in de totale bevolking zal hiermee verdubbelen tot een vijfde. Het aantal westerse allochtonen stijgt geleidelijk naar 2,2 miljoen personen, ofwel een achtste van de totale bevolking. De autochtone bevolking zal vanaf 2007 in omvang afnemen. Door de vergrijzing zullen steeds meer mensen komen te overlijden. Het aantal autochtonen daalt hierdoor van 13,1 miljoen in 2002 tot 11,9 miljoen in 2050.

In de vorige allochtonenprognose nam het aantal niet-westerse allochtonen iets sneller toe, tot 3,9 miljoen in 2050. Een van de verklaringen voor dit verschil ligt in het feit dat in de vorige prognose een hoger aantal asielmigranten werd verondersteld.

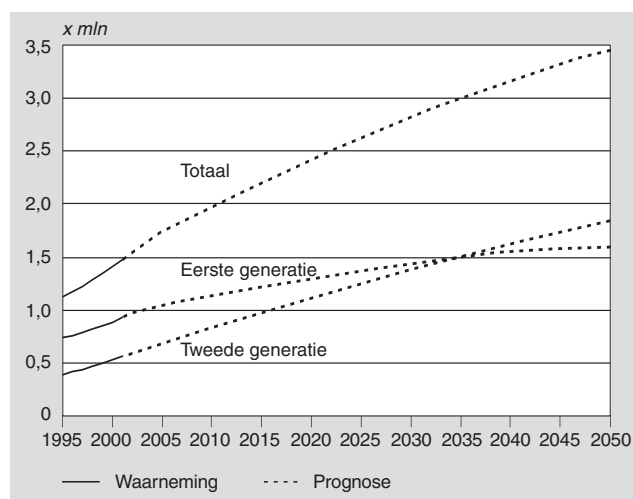
2. Aantal autochtonen en allochtonen, 1995–2050

De niet-westerse allochtone bevolking is een snel groeiende bevolkingsgroep. Dit geldt voor zowel de eerste als de tweede generatie. De eerste generatie groeit vooral door immigratie, de tweede generatie door geboorte uit de eerste generatie. De komende jaren zullen jaarlijks ruim 40 duizend niet-westerse allochtonen van de eerste generatie immigreren en ongeveer 20 duizend emigreren (zie paragraaf 4). Per saldo neemt de niet-westerse eerste generatie hierdoor de komende acht jaar met ruim 160 duizend personen toe, tot 1,1 miljoen in 2010 (grafiek 1). De sterke toename van de eerste generatie maakt dat ook de tweede generatie niet-westerse allochtonen snel in omvang zal toenemen. Daar komt bij dat steeds meer vrouwen van de eerste generatie op de leeftijd komen dat ze kinderen krijgen. De komende jaren zullen in Nederland jaarlijks ruim 30 duizend kinderen met een niet-westerse moeder of vader worden geboren. Dit betekent dat tot 2010 de niet-westerse tweede generatie met ruim 250 duizend personen zal groeien, tot 838 duizend personen. Ruim 42 procent van de niet-westerse allochtonen behoort dan tot de tweede generatie, bijna 5 procentpunten meer dan in 2002.

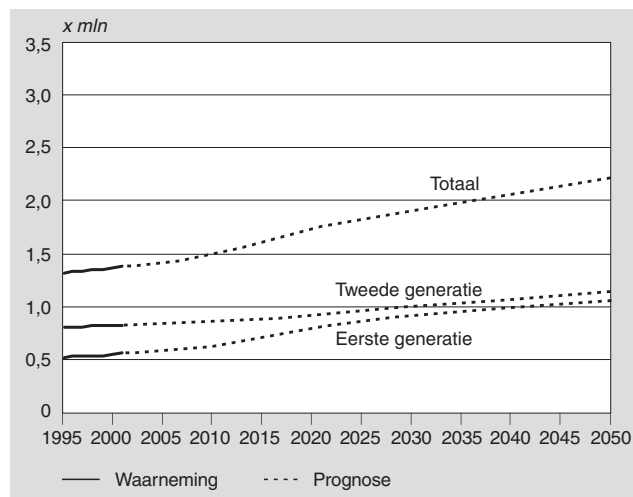
De tweede generatie groeit dus beduidend sneller dan de eerste generatie. Wel zal het groeitempo van de tweede generatie geleidelijk afnemen. Dit komt enerzijds doordat de eerste generatie gemiddeld steeds ouder wordt en zich dus niet langer in de vruchtbare levensfase bevindt, anderzijds omdat wordt verwacht dat veel groepen niet-westerse vrouwen gemiddeld steeds minder kinderen zullen krijgen (zie paragraaf 5). Ondanks het afnemende groeitempo zal de tweede generatie na 2035 groter van omvang zijn dan de eerste generatie (grafiek 3).

3. Niet-westerse allochtonen naar generatie, 1995–2050

De westerse eerste generatie zal beduidend minder snel toenemen dan de niet-westerse eerste generatie. Vooral voor de eerstkomende jaren wordt verwacht dat per saldo minder westerse dan niet-westerse allochtonen naar Nederland zullen komen. De westerse eerste generatie neemt tot 2010 met 60 duizend personen toe (grafiek 1). Daarna zal de eerste generatie iets sneller in omvang toenemen, omdat wordt verwacht dat de arbeidsmigratie in deze periode weer zal aantrekken. Ook de tweede generatie neemt met 35 duizend personen tot 2010 slechts langzaam in omvang toe (grafiek 4). Dit komt onder meer doordat westerse allochtonen gemiddeld maar weinig kinderen krijgen in Nederland. Velen van hen verblijven enkele jaren in Nederland om te werken en wachten ze met het krijgen van kinderen tot ze weer zijn teruggekeerd in hun land van herkomst.

4. Westerse allochtonen naar generatie, 1995–2050

3. Aziaten worden grootste groep allochtonen

De sterke toename van het aantal niet-westerse allochtonen doet zich voor bij alle onderscheiden groepen. In 2002 vormden Turken met 331 duizend personen de grootste groep niet-westerse allochtonen (grafiek 5). Vooral door de toename van de tweede generatie neemt het aantal Turken tot 2010 toe tot 394 duizend. De naar grootte tweede groep, de Surinamers, neemt minder snel in omvang toe. Enerzijds komen er minder Surinamers naar Nederland dan Turken, anderzijds krijgen Surinaamse vrouwen gemiddeld minder kinderen dan Turkse vrouwen. Marokkaanse vrouwen daarentegen krijgen van de onderscheiden groepen gemiddeld het grootste aantal kinderen. Hierdoor streven ze de Surinamers

Staat 1
Aantal niet-westerse en westerse allochtonen op 1 januari

		2002	2010	2030	2050
		x 1 000			
Niet-westers	1e generatie	972	1 136	1 448	1 606
	2e generatie	587	838	1 381	1 852
	totaal	1 558	1 974	2 829	3 458
Westers	1e generatie	575	636	915	1 065
	2e generatie	831	866	998	1 155
	totaal	1 407	1 502	1 914	2 220
Turkije	1e generatie	186	204	230	229
	2e generatie	145	191	265	318
	totaal	331	394	495	547
Marokko	1e generatie	160	178	209	217
	2e generatie	125	181	271	320
	totaal	284	359	481	537
Suriname	1e generatie	186	192	191	160
	2e generatie	129	158	197	220
	totaal	315	349	387	380
Ned.Antillen en Aruba	1e generatie	82	93	120	136
	2e generatie	43	60	105	151
	totaal	125	153	225	288
Afrika	1e generatie	120	140	178	216
	2e generatie	58	95	178	253
	totaal	178	235	356	469
Azië	1e generatie	201	276	425	526
	2e generatie	67	121	288	458
	totaal	268	397	713	984
Latijns-Amerika	1e generatie	37	54	95	122
	2e generatie	21	33	77	132
	totaal	58	87	172	254
Indonesië	1e generatie	137	121	85	65
	2e generatie	265	266	256	196
	totaal	403	387	341	261
EER	1e generatie	278	290	367	404
	2e generatie	476	474	462	496
	totaal	754	765	829	901
Overig Europa	1e generatie	124	188	396	522
	2e generatie	59	89	213	361
	totaal	184	276	608	883
Overig niet-Europa	1e generatie	35	37	69	74
	2e generatie	31	38	67	102
	totaal	67	74	135	176

in aantal voorbij. In 2010 zullen in Nederland 359 duizend Marokkanen wonen en 349 duizend Surinamers. Overigens zal het aantal Surinamers in de verdere toekomst, vanaf 2035, kleiner worden. Deze situatie, die zich alleen bij deze niet-westerse groep voordoet, wordt veroorzaakt door de krimpende eerste generatie (staat 1).

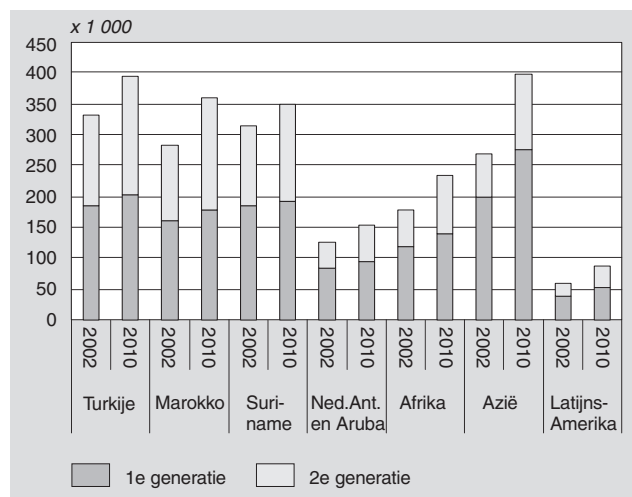
De grootste groep niet-westerse allochtonen zal echter worden gevormd door de Aziaten. In 2002 was hun aantal met 268 duizend nog kleiner dan, bijvoorbeeld, dat van de Marokkanen. In 2010 zal de Aziatische bevolkingsgroep met 397 duizend personen in omvang net iets groter zijn dan de Turkse bevolkingsgroep. Deze sterke toename houdt verband met de bijna 9 duizend Aziaten die per saldo jaarlijks naar Nederland zullen komen. Anderzijds zullen steeds meer Aziatische vrouwen de reproductieve leeftijd bereiken, waardoor ook de tweede generatie snel zal groeien. In 2050 zullen naar verwachting bijna een miljoen Aziaten in Nederland wonen (staat 1). Volgens de vorige allochtonenprog-

nose nam het aantal Aziaten nog toe tot 1,3 miljoen. De belangrijkste reden voor dit verschil is dat in de vorige prognose een hoger aantal immigranten uit Azië werd verondersteld.

Ook het aantal Afrikanen zal toenemen, maar niet meer zo sterk als in de afgelopen jaren. Tussen 1997 en 2002 nam het aantal Afrikanen, als gevolg van de toestroom van asielzoekers uit landen als Angola en Sierra Leone, nog met 55 duizend toe. Omdat verwacht wordt dat de komende jaren minder asielzoekers naar Nederland komen dan in de afgelopen jaren, neemt het groeitempo af tot 41 duizend in de periode 2002–2007. In 2010 zullen in Nederland 235 duizend Afrikanen wonen.

Latijns-Amerikaanse allochtonen blijven de kleinste onderscheiden groep niet-westerse allochtonen. Van de 87 duizend Latijns-Amerikaanse allochtonen in 2010 vormen vrouwen met bijna 60 procent de meerderheid. In veel gevallen zijn ze getrouwd met een autochtone man.

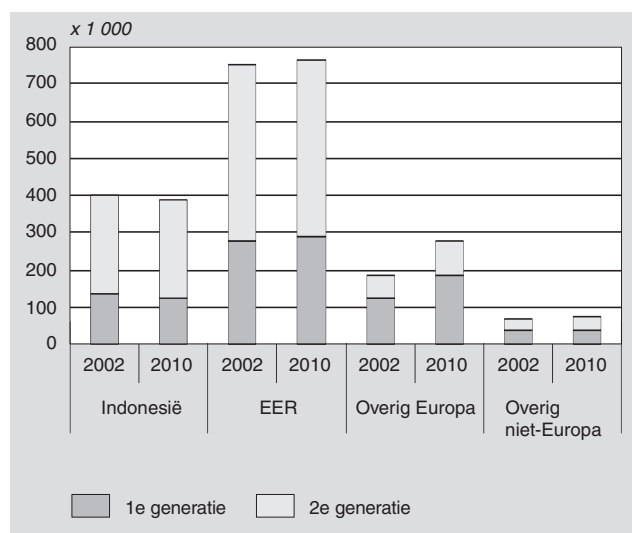
5. Niet-westerse alloctonen naar herkomstgroepering, 2002 en 2010

Op dit moment wonen in Nederland ruim 750 duizend personen afkomstig uit de EER. Binnen deze groep vormen Duitsers, met bijna 400 duizend personen, veruit de grootste afzonderlijke herkomstgroep. De tweede generatie Duitsers bestaat uit 290 duizend personen, van wie ruim 90 procent één in Duitsland geboren ouder en één in Nederland geboren ouder heeft. Van de totale groep alloctonen afkomstig uit de EER behoort ruim een derde tot de eerste generatie. De eerste generatie uit de EER zal geleidelijk in omvang blijven toenemen door het verwachte migratieoverschot (grafiek 6). De tweede generatie zal in omvang maar weinig veranderen. Alloctonen uit de overige Europese landen zullen wel fors in aantal toenemen. Op termijn wordt verwacht dat jaarlijks 20 duizend personen uit deze landen naar Nederland zullen komen. Dit heeft mede te maken met de uitbreiding van de EU (zie paragraaf 4).

De Indonesische bevolking (overwegend personen uit voormalig Nederlands-Indië en hun kinderen) is de enige onderscheiden groep die op dit moment al in omvang afneemt. In 2010 zullen 387 duizend Indonesiërs in Nederland wonen, 16 duizend minder dan in 2002. Deze krimp heeft te maken met de hoge gemiddelde leeftijd van deze bevolkingsgroep.

6. Westerse alloctonen naar herkomstgroepering, 2002 en 2010

4. Meer arbeidsmigranten, minder asielmigranten

De toekomstige omvang van de eerste generatie alloctonen wordt hoofdzakelijk bepaald door toekomstige ontwikkelingen in

de buitenlandse migratie. De belangrijkste vormen van migratie zijn arbeidsmigratie, asielmigratie en volgmigratie (gezinsvorming en gezinshereniging). Asielmigranten komen vooral uit Afrika en Azië, arbeidsmigranten uit Europa en Noord-Amerika. Wat betreft immigratie is de prognose gebaseerd op veronderstellingen over het aantal immigranten, wat betreft emigratie op veronderstellingen over emigratiekansen.

De veronderstellingen met betrekking tot het aantal immigranten wijken wat betreft asielmigratie af van die in de vorige prognose. De overige veronderstellingen, ook die met betrekking tot de emigratie, zijn in grote lijnen gelijk gebleven. Voor een uitgebreidere verantwoording van laatstgenoemde veronderstellingen wordt verwezen naar Alders (2001).

Asielmigratie

In de bevolkingsprognose is de veronderstelling over het verwachte toekomstige aantal asielzoekers ten opzichte van de vorige prognose naar beneden bijgesteld (De Jong, 2003). In de nieuwe prognose wordt verwacht dat jaarlijks 20 duizend asielverzoeken in Nederland worden ingediend en dat 40 procent van deze verzoeken ingewilligd wordt. Dit resulteert in 8 duizend asielmigranten. Daarnaast wordt, evenals in de vorige prognose, verwacht dat per twee asielmigranten één volgmigrant naar Nederland zal komen. In totaal betekent dit dat jaarlijks 12 duizend migranten in het kader van asielmigratie zullen arriveren. In de vorige prognose lag dit aantal nog 12 duizend hoger.

Van de asielzoekers komt ongeveer 30 procent (bijna 4 duizend) uit Afrika. Daarnaast komen er migranten naar Nederland voor studie en werk. Verondersteld wordt dat op termijn, in 2050, 7 duizend migranten uit Afrika naar Nederland zullen komen (staat 2). Dit is 3 duizend minder dan aangenomen in de vorige prognose, hetgeen geheel valt toe te schrijven aan de aangepaste veronderstelling ten aanzien van de asielmigratie.

Eind jaren negentig is het aantal migranten uit Azië sterk toegenomen, tot meer dan 20 duizend per jaar. In 2002 is dit aantal weer gedaald, als gevolg van een teruglopend aantal asielzoekers. Deze daling zal naar verwachting doorzetten. Aangenomen wordt dat jaarlijks 7 duizend asielzoekers, 60 procent van de totale stroom, uit Azië komen. Voorts wordt verwacht dat in toenemende mate arbeidsmigranten uit landen als India en de Filipijnen naar Nederland komen. Verondersteld wordt dat het totaal aantal immigranten uit Azië zal dalen tot 15 duizend per jaar.

De migratie vanuit Turkije en Marokko bestaat voor een belangrijk deel uit huwelijksmigratie. Jonge Turken en Marokkanen zoeken vaak hun huwelijkspartner in het land van herkomst (Steenhof en Harmsen, 2001). In de vorige prognose werden 4 duizend migranten uit Turkije en 5 duizend migranten uit Marokko verwacht. In de nieuwe prognose wordt een gelijk aantal migranten uit deze landen verondersteld (uit elk van beide landen 4 duizend per jaar).

Het aantal migranten uit Suriname ligt de laatste jaren met iets meer dan 3 duizend op een stabiel niveau. Evenals in de vorige prognose wordt verwacht dat op termijn 3 duizend migranten uit Suriname zullen komen.

De immigratie vanuit de Nederlandse Antillen is sneller teruggelopen dan in de vorige prognose werd voorzien. Het aantal migranten liep terug van meer dan 10 duizend in 2000 naar minder dan 6 duizend in 2002. Voor de lange termijn wordt verondersteld dat jaarlijks 5 duizend immigranten vanaf de eilanden zullen komen. Dit is ongeveer gelijk aan het gemiddelde niveau tussen 1987 en 1997.

Het aantal migranten uit Latijns-Amerika is de laatste jaren geleidelijk gestegen, tot boven de 4 duizend. Omdat vrouwen uit deze landen naar verhouding vaak door Nederlandse mannen als huwelijkspartner worden gekozen, wordt verwacht dat deze stroom zal toenemen tot 5 duizend.

Het aantal migranten uit Indonesië schommelt al geruime tijd iets onder de 2 duizend. Op de lange termijn wordt een jaarlijks aantal van 2 duizend verwacht.

Staat 2
Migratie¹⁾ van de eerste generatie naar herkomstgroepering

		Waarneming ²⁾			Prognose	
		1990	1995	2001	2010	2050
		<i>x 1 000</i>				
<i>Niet-westers</i>						
Turkije	Immigratie	12,1	4,7	6,0	4,0	4,0
	Emigratie	3,4	3,0	1,3	1,3	0,7
	Migratiesaldo	8,8	1,7	4,7	2,7	3,3
Marokko	Immigratie	9,6	3,2	5,2	4,0	4,0
	Emigratie	1,8	2,2	1,1	1,2	0,7
	Migratiesaldo	7,7	1,0	4,1	2,8	3,3
Suriname	Immigratie	8,1	2,6	3,6	3,0	3,0
	Emigratie	1,8	2,1	1,1	1,3	1,0
	Migratiesaldo	6,2	0,6	2,4	1,7	2,0
Ned. Antillen en Aruba	Immigratie	6,8	3,3	8,3	5,0	5,0
	Emigratie	3,1	4,0	2,9	3,3	2,9
	Migratiesaldo	3,7	-0,6	5,4	1,7	2,1
Afrika	Immigratie	11,0	9,5	15,6	7,0	7,0
	Emigratie	3,6	3,7	5,8	5,5	3,3
	Migratiesaldo	7,3	5,8	9,8	1,5	3,7
Azië	Immigratie	10,2	13,8	21,7	15,0	15,0
	Emigratie	3,4	4,0	5,3	6,2	6,1
	Migratiesaldo	6,8	9,8	16,4	8,8	8,9
Latijns-Amerika	Immigratie	3,7	2,5	4,5	4,4	5,0
	Emigratie	1,3	1,6	1,6	2,2	3,2
	Migratiesaldo	2,4	0,9	2,8	2,2	1,8
<i>Westers</i>						
Indonesië	Immigratie	2,0	1,2	2,0	1,9	2,0
	Emigratie	1,2	1,2	0,8	0,9	0,6
	Migratiesaldo	0,8	0,1	1,2	1,0	1,4
EER	Immigratie	19,8	16,4	22,0	24,6	25,0
	Emigratie	11,5	15,0	14,4	16,3	19,0
	Migratiesaldo	8,2	1,4	7,6	8,3	6,0
Overig Europa	Immigratie	5,2	12,4	14,6	18,7	20,0
	Emigratie	1,9	2,5	3,8	6,0	11,2
	Migratiesaldo	3,2	9,8	10,8	12,7	8,8
Overig niet-Europa	Immigratie	5,5	4,9	6,8	8,4	10,0
	Emigratie	3,5	4,5	5,0	5,7	9,7
	Migratiesaldo	1,9	0,4	1,8	2,7	0,3

¹⁾ Emigratie en migratiesaldo inclusief het saldo administratieve correcties

²⁾ Naar geboorteland persoon, ongeacht geboorteland ouders.

Arbeidsmigratie

Arbeidsmigranten komen vooral uit de landen van de EER, Oost- en Centraal-Europa, en uit niet-Europese landen als de Verenigde Staten en Japan. Verondersteld wordt dat de arbeidsmigratie uit deze landen geleidelijk zal toenemen. Een sterke stijging wordt echter niet verwacht, omdat ook andere westerse landen vanwege de vergrijzing te kampen (zullen) hebben met krapte op de arbeidsmarkt. Wel kan worden verwacht dat de mobiliteit binnen Europa zal toenemen, onder meer vanwege de steeds soepelere regelgeving binnen de Europese Unie. Verondersteld wordt dat het aantal immigranten uit de landen van de EER nog licht zal toenemen, tot 25 duizend per jaar. Wel wordt verwacht dat de daling die zich in het laatste waarnemingsjaar heeft voorgedaan vanwege de slechte economische vooruitzichten enkele jaren zal aanhouden. Het aantal immigranten uit de overige Europese landen zal naar verwachting toenemen tot 20 duizend per jaar, 5 duizend meer dan in de vorige prognose werd verondersteld. Deze veronderstelling is mede ingegeven door de het lagere aantal asielmigranten volgens de nieuwe prognose. Dit leidt tot minder arbeidsaanbod en dus meer krapte op de arbeidsmarkt. De vraag naar arbeidsmigranten uit Oost-Europa zal hierdoor toenemen. Ook de migratie uit de overige niet-Europese landen zal geleidelijk blijven toenemen, tot 10 duizend op de langere termijn.

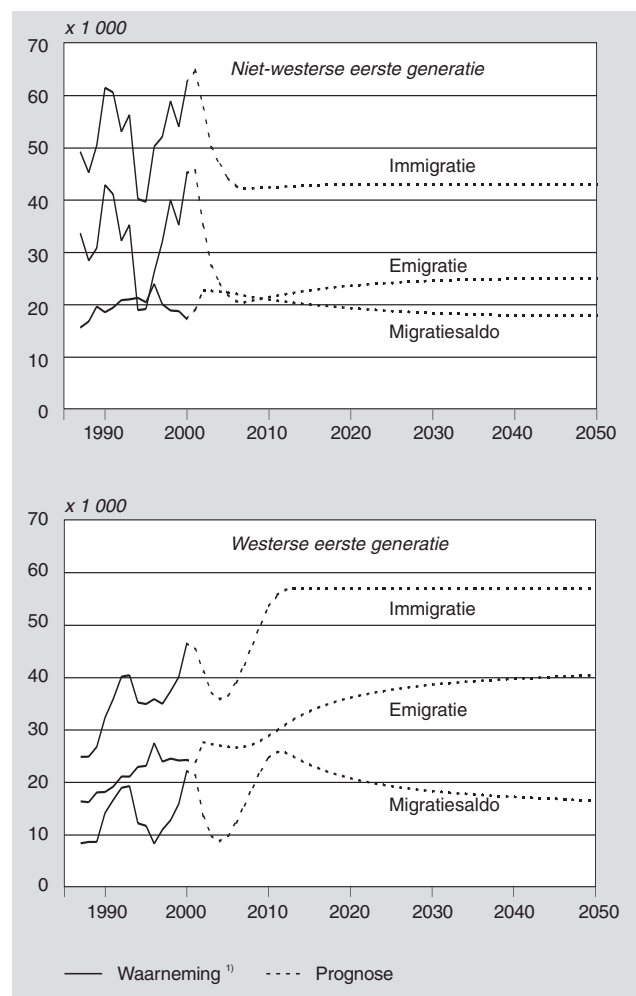
Migratiesaldo

De prognose van het aantal emigranten is gebaseerd op veronderstellingen over de hoogte van de emigratiekansen. Evenals in de vorige prognose zullen voor de meeste groepen niet-westerse alloctonen de emigratiekansen naar verwachting afnemen. Deze verwachting is gebaseerd op het feit dat immigranten met een korte verblijfsduur in Nederland meer geneigd zijn te emigreren dan emigranten die al langere tijd in Nederland verblijven (Alders en Nicolaas, 2003). Een daling van het aandeel nieuwe immigranten leidt dus tot een daling van de emigratiekansen. Voor de meeste niet-westerse groepen zal in de toekomst gelden dat de emigratiekansen afnemen. De zittende alloctone bevolking in Nederland groeit, terwijl het aantal nieuwe immigranten in veel gevallen maar nauwelijks stijgt. Voor westerse alloctonen worden gelijkblijvende of licht stijgende emigratiekansen verondersteld. Het *aantal* westerse emigranten neemt hierdoor toe. De reden is dat een groot deel van de westerse alloctonen maar korte tijd in Nederland blijft (Alders en Nicolaas, 2003). Hierdoor leidt een hogere immigratie ook snel tot een hogere emigratie.

Het aantal niet-westerse emigranten van de eerste generatie zal de komende jaren geleidelijk afnemen tot iets onder de 20 duizend per jaar (*grafiek 7*). Hier staat een instroom van ongeveer 43 duizend immigranten tegenover. Per saldo zal de eerste generatie geleidelijk toenemen met ongeveer 25 duizend personen per jaar.

Het aantal westerse emigranten zal eveneens geleidelijk toenemen, tot een niveau van ongeveer 40 duizend per jaar. Het aantal immigranten zal de eerstkomende jaren nog afnemen, om vervolgens toe te nemen tot 57 duizend per jaar.

7. Migratie van de niet-westerse en westerse eerste generatie, 1987–2050

¹⁾ Naar geboorteland persoon, ongeacht geboorteland ouders.

Tweede generatie

In de voorgaande alloctonenprognoses is steeds verondersteld dat het toekomstige migratiesaldo van de tweede generatie nul zou zijn. Deze veronderstelling kon echter nauwelijks worden getoetst, omdat waarnemingen maar beperkt beschikbaar waren. Sinds kort zijn echter wel cijfers over de migratie van de tweede generatie beschikbaar. Hieruit blijkt dat het migratiesaldo van de tweede generatie duidelijk negatief is. Het vertrekoverschot van de niet-westerse tweede generatie bedroeg de laatste zes jaar gemiddeld ruim duizend personen, en dat van de westerse tweede generatie bijna 2,5 duizend. In de nieuwe prognose is verondersteld dat ook in de toekomst de tweede generatie een vertrekoverschot zal kennen. De emigratiekansen worden verondersteld op termijn gelijk te zijn aan die van de totale groep in Nederland geboren personen. Voor de immigratie wordt verondersteld dat een aanzienlijk deel van de emigranten weer zal terugkeren naar Nederland, zoals ook wordt aangenomen voor autochtonen.

5. Dalend kindertal

Een van de oorzaken van de snelle groei van de niet-westerse tweede generatie is de relatief hoge vruchtbaarheid van de eerste generatie. Voor de komende jaren wordt verwacht dat de meeste

groepen niet-westers alloctone vrouwen gemiddeld meer kinderen zullen krijgen dan autochtone vrouwen. Een belangrijke randvoorwaarde voor de veronderstelling over het gemiddelde kindertal van alloctonen is de vruchtbaarheidsveronderstelling uit de bevolkingsprognose. Voor het totaal van de in Nederland wonende vrouwen wordt op termijn een gemiddeld kindertal van 1,75 verwacht. Uitgangspunt van de veronderstellingen voor de alloctonen is convergentie van de vruchtbaarheidsniveaus. Dit betekent echter niet dat voor de verschillende alloctone groepen uiteindelijk hetzelfde vruchtbaarheidsniveau zal gelden. Wel zullen de verschillen tussen de groepen kleiner worden. De veronderstellingen hebben betrekking op het totaal vruchtbaarheidscijfer (TFR) en zijn samengevat in *staat 3*.

Staat 3
Totaal vruchtbaarheidscijfer (TFR) van eerste generatie naar herkomst-groepering

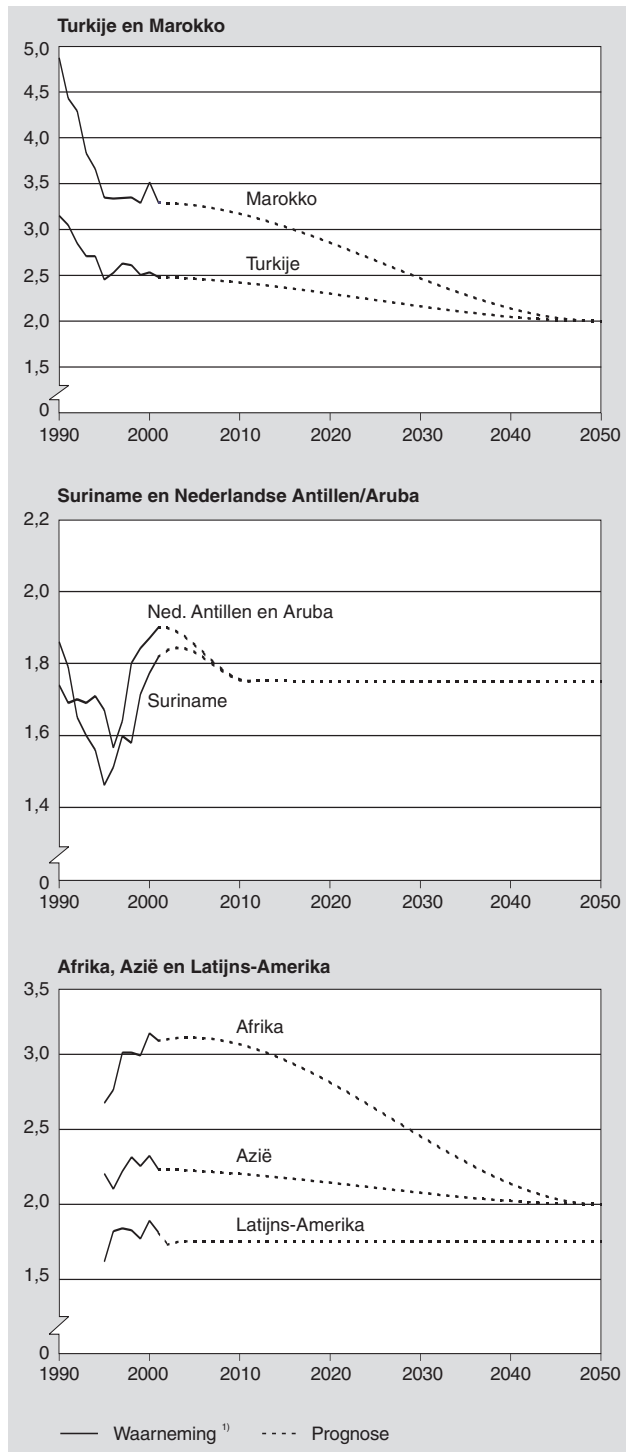
	Waarneming		Prognose		
	1990 ¹⁾	1995	2001	2015	2050
<i>Niet-westers</i>	<i>kinderen per vrouw</i>				
Turkije	3,15	2,45	2,48	2,37	2,00
Marokko	4,87	3,35	3,29	3,03	2,00
Suriname	1,86	1,46	1,82	1,75	1,75
Ned. Antillen en Aruba	1,74	1,67	1,90	1,75	1,75
Afrika	.	2,54	2,94	2,84	2,00
Azië	.	2,06	2,09	2,06	2,00
Latijns-Amerika	.	1,53	1,71	1,75	1,75
<i>Westers</i>					
Indonesië	1,66	1,60	1,59	1,75	1,75
EER	.	.	1,35	1,40	1,40
Overig niet-Europa	.	.	1,31	1,40	1,40
Overig Europa	.	.	1,67	1,75	1,75
Totaal Nederland	1,62	1,53	1,71	1,75	1,75

¹⁾ Naar geboorteland persoon, ongeacht geboorteland ouders.

Turkije en Marokko

De TFR van Turkse en Marokkaanse vrouwen is in de eerste helft van de jaren negentig sterk gedaald, waarna het niveau min of meer gelijk is gebleven (*grafiek 8*). Eén van de mogelijke verklaringen voor deze stabilisatie is dat veel jonge Turken en Marokkanen hun partner in het land van herkomst zoeken. Verwacht kan worden dat dit enigszins traditioneel ingestelde migranten zullen zijn, die relatief veel kinderen zullen krijgen. Eerder onderzoek heeft laten zien dat relatief veel immigrerende Turkse en Marokkaanse vrouwen kort na aankomst in Nederland een kind krijgen (Alders, 2000). Omdat voor de komende jaren geen sterke daling van de huwelijksmigratie wordt verwacht, zal ook het vruchtbaarheidsniveau rond het huidige niveau blijven. Wel wordt aangenomen dat op de lange termijn het vruchtbaarheidsniveau zal dalen, mede doordat het opleidingsniveau en de arbeidsparticipatie van Turkse en Marokkaanse vrouwen zullen stijgen. De daling zal echter niet volledig doorzetten tot het Nederlandse niveau. Ook in de toekomst zullen migranten, vanwege een minder goede taalbeheersing, waarschijnlijk met een achterstand beginnen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Het hieruit voortvloeiende lagere opleidingsniveau en de geringere arbeidsparticipatie hebben een opwaarts effect op de vruchtbaarheid. Op de lange termijn wordt voor Turkse en Marokkaanse vrouwen een gemiddeld kindertal van twee verondersteld (*staat 1*). Dit aantal is gebaseerd op de veronderstelling dat deze vrouwen kleinere gezinnen krijgen, dus minder derde, vierde en volgende kinderen. Verwacht wordt dat 90 procent van de Turkse en Marokkaanse vrouwen ten minste één kind zal krijgen en dat 80 procent er twee of meer zullen krijgen. Deze veronderstelling is gebaseerd op longitudinale analyses, die laten zien dat kinderloosheid een nog vrijwel onbekend verschijnsel is bij deze vrouwen, zelfs bij de allerjongste generaties (Alders en Jansen Heijtmajer, 2002). De aandelen voor drie of meer kinderen (20 procent) en voor vier of meer kinderen (iets minder dan 10 procent) zijn gelijk aan die van de totale bevolking.

8. Totaal vruchtbaarheidscijfer (TFR) van eerste generatie niet-westerse vrouwen, 1990–2050

¹⁾ Cijfers voor 1995: naar geboorteland persoon, ongeacht geboorteland ouders.

Suriname, Nederlandse Antillen en Aruba

De vruchtbaarheid van Surinaamse vrouwen is na een sterke daling in de eerste helft van de jaren negentig de laatste jaren sterk toegenomen. Deze stijging houdt mogelijk verband met het grote aandeel huwelijksmigranten. Ongeveer de helft van de immigrerende Surinaamse vrouwen kwam in het kader van een huwelijk, of om samen te wonen, naar Nederland. Opgemerkt moet worden dat ook het vruchtbaarheidsniveau van de totale Nederlandse populatie sinds 1995 is toegenomen.

De vruchtbaarheid van Antilliaanse en Arubaanse vrouwen is de laatste jaren eveneens sterk toegenomen. Deze toename is geheel toe te schrijven aan de stijging van de vruchtbaarheid op jonge leeftijd.

Verwacht wordt dat de vruchtbaarheid van Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse vrouwen nog enkele jaren zal toenemen, om vervolgens te dalen naar het niveau van de totale bevolking (grafiek 8). Een van de argumenten hiervoor is dat deze vrouwen het in het onderwijs en op de arbeidsmarkt beter doen dan Turkse en Marokkaanse vrouwen. Bovendien gaan ze vaker gemengde relaties aan, waardoor ze naar verwachting sneller integreren. Longitudinale analyses laten zien dat Surinaamse vrouwen het moederschap steeds verder uitstellen en dat ze ook steeds vaker kinderloos blijven. Antilliaanse vrouwen laten weliswaar geen uitstel zien, maar lijken wat betreft het krijgen van kinderen sterk op in Nederland geboren vrouwen.

Afrika, Azië en Latijns-Amerika

De TFR van Afrikaanse vrouwen (exclusief Marokkaanse vrouwen) is de laatste jaren toegenomen tot bijna drie kinderen per vrouw, iets onder het niveau van Marokkaanse vrouwen. Voor de toekomst wordt een vergelijkbare ontwikkeling verwacht als voor Marokkaanse vrouwen. De TFR zal nog enkele jaren rond het huidige niveau blijven, onder meer vanwege gezinsvormende migratie. Vervolgens zal dit cijfer, net als bij Marokkaanse vrouwen, dalen naar twee kinderen per vrouw (grafiek 8).

Ook voor Aziatische vrouwen wordt verondersteld dat ze op termijn gemiddeld twee kinderen krijgen. Wel zal gedurende vrijwel de gehele prognoseperiode hun kindertal lager zijn dan dat van Afrikaanse vrouwen. Enerzijds komt dit doordat Aziatische vrouwen zowel in Nederland als in het herkomstland een lagere vruchtbaarheid hebben dan Afrikaanse vrouwen, anderzijds doordat de migratie vanuit Azië voor een groter deel uit arbeidsmigratie bestaat. Van deze migranten kan worden verwacht dat ze gemiddeld een hoger niveau van opleiding en arbeidsparticipatie zullen hebben, en een daarmee samenhangende lagere vruchtbaarheid.

Het kindertal van Latijns-Amerikaanse vrouwen is de laatste jaren vergelijkbaar met dat van Nederlandse vrouwen. Verondersteld wordt dat dit zo zal blijven. Belangrijkste reden is dat een groot aantal van deze vrouwen getrouwd zal zijn met een Nederlandse man waardoor ze relatief snel zullen integreren.

Indonesië, EER, overig Europa en overig niet-Europa

Mede door de kleine omvang van de 'risicopopulatie' fluctueert de TFR van Indonesische vrouwen sterk. Wel liggen de schommelingen rond het Nederlands gemiddelde. Verwacht wordt dat dit ook in de toekomst het geval zal zijn (staat 3).

Vrouwen uit de EER en westerse niet-Europese landen (Noord-Amerika, Oceanië en Japan) krijgen gemiddeld weinig kinderen, zelfs minder dan in Nederland geboren vrouwen. Dit komt doordat deze vrouwen (en hun eventuele partners) vaak slechts tijdelijk in Nederland verblijven en wachten met het krijgen van kinderen totdat ze weer zijn teruggekeerd in hun land van herkomst. Onder de veronderstelling dat dit ook in de toekomst het geval zal zijn, wordt een constant gemiddeld kindertal van 1,4 kinderen per vrouw aangenomen. De vruchtbaarheid van vrouwen uit de overige Europese landen (Centraal- en Oost-Europa) ligt rond het niveau van alle vrouwen in Nederland. Verondersteld wordt dat ook zij in de toekomst gemiddeld 1,75 kinderen zullen krijgen.

Leeftijdsspecifieke vruchtbaarheid

Om de tweede generatie alloctonen te kunnen voorspellen is niet alleen het gemiddeld aantal kinderen dat de eerste generatie vrouwen krijgt van belang, maar ook de leeftijd waarop ze die kinderen krijgen. Eén van de redenen om voor de toekomst een daling van de vruchtbaarheid op jonge leeftijd te veronderstellen is

de verwachting dat vooral de onderwijsparticipatie van niet-westers allochtone meisjes zal toenemen. Deze grotere participatie gaat in het algemeen gepaard met uitstel van gezinsvorming. Daarnaast zal ook een stijging van de arbeidsparticipatie leiden tot uitstel.

Evenals in de vorige allochtonenprognose wordt verondersteld dat het leeftijdsspecifieke patroon van de vruchtbaarheid van de allochtone groepen zal tenderen naar het patroon van alle vrouwen in Nederland. Voor een aantal groepen vrouwen is volledige convergentie van het gemiddeld aantal kinderen verondersteld. In 2050 zal in deze groepen het leeftijds patroon identiek zijn aan dat van de totale bevolking. Deze veronderstelling geldt zowel voor groepen die nu nog op gemiddeld jongere leeftijd kinderen krijgen (Suriname, Nederlandse Antillen en Aruba, Latijns-Amerika, Indonesië en overig Europa), als voor groepen die nu op gemiddeld iets hogere leeftijd kinderen krijgen (EER en overig niet-Europa). Voor de Turkse, Marokkaanse, Afrikaanse en Aziatische vrouwen wordt verondersteld dat ze weliswaar op steeds latere leeftijd kinderen zullen krijgen, maar dat ze ook in 2050 nog steeds eerder moeder zullen worden dan in Nederland geboren vrouwen.

Kinderen uit gemengde relaties

Tot de tweede generatie allochtonen worden, naast kinderen die uit een in het buitenland geboren moeder worden geboren, ook kinderen gerekend die zijn geboren uit een Nederlandse moeder en een buitenlandse vader. Het is dus nodig een veronderstelling te maken over de verhouding tussen de omvang van deze twee groepen kinderen. Omdat de waarnemingen voor 2000 en 2001 geen aanleiding hebben gegeven de veronderstellingen in de vorige allochtonenprognose bij te stellen, wordt voor de onderbouwing van deze veronderstellingen verwezen naar Alders en Schapendonk-Maas (2001).

Literatuur

Alders, M., 2000, Kinderen krijgen over de landsgrenzen heen. Een analyse van het verband tussen migratie en vruchtbaarheid. Maandstatistiek van de Bevolking, november 2000, blz. 22–26. CBS, Voorburg/Heerlen.

Alders, M. en H. Schapendonk-Maas, 2001, Allochtonenprognose 2000–2050: veronderstellingen over het toekomstige kindertal van allochtone vrouwen. Maandstatistiek van de Bevolking, maart 2001, blz. 23–30. CBS, Voorburg/Heerlen.

Alders, M., 2001, Bevolkingsprognose 2000–2050: recente ontwikkelingen in de migratie en veronderstellingen voor de toekomst. Maandstatistiek van de Bevolking, maart 2001, blz. 31–40. CBS, Voorburg/Heerlen.

Alders, M. en W. Jansen Heijtmajer, 2002, Turkse en Marokkaanse gezinnen steeds kleiner. Maandstatistiek van de Bevolking, november 2002, blz. 4–7. CBS, Voorburg/Heerlen.

Alders, M. en H. Nicolaas, 2003, Een derde van de immigranten binnen zes jaar weer vertrokken. Bevolkingstrends (51)1, blz. 45–48. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, 2003, Bevolkingsprognose 2002–2050: anderhalf miljoen inwoners erbij. Bevolkingstrends 51(1), blz. 21–26. CBS, Voorburg/Heerlen.

Steenhof, L. en C. Harmsen, 2001, Gehuwde allochtonen en hun partner. Maandstatistiek van de Bevolking, december 2001, blz. 31–34. CBS, Voorburg/Heerlen.

Veel uitkeringen onder niet-westerse allochtonen

Annelies Boerdam

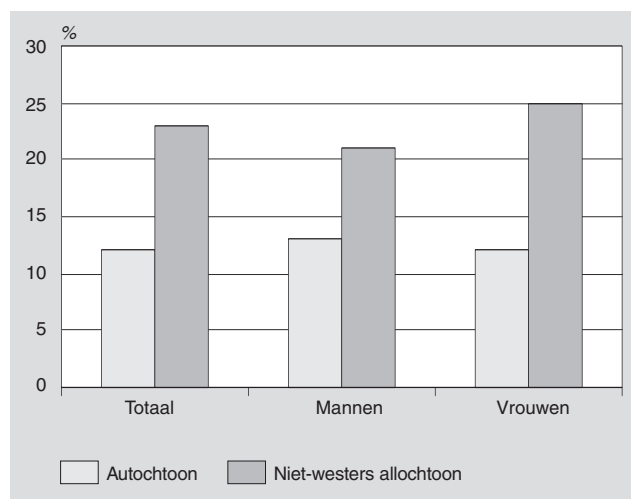
Bijna een kwart van de niet-westerse allochtonen van 15 tot en met 64 jaar had eind 2001 een uitkering, tegen bijna een achtste van de autochtonen. Vooral het percentage oudere niet-westerse allochtonen met een uitkering is hoog. Niet-westerse allochtonen doen veel vaker een beroep op de bijstand dan autochtonen. Arbeidsongeschiktheid komt vaak voor bij oudere Turkse en Marokkaanse mannen.

Eind 2001 waren er in Nederland bijna 1,5 miljoen personen met een arbeidsongeschiktheids-, bijstands- of werkloosheidsuitkering. Op dat moment ontving 13 procent van alle personen van 15–64 jaar één of meer uitkeringen (grafiek 1). Van de autochtonen had 12 procent een uitkering. Onder niet-westerse allochtonen was dit aandeel met 23 procent bijna twee keer zo groot.

Vergeleken met de totale Nederlandse bevolking van 15–64 jaar bestaat de niet-westers allochtone populatie echter uit meer jongeren en minder ouderen. Na standaardisatie voor leeftijd en geslacht (kader) wordt het aandeel niet-westerse allochtonen met een uitkering nog groter, omdat de ouderen bovengemiddeld vaak een uitkering ontvangen. Zouden de niet-westerse allochtonen dezelfde leeftijdsopbouw hebben als de totale bevolking, dan had eind 2001 29 procent van de niet-westerse allochtonen een uitkering, een aandeel dat bijna 2,5 keer zo hoog is als dat onder autochtonen.

Van de niet-westerse allochtonen zijn de aandelen onder Turken en Marokkanen het hoogst. Van de Turken ontving 28 procent eind 2001 een uitkering, van de Marokkanen 27 procent. Ook onder Antillianen, Arubanen en Surinamers is het aandeel personen met een uitkering aanzienlijk hoger dan onder autochtonen. Van hen ontvangt ongeveer één op de vijf een uitkering.

1. Personen van 15–64 jaar met een uitkering, eind 2001

Standaardiseren en vergelijken

De niet-westers allochtone bevolking van 15 tot en met 64 jaar telt naar verhouding meer jongeren en minder ouderen dan de Nederlandse bevolking als geheel. Onder de ouderen bevindt zich echter een groter aandeel met een uitkering dan onder de jongeren. Wordt geen rekening gehouden met deze verschillen in leeftijdsopbouw, dan geven de cijfers een vertekend beeld.

Gestandaardiseerde cijfers houden wel rekening met de verschillen. Omdat het percentage met een uitkering onder ouderen hoger is, en omdat het aandeel ouderen onder niet-westerse allochtonen veel kleiner is dan onder autochtonen, laten de gestandaardiseerde cijfers grotere verschillen zien tussen beide bevolkingsgroepen dan de niet-gestandaardiseerde cijfers.

Naast verschillen in leeftijd en geslacht zijn er ook verschillen in opleidingsniveau en beroep. Zo zijn er onder de niet-westerse allochtonen relatief meer lager opgeleiden. Wordt hiermee rekening gehouden, dan neemt het verschil in percentage uitkeringsontvangers tussen autochtonen en allochtonen weer af.

In dit artikel zijn in sommige vergelijkingen gestandaardiseerde uitkomsten opgenomen waarbij alleen rekening is gehouden met verschillen in de bevolkingssamenstelling naar leeftijd en geslacht.

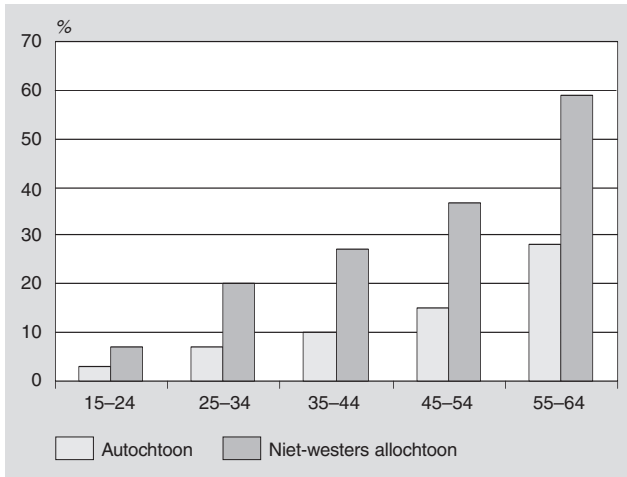
Veel uitkeringsontvangers onder oudere niet-westerse allochtonen

Ouderen doen naar verhouding vaker een beroep op een uitkering dan jongeren. Zo had eind 2001 slechts 7 procent van de niet-westerse allochtonen van 15–24 jaar een uitkering. Onder de 55–64-jarigen was dit aandeel bijna negen keer zo hoog. Van de niet-westers allochtone ouderen ontving namelijk 59 procent – 43 duizend personen – een uitkering (grafiek 2). Ook de niet-westerse allochtonen van 45–54 jaar doen vaak een beroep op een uitkering. Van hen is 37 procent uitkeringsontvanger. Bij de autochtone bevolking is het niveau telkens lager, maar is het verschil tussen jong en oud wel ongeveer even groot. Van de 15–24-jarige autochtonen had slechts 3 procent een uitkering, tegen 28 procent van de 55–64-jarigen.

Vooral het aandeel Turkse en Marokkaanse mannen van 55–64 jaar met een uitkering is zeer hoog. Van de Turkse mannen in deze leeftijdsgroep had 85 procent eind 2001 een uitkering, van de Marokkaanse mannen 76 procent. Dit aandeel is vooral hoog in vergelijking met dat voor autochtone mannen van deze leeftijd. Van hen ontving 34 procent een uitkering.

Bijna een kwart van de niet-westers allochtone vrouwen van 25–34 jaar ontving eind 2001 een uitkering. Van de even oude autochtone vrouwen betrof het daarentegen slechts 9 procent. Ook in de middelbare leeftijdsgroepen is het verschil groot. Van de niet-westers allochtone vrouwen van 35–44 jaar had 30 procent een uitkering, tegen 11 procent van de autochtone vrouwen. In de leeftijdsklasse van 45–54 jaar was dit respectievelijk 38 en 15 procent.

2. Personen met een uitkering naar leeftijd, eind 2001

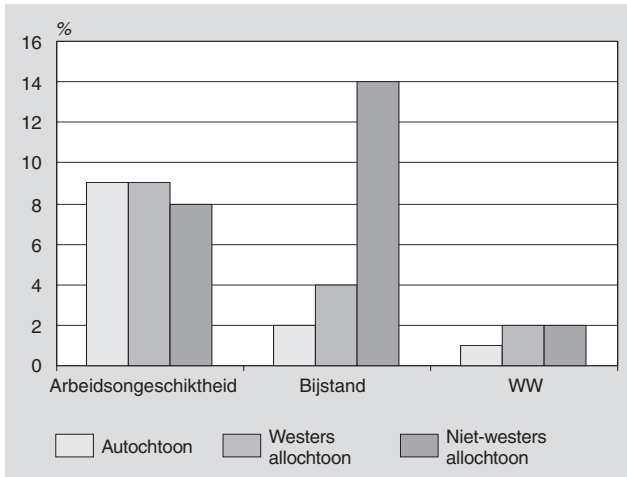

Vooraf veel niet-westerse allochtonen in de bijstand

Vooraf niet-westerse allochtonen doen vaak een beroep op de bijstand. Van hen had 14 procent eind 2001 een bijstandsuitkering (*grafiek 3*). Van de autochtonen had slechts 2 procent zo'n uitkering. Onder de autochtonen is er bovendien slechts een relatief klein verschil in bijstandsafhankelijkheid tussen jongeren en ouderen. Van de jongere autochtonen (15-24 jaar) heeft 1 procent een bijstandsuitkering; onder de ouderen (55-64 jaar) is dit aandeel 3 procent (*grafiek 4*).

De niet-westerse allochtonen laten in dit opzicht een geheel ander beeld zien. Van de jonge niet-westerse allochtonen had 5 procent een bijstandsuitkering, terwijl van de ouderen bijna 27 procent in de bijstand zat. Met 44 procent was vooral het percentage oudere Marokkaanse vrouwen met een bijstandsuitkering hoog. Van de Antilliaanse en Arubaanse vrouwen van 55-64 jaar ontving 39 procent bijstand.

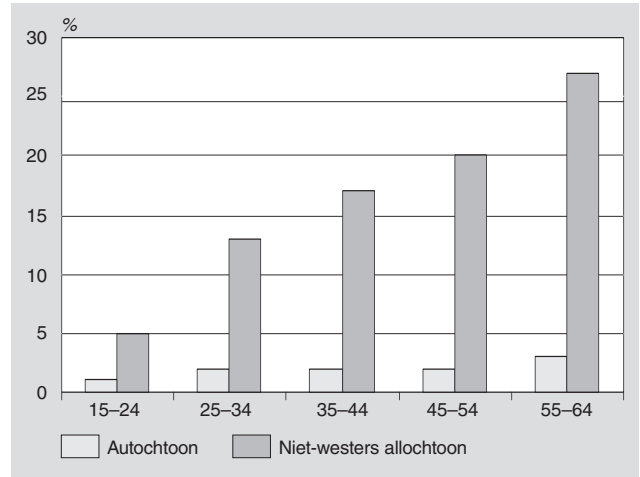
3. Personen van 15-64 jaar met een uitkering naar soort uitkering, eind 2001

Oudere Turkse en Marokkaanse mannen vaker arbeidsongeschikt

Autochtonen maken naar verhouding iets vaker gebruik van arbeidsongeschiktheidsuitkeringen dan niet-westerse allochtonen (zie *grafiek 3*). Van de autochtonen was 9 procent geheel of gedeeltelijk arbeidsongeschikt, tegen 8 procent van de niet-westerse allochtonen. Wordt echter rekening gehouden met de verschillen in bevolkingsopbouw, dan zou 11 procent van de niet-westerse allochtonen eind 2001 een dergelijke uitkering hebben ontvangen, een hoger percentage dus dan onder autochtonen.

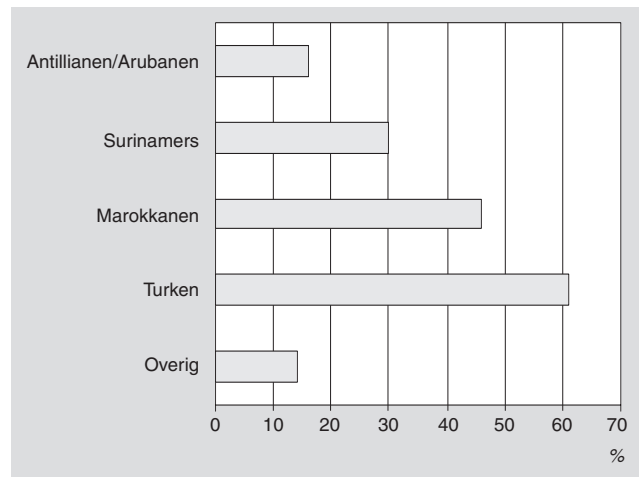
4. Personen in de bijstand naar leeftijd, eind 2001

Voor beide groepen geldt dat ouderen naar verhouding vaker gebruik maken van de arbeidsongeschiktheidsregelingen dan jongeren. Het aandeel oudere Turken en Marokkanen ligt echter aanzienlijk boven het gemiddelde. Dit geldt vooral voor de mannen. Van de Turkse mannen van 55-64 jaar ontving 61 procent eind 2001 een arbeidsongeschiktheidsuitkering, van de Marokkaanse mannen 46 procent (*grafiek 5*). Hun relatief lage opleidingsniveau verklaart voor een groot deel dit verschil met de autochtonen.

Beide groepen verschillen niet sterk wat betreft het ontvangen van werkloosheidsuitkeringen. Van de autochtonen ontving 1 procent eind 2001 een WW-uitkering. Van de niet-westerse allochtonen betrof het 2 procent.

5. Niet-westerse allochtone mannen van 55-64 jaar met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, eind 2001

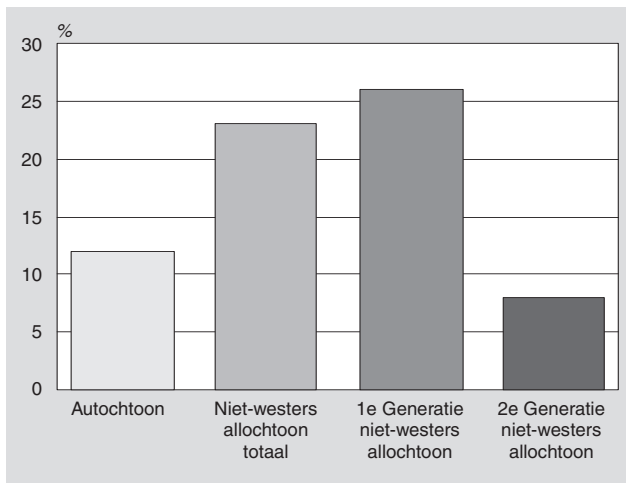
Minder uitkeringsontvangers onder de tweede generatie

Onder de eerste generatie niet-westerse allochtonen is het aandeel uitkeringsontvangers (alle drie soorten tezamen) hoger dan onder de tweede generatie. Van de eerste generatie niet-westerse allochtonen was eind 2001 26 procent afhankelijk van een uitkering (*grafiek 6*). Van de tweede generatie was dit aandeel met 8 procent aanzienlijk lager, waarbij het feit dat de tweede generatie veel jonger is een belangrijke rol speelt: 93 procent van de tweede generatie niet-westerse allochtonen was jonger dan 35 jaar, tegen maar 47 procent van de eerste generatie.

Als beide generaties dezelfde leeftijds- en geslachtsopbouw zouden hebben als de totale bevolking van 15 tot en met 64 jaar, dan liepen deze aandelen wat minder sterk uiteen. Van de tweede generatie niet-westerse allochtonen had in dat geval 16 procent een

uitkering, tegen 30 procent van de eerste generatie. De tweede generatie zou dan een iets hoger aandeel uitkeringsontvangers hebben dan de autochtone bevolkingscomponent.

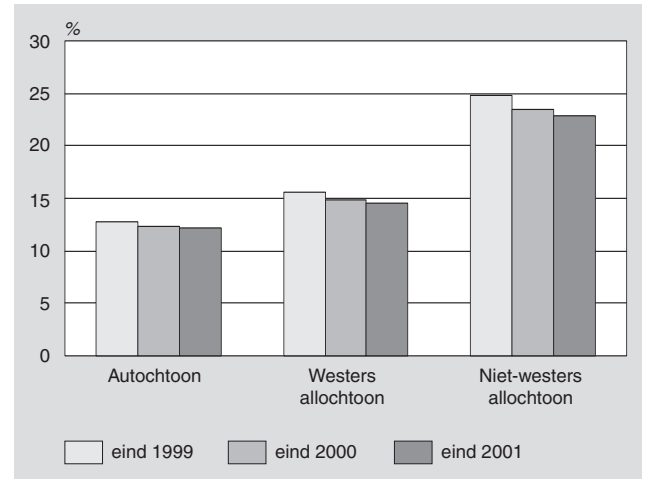
6. Personen van 15-64 jaar met een uitkering naar herkomst-groepering, eind 2001

Recente ontwikkelingen

Het aantal uitkeringsontvangers is tussen eind 1999 en eind 2001 gedaald van 1,51 miljoen naar 1,47 miljoen. De daling vond in die periode plaats in de bijstand en de WW. Het aantal arbeidsongeschikte personen nam echter wel toe. Voor alle drie jaren geldt dat het percentage uitkeringsontvangers onder niet-westerse allochtonen bijna twee keer zo hoog is als onder autochtonen (*grafiek 7*).

7. Personen van 15-64 jaar met een uitkering naar herkomst-groepering, 1999-2001

Een derde van de immigranten binnen zes jaar weer vertrokken

Maarten Alders en Han Nicolaas

Van de immigranten die in 1995 naar Nederland zijn gekomen, blijkt een derde binnen zes jaar weer te zijn vertrokken. Tussen de verschillende herkomstgroeperingen bestaan in dit opzicht echter grote verschillen. Het aandeel van degenen die weer zijn geëmigreerd is onder westerse migranten bijna twee keer zo groot als onder niet-westerse migranten.

Analyse naar verblijfsduur

Evenals immigranten kunnen emigranten naar diverse kenmerken worden onderscheiden. Tot dusver heeft het CBS de volgende gegevens over emigranten gepubliceerd: geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, gezinssituatie, nationaliteit, geboorteland en land van bestemming. Een ander belangrijk kenmerk van migranten die buiten Nederland zijn geboren, is de verblijfsduur in Nederland: de periode die iemand sinds de (laatste) vestiging in Nederland heeft doorgebracht. Met behulp van dit kenmerk kunnen groepen migranten worden onderscheiden die zich tijdelijk dan wel min of meer permanent in Nederland vestigen. Bij de hier gepresenteerde analyse moet worden opgemerkt dat in Nederland geboren immigranten buiten beschouwing zijn gelaten.

Bijna helft westerse migranten na zes jaar vertrokken

Van alle ruim 650 duizend buiten Nederland geboren immigranten die in de jaren 1995–2001 naar Nederland zijn gekomen, was bijna 22 procent eind 2001 weer vertrokken. Het oudste cohort, de immigranten uit 1995, laat uiteraard een hoger vertrekpercentage zien dan het jongste cohort uit 2001. Van de immigranten uit 1995 was na zes jaar een derde weer vertrokken. Van de immigranten uit 2001 had bijna 4 procent Nederland in hetzelfde jaar weer verlaten (staat).

Het aandeel van degenen die vertrekken naar verblijfsduur laat voor vrijwel alle groepen migranten een overeenkomstig patroon zien. Na één jaar vertrekt naar verhouding het grootste deel van de immigranten (grafiek 1). Na het eerste jaar neemt het aandeel dat emigreert sterk af. Hoewel dit patroon voor de westerse en niet-westerse migranten vergelijkbaar is, zijn er wel grote verschillen waarneembaar in de hoogte van de vertrekpercentages. Zo is van de 35 duizend westerse immigranten die in 1995 naar Nederland zijn geëmigreerd, bijna de helft binnen zes jaar weer vertrokken. Van de 40 duizend niet-westerse immigranten in dat jaar heeft een kwart binnen zes jaar Nederland weer verlaten. De verschillen voor het immigratiecohort 1997 zijn wat dit betreft nog iets groter. Ook van dit cohort is bijna de helft van de westerse immi-

Emigratie en administratieve correcties

Bij onderzoek naar emigratie wordt gewoonlijk uitgegaan van de emigratie inclusief het saldo van de administratieve correcties. Deze administratieve correcties bestaan uit de opnemingen in, respectievelijk afvoeringen uit, de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens, anders dan door geboorte, sterfte, vestiging, vertrek of gemeentegrenswijziging. Het grootste deel van de administratieve correcties betreft personen waarvan de gemeentelijke overheid na onderzoek heeft vastgesteld dat ze niet langer in de gemeente aanwezig zijn. Bij opnemingen gaat het veelal om personen die opnieuw worden aangetroffen (in dezelfde of een andere gemeente).

Het saldo van de administratieve correcties betreft dus de administratieve afvoeringen die niet in hetzelfde jaar zijn gevolgd door een administratieve opneming in dezelfde of een andere gemeente. Het saldo kan worden geïnterpreteerd als vertrek uit Nederland (emigratie).

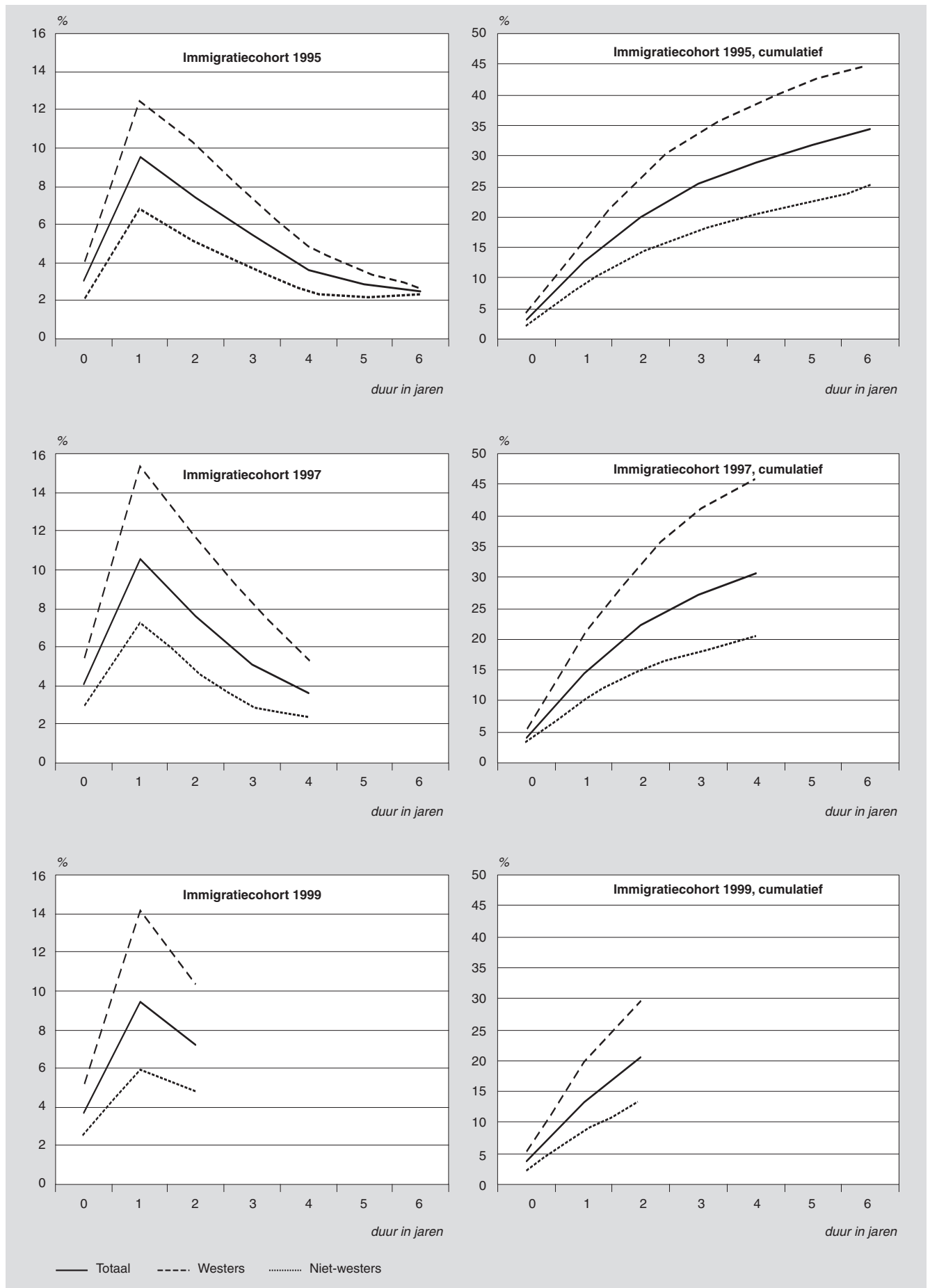
In dit artikel wordt van emigranten de verblijfsduur in Nederland onderzocht. Het is echter niet mogelijk om het saldo van de administratieve correcties te onderscheiden naar verblijfsduur, omdat de opnemingen uiteraard niet naar dit kenmerk kunnen worden onderscheiden. Gezien het aantal administratieve correcties kunnen personen voor wie een administratieve correctie heeft plaatsgevonden echter niet in het onderzoek worden genegeerd. In 2001 bedroeg het saldo van de administratieve correcties ruim 19 duizend, tegen 63 duizend geregistreerde emigranten. Om het effect van de administratieve correcties op de uitkomsten te minimaliseren is voor alle personen de levensloop nagegaan met betrekking tot buitenlandse migratie en administratieve correcties. Voor ieder persoon die op enig moment administratief is afgevoerd, is onderzocht of hij/zij later in hetzelfde jaar of eventueel in volgende jaren administratief is opgenomen. Is dit niet het geval, dan wordt die persoon tot de emigranten gerekend. Anderzijds wordt een persoon die bijvoorbeeld in 2000 administratief is afgevoerd en in 2001 weer is opgenomen, niet meegeteld. Deze persoon is weliswaar enige tijd voor de bevolkingsadministratie onzichtbaar geweest, maar vastgesteld is dat hij of zij nog in Nederland verblijft.

granten vertrokken, maar nu dus binnen vier jaar. Dit betekent dat westerse immigranten die in 1997 naar Nederland kwamen sneller vertrokken dan hun voorgangers. Van de niet-westerse immigranten is dit aandeel 20 procent (grafiek 1), hetgeen vergelijkbaar is met het immigratiecohort 1995. Voor de migranten die in 1999 zijn

Emigratie van buiten Nederland geboren personen naar jaar van vestiging in Nederland

Gevestigd in:	Totaal	waarvan weer vertrokken in:							Totaal
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	
	x 1 000	%							
1995	74,7	3,1	9,5	7,4	5,4	3,6	2,9	2,5	34,4
1996	86,2		3,6	10,2	7,9	4,7	3,6	3,0	33,0
1997	87,1			4,0	10,6	7,6	5,1	3,6	30,8
1998	96,4				3,8	10,2	7,1	5,2	26,2
1999	94,2					3,7	9,5	7,2	20,4
2000	109,0						3,4	8,7	12,1
2001	110,3							3,5	3,5

1. Emigratie naar verblijfsduur in Nederland en geboorteland

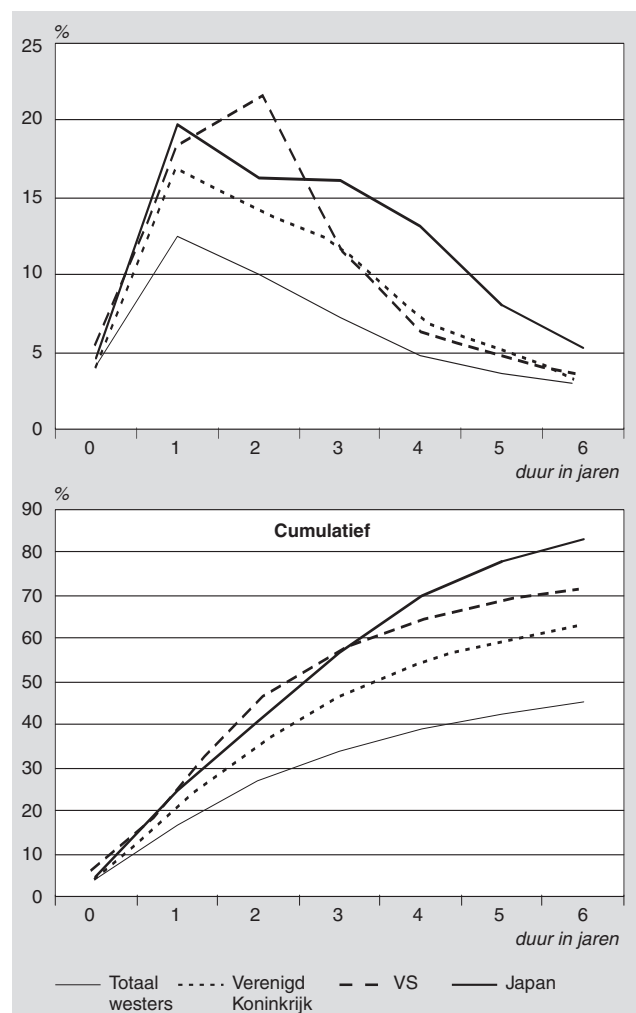

gekomen kan slechts worden nagegaan welk aandeel na twee jaar weer is vertrokken. Van de recent geïmmigreerde niet-westerse allochtonen blijkt na twee jaar een iets kleiner deel weer te zijn geïmmigreerd dan van de cohorten 1995 en 1997.

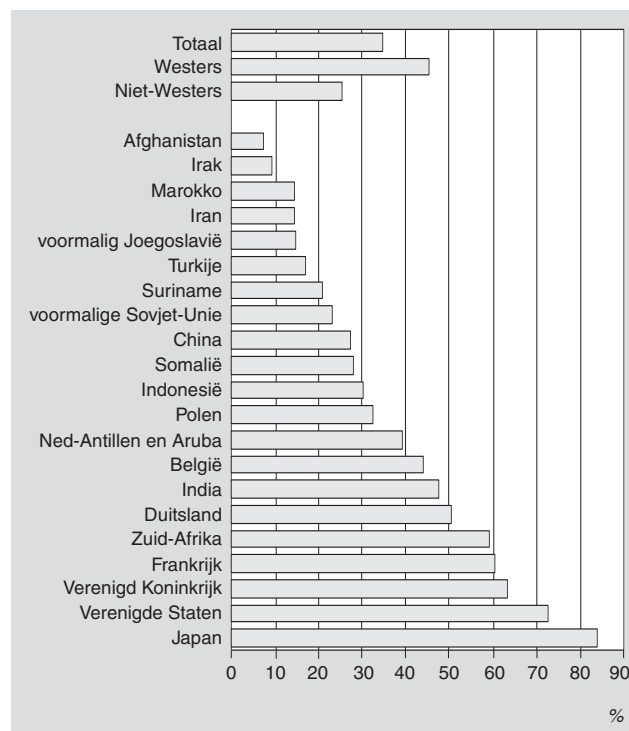
Japanners keren terug, Afghanen blijven

Uit eerder onderzoek is gebleken dat westerse immigranten voor een groot deel vanwege arbeid naar Nederland komen (Nicolaas, Sprangers en Witvliet, 2002). De vertrekpercentages van westerse immigranten uit een aantal specifieke arbeidsmigratielanden (Japan, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten van Amerika) liggen dan ook hoger dan het gemiddelde voor westerse immigranten. Zo blijkt uit *grafiek 2* dat van de Japanse immigranten uit 1995 na twee jaar al 40 procent was vertrokken. Van de Amerikaanse immigranten was zelfs bijna de helft weer geïmmigreerd. Binnen zes jaar heeft bijna driekwart van de Amerikanen en ruim 80 procent van de Japanners Nederland verlaten. Deze aandelen liggen 30 tot 40 procentpunten boven het gemiddelde voor alle westerse immigranten. Westerse immigranten uit onder meer Polen en voormalig Joegoslavië zijn daarentegen juist meer dan gemiddeld geneigd in Nederland te blijven (*grafiek 3*).

2. Emigratie naar verblijfsduur in Nederland en geboorteland, jaar van vestiging 1995

3. Percentage immigranten uit 1995 dat binnen zes jaar weer is geïmmigreerd

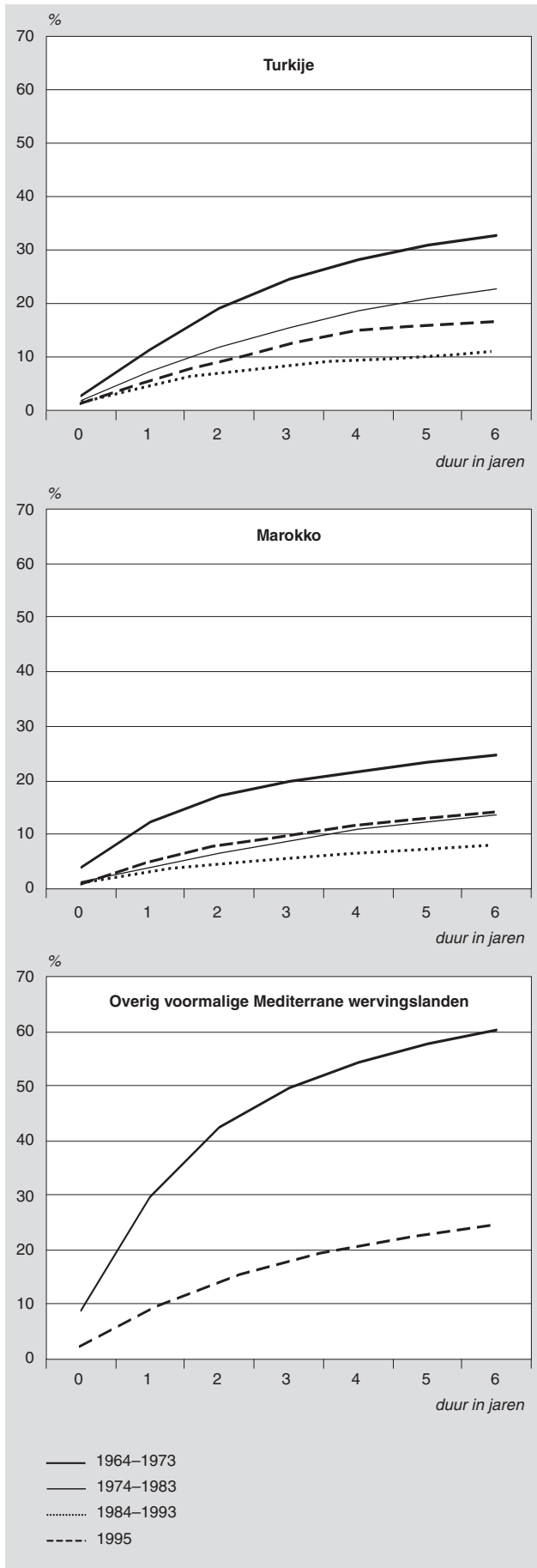

Arbeidsmigrant in jaren zestig en zeventig keerde ook vaak terug

Ook de vroegere arbeidsmigranten (de 'gastarbeiders' die in de jaren zestig en zeventig naar Nederland kwamen in verband met schaarste op de arbeidsmarkt in die jaren) keerden destijds in groten getale (en vaak snel) weer terug naar het land van herkomst. In de jaren 1964-1973 kwamen naast 65 duizend Turken en 40 duizend Marokkanen, 120 duizend immigranten uit de overige zes Mediterrane wervingslanden (Griekenland, Italië, Joegoslavië, Portugal, Spanje en Tunesië). De immigranten uit Turkije en Marokko die in deze periode naar Nederland kwamen, waren veel sterker dan de migranten uit de overige Mediterrane wervingslanden geneigd in Nederland te blijven (*grafiek 4*). Als de vertrekpercentages naar verblijfsduur voor de cohorten uit de jaren zestig en zeventig worden vergeleken met die van 1995, dan blijkt dat de geneigdheid om te vertrekken voor alle drie onderzochte migrantengroepen is afgenomen. Zo was van de immigranten uit de jaren 1964-1973 een derde van de Turken, een kwart van de Marokkanen en 60 procent van de immigranten uit de overige Mediterrane wervingslanden binnen zes jaar weer vertrokken. De aandelen voor het cohort 1995 zijn 10 tot 35 procentpunten lager. In het geval van Turkije liggen ze tussen de aandelen voor de immigratiecohorten 1974-1983 en 1984-1993, in het geval van Marokko op hetzelfde niveau als dat van het cohort 1974-1983. Deze sterk afgenomen geneigdheid om te vertrekken houdt verband met het veranderde karakter van de immigratie uit de voormalige wervingslanden. De immigratie in de jaren zestig en zeventig bestond, zoals gezegd, voor het overgrote deel uit arbeidsmigratie. In 1995 was er in het geval van Turkije en Marokko overwegend sprake van gezinsvorming en gezinshereniging. De immigratie uit de overige voormalige Mediterrane wervingslanden bestond in dat jaar voor een aanzienlijk deel uit asielmigranten uit voormalig Joegoslavië, die merendeels in Nederland zijn blijven wonen.

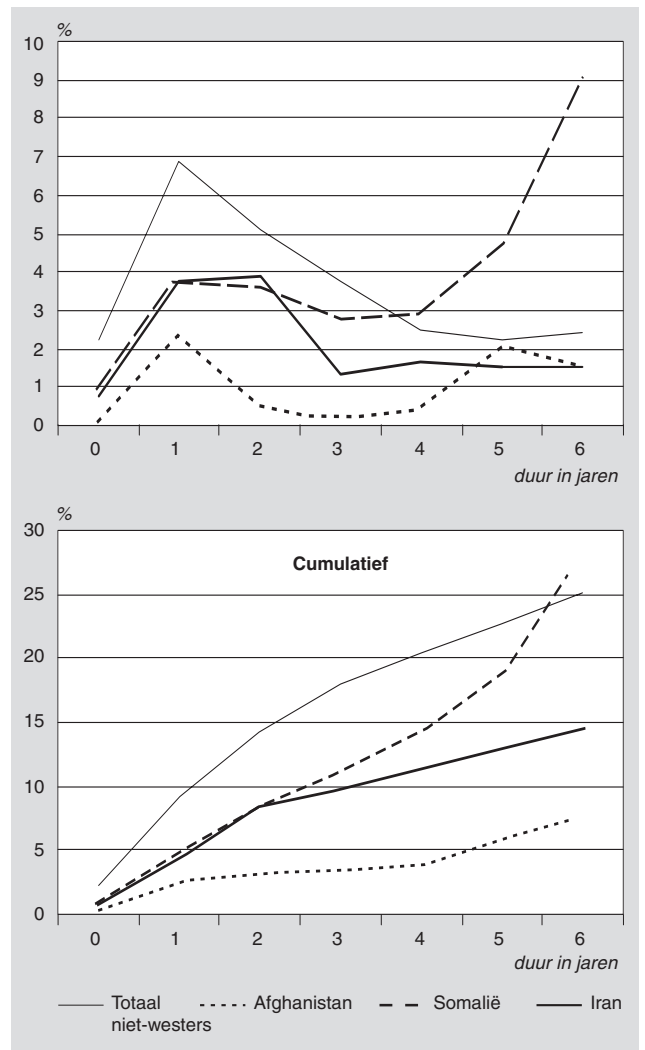
4. Emigratie naar verblijfsduur in Nederland, geboorteland en immigratiecohort (cumulatief)

Asiëlmigrant blijft vaak in Nederland

Van de niet-westerse immigranten blijft een veel groter deel in Nederland wonen dan van de westerse immigranten. Veel niet-westerse immigranten komen als asielzoeker naar Nederland, bijvoorbeeld uit Afghanistan, Iran en Somalië. Deze immigranten zullen niet geneigd zijn naar hun herkomstland terug te keren voordat de situatie daar (voor hen) wezenlijk is verbeterd, hetgeen in de praktijk meestal zal leiden tot een lang of permanent verblijf in Nederland. Uit grafiek 5 blijkt dat dit, met uitzondering van Somalië, voor elk van de genoemde landen het geval is. De vertrekpercentages voor Somaliërs zijn, in tegenstelling tot het algemene beeld, voor de meest recente jaren (2000, maar vooral 2001) juist hoger dan voor eerdere jaren (1995-1999). Het betreft hier voor een groot deel in Somalië geboren personen die tot Nederlander zijn genaturaliseerd. Overigens keren zij in meerderheid niet terug naar hun geboorteland, maar vertrekken ze naar het Verenigd Koninkrijk, een van de vroegere koloniale mogendheden in Somalië. Andere groepen niet-westerse immigranten laten juist hogere vertrekpercentages zien dan de totale groep niet-westerse immigranten. Voorbeelden hiervan zijn migranten uit China, India, de Nederlandse Antillen/Aruba en Zuid-Afrika (grafiek 3). Voor een deel gaat het ook bij deze groepen om arbeidsmigranten.

5. Emigratie naar verblijfsduur in Nederland en geboorteland, jaar van vestiging 1995

Literatuur

Nicolaas H., A.H. Sprangers en H. Witvliet, 2002, Aandeel arbeidsmigranten toegenomen. Maandstatistiek van de Bevolking, november 2002, blz. 8-11. CBS, Voorburg/Heerlen.

Echtscheidingskansen van allochtonen: berekeningsmethode

Mila van Huis en Liesbeth Steenhof

Dit artikel beschrijft twee methoden om echtscheidingskansen naar huwelijksduur en herkomstgroepering te berekenen. Beide methoden, de longitudinale en de transversale, leiden tot vergelijkbare resultaten en geven een goede schatting van de echtscheidingskansen van al dan niet gemengde paren. Huwelijken tussen niet-westerse allochtone mannen en autochtone vrouwen blijken verreweg de grootste kans op echtscheiding te hebben. De helft is binnen tien jaar ontbonden. Het gaat hierbij voornamelijk om mannen van de eerste generatie. Naar schatting is ten hoogste 10 procent van de huwelijken tussen een niet-westerse man en een autochtone vrouw een schijnhuwelijk.

1. Inleiding

In 2001 werden in Nederland 37,1 duizend huwelijken door echtscheiding ontbonden. Dertig jaar geleden waren het er 11,6 duizend. Uit deze forse toename blijkt dat echtscheiding niet langer een uitzonderlijk verschijnsel is. Tussen de verschillende herkomstgroeperingen bestaan echter grote verschillen. Uit onderzoek is bekend dat de kans op echtscheiding toeneemt naarmate de achtergrond van partners meer verschilt (Jansen, 2002). Herkomst van de partners is dan ook een belangrijke variabele in het onderzoek naar echtscheidingskansen. Enerzijds is echtscheiding onder bepaalde groepen allochtonen minder geaccepteerd dan onder autochtonen, hetgeen de kans op een echtscheiding verkleint. Anderzijds is er bij een huwelijk tussen een autochtoon en een allochtoon sprake van zeer verschillende achtergronden, waardoor de kans op echtscheiding juist weer toeneemt. Tot op heden is betrekkelijk weinig bekend over de echtscheidingskansen van verschillende herkomstgroeperingen. Het meest recente onderzoek van het CBS over dit onderwerp is gepubliceerd in 1999, waarbij echtscheidingsgegevens uit 1997 werden gebruikt (Harmsen, 1999). In het betreffende artikel werden echtscheidingskansen naar geboorteland van de partners gegeven, maar niet naar geboorteland van de ouders. Hierdoor bleven allochtonen van de tweede generatie buiten beschouwing. In het hier gepresenteerde onderzoek zijn op basis van twee methoden, longitudinaal en transversaal, echtscheidingskansen naar huwelijksduur berekend voor verschillende herkomstgroeperingen. Dit artikel is het eerste in een reeks over de resultaten van het onderzoek. Het beschrijft de methodologische aspecten en presenteert de eerste resultaten.

Voor het berekenen van echtscheidingskansen wordt gebruik gemaakt van informatie uit de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA). Dit is een geautomatiseerd registratiesysteem van de gemeenten, in werking sinds 1 oktober 1994. Op basis van de GBA wordt enerzijds de 'structuurtelling' uitgevoerd. Deze telling levert een bestand op met persoonsinformatie, zoals geboortedatum, geboorteland, geslacht, burgerlijke staat en woonadres van alle personen die op 1 januari van een bepaald jaar bij één van de Nederlandse gemeenten zijn ingeschreven. De structuurtelling kan dus worden beschouwd als een jaarlijkse administratieve volkstelling op 1 januari. Anderzijds levert de GBA informatie over de wijzigingen van deze standgegevens die in de loop van het jaar optreden, zoals wijzigingen door verhuizing, geboorte, echtscheiding en huwelijk. Op basis van deze 'stroomgegevens' vervaardigt het CBS onder meer de echtscheidingsstatistiek en de huwelijksstatistiek. Vóór de inwerkingtreding van het GBA werden deze statistieken gemaakt op basis van telkaarten, die de gemeenten toestuurden.

In dit onderzoek zijn de echtscheidingskansen van allochtonen berekend. Het CBS rekent iemand tot de allochtonen als ten minste één van diens ouders in het buitenland is geboren. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie). De herkomstgroepering wordt bepaald aan de hand van het geboorteland van de persoon zelf (eerste generatie) of dat van de moeder (tweede generatie), tenzij de moeder in Nederland is geboren. In het laatste geval is gerubriceerd naar het geboorteland van de vader. Is het geboorteland van de ouders in de GBA onbekend, dan wordt verondersteld dat de ouders hetzelfde geboorteland hebben als hun kind.

Op basis van het land van herkomst worden allochtonen ingedeeld in de categorieën 'westers' en 'niet-westers'. Onder een niet-westerse herkomst wordt verstaan: Afrika, Azië (exclusief Japan en het voormalig Nederlands-Indië of Indonesië), Latijns-Amerika en Turkije. Onder westers wordt verstaan: Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika, voormalig Nederlands-Indië of Indonesië, Japan en Oceanië.

2. Methode

2.1 Berekening longitudinale echtscheidingskansen

Longitudinale echtscheidingspercentages naar duur van het huwelijk van huwelijkscohorten worden doorgaans gebaseerd op de jaarlijkse huwelijks- en echtscheidingsstatistieken. Per jaar wordt met behulp van het jaarbestand van echtscheidingen vastgesteld hoeveel huwelijken uit een bepaald jaar zijn ontbonden. Het oorspronkelijke aantal in dat jaar gesloten huwelijken is afkomstig uit de statistiek van de huwelijksluitingen. Door zo per jaar bij te houden hoeveel van het aantal gesloten huwelijken uit een bepaald jaar zijn ontbonden, kunnen echtscheidingspercentages van huwelijkscohorten naar huwelijksduur worden berekend. Met deze methode is het echter niet mogelijk om longitudinale echtscheidingspercentages van allochtonen te berekenen, omdat gegevens over het geboorteland van de ouders voor huwelijkscohorten vóór 1995 niet in de huwelijksbestanden en echtscheidingsbestanden aanwezig zijn of eraan gekoppeld kunnen worden.

Om toch longitudinale echtscheidingspercentages naar herkomstgroepering te kunnen bepalen, is voor een andere aanpak gekozen. Echtscheidingspercentages van huwelijkscohorten kunnen namelijk ook op basis van de jaarlijkse structuurtelling worden berekend. In dit artikel zijn de huwelijks- en echtscheidingsgegevens gebruikt uit de structuurtelling van 1 januari 2002. Uit deze structuurtelling zijn twee bestanden afgeleid: één bestand van (ooit) gehuwde mannen met hun huwelijksgegevens en één van (ooit) gehuwde vrouwen met hun huwelijksgegevens. De twee bestanden bevatten elk de volgende gegevens: het identificatienummer van de persoon, het geboorteland van de persoon en van zijn/haar ouders, de huwelijksdatum, de eventuele scheidingsdatum en het identificatienummer van de (ex-)partner. Als een persoon meer dan een keer gehuwd is geweest, zijn er voor hem of haar ook meerdere records in het bestand opgenomen. Huwelijken die ontbonden zijn door verweduwing zijn buiten beschouwing gelaten, omdat de structuurtelling geen gegevens over de overleden partner bevat. Door koppeling van het mannenbestand en het vrouwenbestand met behulp van het identificatienummer van de (ex-)partner, de huwelijksdatum en de eventuele scheidingsdatum, ontstaat er een huwelijksbestand met de volledige gegevens

over beide partners. In dit huwelijksbestand zijn dus alle (al dan niet door echtscheiding ontbonden) huwelijken opgenomen van personen die beiden op 1 januari 2002 in de GBA ingeschreven zijn. Verder bevat dit huwelijksbestand van beide partners de gegevens over hun geboortelanden en de geboortelanden van hun ouders, op basis waarvan de herkomstgroepering van de beide partners bepaald kan worden.

Met behulp van dit huwelijksbestand kan het aantal gesloten huwelijken in ieder jaar worden bepaald, alsmede het aantal van deze huwelijken dat ontbonden is, naar duur van het huwelijk. Deze longitudinale echtscheidingspercentages kunnen worden uitgesplitst naar herkomstgroepering van de partners.

De berekening van longitudinale echtscheidingspercentages gebaseerd op de structuurtelling verschilt van de berekening gebaseerd op de jaarlijkse huwelijks- en echtscheidingsstatistieken, zoals beschreven in de eerste alinea van deze paragraaf. Verschillen ontstaan doordat in het op de structuurtelling gebaseerde huwelijksbestand (al dan niet ontbonden) huwelijken waarvan één van de partners is geëmigreerd of overleden niet worden meegenomen. Ook laat de methode gebaseerd op de structuurtelling verduwing buiten beschouwing. Alleen de meer recente huwelijkscohorten kunnen dus worden bestudeerd, omdat verduwing daar nauwelijks een rol speelt. Bij de berekening van echtscheidingspercentages gebaseerd op de jaarlijkse huwelijks- en echtscheidingsstatistieken worden huwelijken die in het buitenland zijn gesloten daarentegen niet in de berekening betrokken. Bij de laatstgenoemde methode tellen scheidingen van immigranten die al gehuwd waren toen ze naar Nederland kwamen wel mee in de *echtscheidingsstatistieken*, maar hun huwelijken tellen niet mee in de *huwelijksstatistieken*. Juist bij onderzoek naar echtscheidingskansen van allochtonen kan dit tot vertekening leiden.

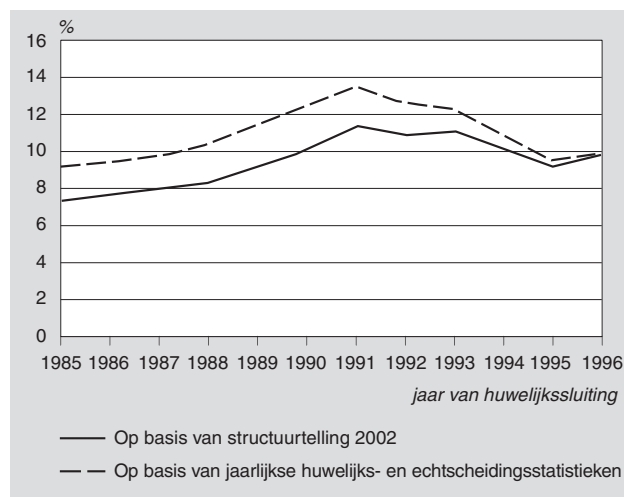
Om na te gaan hoe groot (voor totaal Nederland) het verschil in echtscheidingspercentage is tussen de twee longitudinale methoden, zijn volgens beide methoden echtscheidingspercentages na vijf jaar berekend. Omdat uit de structuurtelling uitsluitend huwelijken van op dat moment levende personen kunnen worden afgeleid, worden alleen de meer recente huwelijkscohorten vergeleken. *Grafiek 1* laat zien dat de echtscheidingspercentages berekend met behulp van de structuurtelling gemiddeld 1,5 procentpunt lager liggen dan die berekend op basis van de huwelijks- en echtscheidingsstatistiek. Dit komt enerzijds doordat bij de structuurtellingsmethode meer huwelijken worden beschouwd. Immers, ook huwelijken die buiten Nederland zijn gesloten tellen mee. Anderzijds worden volgens deze methode minder echtscheidingen meegeteld, omdat bij een gedeelte van de echtscheidingen één van beide partners niet (meer) in de GBA is ingeschreven en hierdoor niet in de analyse kan worden betrokken. Uit de grafiek blijkt dat de trends van de echtscheidingspercentages voor de verschillende huwelijkscohorten overeenkomen. Voor de meest recente cohorten (na 1994) zijn de verschillen tussen de echtscheidingspercentages kleiner, omdat het aantal huwelijken en echtscheidingen volgens beide methoden dan minder verschilt.

De berekening van echtscheidingspercentages geeft dus een goed beeld van frequentie en trend, zeker voor de meer recente huwelijkscohorten. In het hier gepresenteerde onderzoek wordt voor de berekening van de longitudinale echtscheidingspercentages daarom gebruik gemaakt van huwelijkscohorten vanaf 1991.

2.2 Berekening transversale echtscheidingskansen

De transversale echtscheidingskansen naar huwelijksduur worden berekend door het aantal echtscheidingen naar huwelijksduur in 2001 uit de echtscheidingsstatistiek te delen door het aantal echtparen naar huwelijksduur op 1 januari 2001 uit de structuurtelling. In de echtscheidingsstatistiek zijn per jaar alle echtscheidingen opgenomen van huwelijken waarvan ten minste één partner in de GBA is ingeschreven. Deze statistiek bevat per echtscheiding kenmerken als huwelijksdatum en echtscheidingsdatum, en de geboortedata en geboortelanden van de gescheidenen. De ge-

1. Echtscheidingspercentages na 5 jaar huwelijk

boortelanden van de ouders van de ex-partners zijn hier onbekend, maar met behulp van het identificatienummer van de ex-partners kunnen deze variabelen vanuit de structuurtelling aan de echtscheidingsstatistiek worden gekoppeld. Zo kan ook de herkomstgroepering van de personen die scheiden worden bepaald. Het aantal echtparen op 1 januari 2001 wordt vastgesteld op grond van de structuurtelling. Een nadeel van deze bron is het feit dat alleen de echtparen die op hetzelfde adres wonen herkenbaar zijn. Echtparen die recent in het huwelijk zijn getreden en nog niet op hetzelfde adres wonen, zijn dus niet opgenomen in de risicopopulatie, hoewel zij daar wel toe behoren. Dit doet zich vooral voor bij huwelijken met een duur van één jaar, waarbij ten minste één van de partners uit het buitenland afkomstig is. De transversale echtscheidingskans na één jaar kan voor sommige herkomstgroeperingen dus iets te hoog uitvallen. De fout die zo wordt gemaakt, is echter betrekkelijk klein omdat scheidingen in het eerste huwelijksjaar weinig voorkomen. Met behulp van overlevingstafels kunnen totale echtscheidingspercentages binnen een bepaalde periode na het huwelijk worden berekend.

2.3 Verschillen tussen longitudinale en transversale echtscheidingskansen

De twee beschreven methoden om echtscheidingskansen te berekenen zijn gebaseerd op verschillende data. Aan zowel de longitudinale als de transversale berekening van de echtscheidingskansen kleven voor- en nadelen. Er is dan ook geen sprake van een methode die de voorkeur verdient. De longitudinale echtscheidingskansen zijn kansen voor huwelijkscohorten, dus voor personen die in hetzelfde jaar in het huwelijk zijn getreden. Voor de transversale echtscheidingskansen naar huwelijksduur wordt informatie gebruikt over de meest recente huwelijkscohorten. Met deze kansen naar duur wordt met behulp van overlevingstafels een totaal echtscheidingspercentage samengesteld. Dit percentage kan worden geïnterpreteerd als het gemiddeld aantal huwelijken dat tot een echtscheiding zal leiden als in de toekomst dezelfde echtscheidingskansen blijven gelden als in het waargenomen kalenderjaar. Omdat deze laatste veronderstelling niet volledig juist zal zijn, zullen er ook verschillen bestaan tussen de longitudinale en de transversale echtscheidingskansen. De verschillen zijn echter klein, wat er op duidt dat beide methoden in ieder geval een goede indicatie geven van de werkelijke echtscheidingskans naar huwelijksduur van verschillende herkomstgroeperingen.

3. Eerste resultaten: transversale versus longitudinale echtscheidingskansen

Volgens beide methoden kunnen echtscheidingen worden ingedeeld naar de herkomstgroepering van de beide ex-partners. In dit

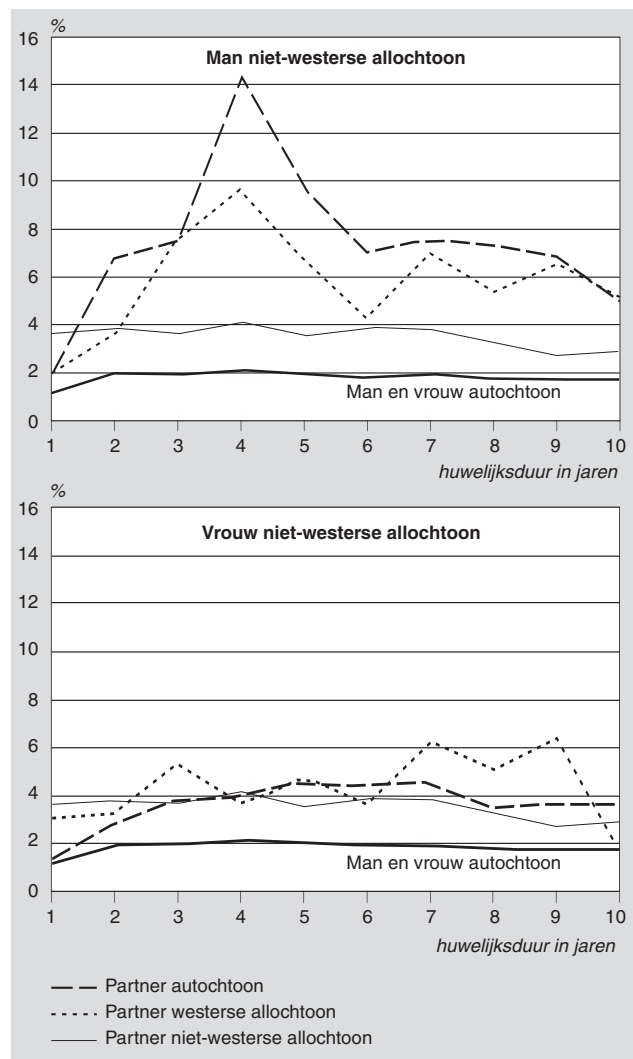
artikel is ervoor gekozen om bij de longitudinale methode echtscheidingskansen voor huwelijkscohort 1995 te berekenen, omdat hiermee de langste periode kan worden beschreven waarin de longitudinale en transversale echtscheidingskansen redelijk goed vergelijkbaar zijn. In 1994 is namelijk de Wet voorkoming en bestrijding van schijnhuwelijken in werking getreden, die de echtscheidingspercentages kan hebben beïnvloed. Voor een goede vergelijking van de longitudinale en transversale echtscheidingskansen is het dan ook noodzakelijk om voor de berekening van de longitudinale echtscheidingskansen uit te gaan van een huwelijkscohort na 1994.

De echtscheidingspercentages naar huwelijksduur voor alle in Nederland wonende personen zijn met beide methoden met circa 2 procent per huwelijksjaar over de jaren heen vrij constant. Het echtscheidingspercentage na zes jaar ligt, bij toepassing van de transversale methode op de echtscheidingen in 2001, op 13 procent. Met de longitudinale methode voor huwelijken gesloten in 1995 komt de scheidingskans uit op 11 procent.

Bij het berekenen van echtscheidingskansen naar herkomstgroepering is in eerste instantie gekozen voor een grove indeling, namelijk in autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. Bij deze indeling zijn negen combinaties van paren mogelijk:

1. man autochtoon – vrouw autochtoon
2. man autochtoon – vrouw westerse allochtoon
3. man autochtoon – vrouw niet-westerse allochtoon
4. man westerse allochtoon – vrouw autochtoon
5. man westerse allochtoon – vrouw westerse allochtoon
6. man westerse allochtoon – vrouw niet-westerse allochtoon
7. man niet-westerse allochtoon – vrouw autochtoon

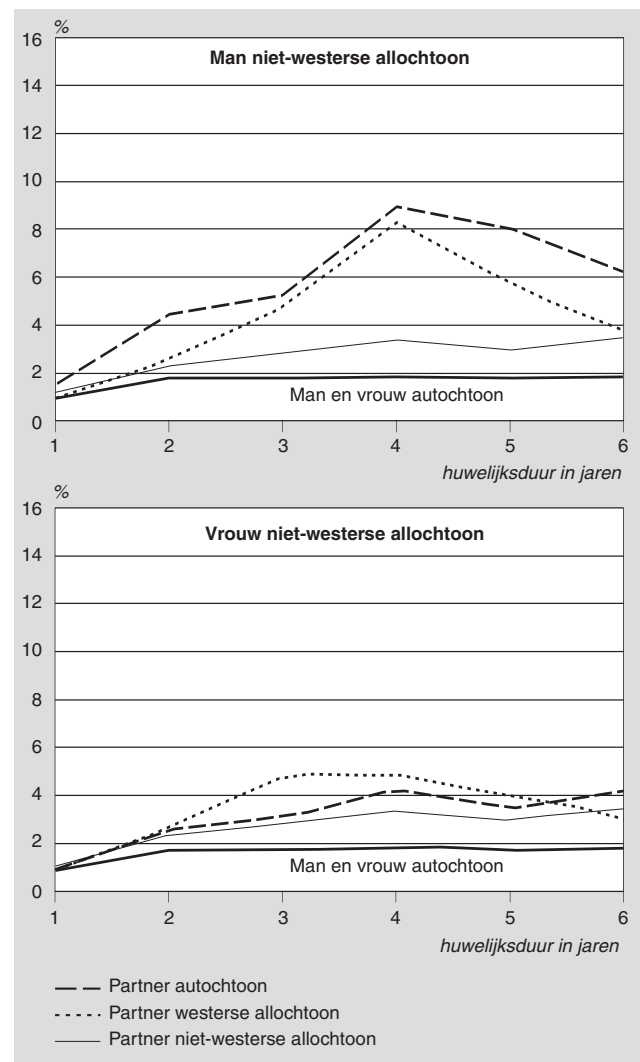
2. Transversale echtscheidingskansen van paren, 2001

8. man niet-westerse allochtoon – vrouw westerse allochtoon
9. man niet-westerse allochtoon – vrouw niet-westerse allochtoon

Voor deze al dan niet gemengde paren zijn echtscheidingskansen berekend naar huwelijksduur. Bij de transversale methode zijn de echtscheidingskansen berekend op basis van de scheidingen in 2001 (grafiek 2). Bij de longitudinale methode is gekozen voor de echtscheidingskansen van huwelijkscohort 1995 (grafiek 3). Het betreft de echtscheidingskansen na zes jaar huwelijk, omdat de kansen zijn berekend op basis van de structuurtelling van 1 januari 2002.

3. Longitudinale echtscheidingskansen van paren, cohort 1995

In grafiek 2 worden de echtscheidingskansen getoond van paren waarbij de man een niet-westerse allochtoon is. Ook zijn in deze grafiek ter vergelijking de echtscheidingskansen van autochtone paren (beide partners autochtoon) weergegeven. De hoogste echtscheidingskansen doen zich voor bij de gemengde paren waarbij de vrouw autochtoon is. Een duidelijke piek in de echtscheidingskansen vertoont zich bij vier jaar: de echtscheidingskans is in dat huwelijksjaar ongeveer 14 procent. De ontbinding van schijnhuwelijken draagt mogelijk bij aan deze hoge kans (zie paragraaf 4). Ook huwelijken met westerse vrouwen lopen een relatief groot risico op scheiding, opnieuw met een piek bij vier jaar. 'Autochtone' huwelijken laten verreweg de laagste echtscheidingskansen zien, die bovendien weinig variëren met de huwelijksduur. In de grafiek worden ook de transversale echtscheidingskansen getoond van paren waarbij de vrouw een niet-westerse allochtoon is. Hierbij valt op dat er weinig verschil bestaat tussen de echtscheidingskansen van de verschillende soorten paren. De echtscheidingskansen zijn berekend op basis van de structuurtelling van 1 januari 2002.

scheidingskansen van verbintenissen van een niet-westerse allochtone vrouw met een autochtone man zijn niet veel hoger dan van die van niet-westerse paren (beide partners niet-westerse allochtonen). De kansen zijn ook vrij stabiel in de tijd. Alleen bij de paren bestaande uit (allochtone) westerse en niet-westerse partners varieert de kans enigszins, vanwege de kleine aantallen paren waarop deze is gebaseerd. Dit is ook de reden waarom deze groep verder buiten beschouwing wordt gelaten. De echtscheidingskansen van autochtone paren zijn evenals in grafiek 2 aanzienlijk lager.

De echtscheidingskansen naar huwelijksduur van westerse paren (beide partners westerse allochtonen) en gemengde westers autochtone paren (waarbij het niet uitmaakt of de man dan wel vrouw autochtoon is) zijn vrij laag en in dezelfde orde van grootte. De longitudinale echtscheidingskansen van huwelijken gesloten in 1995 (grafiek 3) laten hetzelfde beeld zien als de transversale echtscheidingskansen. De autochtone paren kennen de laagste echtscheidingskansen, tussen één en twee procent. De paren waarbij de man niet-westerse allochtoon is en de vrouw autochtoon laten de hoogste echtscheidingskansen zien. Bij deze laatste paren is weer een duidelijke piek waarneembaar bij de echtscheidingskansen na vier jaar, maar deze is lager (9 procent) dan bij de transversale echtscheidingskansen. Dit verschil wordt veroorzaakt door het feit dat de transversale echtscheidingskansen voor de huwelijksduur van vier jaar gebaseerd zijn op een ander huwelijkscohort (1997) dan de longitudinale echtscheidingskansen (1995), waarbij de echtscheidingskansen voor huwelijken met dezelfde duur niet constant zijn. Evenals het geval was bij de transversale kansen, zijn de echtscheidingskansen van niet-westerse mannen en westerse vrouwen ook relatief hoog, met een opvallende piek na vier jaar.

Met behulp van de transversale echtscheidingskansen voor 2001 zijn de totale echtscheidingspercentages na tien jaar berekend op basis van overlevingstabellen (*staat 1*). Autochtone huwelijken zijn het meest stabiel: één op de zes van deze huwelijken is binnen tien jaar ontbonden. Huwelijken tussen niet-westerse mannen en autochtone vrouwen zijn het minst stabiel: binnen tien jaar is ruim de helft van deze huwelijken ontbonden. Het echtscheidingspercentage van niet-westerse vrouwen met autochtone mannen ligt bijna de helft lager, op ongeveer 30. De scheidingspercentages van huwelijken tussen westerse allochtonen en huwelijken tussen een westerse allochtoon en een autochtoon variëren tussen de 21 en 23. Deze resultaten komen overeen met eerdere bevindingen (Harmsen, 1999) waaruit bleek dat de hoogste echtscheidingspercentages, die van paren bestaande uit een in het buitenland geboren man en een autochtone vrouw, veel hoger liggen dan die van paren bestaande uit een in het buitenland geboren vrouw en een autochtone man. Ten slotte valt op dat bij de in dit opzicht homogame paren de huwelijken tussen niet-westerse allochtonen met bijna 30 procent een hoog risico op ontbinding lopen. Binnen deze groep van niet-westerse paren kunnen echter grote onderlinge verschillen bestaan naar herkomstgroepering van de partners.

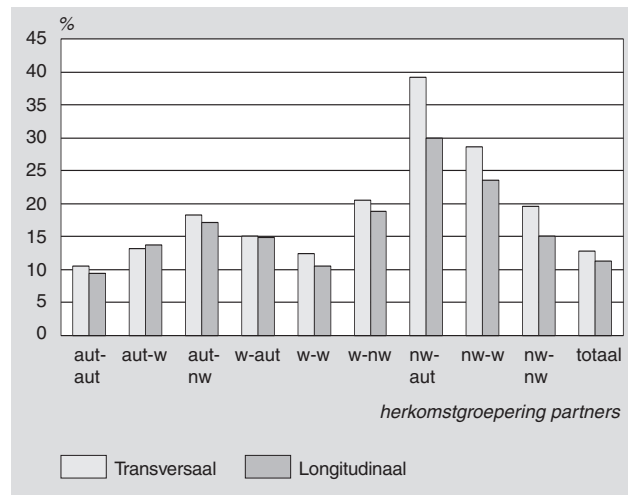
1. Transversale echtscheidingspercentages na tien jaar, 2001

Man	Vrouw		
	autochtoon	westerse allochtoon	niet-westerse allochtoon
Autochtoon	17	23	30
Westerse allochtoon	24	21	35
Niet-westerse allochtoon	54	44	29

Met de longitudinale methode zijn ook totale echtscheidingspercentages berekend, bij een maximale huwelijksduur van zes jaar. Deze percentages zijn in het algemeen iets lager dan de transversale echtscheidingspercentages na zes jaar, maar hebben wel dezelfde orde van grootte (*grafiek 4*). Ook hier zijn de autochtone huwelijken met een scheidingspercentage van 9,4 het meest

stabiel, en de huwelijken tussen niet-westerse mannen en autochtone vrouwen, met 30 procent, het minst stabiel.

4. Echtscheidingspercentage na zes jaar (man-vrouw)

In het onderzoek naar de echtscheidingskans van niet-westerse allochtonen is ook het verschil tussen de eerste en de tweede generatie bestudeerd. Hierbij zijn de volgende combinaties van paren onderscheiden:

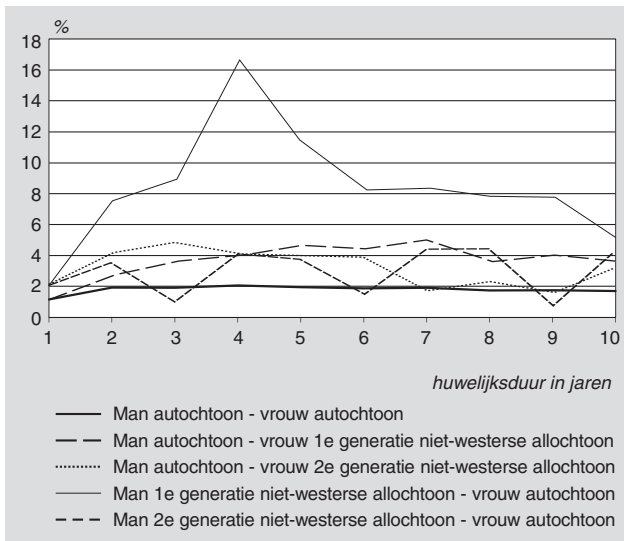
1. man autochtoon – vrouw autochtoon
2. man autochtoon – vrouw niet-westerse allochtoon, eerste generatie
3. man autochtoon – vrouw niet-westerse allochtoon, tweede generatie
4. man niet-westerse allochtoon, eerste generatie – vrouw autochtoon
5. man niet-westerse allochtoon, eerste generatie – vrouw niet-westerse allochtoon, eerste generatie
6. man niet-westerse allochtoon, eerste generatie – vrouw niet-westerse allochtoon, tweede generatie
7. man niet-westerse allochtoon, tweede generatie – vrouw autochtoon
8. man niet-westerse allochtoon, tweede generatie – vrouw niet-westerse allochtoon, eerste generatie
9. man niet-westerse allochtoon, tweede generatie – vrouw niet-westerse allochtoon, tweede generatie

De paren bestaande uit westerse allochtonen zijn wegens de relatief geringe aantallen buiten beschouwing gelaten. Wel kan worden opgemerkt dat huwelijken tussen autochtonen en westerse allochtonen veel lagere echtscheidingspercentages laten zien dan huwelijken tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen. In *grafiek 5* worden de transversale echtscheidingskansen getoond van autochtonen met niet-westerse partners. Opvallend is weer de piek bij een huwelijksduur van vier jaar voor huwelijken van niet-westerse mannen van de eerste generatie met autochtone vrouwen. Voor huwelijken tussen allochtone mannen van de tweede generatie en autochtone vrouwen is geen piek in de echtscheidingskansen bij een duur van vier jaar te zien.

Wederom zijn voor de negen combinaties van huwelijken tussen autochtonen, eerste en tweede generatie allochtonen transversale echtscheidingspercentages na tien jaar berekend. Niet-westerse mannen van de eerste generatie die gehuwd zijn met autochtone vrouwen lopen met 59 procent verreweg het hoogste echtscheidingsrisico (*staat 2*). Deze kans is ruim twee keer zo hoog als die voor mannen van de tweede generatie met autochtone vrouwen. Bij verbintenissen van autochtonen met tweede generatie allochtonen zal er waarschijnlijk minder sprake zijn van cultuurverschillen, hetgeen de scheidingskans gunstig beïnvloedt. Ook het voorkomen van schijnhuwelijken bij de eerste generatie kan niet worden uitgesloten. Het echtscheidingspercentage van autochto-

5. Transversale echtscheidingskansen van autochtonen met niet-westerse partners, 2001

ne mannen met eerste generatie vrouwen (circa 30) verschilt weinig van dat van autochtone mannen met tweede generatie vrouwen. Voorts lopen tweede generatie vrouwen met eerste generatie mannen een veel hogere echtscheidingskans (40 procent) dan eerste generatie vrouwen met tweede generatie mannen (24 procent).

2. Transversale echtscheidingspercentages na tien jaar, 2001

Man	Vrouw		
	autochtoon	eerste generatie niet-westerse allochtoon	tweede generatie niet-westerse allochtoon
Autochtoon	17	31	26
Eerste generatie niet-westerse allochtoon	59	28	40
Tweede generatie niet-westerse allochtoon	26	24	30

4. Schijnhuwelijken

In de vorige paragraaf is de opvallende piek van de echtscheidingskans na vier jaar huwelijk tussen een niet-westerse man en een autochtone vrouw aan de orde gekomen. Hierbij werd gewezen op een mogelijk effect van schijnhuwelijken.

Eind 1994 is de Wet voorkoming en bestrijding van schijnhuwelijken in werking getreden. Het doel van deze wet is enerzijds te voorkomen dat in Nederland schijnhuwelijken worden voltrokken en anderzijds te verhinderen dat in het buitenland gesloten schijnhuwelijken in Nederland worden erkend en geregistreerd. Volgens de wet is van een schijnhuwelijk sprake als aan twee voorwaarden is voldaan:

1. het moet een huwelijk betreffen waarbij ten minste één van de (aanstaande) echtgenoten niet de Nederlandse nationaliteit bezit én
2. het oogmerk van (een van) de (aanstaande) echtgenoten is niet gericht op de vervulling van de door de wet aan de huwelijksstaats verbonden plichten, maar uitsluitend op het verkrijgen van toelating tot Nederland (Bohn Stafleu Van Loghum, 2000).

Met de invoering van deze wet is het aangaan van een schijnhuwelijk bemoeilijkt, maar dit betekent waarschijnlijk niet dat er in Nederland in het geheel geen schijnhuwelijken meer voorkomen.

Voor velen blijft Nederland een aantrekkelijk land om zich te vestigen, en het huwelijk met iemand die de Nederlandse nationaliteit bezit is voor veel buitenlanders de enige manier om dit te realiseren. Na een huwelijksduur van drie jaar kan een buitenlander een permanente verblijfsvergunning verkrijgen.

Het huidige aandeel van de zogenaamde schijnhuwelijken is niet eenvoudig te bepalen. Wel is het aannemelijk dat de piek in de echtscheidingskans bij een huwelijksduur van vier jaar gedeeltelijk wordt veroorzaakt door de ontbinding van schijnhuwelijken. Een moeilijk punt bij het bepalen van dit aandeel is dat deze groep door de sterk verschillende achtergronden de grootste kans op echtscheiding loopt. De piek in de echtscheidingskans zal, ook in het geval van huwelijken die niet in eerste instantie de verblijfsvergunning tot doel hadden, mede zijn veroorzaakt door een uitstel van de echtscheidingsprocedure tot het moment waarop legaal verblijf in Nederland mogelijk is. Om toch een schatting te kunnen maken van het maximale aandeel van schijnhuwelijken onder de huwelijken tussen een niet-westerse man en een autochtone vrouw, is verondersteld dat zonder schijnhuwelijken de echtscheidingskansen voor deze groep echtparen constant zijn met de huwelijksduur. Dit is namelijk ook het geval bij de meeste andere groepen. Op deze wijze wordt een schatting verkregen van het maximale aandeel schijnhuwelijken in deze groep. De transversale echtscheidingskansen (zie grafiek 5) zijn gebaseerd op de recente huwelijkscohorten, waardoor ze het meest geëigend zijn om het huidige (maximale) aandeel schijnhuwelijken te schatten.

Door aan te nemen dat de echtscheidingskansen bij vier en vijf jaar liggen tussen de kansen bij drie en zes jaar, wordt geschat dat het aandeel schijnhuwelijken onder de huwelijken tussen een niet-westerse man en een autochtone vrouw ten hoogste 10 procent bedraagt.

5. Conclusie

De eerste resultaten van dit onderzoek laten zien dat de longitudinale en de transversale methode om echtscheidingskansen te berekenen vergelijkbare resultaten opleveren en een goede schatting geven van de echtscheidingskansen voor verschillende herkomstgroeperingen. Hieruit blijkt dat een huwelijk van een niet-westerse man en een autochtone vrouw de grootste kans heeft om te eindigen in een echtscheiding. Het gaat daarbij vooral om niet-westerse allochtone mannen van de eerste generatie. Deze hoge echtscheidingskans hangt mogelijk ten dele samen met het aangaan van schijnhuwelijken door deze groep. Bij naar schatting maximaal 10 procent van de huwelijken tussen een niet-westerse man en een autochtone vrouw kan het om een schijnhuwelijk gaan.

In deze eerste resultaten worden globale indelingen naar herkomstgroepering gehanteerd. In een tweede artikel in deze aflevering wordt nader ingegaan op enkele specifieke herkomstgroeperingen. Later zal worden onderzocht in hoeverre het al dan niet aanwezig zijn van kinderen binnen het huwelijk de echtscheidingskansen beïnvloedt. Daarnaast zal de ontwikkeling van de echtscheidingskansen van de verschillende huwelijkscohorten in de periode 1991–2000 aan de orde komen.

Literatuur

Bohn Stafleu Van Loghum, 2000, Handboek Minderheden, (1150) blz. 7–10. Koninklijke Vermande, Den Haag.

Harmen, C.N., 1999, Cross-cultural marriages. Maandstatistiek van de Bevolking, december 1999, blz. 17–20. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jansen, Jacques P.G., 2002, Do opposites attract divorce? Dimensions of mixed marriage and the risk of divorce in the Netherlands. Dissertation, University of Nijmegen.

Echtscheidingskansen van allochtonen: specifieke groepen

Mila van Huis en Liesbeth Steenhof

De kans op echtscheiding is voor niet-westerse allochtonen groter dan voor autochtonen. Tussen de verschillende groepen niet-westerse allochtonen bestaan in dit opzicht echter grote verschillen. Vooral huwelijken tussen autochtone vrouwen en Turkse of Marokkaanse mannen van de eerste generatie lopen een zeer hoog risico op echtscheiding. Ook huwelijken tussen Surinamers van de eerste generatie blijken relatief instabiel te zijn. Waar het de 'bruidendorlanden' betreft, laten huwelijken tussen een autochtone man en een Zuid-Amerikaanse vrouw de hoogste echtscheidingskansen zien.

Inleiding

Nederland telt circa 3,5 miljoen gehuwde paren. Bijna 80 procent hiervan bestaat uit paren waarvan beide partners autochtoon zijn. In ruim een vijfde van alle gehuwde paren is dus sprake van ten minste één allochtone partner. In het voorgaande artikel is aangetoond dat vooral niet-westerse allochtonen een hoog echtscheidingsrisico lopen (Van Huis en Steenhof, 2003). Omdat allochtonen een zeer heterogene groep vormen, zal in dit artikel nader worden ingegaan op de echtscheidingskansen van specifieke herkomstgroepen. Voor dit doel zijn, in het geval van echtparen met ten minste één niet-westerse allochtone partner, de vier grootste herkomstgroepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen) geselecteerd. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de relatief grote groep paren die bestaan uit een autochtone man en een vrouw uit een van de landen waaruit veel bruiden afkomstig zijn. Tot deze 'bruidendorlanden' behoren Polen, de voormalige Sovjet-Unie, voormalig Tjecho-Slowakije, Brazilië, Colombia, de Filipijnen en Thailand. Omdat deze bruiden doorgaans een ten opzichte van hun partner sterk verschillende culturele achtergrond hebben, zullen zij ook een groter risico op echtscheiding lopen (Jansen, 2000). In de volgende paragraaf worden de echtscheidingskansen van de vier grootste groepen niet-westerse allochtonen beschreven, in de laatste paragraaf die van de huwelijken van autochtone mannen en vrouwen uit de belangrijkste bruidendorlanden. Deze echtscheidingskansen zijn berekend volgens de transversale methode (zie voorgaand artikel), gebaseerd op de echtscheidingen die plaatsvonden in 2001.

Echtscheidingskansen vier grootste groepen niet-westerse allochtonen

Nederland telt ongeveer 170 duizend gehuwde paren met ten minste één Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse partner (staat 1). Deze vier groepen vertonen aanzienlijke verschillen wat betreft hun partnerkeuze. Turken en Marokkanen kiezen in grote meerderheid voor een partner uit dezelfde herkomstgroep. In veel van deze paren behoren beide partners tot de eerste generatie en is het huwelijk al lang geleden in het land van herkomst gesloten. Dit zijn vooral de Turkse en Marokkaanse echtparen waarvan de man in de jaren zestig of zeventig als arbeidsmigrant naar Nederland kwam. De nog in het land van herkomst verblijvende partner en eventuele kinderen kwamen na enige tijd naar Nederland over. De tweede generatie van deze herkomstgroeperingen is gemiddeld jong. Vooral onder Marokkanen is het aantal gehuwde allochtonen van de tweede generatie dan ook nog betrekkelijk klein. Het aantal gehuwde Turken van de tweede generatie is iets groter, omdat zij op gemiddeld jongere leeftijd trouwen. Surinamers, en vooral Antillianen, kiezen veel minder vaak dan Turken en Marokkanen voor een partner uit dezelfde herkomstgroep. Door deze verschillen in partnerkeuze en de nog betrekkelijk kleine aantal gehuwden van de tweede generatie is het niet mogelijk om voor elke herkomstgroepering de echtscheidingskansen van gemengde huwelijken en van huwelijken van de tweede generatie te tonen.

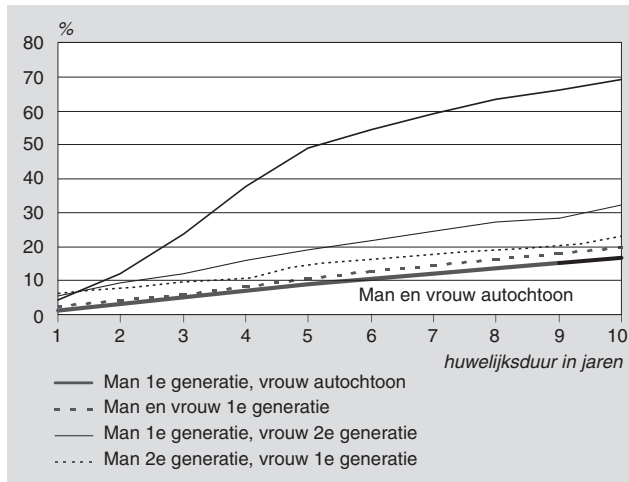
Turken en Marokkanen

In het geval van een huwelijk waarbij ten minste één Turkse partner betrokken is, geldt dat paren die bestaan uit een man van de eerste generatie en een autochtone vrouw verreweg de grootste kans op echtscheiding lopen. Na tien jaar is bijna 70 procent van deze huwelijken ontbonden (grafiek 1). Huwelijken tussen twee Turkse partners van de eerste generatie zijn aanzienlijk duurzamer. Na tien jaar is 80 procent nog bij elkaar. Dit aandeel ligt maar weinig lager dan dat voor huwelijken tussen twee autochtonen. De echtscheidingskansen voor huwelijken tussen eerste en tweede generatie Turken zijn lager dan die voor gemengde huwelijken, maar hoger dan die voor huwelijken tussen twee partners van de eerste generatie.

1. Gehuwde paren naar herkomstgroepering partner(s), vier grootste herkomstgroepen, 1 januari 2001

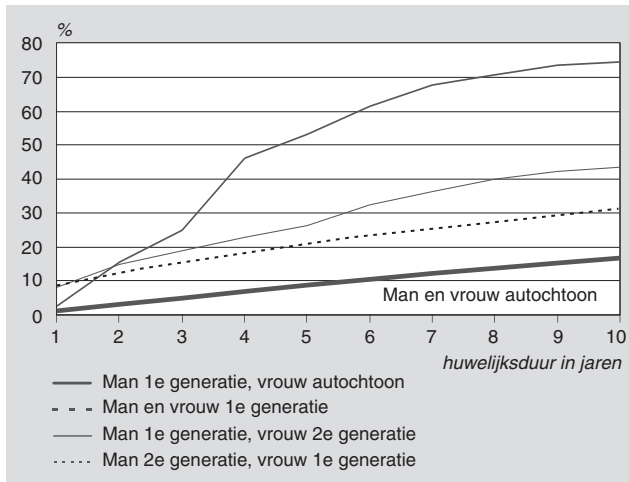
	Turkije	Marokko	Suriname	Nederlandse Antillen/ Aruba
	%			
Man en vrouw 1 ^e generatie en zelfde geboorteland	83,9	86,7	53,6	26,1
Man 1 ^e generatie, vrouw autochtoon	3,3	4,6	10,9	21,0
Man autochtoon, vrouw 1 ^e generatie	1,0	2,1	16,4	23,6
Man 2 ^e generatie, vrouw autochtoon	0,3	0,2	4,6	7,1
Man autochtoon, vrouw 2 ^e generatie	0,4	0,3	5,1	9,4
Man en vrouw 2 ^e generatie	0,8	0,1	0,3	0,0
Overig	10,4	5,8	9,0	12,7
	<i>abs = 100%</i>			
Totaal (x 1 000)	69,1	49,2	38,4	11,6

1. Cumulatieve echtscheidingspercentages naar huwelijksduur, 2001: Turkije

In het geval van een huwelijk waarbij ten minste één Marokkaanse partner betrokken is, blijkt sprake te zijn van een soortgelijk patroon (grafiek 2). Wel liggen de percentages steeds iets hoger dan bij de Turken (staat 2). Van de huwelijken tussen een Marokkaanse man van de eerste generatie en een autochtone vrouw is na tien jaar bijna driekwart ontbonden. Zijn beide partners van Marokkaanse herkomst, dan liggen de percentages opnieuw veel lager. Een huwelijk tussen twee eerste generatie Marokkanen is met een echtscheidingspercentage van 30 wel minder stabiel dan een huwelijk tussen twee eerste generatie Turken (20 procent).

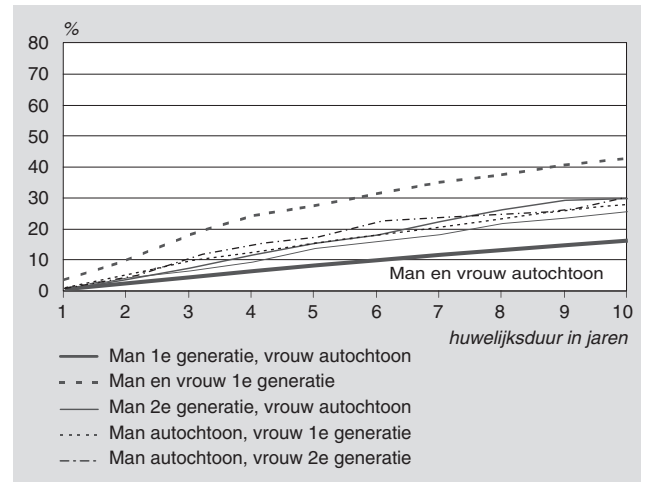
2. Cumulatieve echtscheidingspercentages naar huwelijksduur, 2001: Marokko

Surinamers en Antillianen

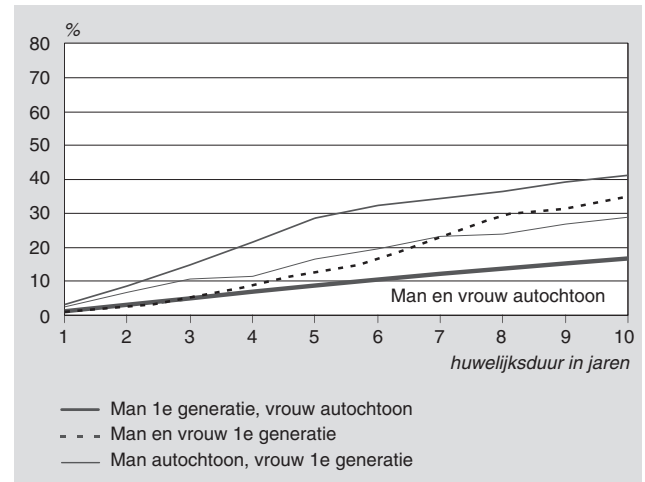
De echtscheidingscijfers voor Surinamers laten een heel ander patroon zien dan die voor Turken en Marokkanen. De huwelijken die bij deze herkomstgroep de grootste kans lopen in een echtscheiding te eindigen, zijn die tussen twee Surinamers van de eerste generatie (grafiek 3). Ruim 40 procent van deze huwelijken is

3. Cumulatieve echtscheidingspercentages naar huwelijksduur, 2001: Suriname

binnen tien jaar beëindigd. De echtscheidingspercentages van de gemengde huwelijken liggen na tien jaar rond de 30, waarbij het geslacht van de autochtone partner weinig verschil maakt. Opvallend is het feit dat de echtscheidingskansen voor huwelijken van Antillianen en Arubanen niet hetzelfde patroon volgen als die voor Surinamers. De echtscheidingskans voor een huwelijk tussen twee eerste generatie Antillianen is weliswaar groot, maar kleiner dan die voor twee eerste generatie Surinamers. Ongeveer een derde haalt de tien huwelijksjaren niet (grafiek 4). Onder de Antillianen loopt een huwelijk tussen een eerste generatie Antilliaanse man en een autochtone vrouw de grootste kans op echtscheiding. Circa 40 procent van deze huwelijken is binnen tien jaar ontbonden.

4. Cumulatieve echtscheidingspercentages naar huwelijksduur, 2001: Nederlandse Antillen/Aruba

Schijnhuwelijken?

In het voorgaande artikel is geconcludeerd dat relatief veel huwelijken tussen een niet-westerse man en een autochtone vrouw in

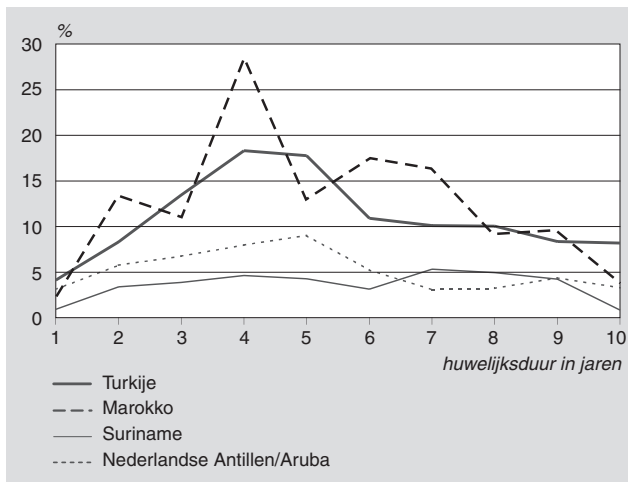
2. Percentage huwelijken ontbonden door echtscheiding binnen een periode van tien jaar na het huwelijk, 2001

	Autochtoon	Turkije	Marokko	Suriname	Ned.Antillen/Aruba
	%				
Man 1 ^e generatie, vrouw autochtoon		69	74	30	41
Man autochtoon, vrouw 1 ^e generatie		20 ¹⁾	31 ¹⁾	28	29
Man en vrouw 1 ^e generatie				43	35
Man en vrouw autochtoon	17				

¹⁾ Niet berekend i.v.m. kleine aantallen.

het vierde huwelijksjaar worden ontbonden. Het is mogelijk dat deze piek voor een deel het gevolg is van de ontbinding van schijnhuwelijken. In *grafiek 5* wordt voor elke herkomstgroep de (niet gecumuleerde) echtscheidingskans naar huwelijksduur getoond voor huwelijken tussen een autochtone vrouw en een eerste generatie allochtone man. Hieruit blijkt dat vooral huwelijken tussen een autochtone vrouw en een Turkse of Marokkaanse man vaak na vier jaar worden ontbonden. De betreffende huwelijkspartners hebben een kans van 20 à 30 procent om in het vierde huwelijksjaar te scheiden. Bij Surinamers en Antillianen doet zich geen piek voor in de echtscheidingskans. Uitgaande van de veronderstelling dat de verhoogde echtscheidingskans na vier jaar samenhangt met het ontbinden van schijnhuwelijken, zou onder huwelijken tussen een eerste generatie Turkse of Marokkaanse man en een autochtone vrouw mogelijk sprake zijn van schijnhuwelijken. Of dit werkelijk zo is, kan op basis van deze gegevens echter niet worden vastgesteld. De piek in de echtscheidingskansen zal mede tot stand zijn gekomen door de wens om de echtscheiding, in geval van een slecht huwelijk, uit te stellen tot het moment waarop de geïmmigreerde partner voor een zelfstandige verblijfstitel in aanmerking komt.

5. Echtscheidingskans naar huwelijksduur, 2001: autochtone vrouw met eerste generatie allochtone man

Echtscheidingskansen voor vrouwen uit bruidendorlanden

Nederland telt ongeveer 27 duizend echtparen waarvan ten minste één van de partners afkomstig is uit Polen, de voormalige Sovjet-Unie, voormalig Tsjecho-Slowakije, Brazilië, Colombia, de Filipijnen of Thailand (*staat 3*). Bijna twee derde van deze paren bestaat uit een autochtone man en een vrouw uit het betreffende land. Relatief weinig paren bestaan dus uit twee partners die uit deze landen komen of uit een autochtone vrouw en een allochtone man met deze herkomst. Deze landen worden daarom ook wel aangeduid als 'bruidendorlanden'. Aangezien alleen paren

3. Gehuwde paren naar herkomstgroepering partner(s), bruidendorlanden, 1 januari 2001

	Oost-Europa	Zuid-Amerika	Azië	Totaal
%				
Man en vrouw 1e generatie en zelfde geboorteland	14,2	6,5	6,8	12,2
Man 1e generatie, vrouw autochtoon	5,7	9,6	3,0	5,6
Man autochtoon, vrouw 1e generatie	40,4	69,5	85,5	51,2
Man 2e generatie, vrouw autochtoon	17,1	4,3	1,7	13,1
Man autochtoon, vrouw 2e generatie	17,5	4,0	1,8	13,4
Overig	5,1	6,1	1,2	4,5
<i>abs.=100%</i>				
Totaal (x 1 000)	19,6	2,7	4,7	27,0

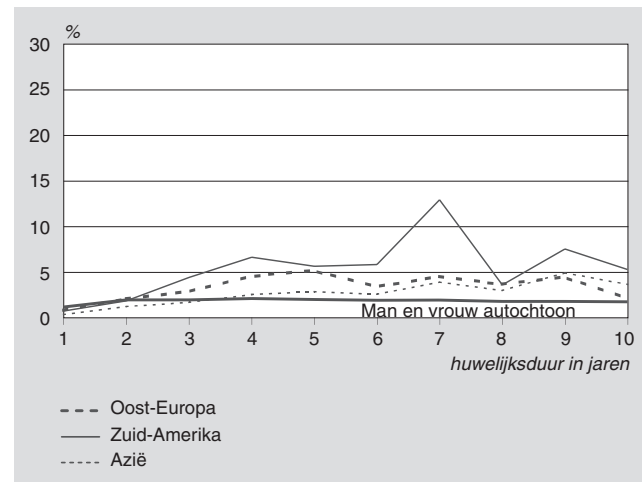
waarvan de vrouw eerste generatie allochtoon is en de man autochtoon een voldoende grote groep vormen, worden uitsluitend voor deze paren echtscheidingskansen berekend. Hiertoe zijn de bruidendorlanden in de volgende drie groepen ingedeeld:

1. Oost-Europa (Polen, de voormalige Sovjet-Unie en voormalig Tsjecho-Slowakije)
2. Zuid-Amerika (Brazilië en Colombia)
3. Azië (Thailand en de Filipijnen)

In *grafiek 6* worden de echtscheidingskansen naar huwelijksduur getoond voor paren die bestaan uit autochtone mannen en eerste generatie vrouwen afkomstig uit de drie bovengenoemde herkomstgroepen. Ter vergelijking zijn ook de echtscheidingskansen van autochtone echtparen (beide partners autochtoon) weergegeven. De echtscheidingskansen voor vrouwen uit Zuid-Amerika blijken het hoogst te zijn, gevolgd door die voor vrouwen uit Oost-Europa. De echtscheidingskansen voor vrouwen uit Azië zijn de eerste drie jaar lager dan die voor autochtone paren, daarna iets hoger.

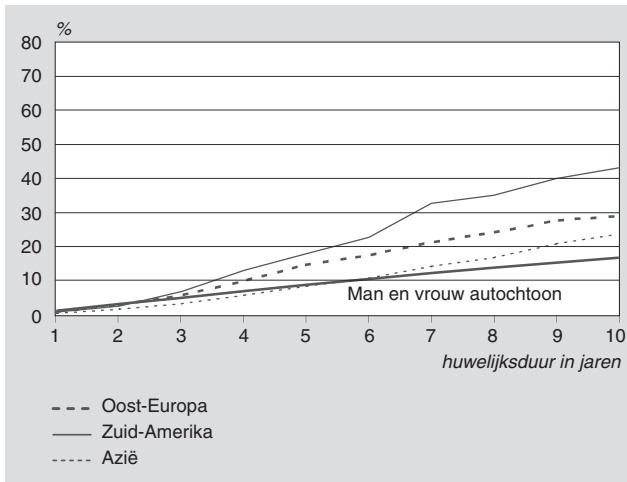
Anders dan bij paren die bestaan uit een Turkse of Marokkaanse man en een autochtone vrouw, is voor geen van de herkomstgroepen een duidelijke piek waarneembaar na een huwelijksduur van vier jaar (*grafiek 5*). Dit maakt het aannemelijk dat in het geval van huwelijken tussen vrouwen uit de bruidendorlanden en autochtone mannen geen sprake is van schijnhuwelijken. Hogere echtscheidingskansen komen juist voor bij langere huwelijksduren, bijvoorbeeld na zeven jaar bij Zuid-Amerikaanse en Aziatische vrouwen. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de echtscheidingskansen voor hogere huwelijksduren gebaseerd zijn op een betrekkelijk klein aantal huwelijken, waardoor het toeval een grote invloed heeft op het gevonden patroon.

6. Echtscheidingskans naar huwelijksduur, 2001: autochtone man met eerste generatie allochtone vrouw

Met behulp van de echtscheidingskansen naar huwelijksduur zijn totale echtscheidingspercentages voor de eerste tien jaar berekend (*grafiek 7*). Na een huwelijksduur van tien jaar zijn de huwe-

7. Cumulatieve echtscheidingspercentages naar huwelijksduur, 2001: bruidendorlanden

lijken tussen autochtone mannen en Zuid-Amerikaanse vrouwen het minst stabiel gebleken, met een echtscheidingspercentage van 43. Voor gemengde paren waarvan de vrouw uit Azië komt, ligt het aandeel echtscheidingen na tien jaar slechts 5 procentpunten hoger dan voor autochtone paren. Ondanks de ook voor deze huwelijken geldende culturele verschillen tussen de partners, zijn hun echtscheidingskansen dus beduidend lager dan die voor Turkse of Marokkaanse mannen met autochtone vrouwen.

Literatuur

Huis, M. van, en L. Steenhof, 2003. Echtscheidingskansen van allochtonen: berekeningsmethode. *Bevolkingstrends* 51(1), blz. 49–53. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jansen, Jacques P.G., 2002, Do opposites attract divorce? Dimensions of mixed marriage and the risk of divorce in the Netherlands. Dissertation, University of Nijmegen.

Demografie van de Indische Nederlanders, 1930–2001

Gijs Beets, Evert van Imhoff en Corina Huisman¹⁾

Drie eeuwen lang was er intensief migratieverkeer tussen Nederland en Nederlands-Indië. Mede door gemengde huwelijken ontstond een bijzondere bevolkingsgroep. Een demografische reconstructie van het aantal Indische Nederlanders leert dat er ten tijde van de Japanse bezetting (1941) een kleine 300 duizend 'Indische Nederlanders' in Nederlands-Indië woonden, op een totale bevolking van ruim 60 miljoen. Na de oorlog en de onafhankelijkheid van Indonesië migreerde het leeuwendeel van de overlevenden naar Nederland, al gingen sommigen in een later stadium toch in een ander land wonen. In 1984 werd de maximale omvang van de groep Indische Nederlanders (waar ook ter wereld woonachtig) bereikt (616 duizend, waarvan 309 duizend eerste generatie). Momenteel zijn er nog 582 duizend personen in leven. Van hen wonen naar schatting 458 duizend in Nederland en 124 duizend elders. Inmiddels is de tweede generatie aanzienlijk groter dan de eerste.

1. Inleiding

Sinds het begin van de 17e eeuw is er regelmatig verkeer tussen Nederland en de kolonie Nederlands-Indië geweest. Toen vanaf circa 1900 het Nederlands gezag er steeds meer toe over ging om de inheemse bevolking bij zijn beleid te betrekken, profiteerde deze van het onderwijs en de welzijnszorg, en kreeg ze mondjesmaat ook meer invloed in regionale bestuursorganen. Bovendien vonden meer gemengde huwelijken plaats en ontstond er een nieuwe Indo-Europese bevolkingsgroep.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Nederlands-Indië door de Japanners bezet (8 maart 1942–15 augustus 1945). Na de Japanse capitulatie kreeg het Nederlands gezag nauwelijks de kans na te denken over de inrichting van een naoorlogs Nederlands-Indië: twee dagen na de capitulatie werd door de nationalistische republiek Indonesië uitgeroepen. Tot eind 1949 bood Nederland verzet tegen deze in zijn ogen onrechtmatige daad. De politieke acties die Nederland op touw zette, leidden echter niet tot een terugkeer van de oude situatie. Mede onder druk van de Verenigde Naties verleende Nederland op 27 december 1949 onafhankelijkheid aan de nieuwe republiek. Nieuw-Guinea bleef nog tot 1963 onder Nederlands gezag.

Tijdens de opbouw van het Nederlandse koloniale rijk in Indië speelden de Ambonezen een bijzondere rol. Deze bevolkingsgroep, afkomstig van de eilandengroep rond Ambon in de Zuid-Molukken, had zich altijd sterk met het koloniale bestuur geïdentificeerd, en een groot deel van deze groep hing het christelijk geloof aan. Na de onafhankelijkheid van Indonesië, in 1949, ontstond op Ambon een opstandige beweging, die in april 1950 de Republiek der Zuid-Molukken (Republiek Maluku Selatan, RMS) uitriep. De opstand mislukte echter, en in de nasleep van het conflict zagen enkele duizenden Molukse ex-militairen van het Ko-

ninklijk Nederlands Indisch Leger zich genoodzaakt met hun gezinsleden naar Nederland te komen.

Schattingen gaan ervan uit dat er rond 1820 circa 2 duizend Nederlanders in Nederlands-Indië woonden, terwijl het totale inwonertal van de kolonie toen enkele miljoenen personen bedroeg. Rond 1900 was het aantal Nederlanders opgelopen tot circa 91 duizend (Hugo et al., 1987). Uit het navolgende zal blijken dat er aan het begin van de Tweede Wereldoorlog ruim 60 miljoen personen in de archipel woonden, waarvan een kleine 300 duizend Nederlanders.

Over het naoorlogse demografische verloop van de Nederlands-Indische bevolkingsgroep was tot voor kort nauwelijks iets bekend. Dit artikel beoogt hier verandering in te brengen.

2. De term 'Indische Nederlander'

Tussen 1900 en 1940 migreerden circa 300 duizend personen van Nederland naar Nederlands-Indië; tussen 1946 en 1968 migreerden ruim 400 duizend in omgekeerde richting. In Nederland ontstond hierdoor in een relatief korte periode (vooral 1946–1958) een omvangrijke bevolkingsgroep die doorgaans wordt aangeduid met de term 'Indische Nederlanders', maar in feite zeer heterogeen en diffuus van samenstelling is. Het begrip 'Indische Nederlanders' wordt op tal van verschillende manieren gebruikt. Meestal is niet precies aan te geven wie wel en wie niet tot deze categorie kunnen of moeten worden gerekend, omdat meerdere onderscheidingscriteria, omstandigheden of kenmerken een rol spelen. Aanvankelijk werd de term 'Indische Nederlander' vooral gebezigd voor een persoon die ten minste enig Indisch bloed bezat, dat wil zeggen een persoon van gemengd Inlands-Europese afkomst.

Tegenwoordig wordt de term steeds vaker gebruikt voor personen die 'Indische roots' hebben, dat wil zeggen personen die toch ten minste enige tijd in de Indische archipel hebben doorgebracht. Dit is dan inclusief de 'totoks' (blanke volbloed Nederlanders) die een substantieel deel van hun leven in Nederlands-Indië hebben doorgebracht, maar er niet zijn geboren. De bevolkingsgroep bestaat dus zeker niet uitsluitend uit personen die in Nederlands-Indië zijn geboren.

Dat de term 'Indische Nederlander' niet eenduidig is, werd wel zeer duidelijk bij de voorbereidingen van *Het Gebaar*. Na onderhandelingen met vertegenwoordigers uit de Indische gemeenschap is in de loop van 2001 door de Nederlandse regering een omvangrijk geldbedrag beschikbaar gesteld in het kader van *Het Gebaar*, een individuele 'tegenwoordiging aan de Indische gemeenschap voor het beleid van voorgaande regeringen dat erg kil, bureaucratisch en formalistisch is geweest. De regering maakt *Het Gebaar* vanwege vermoedelijke tekortkomingen in het naoorlogse rechtsherstel'. Het bleek echter niet eenvoudig te bepalen wie er nu precies voor zo'n uitkering in aanmerking moest komen. Voor de afbakening van de doelpopulatie werden daarom compromissen gesloten. Dit gebeurde mede op aandringen van de Landsadvocaat, die moest waken voor juridische valkuilen en mogelijke rechtsongelijkheid. Gevolg was dat bij de formulering van de doelgroep van *Het Gebaar* de aansluiting bij beschikbare (registratie)gegevens uit het oog werd verloren. Voor demografisch onderzoek naar de omvang en samenstelling van de doelgroep was dit uiteraard een handicap.

De doelgroep van *Het Gebaar* vormt in dit artikel slechts een deelpopulatie van een grotere sociaal-culturele populatie die demografisch kan worden geduid, overigens ook slechts bij benadering. Dit artikel handelt over hetgeen heden ten dage nog in demografi-

¹⁾ Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI). Het onderzoek waarop dit artikel is gebaseerd is uitgevoerd door een team van NIDI-onderzoekers waarvan, naast de auteurs, ook Santo Koesoebjono, Evelien Walhout en Frans van Poppel deel uitmaakten. Wij danken drs. J. de Beer (Centraal Bureau voor de Statistiek), mw. dr. E. Touwen-Bouwsma (Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie) en dr. W. Willems (Universiteit van Amsterdam) voor hun vele waardevolle adviezen. Correspondentie: beets@nidi.nl.

sche zin is te merken van ons koloniale verleden in het huidige Indonesië. Onder 'eerste generatie Indische Nederlanders' worden hierbij verstaan *personen die zelf een deel van hun leven aan de koloniale cultuur van het voormalige Nederlands-Indië hebben blootgestaan, en deze cultuur door migratie naar elders hebben meegebracht*. Onder 'tweede generatie Indische Nederlanders' worden verstaan *personen geboren uit één of twee eerste generatie 'Nederlands-Indische' ouders, dat wil zeggen personen die niet zelf aan de koloniale cultuur hebben blootgestaan, maar als kind daarover wel veel verhalen hebben gehoord en wellicht specifieke gewoonten van hun ouder(s) hebben meegekregen*.

Deze omschrijving van 'Indische Nederlanders' is uiteraard tamelijk diffuus, iets dat inherent lijkt te zijn aan de roerige geschiedenis van de Nederlandse aanwezigheid in Nederlands-Indië. Een andere, voor statistische doeleinden beter hanteerbare definitie heeft als bezwaar dat er altijd een substantiële groep niet zal worden meegeteld, al draagt deze wel een deel van de Nederlands-Indische cultuur in zich. Hier wordt daarom een 'vage' definitie, inclusief de daarbij behorende 'zachtheid' van de gegevens, verkozen boven een 'harde' definitie die onvolledig recht doet aan 'ons Indië'. De verschillende subgroepen binnen deze vage definitie zullen echter wel zo goed mogelijk afzonderlijk in beeld worden gebracht.

Twee aspecten in de hier gebruikte omschrijving van het begrip 'Indische Nederlanders' hebben in het bijzonder een diffuse afbakening, waardoor elke demografische operationalisering tot op zekere hoogte voor discussie vatbaar is. Het eerste aspect betreft de vraag waar precies de grens ligt tussen een Nederlands-Indische en een Indonesische culturele achtergrond. Idealiter zou een afbakening als 'afkomstig uit Nederlands-Indië of Indonesië, maar altijd met een speciale gevoelsband met Nederland' de voorkeur hebben, maar voor kwantitatief onderzoek is dit niet bruikbaar. In dit artikel is dan ook de grens gelegd bij 1967: wie zich vóór 1967 vanuit de Indische archipel in Nederland heeft gevestigd, deed dat vanuit 'de speciale gevoelsband met Nederland'. De grens van 1967 valt samen met de datum tot wanneer de 'spijtoptanten' nog voor de Nederlandse nationaliteit en overkomst naar Nederland konden kiezen. Het betreft een groep personen die bij of na de onafhankelijkheid in 1949 hun Nederlanderschap opgaven, maar daar later op terugkwamen.

Het tweede aspect betreft de grens tussen de eerste generatie en de tweede generatie. Tot en met 1949 is dit redelijk eenduidig: de eerste generatie bestaat uit iedereen die tot die tijd ten minste enige tijd in Nederlands-Indië heeft gewoond. Ná 1949 wordt het echter lastiger: wanneer heeft men zelf nog aan de Nederlands-Indische cultuur blootgestaan? Hierbij worden twee criteria gebezigd: (1) wie na 1949 in Indonesië is geboren, behoort tot de eerste generatie; wie na 1949 elders (dan in Indonesië) is geboren, behoort tot de tweede generatie; echter (2) wie na 1949 in Nederland werd geboren in een sociaal-culturele omgeving die geheel was gericht op terugkeer naar de Indische archipel, wordt nog tot de eerste generatie gerekend. Dit laatste geldt onder meer voor de Molukkers die in Nederland werden geboren in de gesloten Molukse gemeenschappen. Zij worden dus tot de eerste generatie gerekend vanuit het idee dat zij de voormalige koloniale (Molukse) cultuur met de paplepel kregen ingegoten.

3. Gevolgde aanpak

Binnen de *eerste generatie* van de totale groep Indische Nederlanders kunnen verschillende groepen worden onderscheiden. De belangrijkste daarvan zijn de volgende:

- Personen die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven en daar de status van 'Nederlander' hadden;
- Personen die vóór de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven, daar de status van 'Nederlander' hadden, maar al vóór de oorlog uit Indië waren vertrokken. In vrijwel alle gevallen was dat naar Nederland;

- Personen die tijdens of na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verbleven, daar weliswaar niet de status van 'Nederlander' hadden, maar die status alsnog verkregen door zich nadien blijvend in Nederland te vestigen. Een aparte groep hierbinnen vormen de:

- Molukkers: personen afkomstig van de Molukken die zich gedwongen zagen te kiezen tussen Indonesië en Nederland, en om die reden naar Nederland overkwamen. Zij verkeerden in Nederland echter gedurende lange tijd in een gesloten Nederlands-Indische / Molukse cultuur, omdat ze in de veronderstelling leefden dat hun verblijf in Nederland slechts tijdelijk zou zijn.

De kinderen van deze groepen vormen samen de *tweede generatie* Indische Nederlanders.

De beschikbaarheid van gegevens is voor elk van deze vier groepen geheel verschillend. Om deze reden is bij het opstellen van de demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders een per groep verschillende aanpak gevolgd.

Numeriek veruit de belangrijkste groep is (a): zij die als Nederlander de Japanse bezetting van Indië hebben meegemaakt. Uit de Volkstelling van 1930 is het een en ander over hen bekend. Aan de hand van gegevens over de loop van deze bevolking in de periode 1931–1945, aangevuld met extrapolaties en schattingen, is de bevolking naar leeftijd en geslacht per ultimo 1945 gereconstrueerd en vervolgens doorgerekend naar 2001.

Groep (b) bestaat voor een belangrijk deel uit kinderen van Nederlanders in Indië die voor hun opleiding in Nederland verbleven op het moment dat de Tweede Wereldoorlog uitbrak.

Bij groep (c) ontbreekt een voor de hand liggend 'startmoment'. Deze groep is immers zeer geleidelijk, over een reeks van jaren, tot de populatie van de Indische Nederlanders toegetreden. Daarom is als start de gebeurtenis 'naturalisatie tot Nederlander na eerst vanuit Ind(ones)ië te zijn geïmmigreerd' genomen, via de CBS-statistieken over immigratie en naturalisatie in de jaren 1946–1967.

Groep (d) ten slotte, de Molukkers, vergt weer een andere aanpak. De oorzaak daarvan is gelegen in het feit dat de Molukkers zich weliswaar vóór 1967 in Nederland vestigden, maar in 1967 slechts in zeer beperkte mate de Nederlandse nationaliteit hadden aangenomen. Voor groep (d) is daarom aansluiting gezocht bij een speciale registratie van de Ambonezen in Nederland, met gegevens naar leeftijd en geslacht per 1 januari 1968. Deze populatie is vervolgens doorgerekend naar 2001.

Voor de demografische berekeningen van 1930–1945 (groep a) en 1945–2001 (alle groepen) is gebruik gemaakt van een cohort-componentenmodel. Hierin wordt de bevolking onderscheiden naar geslacht en leeftijd (in afzonderlijke jaren). Voor iedere combinatie van leeftijd en geslacht wordt de bevolking aan het begin van een jaar omgerekend in een bevolking aan het eind van dat jaar. Hierbij wordt rekening gehouden met alle geslachts- en leeftijdsspecifieke bevolkingsveranderingen, zoals veranderingen als gevolg van sterfte, migratie en naturalisatie. De geboorten worden eveneens op deze wijze berekend en vormen de populatie van de 0-jarigen aan het eind van het jaar. Deze berekeningen worden herhaald voor alle opeenvolgende jaren, waarbij de eindbevolking van het ene jaar dient als beginbevolking voor het volgende jaar, net zo lang tot het einde van de vooruitberekenningsperiode is bereikt.

4. Nederlanders in Nederlands-Indië, 1930–1945

De grootste groep 'Indische Nederlanders' komt voort uit die personen die tijdens de Japanse bezetting in Nederlands-Indië verbleven en daar de status van 'Nederlander' hadden, dat wil zeggen personen met een Nederlands paspoort en de met hen gelijkgestelden (zie verder in paragraaf 4.1). Omdat het beschikbare gegevensmateriaal zeer onvolledig is, bleek het voor het maken van veronderstellingen noodzakelijk om een groot aantal vereenvoudigende benaderingen en veronderstellingen te hantieren. De belangrijkste daarvan zijn de volgende:

- Geschikte gegevens naar leeftijd en geslacht zijn voor het laatst verzameld bij de Volkstelling van 1930 in Nederlands-Indië. De demografische reconstructie omvat daardoor de gehele periode 1930–1945;
- In de gegevens is de groep ‘Nederlanders’ ondergebracht bij de ruimere groep ‘Europeanen (inclusief daarmee gelijkgestelden)’. De reconstructie is daarom uitgevoerd voor de totale groep ‘Europeanen’, waaruit vervolgens de ‘Nederlanders’ (85 à 90 procent van het totaal) zijn afgeleid;
- Over de jaren 1931–1940 zijn de gegevens ten aanzien van de verschillende componenten van de bevolkingsgroei – geboorte, sterfte, migratie, gelijkstelling, erkenning en huwelijksoverschot – weliswaar van behoorlijke kwaliteit, maar hun detaillering naar leeftijd en geslacht is zeer gering of zelfs geheel afwezig. Getracht is om met behulp van redelijke aannamen de benodigde uitsplitsing naar leeftijd en geslacht te realiseren.
- Na 1940 zijn er in het geheel geen demografische statistieken beschikbaar. De reconstructie 1941–1945 is daarom gebaseerd op extrapolaties, die zoveel mogelijk zijn geschat op basis van gegevens uit de literatuur, en voor zover dat niet mogelijk was op redelijke – maar uiteraard voor discussie vatbare – veronderstellingen. In het bijzonder is rekening gehouden met de specifieke omstandigheden ten tijde van de Japanse bezetting.

4.1 De Volkstelling van 1930 en de jaren 1931–1941

Bij de Volkstelling van 7 oktober 1930 werden in Nederlands-Indië vier bevolkingsgroepen onderscheiden: Inlanders, Europeanen, Chinezen en ‘Andere Vreemde Oosterlingen’. Tot de Europeanen werden alle westerlingen gerekend, inclusief niet-Europeanen als Amerikanen en Australiërs. Om dezelfde rechtspositie als Europeanen te verkrijgen, bijvoorbeeld met het oog op de permissie om handel te drijven of toegang te krijgen tot bepaalde Europese scholen, bestond voor Inlanders, Chinezen en Andere Vreemde Oosterlingen de mogelijkheid *gelijkstelling* aan te vragen bij de gouverneur-generaal. ‘De rechtsbehoeften van den belanghebbende’ gold daarbij als voornaamste criterium (Kleintjes, 1927). De overgang tot de Europese groep kon ook plaatsvinden door adoptie, een begrip dat in 1867 werd vervangen door *erkenning*. Indien een man het kind van een vrouw uit een andere bevolkingsgroep als het zijne erkende, werd dit kind tot de groep van de vader gerekend. Op deze wijze werden jaarlijks kinderen van niet-Europese moeders Europeaan. Afstammelingen van deze kinderen in de mannelijke lijn werden eveneens als Europeanen beschouwd.

De rechtspositie van de man was dus bepalend voor die van de vrouw en de kinderen. Een niet-Europese vrouw kreeg automatisch de status van Europeaan door huwelijk met een Europese man. De wettige kinderen van een Europese vader maakten eveneens automatisch deel uit van de Europese bevolkingsgroep.

Het *huwelijksoverschot* is het verschil tussen het aantal vrouwen dat als gevolg van een huwelijk met een Europese man tot de Europese bevolkingsgroep overging en het aantal Europese vrouwen dat door een huwelijk met een niet-Europeaan de Europese bevolkingsgroep verliet. Het eerste soort huwelijken had een toename van het aantal Europese vrouwen tot gevolg. Door huwelijken tussen Europese vrouwen en Inlandse of Chinese mannen nam het aantal Europese vrouwen daarentegen af. Voorts zijn er gevallen bekend van gelijkstelling van Inlandse of Chinese mannen vóór hun huwelijk met een Europese vrouw. Omdat relatief weinig Europese vrouwen door huwelijk overgingen naar de Inlandse of een andere bevolkingsgroep is het totale huwelijksoverschot steeds positief geweest, en heeft het per saldo dus geleid tot een toename van het aantal Europeanen.

In 1930 werden in Nederlands-Indië 246 duizend Europeanen geteld. Zij vormden slechts 0,4 procent van de in totaal 60,7 miljoen getelde personen in de archipel. Van de Europeanen had 87 procent de Nederlandse nationaliteit. Van deze Nederlanders was driekwart geboren in Nederlands-Indië en een kwart in Nederland (de ‘totoks’).

De Europese bevolking op 1 januari 1931, naar leeftijd en geslacht, vormt de startbevolking voor de demografische reconstructie in de daaropvolgende periode. De groei van de Europese bevolking werd, zoals hierboven aangegeven, in die tijd niet alleen bepaald door geboorte, sterfte en migratie, maar ook door gelijkstellingen, erkenningen en huwelijksoverschotten. Gegevens over deze componenten van bevolkingsgroei zijn, met uitzondering van de migratiecijfers, verkregen uit het jaarlijkse Koloniaal en Indisch Verslag. Dit verslag is beschikbaar tot en met het verslagjaar 1940. Elders wordt van deze cijfers een uitvoerig overzicht gegeven (Beets et al., 2002a).

Voor het jaar 1941 zijn de aantallen geboren, overleden, erkenningen, gelijkstellingen en de huwelijksoverschotten niet bekend. Op grond van de ontwikkelingen in de periode 1931–1940 zijn hiervoor schattingen gemaakt. Het Nederlandse CBS heeft wel migratiecijfers tussen Nederland en Nederlands-Indië in 1941. Het is mogelijk dat in 1941 de migratie vanuit Nederlands-Indië naar Australië en elders enigszins is toegenomen, maar hierover zijn geen gegevens beschikbaar.

Gebruikmakend van deze gegevens wordt het bevolkingsaantal van Europeanen op 1 januari 1942 vastgesteld op 305 duizend personen.

4.2 De oorlogsjaren 1942–1945

In de maanden volgend op de Japanse aanval op de Amerikaanse vloot bij Pearl Harbor op 7 december 1941 veroverde Japan de meeste landen van Zuidoost-Azië. Met de capitulatie van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) op 9 maart 1942 was de officiële bezetting van Nederlands-Indië door Japan een feit. Overal in de archipel, behalve op het eiland Java, werden alle Europeanen (met inbegrip van de Indo-Europeanen, maar met uitzondering van Japanse bondgenoten en neutralen) vrijwel onmiddellijk geïnterneerd, of kregen ze een andere verblijfplaats toegewezen. Alle aanwezige (geallieerde) militairen werden krijgsgevangen genomen en tewerkgesteld. De staatsburgers van geallieerde of andere westerse landen werden eveneens geïnterneerd. Onder de krijgsgevangenen en geïnterneerden viel ook de groep passanten die ‘toevallig’ in maart 1942 in de archipel aanwezig was.

Bij internering werden de mannen vrijwel altijd van de vrouwen en kinderen gescheiden. Jonge, gezonde mannen werden tewerkgesteld. De oudere en zieke mannen en de jongens van 11–16 jaar verbleven in mannenkampen (Van Velden, 1963). De grootste groep, met name de Indo-Europeanen, verbleef tijdens de bezetting buiten de kampen. Dit betrof voornamelijk personen die op grond van een afstammingsbewijs konden aantonen dat ze grotendeels Aziatisch bloed hadden en daarom als ‘broeders’ van de Japanners konden worden beschouwd. Daarnaast waren er Europeanen die voor de Japanners de belangrijkste bedrijven, zoals spoorwegen en posterijen, draaiende moesten houden. In het algemeen geldt dat vrijwel de volledige groep Europeanen ten minste een deel van de oorlogsjaren, en een aanzienlijk aantal zelfs de gehele oorlogsperiode tot augustus 1945, in Japanse kampen heeft doorgebracht.

Voor de periode 1942–1945 zijn vrijwel geen demografische gegevens bekend. Om deze reden is voor de berekening van het aantal Europeanen gedurende de oorlogsperiode 1942–1945 uitgegaan van de hierboven vermelde bevolking op 1 januari 1942, in navolging van Van Velden (1963) verminderd met het (geschatte) aantal van 11 duizend Duitsers en Japanners. Het aantal Europeanen op 1 januari 1942 komt daarmee uit op 294 duizend personen.

Uit diverse bronnen zijn enkele (veelal geschatte) gegevens bekend over de periode van de Japanse bezetting. Het gaat daarbij vooral om burgergeïnterneerden, krijgsgevangenen en mensen die buiten de kampen zijn gebleven. Uitgegaan wordt van 42 duizend krijgsgevangenen (De Jong, 1985; Zwitser, 1995; Van Dulm et al., 2000), 80 duizend burgergeïnterneerden (Kwik, 1989), en als restcategorie circa 172 duizend personen die niet werden geïnterneerd. In deze drie categorieën zijn ook toevallige passanten

opgenomen, alsmede circa 2 duizend mariniers van geallieerde landen (Amerikanen, Britten en Australiërs) die in 1942 in de Indische archipel verbleven en onder meer in tewerkstellingskampen terecht kwamen.

Voor elk van deze drie categorieën zijn voor de oorlogsjaren afzonderlijke demografische veronderstellingen gemaakt (zie Beets et al., 2002a). Op grond hiervan is het aantal Europeanen op 1 januari 1946 geschat op 283 duizend: de som van 34 duizend overlevenden uit de krijgsgevangenkampen, 73 duizend overlevenden uit de burgerkampen en 176 duizend overlevenden onder de 'buitenkampers'. Dat het aantal personen dat buiten de kampen verbleef kon toenemen, kwam doordat hun levensomstandigheden vergelijkbaar waren met die van de Inlandse bevolking. De geboortecijfers waren weliswaar gedaald, maar mede vanwege de leeftijdsopbouw – relatief veel vrouwen in de vruchtbare levensfasen – overtrof het aantal geboren het aantal overledenen.

4.3 Van Europeanen naar Nederlanders

Van het aantal Europeanen op 1 januari 1946 is verondersteld dat 92 procent de Nederlandse nationaliteit had, wat overeenkomt met 260 duizend personen. Van het zo verkregen aantal zijn vervolgens 6 duizend personen afgetrokken, namelijk de Nederlanders die na 1949 in Indonesië zijn gebleven en nooit naar Nederland of elders zijn gemigreerd. Deze personen hebben geselecteerd voor de Indonesische nationaliteit in de periode van twee jaar na de soevereiniteitsoverdracht op 27 december 1949 (Staatsblad, 1949), en vallen dan ook niet onder de hier gebruikte definitie van Indische Nederlanders. Circa 31 duizend personen kozen in eerste instantie voor het Indonesische staatsburgerschap. Rond 25 duizend kwamen daar later weer op terug (spijtoptanten).

De overige 254 duizend Nederlanders zijn voor het overgrote deel naar Nederland gekomen. Een klein deel van hen is zonder in Nederland te zijn geweest vanuit de Indische archipel direct gemigreerd naar bijvoorbeeld Australië, Nieuw-Zeeland of de Verenigde Staten.

Grafiek 1 geeft de bevolkingsopbouw weer van de 254 duizend Nederlanders in Nederlands-Indië op 1 januari 1946.

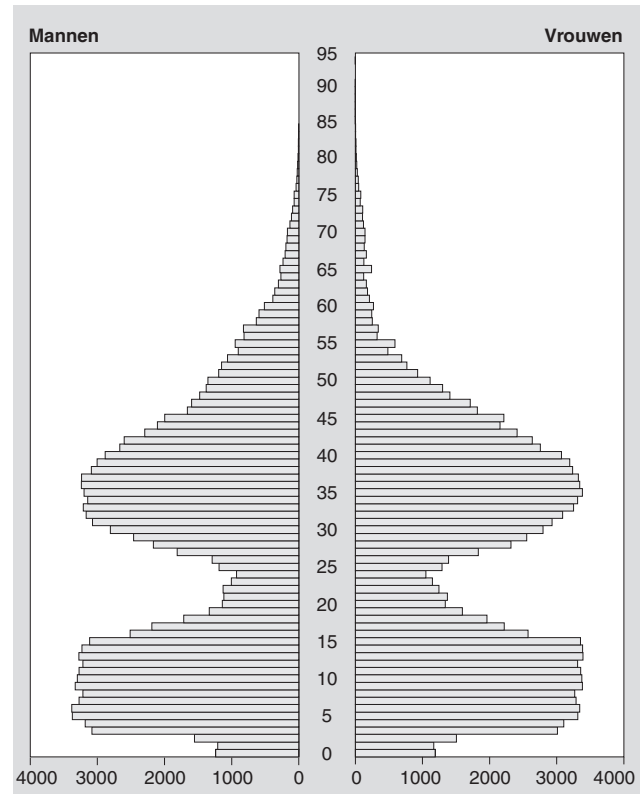
5. Indische Nederlanders in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog

Een tweede belangrijke oorspronkelijke groep Indische Nederlanders wordt gevormd door personen die in de jaren voorafgaande aan de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië woonden, maar Indië vóór het uitbreken van de oorlog verlieten. In tegenstelling tot de in de vorige paragraaf beschreven populatie, heeft deze groep de oorlog dus niet in Nederlands-Indië doorgebracht, maar elders (meestal in Nederland).

De populatie Indische Nederlanders in het vooroorlogse Nederland bestond in hoofdzaak uit twee groepen: de gepensioneerden en de middelbare scholieren en studenten die voor hun opleiding naar Nederland waren gezonden. Over de gepensioneerden is zeer weinig bekend. Het was getalsmatig een zeker niet te verwaarlozen groep, maar deze groep is desondanks geheel buiten de hier gepresenteerde demografische reconstructie gelaten; de groep gepensioneerden *tijdens de oorlog* zal immers nauwelijks van invloed zijn geweest op de gereconstrueerde populatie Indische Nederlanders in 2001. De gepensioneerden zelf zijn inmiddels niet meer in leven. Hun kinderen zijn in 2001 mogelijk nog wél in leven, maar voor zover zij na de pensionering van hun vader in Indië zijn gebleven, zijn ze al elders in de reconstructie verdisconteerd.

De groep Indische Nederlanders die als scholier of student de oorlog in Nederland doorbracht, was vrij omvangrijk. Dit hangt samen met het zeer specifieke leeftijds patroon van de migratie tussen Indië en Nederland, dat momenteel nog onderwerp is van nader NIDI-onderzoek. De leden van deze groep worden in het vervolg aangeduid als *Katjangs*. Aan de hand van de uitgesproken onre-

1. Nederlandse bevolking in Nederlands-Indië naar leeftijd en geslacht, 1 januari 1946

gelmatigheid in de leeftijdsverdeling van de Nederlanders in Indië (grafiek 1) kan het aantal *Katjangs*, ofwel Indische Nederlanders in Nederland, op 1 januari 1946 ruwweg worden geschat op circa 34 duizend personen, geconcentreerd in de leeftijdsgroep 15–30 jaar.

6. De periode 1946–2001

6.1 Nederlanders

In de voorgaande twee paragrafen is beschreven hoe de populatie *Nederlandse* Indische Nederlanders er op 1 januari 1946 demografisch uitzag: 288 duizend personen, waarvan er zich op dat moment 34 duizend in Nederland bevonden (*Katjangs*) en 254 duizend in Indië. Met behulp van een demografisch cohort-componenten vooruitberekeningsmodel kan uit deze 'oer-populatie' van 1946 de ontwikkeling van de populatie over de gehele periode 1946–2001 (inclusief tweede generatie) in kaart worden gebracht. Naast deze 'oer-populatie' *Nederlandse* Indische Nederlanders zijn er echter nog andere bevolkingsgroepen die onder het ruime begrip 'Indische Nederlanders' vallen. Dit zijn personen die tijdens de Tweede Wereldoorlog weliswaar nog geen 'Nederlander' waren, maar die status na de oorlog alsnog verkregen door zich blijvend in Nederland te vestigen. Een aparte groep daarbinnen vormen de Molukkers.

Met uitzondering van de *Katjangs* bevonden alle *Nederlandse* Indische Nederlanders zich eind 1945 in Nederlands-Indië. In de loop der jaren hebben zij allen Indië verlaten, voor het merendeel naar Nederland, en voor een minderheid naar landen als Australië, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten. Deze migratiestroom wordt gekenmerkt door drie grote golven: de eerste direct na de Tweede Wereldoorlog en de start van de onafhankelijkheidsstrijd; de tweede in samenhang met de onafhankelijkheid van Indonesië in 1949; en de derde in 1958, toen de Indonesische regering de overgebleven Nederlanders dwong alsnog te kiezen tussen de Indonesische nationaliteit en vertrek.

Deze 'Indische' bevolking (die per definitie behoort tot de eerste generatie) heeft zich vervolgens demografisch verder ontwikkeld. Bij gebrek aan direct bruikbare geregistreerde gegevens zijn voor elke component van de bevolkingsontwikkeling bepaalde veronderstellingen gemaakt. Voor geboorte en sterfte is daarbij aangenomen dat circa tien jaar na aankomst in Nederland de Nederlandse demografische trends werden gevolgd. Tot die tijd was sprake van een overgangssituatie.

De sterfte lag aanvankelijk hoger dan in Nederland. Erkenningen, gelijkstellingen en huwelijksoverschot zijn tot 1950 in rekening gebracht. Het geboorteniveau van de Indische bevolking lag na de oorlog iets lager dan dat in Nederland. Verder zijn voor een schatting van het aantal eerste en tweede generatie naoorlogse nakomelingen veronderstellingen gemaakt over een geleidelijk toenemende gemengde huwelijkssluiting tussen Indische en niet-Indische Nederlanders (zie Beets et al., 2002a). Geboorten uit de tweede generatie zijn buiten beschouwing gelaten, omdat deze (klein)kinderen niet langer tot de Indische Nederlanders worden gerekend.

Startend met 288 duizend personen op 1 januari 1946 ontwikkelde de bevolkingsgroep van de *Nederlandse* Indische Nederlanders zich tot 492 duizend personen op 1 januari 2001. Als gevolg van het feit dat er ook na 1945 nog kinderen op Indisch / Indonesisch grondgebied werden geboren, bleef de eerste generatie in deze periode nog een aantal jaren in omvang toenemen. Pas in 1959 werd met 325 duizend het maximum bereikt, waarna de sterfte de overhand kreeg en een daling inzette tot 190 duizend in 2001. De tweede generatie nam in snel tempo toe en bereikte in 1999 haar maximum van 302 duizend, in 2001 marginaal teruggelopen tot 301 duizend. Benadrukt moet worden dat het totaal aantal van 492 duizend tevens personen omvat die niet in Nederland wonen, mogelijk zelfs personen die sinds 1946 niet (meer) in Nederland zijn geweest.

6.2 Niet-Nederlanders (naturalisaties 1946–1967)

Aan de groep Indische Nederlanders moet nog een groep worden toegevoegd, namelijk zij die inmiddels wel tot de Indische Nederlanders worden gerekend, maar in 1946 geen Nederlanders waren. De Nederlanders maakten aan het eind van de Tweede Wereldoorlog immers slechts een fractie (minder dan een half procent) uit van de totale bevolking van de Indische archipel, in die tijd naar schatting 70 miljoen. Van de niet-Nederlanders vallen alleen diegenen onder het begrip 'Indische Nederlanders' die blij hebben gegeven van hun bijzondere gevoelsband met Nederland door nadien naar Nederland te emigreren en aldaar de Nederlandse nationaliteit te verkrijgen.

Sinds 1946 beschikt het CBS over naturalisaties van niet-Nederlanders, en vanaf 1951 ook over naturalisaties van Indonesiërs afzonderlijk. Het aantal genaturaliseerde Indonesiërs was aanvankelijk laag, maar liep vooral in de jaren zestig op. In totaal gaat het in de periode 1951–1967 om 22,5 duizend Indonesische personen die de Nederlandse nationaliteit aannamen. Daarnaast mag worden aangenomen dat nog circa 700 personen met een andere dan de Indonesische nationaliteit de Japanse bezetting in Nederlands-Indië hebben meegemaakt, na de oorlog naar Nederland zijn gekomen en hier de Nederlandse nationaliteit hebben gekregen.

In totaal betreft het naar schatting ruim 23 duizend genaturaliseerden. Helaas is van deze personen het geslacht niet bekend, en met betrekking tot hun leeftijd is er slechts een kleine aanwijzing: het aantal minderjarige kinderen is bekend. In het demografisch vooruitberekeningsmodel moesten dus opnieuw aanvullende veronderstellingen worden gemaakt. Deze van oorsprong 'niet-Nederlandse' groep Indische Nederlanders ontwikkelde zich tot 38 duizend personen in 2001 (niet noodzakelijkerwijs nog steeds woonachtig in Nederland): 17 duizend daarvan behoorden tot de eerste generatie en 21 duizend tot de tweede generatie.

6.3 Molukkers

Ten slotte zijn er nog de Molukkers, die in de demografische geschiedschrijving van de Indische Nederlanders een speciale categorie vormen. Zij behoren wél tot de Indische Nederlanders, maar zijn slechts ten dele begrepen in de van oorsprong 'niet-Nederlandse' groep die in het voorgaande aan de orde is geweest. De reden hiervoor is dat het merendeel van de Molukkers in 1967 (nog) niet voldeed aan de naturalisatie-eis. Om deze reden is voor de Molukkers een afzonderlijke aanpak gevolgd (zie Beets et al., 2002b).

Doordat ook na 1968 nog kinderen werden geboren in de woonoorden, en daarmee binnen de eerste generatie, groeide de eerste generatie (25,4 duizend in 1968) nog door tot het jaar 1982 (29,1 duizend). In 2001 omvatte de populatie Molukkers 42,3 duizend personen (niet noodzakelijkerwijs nog steeds woonachtig in Nederland): 25,9 duizend van de eerste generatie (maar voor een zeer groot deel geboren in Nederland, namelijk in een Moluks woonoord) en 16,4 duizend van de tweede generatie.

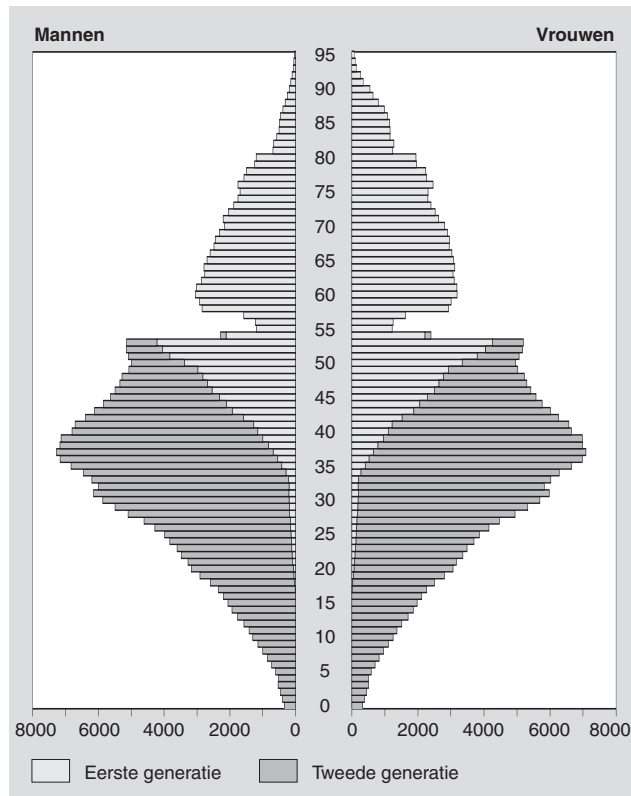
6.4 Totaal aantal Indische Nederlanders

Om het totaal aantal Indische Nederlanders te verkrijgen, mogen de zojuist genoemde drie groepen niet zonder meer bij elkaar worden opgeteld. De groepen 'naturalisaties 1946–1967' en 'Molukkers' overlappen elkaar namelijk gedeeltelijk. Om dubbeltellingen te voorkomen, moet daarom de groep Molukkers worden vermindert met het aandeel dat vóór 1967 naturaliseerde (17,1 procent), alvorens deze groep te combineren met de beide andere groepen Indische Nederlanders. Met deze correctie bedroeg het totaal aantal Indische Nederlanders op 1 januari 2001 volgens de hier gebezigde definitie 565 duizend personen: 492 duizend oorspronkelijke Nederlanders, plus 38 duizend genaturaliseerden 1946–1967, plus 42 duizend Molukkers, minus 7 duizend Molukkers genaturaliseerd in 1946–1967. Deze personen woonden anno 2001 niet noodzakelijkerwijs in Nederland.

Het totaal aantal Indische Nederlanders is inmiddels over zijn hoogtepunt heen. Dit hoogtepunt werd in 1984 bereikt, met 616 duizend personen. De eerste generatie is al sinds 1968 in omvang aan het afnemen: van het maximum van 357 duizend in 1968 is de eerste generatie inmiddels teruggelopen tot 229 duizend. Sinds 1985 is de tweede generatie in omvang groter dan de eerste generatie. De tweede generatie had in 2001 vrijwel haar maximale omvang bereikt, met 336 duizend personen.

Grafiek 2 toont de verdeling van de totale populatie Indische Nederlanders in 2001 naar leeftijd, geslacht en generatie. De demografische geschiedenis van de groep wordt in deze verdeling fraai geïllustreerd. De insnoering rond leeftijd 55 (eerste generatie) hangt samen met de lage geboorteaantallen onder de Nederlanders tijdens de Japanse bezetting. Voor jongere leeftijden neemt de omvang van de eerste generatie snel af. Dat er in de leeftijds-groep van 20 tot 35 jaar überhaupt nog Indische Nederlanders van de eerste generatie voorkomen, is te danken aan het feit dat de tussen 1965 en 1980 geboren kinderen in Molukse woonoorden als eerste generatie zijn meegeteld. Startend bij leeftijd 54 (geboortjaar 1946) begint de tweede generatie Indische Nederlanders getalsmatig op te komen. De zeer omvangrijke tweede generatie in het leeftijdsinterval van 20 tot 40 jaar hangt samen met het grote aantal geboorten in de periode 1960–1980: veel eerste generatie Indische Nederlanders in de vruchtbare leeftijden, een landelijk hoog vruchtbaarheidsniveau, en bovendien nog een op-hoging door de sterke mate van gemengd huwen onder Indische Nederlanders (het kenmerk 'tweede generatie Indische Nederlander' kan immers zowel door de vader als door de moeder op het kind worden overgebracht). Desalniettemin is ook de tweede generatie Indische Nederlanders uiteindelijk tot uitsterven gedoemd. Dat zal echter pas tegen het einde van de 21e eeuw het geval zijn.

2. Totaal Indische Nederlanders (ongeacht woonland) naar leeftijd en geslacht, 1 januari 1946

7. Indische Nederlanders en de bevolkingsstatistiek van het CBS

7.1 Retrospectieve schatting

In het voorgaande is een prospectieve benadering toegepast, waarbij de geschiedenis in chronologische volgorde is gereconstrueerd vanaf 1930. Het is echter ook mogelijk om retrospectief, vanuit het heden, de ontwikkeling te reconstrueren. Het CBS heeft een schatting gemaakt van het aantal personen dat in 2001 in Nederland woonde en mogelijk de oorlog in het voormalig Nederlands-Indië had meegemaakt. Harmsen (2002) baseerde deze schatting op de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens: het aantal op 1 januari 2001 nog in leven zijnde en in Nederland wonende personen, naar jaar van vestiging in Nederland (tussen 1945 en 1967), met geboorteland Nederlands-Indië en geboren vóór 1946. Voor de in Nederland geboren personen die naar Nederlands-Indië waren gegaan (de 'totoks'), daar de oorlog meemaakten en zich na de oorlog in Nederland vestigden, maakte Harmsen een schatting met behulp van de aantallen in Nederland geboren immigranten uit Indonesië die zich tussen 1946 en 1967

in Nederland hebben gevestigd. Op grond van deze criteria zou Nederland op 1 januari 2001 circa 88 duizend personen hebben geteld die de oorlog in het voormalig Nederlands-Indië hadden meegemaakt en tussen 1946 en 1967 naar Nederland waren gemigreerd.

Dat het CBS met 88 duizend personen geboren vóór 1946 lager uitkomt dan het NIDI met 121 duizend, is toe te schrijven aan het feit dat het CBS alleen personen telt die in Nederland wonen. Het verschil tussen de beide uitkomsten geeft dus een indicatie van de omvang van de bevolkingsgroep die wél de oorlog in Nederlands-Indië meemaakte, maar momenteel niet in Nederland woont (circa 33 duizend). Dit zijn dan de overlevenden van de 50 duizend personen (en hun nazaten) genoemd door Willems (2001), die in de decennia na de Tweede Wereldoorlog naar elders zijn gemigreerd. Het is aannemelijk dat degenen die zich in Australië of in andere landen vestigden gemiddeld jonger waren dan zij die zich in Nederland vestigden, en dat daarom in 2001 een groter deel van hen nog in leven zal zijn geweest. Een aanwijzing hiervoor wordt gevonden in het feit dat de 'plaatsloze' groep van 121 duizend een jongere leeftijdsopbouw heeft dan de in Nederland aanwezige groep van 88 duizend (Beets et al., 2002a).

7.2 Alloctonenstatistiek

Het CBS maakt in de samenstelling van zijn statistiek over alloctonen naast leeftijd en geslacht gebruik van een drietal kenmerken: het geboorteland van de persoon zelf, het geboorteland van de moeder en het geboorteland van de vader. Tot de alloctonen rekent het CBS ieder persoon met ten minste één in het buitenland geboren ouder. Is de persoon zelf in het buitenland geboren, dan wordt hij of zij gerekend tot de eerste generatie; is de persoon in Nederland geboren, dan wordt hij of zij gerekend tot de tweede generatie.

Op 1 januari 2001 telde Nederland volgens het CBS 2,9 miljoen alloctonen op een totale bevolking van 16,0 miljoen (18 procent). Deze 2,9 miljoen alloctonen kunnen worden onderverdeeld naar herkomstland. Met 404 duizend personen vormt de groep met herkomstland Indonesië (inclusief voormalig Nederlands-Indië) de grootste categorie, op de voet gevolgd door Duitsland (399 duizend), Turkije (320 duizend), Suriname (309 duizend) en Marokko (273 duizend).

Volgens de definitie van het CBS is iemand die in het buitenland is geboren uit twee in Nederland geboren ouders géén allochtoon. Doorgaans zal het daarbij immers gaan om Nederlandse kinderen die 'toevallig' in het buitenland zijn geboren, bijvoorbeeld omdat de ouders vanwege werk tijdelijk buiten Nederland woonden. In het geval van voormalig Nederlands-Indië blijft zo echter wel een interessante groep buiten beschouwing: de kinderen die in Nederlands-Indië zijn geboren uit twee in Nederland geboren ouders (de 'totoks'), daar een deel van hun jeugd doorbrachten en vervolgens naar Nederland kwamen. Het CBS kent uiteraard wel de omvang van deze groep: circa 27 duizend personen in 2001.

In de volgende paragraaf zal aandacht worden besteed aan de achtergronden van de verschillen tussen de gegevens van het CBS en de reconstructie van het NIDI. Aan de cijfers van het CBS

Staat 1 Indische Nederlanders, 1 januari 2001

Bevolkingsstatistiek CBS (geboorteland)	NIDI-reconstructie	
	x 1 000	x 1 000
Geboren in Ind(ones)ië, twee in NL geboren ouders	27	
Geboren in Ind(ones)ië, een of twee niet in NL geboren ouders	139	
Totaal eerste generatie	166	Eerste generatie 229
Geboren in NL, twee in Ind(ones)ië geboren ouders	71	
Geboren in NL, één in Ind(ones)ië geboren ouder	194	
Totaal tweede generatie	265	Tweede generatie 337
Totaal	431	Totaal 565

worden die voor de zojuist genoemde groep – personen geboren in Ind(ones)ïë uit twee in Nederland geboren ouders – toegevoegd. Volgens de CBS-cijfers (*staat 1*) woonden er op 1 januari 2001 in Nederland 431 duizend personen afkomstig uit Ind(ones)ïë (zelf daar geboren of met ten minste één daar geboren ouder). Volgens de hierboven gepresenteerde demografische reconstructies van het NIDI bedroeg de plaatsloze populatie 'Indische Nederlanders' 565 duizend op 1 januari 2001.

7.3 Verschillen tussen CBS-gegevens en NIDI-reconstructie

Het verschil tussen de bovengenoemde aantallen volgens de CBS-gegevens en de NIDI-reconstructie is grotendeels het gevolg van verschillen in definitie. De belangrijkste verschillen zijn:

- Het CBS telt uitsluitend personen woonachtig in Nederland, het NIDI personen ongeacht hun woonland;
- Het CBS hanteert uitsluitend het geboorteland-criterium. Het NIDI criterium is ruimer: men hoeft slechts gedurende enige tijd aan de koloniale cultuur van het voormalige Nederlands-Indië te hebben blootgestaan. Vooral de 'totoks' en hun in Nederland geboren kinderen veroorzaken een verschil;
- Anderzijds is het NIDI criterium iets smaller, omdat personen met een nadrukkelijk *Indonesische* achtergrond niet worden meegeteld. Dit zorgt vooral in de jongste leeftijdsgroepen voor verschillende uitkomsten;
- In de NIDI-reconstructie wordt het leeuwendeel van de bevolking in 1945 gevormd door hen die als Nederlander tijdens de oorlog in Indië verbleven; daarnaast zijn alleen de Katjangs (geboren in Indië, oorlog in Nederland, 15–30 jaar oud in 1945) expliciet in de reconstructie opgenomen. Zonder twijfel zijn er nog andere groepen personen met geboorteland Nederlands-Indië geweest, die wél (met hun kinderen) in de CBS-cijfers meetellen, maar niet in die van de NIDI-reconstructie;
- De eerste generatie Molukkers omvat in de NIDI-reconstructie niet alleen degenen die in Ind(ones)ïë (op de Molukken) zijn geboren, maar ook alle kinderen geboren in Nederlandse woonoorden voor Molukkers.

In het onderzoek zijn de mogelijke oorzaken van verschillen tussen de CBS-cijfers en de gereconstrueerde cijfers nader onderzocht en zoveel mogelijk gekwantificeerd. In de eerste generatie telde het CBS bijvoorbeeld 166 duizend 'Indische Nederlanders' (per 1 januari 2001) en de NIDI reconstructie 229 duizend. De verschillen laten zich onder meer verklaren door de groepen personen die in Nederland zijn geboren maar tijdens de Tweede Wereldoorlog in Indië verbleven ('totoks'), door personen die als Nederlander tijdens de Tweede Wereldoorlog in Indië verbleven en nadien naar een ander land zijn geëmigreerd (Australië, enz.), door Molukkers geboren in woonoorden in Nederland, en door personen geboren in Indonesië, maar zonder speciale gevoelsband met Nederland.

In de tweede generatie telde het CBS 265 duizend 'Indische Nederlanders' (per 1 januari 2001), de NIDI-reconstructie 337 duizend. Het gaat daarbij vooral om Molukkers geboren in woonoorden in Nederland en hun inmiddels geboren kinderen, om kinderen van ouders die ná de oorlog zijn geëmigreerd naar een ander land (Australië enz.) en in dat land zijn geboren, en om kinderen van personen geboren in Ind(ones)ïë en vandaar met hun ouders mee-geëmigreerd naar een ander land (Australië enz.). Ook zijn er altijd personen die om andere redenen niet meer in Nederland woonachtig zijn ('gewoon' migratieverkeer).

Drie categorieën Indische Nederlanders die op 1 januari 2001 nog in leven waren, zijn niet in de NIDI-reconstructie opgenomen, maar voldoen wel aan de gebezigde definitie van 'Indische Nederlander'. Deze drie categorieën zijn:

- a) personen geboren in Nederlands-Indië die tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland verbleven maar niet tot de *Katjangs* behoren: 2 duizend (eerste generatie, geboren vóór 1946);

- b) personen geboren in Nederland vóór of tijdens de Tweede Wereldoorlog uit a): 10 duizend (tweede generatie, geboren vóór 1946);

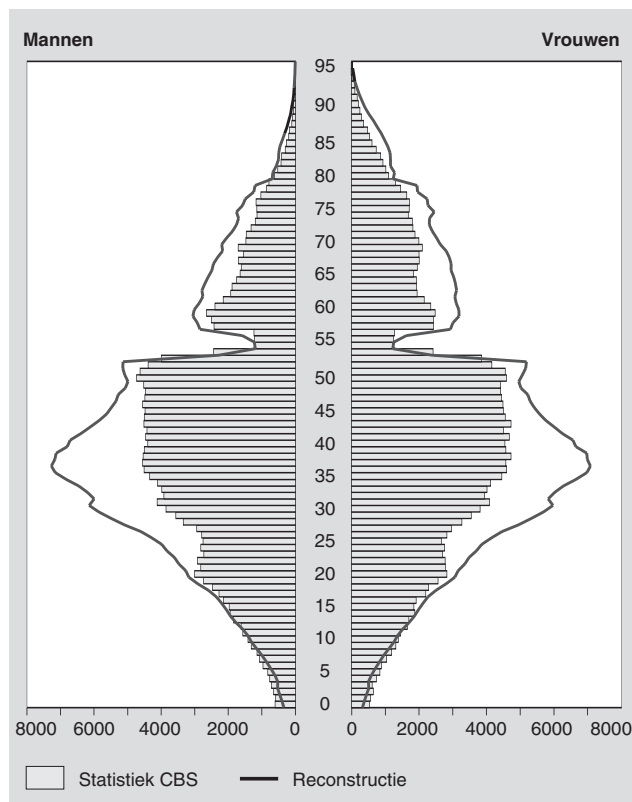
- c) personen geboren in Nederland na de Tweede Wereldoorlog uit a): 5 duizend (tweede generatie, geboren na 1945).

Inclusief deze in de reconstructie buiten beschouwing gelaten groepen komt het totale (opgehoogde) aantal Indische Nederlanders op 1 januari 2001 uit op 582 duizend (*staat 2*). Een samenvattend overzicht van de verschillen tussen de cijfers van het CBS en de NIDI-reconstructie (inclusief de ophoging naar 582 duizend personen) wordt gegeven in *staat 3*. Hoe de leeftijdsopbouw verschilt blijkt uit *grafiek 3*.

Staat 2
Indische Nederlanders zonder en met ophoging 'vergeten' groepen, 1 januari 2001

	NIDI reconstructie	Inclusief ophoging
x 1 000		
Eerste generatie		
Geboren 1945 of eerder	139	141
Geboren 1946–2000	89	89
Totaal	229	231
Tweede generatie		
Geboren 1945 of eerder	0	10
Geboren 1946–2000	337	342
Totaal	337	352
Totaal		
Geboren 1945 of eerder	139	151
Geboren 1946–2000	426	431
Totaal	565	582

3. Indische Nederlanders naar leeftijd en geslacht, 1 januari 2001: CBS-statistiek versus NIDI-reconstructie

Uit gevoeligheidsanalyses (Beets et al., 2002a) komt naar voren dat de NIDI-reconstructie door enkele onzekerheden is omgeven, vooral wat betreft de naoorlogse generatie Indische Nederlanders. Uit het feit dat er een aanzienlijke mate van aansluiting is verkre-

Staat 3

Indische Nederlanders naar woonland, aansluiting tussen 'CBS' en 'NIDI-reconstructie' (inclusief ophoging), 1 januari 2001

	Totaal	waarvan woonachtig in	
		Nederland	buitenland
	<i>x 1 000</i>		
CBS: geboren in Ind(ones)ijë	166	166	0
Af: geen speciale gevoelsband met Nederland	-20	-20	
Bij: 'totoks'	18	18	
Bij: 'Australië enz.'	43		43
Bij: Molukkers geboren in woonoorden	15	15	
Bij: 'gewoon' gemigreerden	9		9
Totaal = NIDI-reconstructie eerste generatie	231	179	52
CBS: geboren in Nederland uit in Ind(ones)ijë geboren ouder(s)	265	265	
Af: geen speciale gevoelsband met Nederland	-20	-20	
Bij: kinderen 'totoks'	30	30	
Bij: geboren in 'Australië enz.'	50		50
Af: Molukkers geboren in woonoorden	-15	-15	
Bij: kinderen van Molukkers geboren in woonoorden	20	20	
Bij: 'gewoon' gemigreerden	22		22
Totaal = NIDI-reconstructie tweede generatie	352	280	72
CBS eerste plus tweede generatie	430	430	
NIDI-reconstructie eerste plus tweede generatie	582	458	124

gen tussen de gereconstrueerde aantallen enerzijds en de aantallen uit de bevolkingsstatistiek van het CBS anderzijds, zou de conclusie kunnen worden getrokken dat de in dit artikel gepresenteerde demografische reconstructie van de groep Indische Nederlanders redelijk betrouwbaar moet zijn. Desalniettemin valt er op deze aansluiting wel het nodige af te dingen. De in staat 3 samengevatte ontleding van het verschil tussen de CBS-cijfers en de NIDI-reconstructie (inclusief ophoging) is gebaseerd op globale berekeningen, en in sommige gevallen op nauwelijks meer dan een 'educated guess'. Het is dan ook aan te bevelen om telkens een foutmarge van circa tien procent aan te houden.

8. Samenvatting en conclusies

Dit artikel beschrijft de demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders. Het gaat daarbij om de vraag wat er heden ten dage (1 januari 2001) in demografische zin nog is te merken van ons koloniale verleden in het voormalige Nederlands-Indië. Onder 'eerste generatie Indische Nederlanders' worden in dit artikel verstaan *personen die zelf een deel van hun leven aan de koloniale cultuur van het voormalig Nederlands-Indië hebben blootgestaan, en deze cultuur door migratie naar elders hebben meegebracht*. De 'tweede generatie Indische Nederlanders' bestaat dan uit *personen die niet zelf aan deze koloniale cultuur hebben blootgestaan, maar als kind daarover wel veel verhalen hebben gehoord en wellicht specifieke gewoonten van hun ouder(s) hebben meegekregen*.

Binnen de eerste generatie van de totale groep Indische Nederlanders zijn verschillende groepen te onderscheiden. Omdat de mate van beschikbaarheid van demografische gegevens voor elk van deze groepen verschilt, is iedere groep afzonderlijk beschouwd. Getalsmatig veruit de belangrijkste groep is die van de 254 duizend Nederlanders (in 1945) die de Japanse bezetting van Indië hebben meegemaakt. Daarnaast zijn er circa 34 duizend personen (in 1945) die als kind voor hun opleiding in Nederland verbleven op het moment dat de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Na de oorlog zijn nog 23 duizend niet-Nederlanders vanuit Ind(ones)ijë naar Nederland vertrokken en vervolgens tot Nederlander genaturaliseerd. Voor de circa 25 duizend in Nederland wonende Molukkers (in 1968) is een speciale berekeningswijze gevolgd.

Bij het bepalen van de totale populatie Indische Nederlanders op 1 januari 2001 is een klein aantal correcties uitgevoerd die voortvloeiden uit een systematische vergelijking van de NIDI-recon-

structie met CBS-gegevens over de in Nederland woonachtige bevolking met geboorteland (of geboorteland ouders) Ind(ones)ijë. Het zo gereconstrueerde aantal Indische Nederlanders bedroeg 288 duizend personen in 1945 en 582 duizend personen (inclusief tweede generatie) in 2001, waarvan er naar schatting 458 duizend woonachtig zijn in Nederland en 124 duizend in het buitenland.

Literatuur

Beets, G., C. Huisman, E. van Imhoff, S. Koesoebjono en E. Walhout, 2002a, De demografische geschiedenis van de Indische Nederlanders. NIDI Rapport 64. NIDI, Den Haag.

Beets, G., E. Walhout en S. Koesoebjono, 2002b, Demografische ontwikkeling van de Molukse bevolkingsgroep in Nederland. Maandstatistiek van de Bevolking, juni 2002, blz. 13–17. CBS, Voorburg/Heerlen.

Dulm, J. van, et al., 2000, Geïllustreerde atlas van de Japanse kampen in Nederlands-Indië, 1942–1945. Asia Maior, Purmerend.

Ellemers, J.E. en R.E.F. Vaillant, 1985, Indische Nederlanders en gerepatrieerden. Dick Coutinho, Muiderberg.

Harmsen, C., 2002, Tijdens de oorlog in Nederlands-Indië. Maandstatistiek van de Bevolking, januari 2002, blz. 11–12. CBS, Voorburg/Heerlen.

Hugo, G.J., T.H. Hull, V.J. Hull en G.W. Jones, 1987, The demographic dimension in Indonesian development. Oxford University Press, Singapore.

Jong, L. de, 1985, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog. Deel 11a/b. Staatsuitgeverij, Den Haag.

Kleintjes, Ph., 1927, Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië. Vijfde herziene bijgewerkte uitgave, eerste deel. J. H. de Bussy, Amsterdam.

Kwik, G., 1989, Indos in Southern California. AMS Press Inc., New York.

Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, 1949, Ontwerpwet overdracht souvereiniteit over Indonesië. No. J 570.

Velden, D. van, 1963, De Japanse interneringskampen voor burgers gedurende de Tweede Wereldoorlog. J.B. Wolters, Groningen.

Volkstelling 1930, 1933, Deel I, Inheemsche bevolking van West-Java. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, Batavia.

Volkstelling 1930, 1933, Deel VI, Europeanen in Nederlandsch-Indië. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, Batavia.

Volkstelling 1930, 1935, Deel VII, Chineez en andere vreemde oosterlingen in Nederlandsch-Indië. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, Batavia.

Willems, W., 2001, De uittocht uit Indië, 1945–1995. Bert Bakker, Amsterdam.

Zwitzer, H.L., 1995, Mannen van 10 jaar en ouder: de jongenskampen van Bangkok en Kedoengdjati, 1944–1945. Van Wijnen, Franeker.

Relatief sterke toename honderdplussers

Joop Garssen

In de eerste jaargang van de *Maandstatistiek van de bevolking*, die verscheen in 1953, werd onder het kopje 'Bijzondere Gegevens' aandacht besteed aan personen van honderd jaar of ouder. Het betrof destijds een uitzonderlijk verschijnsel: slechts een veertigtal landgenoten kon tot de eeuwelingen worden gerekend. Nu, een halve eeuw later, zijn honderdplussers nog steeds zeldzaam, al is hun aantal met een factor dertig toegenomen. Ze vormen echter wel een van de snelst groeiende leeftijdsgroepen in onze samenleving.

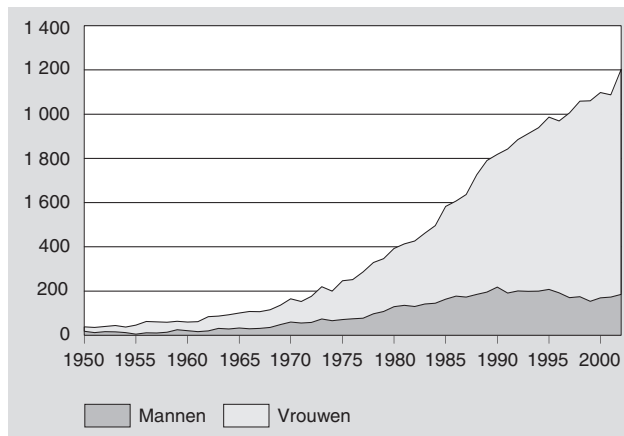
Stagnerende ontwikkeling onder mannen

Honderdste verjaardagen en leeftijdsrecords hebben, zowel onder het grote publiek als onder wetenschappelijk onderzoekers, al heel lang tot de verbeelding gesproken. Ook in verschillende edities van de *Maandstatistiek van de Bevolking* is aandacht besteed aan de groep honderdplussers, die ten tijde van de eerste jaargang, in 1953, slechts één op de kwart miljoen inwoners vertegenwoordigde. Inmiddels is deze verhouding gedaald naar één op de ruim 13 duizend, wat enerzijds duidt op een sterke toename van dit verschijnsel, maar anderzijds op een voortdurende zeldzaamheid. De kans om de honderd te halen bedroeg voor iemand die begin negentiende eeuw werd geboren een op tienduizend. Voor het geboortecohort uit het begin van de twintigste eeuw was deze kans toegenomen tot een op vijfhonderd (Prins, 1997).

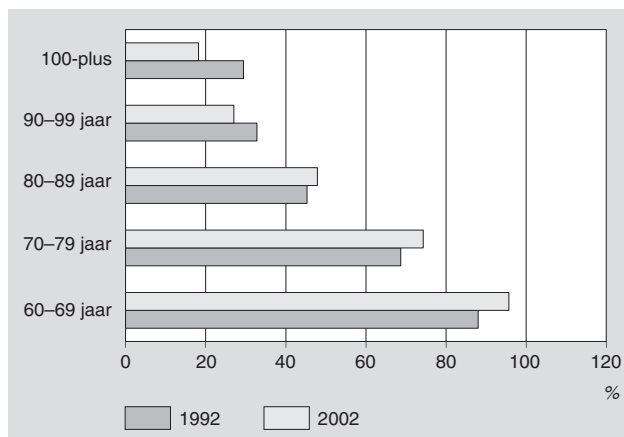
Op 1 januari 2002 telde Nederland 1 203 honderdplussers. Opvallend is de stagnerende ontwikkeling onder mannen. In 2002 waren slechts 185 mannen honderd jaar of ouder, evenveel als in 1988. De groep vrouwelijke honderdplussers nam in dezelfde periode sterk toe (*grafiek 1*). Het aantal mannen per honderd vrouwen in deze leeftijdscategorie is hiermee afgenomen naar 18 in 2002 (*grafiek 2*). Deze voor mannen negatieve ontwikkeling wijkt af van hetgeen Kannisto (1994) voor andere Europese landen heeft waargenomen. Daar blijken vanaf circa 1980 de ontwikkelingen voor mannen relatief gunstiger te zijn geweest dan voor vrouwen. Wel is in ons land de toename van het aantal zestigers, zeventigers en tachtigers onder mannen sterker geweest dan onder vrouwen (*grafiek 3*), zodat het aantal mannelijke honderdplussers in de nabije toekomst waarschijnlijk een relatief gunstige ontwikkeling zal doormaken.

Gezien het feit dat een honderdste verjaardag maar voor zeer weinigen is weggelegd, is de aandacht voor hoogbejaarden vanuit de optiek van 'human interest' begrijpelijk. De niet minder sterke belangstelling uit wetenschappelijke hoek zou men echter als buitenproportioneel kunnen beschouwen, ware het niet dat eeuwelingen als studieobject een uniek inzicht kunnen verschaffen in de biologische eigenschappen en levensstijl die – uiteraard in combinatie met een forse dosis geluk – tot een zeer hoge leeftijd leiden. Om deze reden zijn ook verschillende internationale onderzoeksprojecten opgezet, zoals het Odense Archive on Aging, de Okinawa Centenarian Study, de New England Centenarian Study en het Florida Geriatric Research Program.

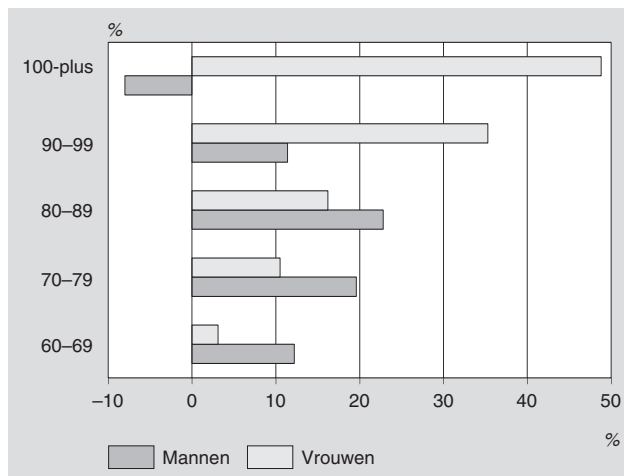
1. Aantal honderdplussers naar geslacht, 1950–2002

2. Aantal mannen per honderd vrouwen, naar leeftijd, 1992 en 2002

3. Procentuele toe- of afname van het aantal mannen en vrouwen naar leeftijd, 1992–2002

Van twijfelachtige naar betrouwbare gegevens

Een leven gedurende tien keer tien zonnecycli werd vermoedelijk al ruim voor onze jaartelling in verschillende beschavingen als het maximaal haalbare beschouwd. De oudst bekende lijst met honderdjarigen is te vinden in *Historia Naturalis*, het 37-delige encyclopedische werk van Plinius de Oudere. Zijn overzicht werd kort na het begin van onze jaartelling opgesteld, toen de levensverwachting minder dan veertig jaar zal hebben bedragen. Pas in het midden van de achttiende eeuw verscheen de eerste Nederlandstalige publicatie over honderdjarigen. Hoe zeldzaam het verschijnsel in die tijd was, blijkt wel uit de omvang van het overzicht, dat slechts een dertigtal eeuwelingen uit alle landen en alle eeuwen omvatte. Daarbij gold bovendien dat veel ouderen, bij gebrek aan officiële registers, hun leeftijd schromelijk overdreven om zo hun bekendheid en status te verhogen.

In ons land konden sommigen evenmin weerstand bieden aan de verleiding om hun leeftijd te overdrijven. Op een grafsteen in het voormalige Predikherenklooster in Haarlem werd begin 17e eeuw een tekst aangetroffen waaruit bleek dat ene Dirk Janz Bleser op 111-jarige leeftijd was getrouwd met een jonge vrouw en vervolgens nog twintig jaar met haar samenleefde. Behalve een zeer lang leven sprak ook een buitengewone potentie tot de verbeelding. Bleser zou, blijkens het grafschrift, nog na zijn 111e verjaardag bij zijn jonge vrouw een dochter hebben verwekt (CBG, 1989).

De mogelijkheid om min of meer ongemerkt op te scheppen over de leeftijd heeft in ons land tot het eind van de negentiende eeuw bestaan. Dit verklaart ook waarom er in de volkstelling van 1869 meer honderdplussers (22) werden geteld dan in die van 1947 (16). Met ingang van de volkstelling van 1899 zijn alle resultaten met betrekking tot honderdplussers geverifieerd, waardoor er in dat jaar nog slechts acht honderdplussers overbleven. Zekerheid bestaat pas voor de gegevens met ingang van 1911, omdat honderd jaar eerder, op 1 januari 1811, in Nederland het bevolkingsregister werd ingevoerd.

Exotische supereeuwelingen

Ook in recentere tijden is geregeld melding gemaakt van (meestal verre en geïsoleerde) gebieden waarin ongewoon hoge concentraties stokoude mensen zouden voorkomen. Uit afgelegen, vaak bergachtige streken in Pakistan, Ecuador, Bolivia en Sovjetrepublieken in de Kaukasus werd zelfs melding gemaakt van grote aantallen 'supereeuwelingen', mensen van 110 jaar of ouder. Van hen werd Shirali Muslimov, wiens beeltenis al twintig jaar voor zijn dood op een officiële postzegel prijkte, het bekendst. Louter door lang te leven en recht in de leer te zijn, werd deze man uit Azerbeidzjan een lieveling van het Sovjetbewind, die het fysieke bewijs leverde van de superioriteit van het communisme. Muslimov heette niet alleen zeer oud, maar ook zeldzaam viriel te zijn. Volgens buurtgenoten raakte zijn vrouw van hem zwanger toen ze de zeventig al ruim was gepasseerd, waarmee ze een curieus demografisch record zou hebben gevestigd. Muslimov overleed in 1973 op 168-jarige leeftijd, nog voordat een westerse journalist of wetenschapper hem had kunnen ondervragen. Overigens waren er, in de Sovjet-Unie en elders, ook minder ideologische motieven om met de leeftijd te sjoemelen. Zo lukte het in afgelegen gebieden soms om de dienstplicht te ontduiken door de identiteit van een overleden vader aan te nemen.

Wereldrecord: 122 jaar

Hoewel berichten over extreem hoge leeftijden doorgaans afkomstig zijn uit gebieden die op technologisch en wetenschappelijk terrein niet tot de voorhoede behoren, is een toonaangevende positie op deze terreinen geen garantie voor nauwkeurige en betrouwbare informatie. Landen die betrekkelijk laat een bevolkingsregistratie hebben ingevoerd, zoals de Verenigde Staten (rond 1940), moeten de informatie over de leeftijd van hun alleroudsten

voorlopig nog ontleen aan periodieke volkstellingen. Daarbij is het maar al te eenvoudig om wat extra kaarsjes op de eigen verjaardagstaart te zetten. De volkstelling van 2000, bijvoorbeeld, leverde maar liefst 1388 mensen op die ouder zouden zijn dan 110 jaar, een uiterst onwaarschijnlijk aantal.

In het 'Odense Archive on Aging', een bestand met gegevens over ouderen in 35 landen, worden dan ook alleen de cijfers over twaalf West-Europese landen en Japan als betrouwbaar beschouwd. In het laatstgenoemde land is het aantal honderdplussers in het afgelopen decennium verdrievoudigd. Japan bezet (op het moment van schrijven) maar liefst vijf plaatsen in de toptien van supereeuwelingen, een lijst die 42 personen telt van wie de leeftijd met grote zekerheid is vastgesteld. De officiële recordhoudster van 127 uit Dominica, een eiland dat zichzelf wel aanduidt als de 'Fontein der Jeugd', hoort daar niet toe. Het absolute record dat ooit met zekerheid kon worden vastgesteld staat op naam van de Franse Jeanne Calment, die in 1997 op 122-jarige leeftijd overleed.

Ook in de wetenschappelijke literatuur bestaat geen overeenstemming over het land of gebied waarin de hoogste aantallen honderdjarigen voorkomen. Perls et al. (1998) menen dat de inwoners van Sardinië de grootste kans hebben om de honderdste verjaardag te halen, terwijl Willcox et al. (2001) in dit verband Okinawa noemen, dat met 33,6 honderdplussers per 100 duizend inwoners het hoogste aantal geverifieerde honderdplussers ter wereld zou tellen. Dit eiland, waar al vanaf 1879 alle geboortes officieel worden geregistreerd, kent de hoogste levensverwachting van Japan, en vermoedelijk van de wereld (mannen 77,2 jaar, vrouwen 85,1 jaar). In 1995 riep de Wereldgezondheidsorganisatie Okinawa uit tot 'World Longevity Region'.

Bescheiden positie van Nederland

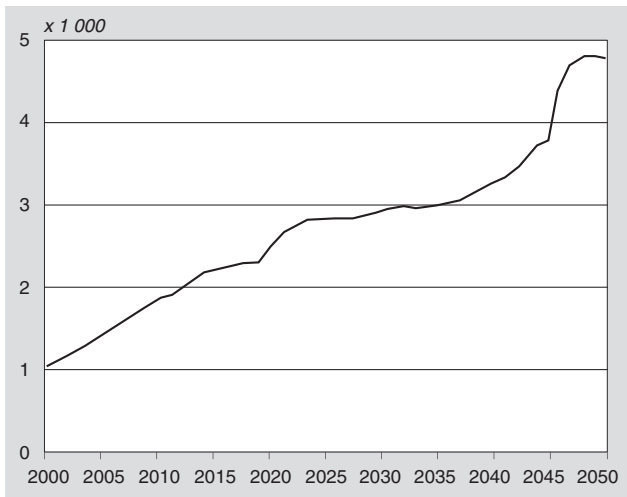
Het Nederlands record, in 2001 met 113 jaar gevestigd door Kaatje van Dam, steekt hier haast bescheiden bij af. Ons land scoort ook wat betreft het aantal honderdplussers per 100 duizend inwoners binnen West-Europa niet hoog: met ruim 7 is dit aantal weliswaar hoger dan in Spanje (2) en Finland (5), maar lager dan in België en Denemarken (9), Noorwegen (10), Zweden (11), Italië (14) en Frankrijk (16). Desondanks neemt ook in Nederland de groep honderdplussers fors in omvang toe. In de afgelopen tien jaar groeide hun aantal met 36 procent, een groei die uitsluitend voor rekening kwam van vrouwen. De met de leeftijd toenemend scheve sekseverhouding is hierdoor op de hoogste leeftijden nog schever geworden.

Honderdplussers vormen, afgezien van de babyboomers die momenteel in groten getale de vijftig passeren, de snelst groeiende leeftijdsgroep in onze samenleving. Dat deze trend zal doorzetten, blijkt ook uit de sterke toename van negentigers en tachtigers (grafiek 3). Naar verwachting zal ons land medio deze eeuw ongeveer 5 duizend honderdplussers tellen (grafiek 4). Deze toename kan vrijwel volledig worden toegeschreven aan dalende sterftelijfers op gevorderde leeftijd. Van een sterke toename van het aantal geboorten is, afgezien van de naoorlogse babyboom, in de eerste helft van de afgelopen eeuw immers geen sprake geweest. Alleen in de tweede helft van de komende jaren veertig zal een versnelde groei van het aantal eeuwelingen plaatsvinden, als de babyboomers 'elder boomers' zijn geworden.

Wintermaanden nog steeds precair

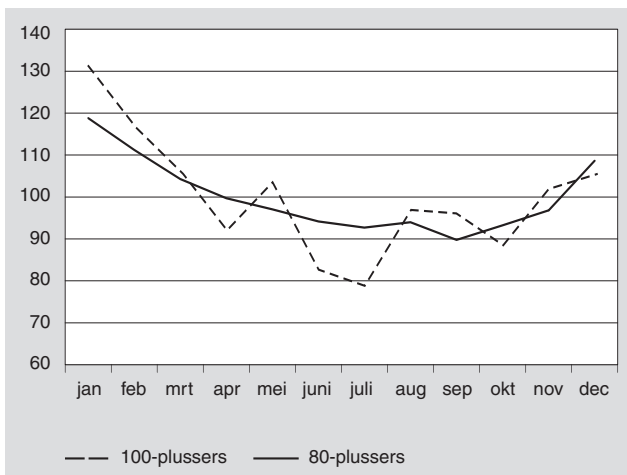
Al in de eerste jaargang van de *Maandstatistiek van de Bevolking*, in december 1953, werd aandacht geschonken aan honderdjarigen. Met behulp van persoonskaarten uit het geboorteregister en de sterftelkaarten die het CBS van de gemeenten ontving, kon worden vastgesteld dat er toen 45 inwoners in deze leeftijdscategorie vasten. In een later artikel (CBS, 1964) werd aandacht besteed aan het feit dat de sterfte onder eeuwelingen in de winter aanzienlijk hoger was dan in de zomer, een verschijnsel dat werd toegeschreven aan de voor hoogbejaarden precare winterse omstandigheden. Inmiddels is de algemene leefsituatie aanzienlijk

4. Geschat aantal honderdplussers, 2000–2050

verbeterd, maar blijkt nog steeds sprake te zijn van een 'oversterfte', vooral in de maanden januari en februari (grafiek 5). Een maandelijks overzicht van de doodsoorzaken onder honderdplussers biedt geen verklaring voor dit patroon. Ongevallen en ziekten van de ademhalingsorganen laten – onder voorbehoud van een relatief grote onzekerheid als gevolg van de kleine aantallen en het hoge percentage 'symptomen en onvolledig omschreven ziektebeelden' – in ieder geval geen duidelijk seizoenspatroon zien.

5. Index van het aantal overledenen ten opzichte van het verwachte aantal, per maand, 1997–2001

Uitbijters of trend?

Over de vraag hoe het sommigen lukt de valkuilen van milieu en biologie zo lang te vermijden, en hoe de maximaal haalbare leeftijd zich zal ontwikkelen, bestaat grote onenigheid. Zo constateren Wilmoth en Lundstrom (1996) dat de 'rechterstaart' van de leeftijdsverdeling in de loop der tijd steeds verder naar rechts is opgeschoven. Daarentegen stelt Smith (1993) dat sterfte op hoge leeftijden wordt bepaald door fundamentele biologische processen, die een natuurlijke limiet opleggen aan de maximaal haalbare leeftijd. In deze optiek zijn honderdjarigen slechts zeldzame statistische uitbijters en daarom niet bijzonder informatief. Dit standpunt is echter weinig overtuigend aangezien verschillende onderzoekers, waaronder Horiuchi en Coale (1990), hebben aangetoond dat in verschillende ontwikkelde landen de sterfteniveaus op leeftijden boven 85 jaar zijn afgenomen. Er kan dus niet uitsluitend sprake zijn van een 'compressie' van de sterfte op hoge leeftijd, een situatie waarin een toenemend deel van de bevolking een hoge leeftijd bereikt en vervolgens in een relatief korte tijdsspanne komt te overlijden. Volgens Kannisto (1994) is de sterfte op hoge

leeftijden in de afgelopen decennia zelfs zo sterk afgenomen dat met recht mag worden gesproken van een nieuw stadium in de epidemiologische transitie. In landen met een laag sterfteniveau vormen de alleroudsten dan ook de snelst groeiende bevolkingsgroep. Deze groei neemt bovendien toe met de leeftijd: in de eerdergenoemde door Kannisto onderzochte twaalf landen met betrouwbare gegevens bleek, in de periode van veertig jaar waarop het onderzoek betrekking had, het aantal tachtigers met een factor vier te zijn toegenomen, het aantal negentigers met een factor acht en het aantal honderdplussers met een factor twintig. De naar verhouding geringste toename had plaatsgevonden in de landen die (toen nog) de hoogste levensverwachting hadden, IJsland, Noorwegen en Nederland.

Toenemende sociale verschillen

Sommige onderzoekers menen, onder meer op grond van de ontdekking van genen in fruitvliegjes die een levensverlengend effect hebben, dat medio deze eeuw een sterk verlengde levensverwachting tot de mogelijkheden behoort. Daarbij denken ze aan leeftijden van 150 tot 200 jaar. Dit optimisme wordt ook gevoed door succesvolle experimenten met het enzym telomerase (Bodnar et al., 1998). Dit enzym voorkomt dat de uiteinden van chromosomen bij iedere celdeling een stukje korter worden, waardoor de cel uiteindelijk sterft. Anderen wijzen erop dat een realistische winst overwegend geboekt kan worden door een verbetering van sociale en medische voorzieningen, en door gedragsveranderingen die een positief effect op de gezondheid hebben. Op dit terrein is, volgens hen, het 'laaghangend fruit' al geplukt. Een verdere verbetering van de levensomstandigheden en medische technologie zal, in deze visie, vooral leiden tot een verlenging van de 'gezonde levensverwachting', maar de maximaal haalbare leeftijd zal nauwelijks nog veranderen. Waarschijnlijk zal voor Nederland deze gezondheidswinst bovendien minder groot zijn dan voor de meeste andere ontwikkelde landen. Uit recent onderzoek van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) blijkt dat de levensverwachting in ons land minder snel toeneemt dan in de meeste EU-landen (Van Oers, 2002). Bij Nederlandse vrouwen stagneert de toename zelfs zodanig dat we inmiddels onder het Europees gemiddelde zijn uitgekomen. Vooral het ongunstige rookgedrag van de Nederlandse vrouwen is hier debet aan. Hun rookgedrag lijkt sterk op dat van de Deense vrouwen, die een – naar West-Europese maatstaven – opvallend lage levensverwachting hebben. Op de langere termijn zal ook het huidige zorgwekkende gezondheidsgedrag van de jeugd resulteren in een verhoogde sterfte en een remmende of zelfs neerwaartse invloed op de levensverwachting.

Het is aannemelijk dat deze ontwikkeling zal leiden tot toenemende maatschappelijke gezondheidsverschillen. In ons land zijn immers steeds grotere verschillen waarneembaar in het gezondheidsgedrag tussen sociale groepen, een situatie die in meer uitgesproken mate ook in de Verenigde Staten bestaat. Van de omvangrijke groep babyboomers die bovengemiddeld hoogopgeleid, welvarend en gezondheidsbewust is, zal een relatief groot deel een hoge leeftijd bereiken. Veel van deze hoogbejaarden zullen waarschijnlijk een goede gezondheid hebben. Uit tal van publicaties blijkt dat honderdplussers, ook nu al, opvallend gezond zijn en weinig kampen met chronische ouderdomsziekten. Zo overlijdt minder dan een op de twintig van hen aan kanker. Deze hoogbejaarden zijn bovendien opvallend zelfredzaam: op dit moment woont in ons land maar liefst een kwart van de honderdplussers zelfstandig en is één op de tien bij familie gehuisvest.

Literatuur

Bodnar, A.G. et al., 1989, Extension of life-span by introduction of telomerase into normal human cells. *Science*, vol. 279, blz. 349–352.

CBG, 1989, Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie en het Iconografisch Bureau, deel 43. Centraal Bureau voor Genealogie, Den Haag

CBS, 1953, Bijzondere gegevens: honderdjarigen in Nederland. Maandstatistiek van de Bevolking, december 1953, blz. 183–186. CBS, Voorburg/Heerlen.

CBS, 1964, Bijzondere gegevens: honderdjarigen in Nederland. Maandstatistiek van de Bevolking, november 1964, blz. 203–209. CBS, Voorburg/Heerlen.

Horiuchi, S. en A. Coale, 1990, Age pattern of mortality for older women : an analysis using age-specific rates of mortality change with age. *Mathematical Population Studies*, vol. 2(4), blz. 245–267.

Kannisto, V., 1994, Development of oldest-old mortality, 1950–1990: evidence from 28 developed countries. *Monographs on Population Ageing*. Odense University Press, Odense.

Oers, J.A.M. van (red.), 2002, *Gezondheid op koers? Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2002*. RIVM, Bilthoven.

Perls, T.T. et al., 1998, Siblings of centenarians live longer. *The Lancet*, vol. 351, blz. 1 560.

Prins, C.J.M., 1997, Meer dan duizend mensen van honderd jaar of ouder. *Maandstatistiek van de Bevolking*, december 1997, blz. 6–8. CBS, Voorburg/Heerlen.

Smith, D.W., 1993, *Human longevity*. Oxford University Press, New York.

Willcox, B.J., D.C. Willcox en M. Suzuki, 2001, Evidence-based extreme longevity: the case of Okinawa, Japan. *Okinawa Centenarian Study*, Harvard University/University of the Ryukyus, Okinawa.

Wilmoth, J.R. en H. Lundstrom, 1996, Extreme longevity in five countries. *European Journal of Population*, vol.12, blz. 63–93.

Tabellen

Doodsoorzaken 2001

Tabel 1
Overledenen naar doodsoorzaak ¹⁾, 1997–2001

	1997	1998	1999	2000	2001
Totaal alle doodsoorzaken	135 783	137 482	140 487	140 527	140 377
Infectieuze en parasitaire ziekten	1 452	1 511	1 634	1 630	1 648
w.o.					
nekkrimp (meningokokkeninfecties)	41	52	48	42	56
virale hepatitis	33	50	49	49	71
aids	184	136	137	132	128
Nieuwvormingen	38 087	38 361	39 129	38 805	39 013
w.o.					
kwaadaardige nieuwvormingen	37 133	37 372	38 146	37 746	37 643
w.o.					
van slokdarm (oesophagus)	1 025	1 034	1 154	1 225	1 158
van maag	1 741	1 668	1 715	1 719	1 608
van dikke darm (colon)	3 361	3 402	3 457	3 389	3 349
van endeldarm (rectum) en anus	913	997	961	911	980
van alvleesklier (pancreas)	1 741	1 698	1 776	1 767	1 873
van luchtpijp(-vertakkingen) en long	8 619	8 646	8 725	8 559	8 748
melanoom van huid	430	472	488	470	543
van borst	3 609	3 568	3 704	3 452	3 475
van baarmoederhals	234	276	253	258	243
van baarmoederlichaam	370	393	401	400	392
van eierstok	986	975	928	910	952
van prostaat	2 367	2 383	2 388	2 367	2 271
van nier, behalve nierbekken	841	841	858	871	883
van urineblaas	1 054	1 118	1 154	1 112	1 072
van lymfatisch en bloedvormend weefsel	2 904	2 996	2 980	2 992	3 040
Ziekten van bloed, bloedbereidende organen en immuniteitsstoornissen	363	386	397	367	411
Endocriene, voedings-, stofwisselingsziekten	4 127	4 099	4 413	4 317	5 193
w.o.					
suikerziekte (diabetes mellitus)	3 198	3 224	3 308	3 345	4 283
Psychische stoornissen	4 282	4 458	4 941	5 133	5 672
Ziekten van zenuwstelsel en zintuigen	2 947	2 905	3 209	2 888	3 077
w.o.					
hersenvliesontsteking	70	59	77	83	68
ziekte van Parkinson	874	858	934	755	835
Ziekten van hart en vaatstelsel	49 761	49 826	49 594	49 191	47 643
w.o.					
ziekten van de kransvaten (ischemische hartziekten)	19 354	19 113	18 304	17 443	16 600
w.o.					
acuut hartinfarct	14 274	14 101	13 457	12 959	11 897
hersenvaatletsels (CVA)	12 146	12 104	12 409	12 184	11 890
Ziekten van de ademhalingsorganen	13 176	14 013	14 369	14 677	13 378
w.o.					
griep (influenza)	197	246	261	369	68
longontsteking (pneumonie)	5 731	5 963	6 488	6 559	5 934
chronische aandoeningen onderste luchtwegen (CARA)	6 356	6 974	6 740	6 753	6 373
w.o.					
astma	69	109	95	87	90
Ziekten van de spijsverteringsorganen	5 014	5 054	5 081	5 337	5 358
w.o.					
maagzweer en zweer aan twaalfvingerige en nuchtere darm	402	376	384	408	405
chronische leveraandoeningen	793	777	782	823	792
Ziekten van huid en onderhuids bindweefsel	479	485	554	498	432
Ziekten van spieren, beenderen en bindweefsel	856	821	913	812	933
Ziekten van urinewegen en geslachtsorganen	2 580	2 553	2 739	2 809	2 827
Complicaties van zwangerschap, bevalling, kraambed	15	23	19	18	14
Aandoeningen van de perinatale periode	417	502	518	531	528
Aangeboren afwijkingen	657	638	609	601	610
Symptomen en onvolledig omschreven ziektebeelden	6 422	6 933	7 179	7 744	8 196
w.o.					
wiegendood (SIDS)	32	27	27	25	34
Niet-natuurlijke doodsoorzaken	5 148	4 914	5 189	5 169	5 444
w.o.					
ongevallen	3 237	3 059	3 336	3 345	3 630
w.o.					
wegverkeersongevallen	1 151	1 044	1 105	1 085	996
accidentele val	1 542	1 540	1 736	1 675	2 084
accidentele verdrinking	94	83	91	107	85
accidentele vergiftiging	102	72	95	123	124
zelfdoding	1 570	1 519	1 517	1 500	1 473
moord en doodslag	208	176	203	180	202

¹⁾ Volgens de Internationale statistische classificatie van ziekten en met gezondheid verband houdende problemen, tiende revisie (ICD-10).

Technische toelichting zie blz. 79–81.

Tabel 2
Overleden mannen naar doodsoorzaak ¹⁾ en leeftijd ²⁾, 2001

	0-14 jaar	15-24 jaar	25-39 jaar	40-64 jaar	65-79 jaar	80 jaar of ouder	Totaal
Totaal alle doodsoorzaken	907	529	1 571	13 702	28 345	23 265	68 319
Infectieuze en parasitaire ziekten	38	11	59	203	256	206	773
w.o.							
nekkrimp (meningokokkeninfecties)	16	5	3	0	3	0	27
virale hepatitis	0	0	2	27	10	2	41
aids	0	2	36	66	3	0	107
Nieuwvormingen	63	63	261	5 399	10 406	5 071	21 263
w.o.							
kwaadaardige nieuwvormingen	54	62	248	5 271	10 094	4 858	20 587
w.o.							
van slokdarm (oesophagus)	0	0	7	311	385	127	830
van maag	0	0	16	241	466	242	965
van dikke darm (colon)	0	1	10	363	778	401	1 553
van endeldarm (rectum) en anus	0	0	5	183	264	117	569
van alveesklier (pancreas)	0	1	5	305	432	201	944
van luchtpijp(-vertakkingen) en long	1	0	29	1 603	3 594	1 176	6 403
melanoom van huid	0	1	30	155	79	29	294
van borst	0	0	0	6	6	5	17
van prostaat	0	0	0	197	1 029	1 045	2 271
van nier, behalve nierbekken	2	1	4	177	251	97	532
van urineblaas	0	0	4	131	359	269	763
van lymfatisch en bloedvormend weefsel	25	21	38	410	787	362	1 643
Ziekten van bloed, bloedbereidende organen en immuniteitsstoornissen	0	4	4	22	33	74	137
Endocriene, voedings-, stofwisselingsziekten	20	10	40	469	823	701	2 063
w.o.							
suikerziekte (diabetes mellitus)	0	2	27	404	749	588	1 770
Psychische stoornissen	3	0	24	215	394	961	1 597
Ziekten van zenuwstelsel en zintuigen	50	17	50	230	464	474	1 285
w.o.							
hersenvliesontsteking	6	1	1	10	10	2	30
ziekte van Parkinson	0	0	0	12	174	211	397
Ziekten van hart en vaatstelsel	22	29	194	3 861	9 999	8 698	22 803
w.o.							
ziekten van de kransvaten (ischemische hartziekten)	0	2	69	1 912	4 385	3 037	9 405
w.o.							
acuut hartinfarct	0	2	63	1 511	3 066	1 990	6 632
hersenvaatletsels (CVA)	2	9	24	576	1 953	2 052	4 616
Ziekten van de ademhalingsorganen	17	9	38	526	2 917	3 577	7 084
w.o.							
griep (influenza)	1	0	1	3	8	10	23
longontsteking (pneumonie)	12	6	19	164	786	1 574	2 561
chronische aandoeningen onderste luchtwegen (CARA)	1	0	11	288	1 893	1 749	3 942
w.o.							
astma	1	0	3	10	14	11	39
Ziekten van de spijsverteringsorganen	11	6	47	588	817	808	2 277
w.o.							
maagzweer en zweer aan twaalfvingerige en nuchtere darm	0	0	2	22	60	63	147
chronische leveraandoeningen	1	0	21	290	139	29	480
Ziekten van huid en onderhuids bindweefsel	0	0	1	8	32	83	124
Ziekten van spieren, beenderen en bindweefsel	0	0	6	42	104	115	267
Ziekten van urinewegen en geslachtsorganen	0	1	4	82	340	671	1 098
Aandoeningen van de perinatale periode	294	0	0	0	0	0	294
Aangeboren afwijkingen	233	12	22	54	11	2	334
Symptomen en onvolledig omschreven ziektebeelden	72	52	143	1 009	1 261	1 263	3 800
w.o.							
wiegendood (SIDS)	20	0	0	0	0	0	20
Niet-natuurlijke doodsoorzaken	84	315	678	994	488	561	3 120
w.o.							
ongevallen	77	220	310	458	336	492	1 893
w.o.							
wegverkeersongevallen	35	166	197	184	103	58	743
accidentele val	4	6	27	131	192	409	769
accidentele verdrinking	16	2	7	30	10	3	68
accidentele vergiftiging	0	12	39	41	3	1	96
zelfdoding	1	71	303	455	126	54	1 010
moord en doodslag	3	21	46	57	5	2	134

¹⁾ Volgens de Internationale statistische classificatie van ziekten en met gezondheid verband houdende problemen, tiende revisie (ICD-10).

²⁾ Betreft de leeftijd die men bereikt heeft op de laatste verjaardag.

Technische toelichting zie blz. 79-81.

Tabel 3
Overleden vrouwen naar doodsoorzaak¹⁾ en leeftijd²⁾, 2001

	0-14 jaar	15-24 jaar	25-39 jaar	40-64 jaar	65-79 jaar	80 jaar of ouder	Totaal
Totaal alle doodsoorzaken	671	220	983	8 899	20 306	40 979	72 058
Infectieuze en parasitaire ziekten	33	14	19	100	272	437	875
w.o.							
nekkrimp (meningokokkeninfecties)	12	9	3	2	3	0	29
virale hepatitis	0	0	0	12	15	3	30
aids	1	1	9	10	0	0	21
Nieuwvormingen	44	29	351	4 821	6 790	5 715	17 750
w.o.							
kwaadaardige nieuwvormingen	36	29	343	4 735	6 573	5 340	17 056
w.o.							
van slokdarm (oesophagus)	0	0	1	80	129	118	328
van maag	0	1	12	126	234	270	643
van dikke darm (colon)	0	0	13	321	718	744	1 796
van endeldarm (rectum) en anus	0	0	3	81	160	167	411
van alveesklier (pancreas)	0	0	7	206	408	308	929
van luchtpijp(-vertakkingen) en long	0	0	29	953	1 032	331	2 345
melanoom van huid	0	1	25	89	78	56	249
van borst	0	0	95	1 294	1 118	951	3 458
van baarmoederhals	0	0	38	86	56	63	243
van baarmoederlichaam	0	0	4	99	150	139	392
van eierstok	0	2	14	293	405	238	952
van nier, behalve nierbekken	0	0	2	72	160	117	351
van urineblaas	0	0	2	42	127	138	309
van lymfatisch en bloedvormend weefsel	12	13	28	303	545	496	1 397
Ziekten van bloed, bloedbereidende organen en immuniteitsstoornissen	8	1	3	15	47	200	274
Endocriene, voedings-, stofwisselingsziekten	17	6	18	253	904	1 932	3 130
w.o.							
suikerziekte (diabetes mellitus)	1	1	8	216	795	1 492	2 513
Psychische stoornissen	1	3	5	90	566	3 410	4 075
Ziekten van zenuwstelsel en zintuigen	30	21	37	194	515	995	1 792
w.o.							
hersenvliesontsteking	3	1	1	6	12	15	38
ziekte van Parkinson	0	0	1	5	135	297	438
Ziekten van hart en vaatstelsel	14	8	139	1 595	6 792	16 292	24 840
w.o.							
ziekten van de kransvaten (ischemische hartziekten)	0	0	34	564	2 360	4 237	7 195
w.o.							
acuut hartinfarct	0	0	25	466	1 783	2 991	5 265
hersenvaatletsels (CVA)	1	2	48	457	1 813	4 953	7 274
Ziekten van de ademhalingsorganen	13	10	22	358	1 701	4 190	6 294
w.o.							
griep (influenza)	1	0	0	6	17	21	45
longontsteking (pneumonie)	7	3	11	68	597	2 687	3 373
chronische aandoeningen onderste luchtwegen (CARA)	0	3	7	246	954	1 221	2 431
w.o.							
astma	0	1	2	8	13	27	51
Ziekten van de spijsverteringsorganen	8	2	31	350	792	1 898	3 081
w.o.							
maagzweer en zweer aan twaalfvingerige en nuchtere darm	1	0	2	25	68	162	258
chronische leveraandoeningen	0	0	10	169	91	42	312
Ziekten van huid en onderhuids bindweefsel	0	0	1	11	50	246	308
Ziekten van spieren, beenderen en bindweefsel	4	3	14	55	194	396	666
Ziekten van urinewegen en geslachtsorganen	5	3	11	54	403	1 253	1 729
Complicaties van zwangerschap, bevalling, kraambed	0	2	11	1	0	0	14
Aandoeningen van de perinatale periode	234	0	0	0	0	0	234
Aangeboren afwijkingen	87	2	11	40	20	3	163
Symptomen en onvolledig omschreven ziektebeelden	50	26	87	515	881	2 837	4 396
w.o.							
wiegendood (SIDS)	14	0	0	0	0	0	14
Niet-natuurlijke doodsoorzaken	47	87	214	432	372	1 172	2 324
w.o.							
ongevallen	36	43	76	164	288	1 130	1 737
w.o.							
wegverkeersongevallen	13	37	49	66	59	29	253
accidentele val	1	1	10	62	192	1 049	1 315
accidentele verdrinking	6	0	1	3	2	5	17
accidentele vergiftiging	2	0	12	10	1	3	28
zelfdoding	2	32	109	229	67	24	463
moord en doodslag	7	11	24	24	1	1	68

¹⁾ Volgens de Internationale statistische classificatie van ziekten en met gezondheid verband houdende problemen, tiende revisie (ICD-10).

²⁾ Betreft de leeftijd die men bereikt heeft op de laatste verjaardag.

Technische toelichting zie blz. 79-81.

Wijziging van nationaliteit, 1997–2001

Tabel 1
Verkrijging van het Nederlanderschap (anders dan door geboorte) naar voorgaande nationaliteit

	1997	1998	1999	2000	2001
Totaal	59 831	59 173	62 093	49 968	46 667
Afrikaans	15 871	19 196	21 972	18 100	16 541
w.o. Marokkaans	10 478	11 252	14 217	13 471	12 721
Amerikaans	4 925	4 576	4 789	3 593	3 675
w.o. Surinaams	3 019	2 991	3 194	2 008	2 025
Aziatisch	6 744	9 532	12 504	8 273	7 585
w.o. Chinees	975	800	977	1 002	1 111
Iraaks	798	2 721	3 834	2 403	2 315
Europees	31 562	24 620	18 170	12 568	11 030
w.o. voormalig Joegoslavisch	5 412	6 668	7 993	3 809	1 647
Turks	21 189	13 484	5 214	4 708	5 513
Oceanisch	46	47	35	34	36
Zonder nationaliteit of onbekende	683	1 202	4 623	7 400	7 800

Technische toelichting zie blz. 79–81.

Tabel 2
Verkrijging van het Nederlanderschap (anders dan door geboorte) naar voorgaande nationaliteit en soort en regeling, 2001

	Door erkenning	Door adoptie	Door optie	Door naturalisatie bij Koninklijk Besluit		Totaal
				zelfstandig	mede	
Totaal	737	864	2 324	29 767	12 975	46 667
Afrikaans	149	64	1 171	10 174	4 983	16 541
w.o. Marokkaans	41	2	1 157	7 244	4 277	12 721
Amerikaans	89	187	13	2 725	661	3 675
w.o. Surinaams	28	7	3	1 565	422	2 025
Aziatisch	95	558	22	4 881	2 029	7 585
w.o. Chinees	17	358	4	555	177	1 111
Iraaks	6	–	1	1 287	1 021	2 315
Europees	180	33	1 107	7 376	2 334	11 030
w.o. voormalig Joegoslavisch	12	1	32	1 186	416	1 647
Turks	28	1	756	3 330	1 398	5 513
Oceanisch	2	–	–	29	5	36
Zonder nationaliteit of onbekende	222	22	11	4 582	2 963	7 800

Technische toelichting zie blz. 79–81.

Asielverzoeken, 1997–2001

Tabel 1
In Nederland ingediende asielaanvragen, kerncijfers

	1997	1998	1999	2000	2001
	<i>x 1 000</i>				
Personen die in Nederland een asielaanvraag hebben ingediend	34,4	45,2	42,7 ⁴⁾	43,9	32,6
Personen van wie het asielverzoek is ingewilligd ¹⁾					
Totaal	17,0	15,1	13,5	9,7	8,2
Met A-status ²⁾	6,6	2,4	1,5	1,8	0,4
Met vergunning tot verblijf (VTV) ²⁾	5,2	3,6	3,5	4,8	1,6
Met voorwaardelijke vergunning tot verblijf (VTVV) ²⁾	5,2	9,2	8,5	3,1	0,8
Met vergunning voor asiel (VVA) bepaalde tijd ³⁾					4,9
Met vergunning voor asiel (VVA) onbepaalde tijd ³⁾					0,5
Uit Nederland verwijderde asielzoekers					
Totaal	18,9	14,3	18,3	16,6	16,0
Met controle adres na aanzegging	14,4	10,6	11,3	10,9	12,0
Uitzettingen	3,3	2,6	2,5	2,0	2,1
Vertrek onder toezicht	1,2	1,1	4,0	3,2	1,3
Overig	.	.	0,6	0,5	0,7

¹⁾ Inwilligingen kunnen ook betrekking hebben op asielaanvragen van voorgaande jaren.

²⁾ Afschaft per 1 april 2001.

³⁾ Ingevoerd per 1 april 2001.

⁴⁾ Inclusief 3,4 duizend evacués uit Kosovo.

Technische toelichting zie blz. 79–81.

Bron: Ministerie van Justitie.

Tabel 2
Personen die in Nederland een asielverzoek hebben ingediend naar nationaliteit

	1997	1998	1999	2000	2001
	<i>x 1 000</i>				
Totaal	34,4	45,2	42,7	43,9	32,6
Afghaans	5,9	7,1	4,4	5,1	3,6
Albanees	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1
Algerijns	0,5	0,8	0,6	0,4	0,3
Angolees	0,4	0,6	1,6	2,2	4,1
Armeens	0,4	0,7	1,3	0,8	0,5
Azerbeidzjaans	0,3	1,3	2,5	1,2	0,6
Bosnisch	2,0	3,8	1,2	1,7	1,0
Burundisch	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4
Chinees	1,2	0,9	1,2	1,4	0,7
Congolees (Dem. Rep.)	0,7	0,8	0,3	0,5	0,5
Ethiopisch	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2
Georgisch	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Guinees	0,1	0,3	0,5	1,4	1,5
Indiaas	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
Iraaks	9,6	8,3	3,7	2,8	1,3
Iraans	1,3	1,7	1,5	2,6	1,5
Liberiaans	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2
Macedonisch	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2
Nigeriaans	0,3	0,4	0,2	0,3	0,4
Oekraïens	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2
Pakistaans	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
Russisch	0,5	0,5	1,0	1,0	0,9
Rwandees	0,2	0,4	0,4	0,3	0,2
Servisch en Montenegriaans	1,7	4,3	7,1 ¹⁾	3,9	0,4
Sierraleoons	0,4	0,5	1,3	2,0	2,4
Slowaaks	0,1	0,3	0,5	1,0	0,2
Soedanees	0,7	1,9	1,7	1,4	0,9
Somalisch	1,3	2,8	2,7	2,1	1,1
Srilankaans	1,5	1,1	0,9	1,0	0,7
Syrisch	0,5	0,8	0,9	1,1	0,5
Togolees	0,1	0,1	0,2	0,4	0,4
Tsjechisch	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1
Turks	1,1	1,2	1,5	2,3	1,4

¹⁾ Inclusief 3,4 duizend evacués uit Kosovo.

Technische toelichting zie blz. 79–81.

Bron: Ministerie van Justitie.

Bevolkingsprognose, 2002–2050

Tabel 1
Bevolkingsprognose; bevolkingsomvang en leeftijdsopbouw, 1 januari

	0–19 jaar	20–64 jaar	65 jaar of ouder	Totaal	w.v.		
					0–19 jaar	20–64 jaar	65 jaar of ouder
	x 1 000				%		
2002 ¹⁾	3 941	9 966	2 199	16 105	24,5	61,9	13,7
2003	3 970	10 008	2 224	16 202	24,5	61,8	13,7
2004	3 996	10 032	2 256	16 284	24,5	61,6	13,9
2005	4 012	10 055	2 289	16 357	24,5	61,5	14,0
2006	4 021	10 076	2 325	16 423	24,5	61,4	14,2
2007	4 022	10 108	2 355	16 485	24,4	61,3	14,3
2008	4 020	10 137	2 390	16 546	24,3	61,3	14,4
2009	4 016	10 156	2 435	16 607	24,2	61,2	14,7
2010	4 009	10 171	2 487	16 667	24,1	61,0	14,9
2011	3 993	10 205	2 529	16 727	23,9	61,0	15,1
2012	3 977	10 176	2 634	16 787	23,7	60,6	15,7
2013	3 964	10 154	2 727	16 845	23,5	60,3	16,2
2014	3 952	10 142	2 807	16 901	23,4	60,0	16,6
2015	3 940	10 139	2 877	16 956	23,2	59,8	17,0
2020	3 896	10 127	3 190	17 212	22,6	58,8	18,5
2025	3 851	10 081	3 504	17 436	22,1	57,8	20,1
2030	3 890	9 894	3 823	17 607	22,1	56,2	21,7
2035	3 957	9 685	4 060	17 701	22,4	54,7	22,9
2040	3 986	9 601	4 127	17 715	22,5	54,2	23,3
2045	3 969	9 693	4 012	17 673	22,5	54,8	22,7
2050	3 936	9 791	3 888	17 615	22,3	55,6	22,1

¹⁾ Waargenomen.

Technische toelichting zie blz. 79–81.

Tabel 2
Bevolkingsprognose; vruchtbaarheid, sterfte en buitenlandse migratie

	Levend- geborenen	Totaal vruchtbaar- heidscijfer	Overledenen	Levensverwachting bij geboorte		Immigratie	Emigratie ¹⁾	Saldo buitenlandse migratie ¹⁾
				mannen	vrouwen			
	x 1 000		x 1 000	jaren		x 1 000		
2002	202	1,73	141	75,94	80,71	122	87	35
2003	201	1,75	142	76,13	80,78	110	87	23
2004	197	1,75	144	76,27	80,70	106	86	19
2005	194	1,75	146	76,41	80,69	104	86	18
2006	191	1,76	148	76,55	80,69	105	85	20
2007	188	1,76	150	76,68	80,69	108	85	23
2008	185	1,76	152	76,80	80,69	113	85	28
2009	183	1,75	154	76,92	80,70	117	85	31
2010	182	1,75	156	77,04	80,72	120	86	34
2011	181	1,75	158	77,15	80,74	123	87	36
2012	181	1,75	160	77,25	80,77	124	88	37
2013	181	1,75	161	77,36	80,80	125	88	36
2014	182	1,75	163	77,45	80,84	125	89	36
2015	183	1,75	165	77,55	80,88	125	90	36
2020	189	1,75	175	77,97	81,13	126	92	34
2025	194	1,75	188	78,32	81,40	126	93	33
2030	196	1,75	202	78,63	81,66	126	94	32
2035	194	1,75	217	78,89	81,91	126	94	32
2040	189	1,75	226	79,13	82,14	126	94	32
2045	188	1,75	230	79,35	82,35	126	95	31
2050	190	1,75	231	79,55	82,55	126	95	31

¹⁾ Incl. het saldo van de administratieve correcties.

Technische toelichting zie blz. 79–81.

Alloctonenprognose, 2002–2050

Tabel
Alloctonenprognose; alloctonen naar herkomstgroepering, 1 januari

	2002 ¹⁾	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
<i>x 1 000</i>											
<i>Eerste generatie</i>											
Niet-westers											
Afrika ²⁾	120	135	140	147	156	167	178	189	200	208	216
Azië ³⁾	201	235	276	316	354	391	425	456	484	507	526
Latijns-Amerika ⁴⁾	37	44	54	64	76	86	95	103	110	117	122
Marokko	160	167	178	188	196	203	209	214	217	218	217
Nederlandse Antillen + Aruba	82	86	93	100	107	113	120	125	130	133	136
Suriname	186	189	192	194	194	194	191	186	178	169	160
Turkije	186	194	204	212	220	226	230	233	234	233	229
Totaal	972	1 050	1 136	1 221	1 303	1 380	1 448	1 506	1 552	1 586	1 606
Westers											
Europese Economische Ruimte ⁵⁾	278	278	290	316	337	353	367	378	388	397	404
Overig Europa	124	145	188	248	303	352	396	434	468	497	522
Indonesië ⁶⁾	137	131	121	111	102	93	85	77	71	67	65
Overig buiten Europa ⁷⁾	35	34	37	51	60	65	69	71	72	73	74
Totaal	575	589	636	727	802	863	915	960	999	1 034	1 065
<i>Tweede generatie</i>											
Niet-westers											
Afrika ²⁾	58	72	95	117	138	158	178	197	215	234	253
Azië ³⁾	67	86	121	160	201	245	288	332	375	417	458
Latijns-Amerika ⁴⁾	21	25	33	42	52	64	77	90	104	118	132
Marokko	125	146	181	212	236	255	271	286	299	310	320
Nederlandse Antillen + Aruba	43	49	60	71	82	94	105	117	129	140	151
Suriname	129	141	158	170	180	189	197	204	210	216	220
Turkije	145	163	191	213	232	249	265	280	294	307	318
Totaal	587	683	838	984	1 122	1 254	1 381	1 505	1 626	1 742	1 852
Westers											
Europese Economische Ruimte ⁵⁾	476	477	474	471	468	464	462	464	471	482	496
Overig Europa	59	69	89	114	144	178	213	249	286	324	361
Indonesië ⁶⁾	265	265	266	265	264	262	256	247	234	216	196
Overig buiten Europa ⁷⁾	31	34	38	43	50	58	67	76	85	94	102
Totaal	831	845	866	893	926	961	998	1 036	1 075	1 115	1 155
<i>Eerste en tweede generatie</i>											
Niet-westers											
Afrika ²⁾	178	207	235	264	294	325	356	386	415	443	469
Azië ³⁾	268	321	397	476	556	635	713	788	859	924	984
Latijns-Amerika ⁴⁾	58	68	87	107	128	150	172	194	215	235	254
Marokko	284	314	359	399	432	459	481	500	516	528	537
Nederlandse Antillen + Aruba	125	136	153	171	189	207	225	242	259	274	288
Suriname	315	330	349	364	375	383	387	389	388	385	380
Turkije	331	357	394	425	452	475	495	512	528	539	547
Totaal	1 558	1 732	1 974	2 205	2 425	2 633	2 829	3 011	3 178	3 328	3 458
Westers											
Europese Economische Ruimte ⁵⁾	754	755	765	787	804	817	829	842	859	879	901
Overig Europa	184	215	276	362	447	530	608	683	754	821	883
Indonesië ⁶⁾	403	397	387	376	366	354	341	325	305	283	261
Overig buiten Europa ⁷⁾	67	68	74	94	110	123	135	146	157	167	176
Totaal	1 407	1 434	1 502	1 620	1 727	1 825	1 914	1 996	2 074	2 149	2 220
Autoctonen	13 140	13 190	13 191	13 131	13 060	12 978	12 864	12 694	12 462	12 197	11 937
Totale bevolking	16 105	16 357	16 667	16 956	17 212	17 436	17 607	17 701	17 715	17 673	17 615
<i>in % van de totale bevolking</i>											
Niet-westerse alloctonen	9,7	10,6	11,8	13,0	14,1	15,1	16,1	17,0	17,9	18,8	19,6
Westerse alloctonen	8,7	8,8	9,0	9,6	10,0	10,5	10,9	11,3	11,7	12,2	12,6
Autoctonen	81,6	80,6	79,1	77,4	75,9	74,4	73,1	71,7	70,3	69,0	67,8
Totale bevolking	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

¹⁾ Waargenomen.

²⁾ Excl. Marokko.

³⁾ Excl. Japan, Indonesië en voormalig Nederlands-Indië.

⁴⁾ Excl. Suriname, Nederlandse Antillen + Aruba.

⁵⁾ Landen van de EU plus IJsland, Liechtenstein en Noorwegen.

⁶⁾ Incl. voormalig Nederlands-Indië.

⁷⁾ Noord-Amerika, Oceanië en Japan.

Technische toelichting zie blz. 79–81.

Maand-, kwartaal- en jaarcijfers

Bevolking, stand en dynamiek

	Levend- geborenen	Overledenen	Buitenlandse migratie		Totale bevolkings- groei ²⁾	Aantal in- woners aan het einde van de periode	Verhuisde personen		Huwelijks- sluitingen	Echtschei- dingen
			immigratie	emigratie ¹⁾			tussen gemeenten	binnen gemeenten		
Jaar										
1997	192 443	135 783	109 860	81 973	87 085	15 654 192	633 356	1 106 833	85 059	33 740
1998	199 408	137 482	122 407	79 289	106 033	15 760 225	665 795	1 108 216	86 956	32 459
1999	200 445	140 487	119 151	78 779	103 725	15 863 950	637 394	1 058 308	89 428	33 571
2000	206 619	140 527	132 850	78 977	123 125	15 987 075	614 097	972 256	88 074	34 650
2001	202 603	140 377	133 404	82 566	118 210	16 105 285	610 163	942 457	82 091	37 104
2002	203 149	143 294	123 736	96 034	86 838	16 192 842	633 779	977 865	90 372	33 643
Kwartaal										
2000										
1e kwartaal	51 119	38 296	30 248	18 770	25 215	15 889 165	145 400	246 904	12 201	9 086
2e kwartaal	50 911	34 179	28 596	17 794	28 319	15 917 484	138 495	239 188	29 085	8 371
3e kwartaal	53 745	32 791	41 117	23 345	39 432	15 956 916	178 140	243 351	31 197	8 657
4e kwartaal	50 844	35 261	32 889	19 068	30 159	15 987 075	152 062	242 813	15 591	8 536
2001										
1e kwartaal	49 512	36 789	32 569	20 910	24 382	16 011 457	146 992	238 701	11 339	9 613
2e kwartaal	50 266	35 036	30 489	18 671	27 048	16 038 505	136 880	229 500	27 529	9 266
3e kwartaal	52 815	33 004	39 908	22 882	36 837	16 075 342	173 484	227 561	28 598	9 201
4e kwartaal	50 010	35 548	30 438	20 103	29 943	16 105 285	152 807	246 695	14 625	9 024
2002										
1e kwartaal	49 687	39 129	29 857	20 755	19 660	16 124 945	155 715	246 279	13 631	8 844
2e kwartaal	49 977	35 190	28 177	23 657	19 307	16 144 252	147 843	251 127	29 427	8 332
3e kwartaal	53 416	33 045	36 051	28 435	27 268	16 172 239	182 423	246 918	28 350	8 337
4e kwartaal	50 069	35 930	29 651	23 187	20 603	16 192 842	147 798	233 541	18 964	8 130
Maand										
2001										
januari	17 344	13 102	11 772	7 920	8 094	15 995 169	53 639	83 856	3 480	3 401
februari	15 334	11 115	10 209	5 773	8 655	16 003 824	44 949	73 177	3 385	2 969
maart	16 834	12 572	10 588	7 217	7 633	16 011 457	48 404	81 668	4 474	3 243
april	15 679	11 557	9 724	5 601	8 245	16 019 702	41 362	69 052	5 860	2 849
mei	17 537	12 059	10 669	6 187	9 960	16 029 662	47 371	80 843	9 981	3 296
juni	17 050	11 420	10 096	6 883	8 843	16 038 505	48 147	79 605	11 688	3 121
juli	17 942	11 185	12 166	8 440	10 483	16 048 988	57 530	73 625	7 602	3 194
augustus	17 726	11 113	14 633	7 970	13 276	16 062 264	63 250	80 626	10 402	3 023
september	17 147	10 706	13 109	6 472	13 078	16 075 342	52 704	73 310	10 594	2 984
oktober	17 556	11 523	12 332	7 226	11 139	16 086 481	55 907	85 892	6 155	3 525
november	16 345	11 391	10 536	6 256	9 234	16 095 715	50 755	83 161	4 226	3 116
december	16 109	12 634	7 570	6 621	9 570	16 105 285	46 145	77 642	4 244	2 383
2002										
januari	17 176	13 970	10 957	7 640	6 523	16 111 808	56 698	90 129	3 970	3 082
februari	15 574	11 709	9 502	5 805	7 562	16 119 370	46 875	76 162	5 068	2 881
maart	16 937	13 450	9 398	7 310	5 575	16 124 945	52 142	79 988	4 593	2 881
april	16 402	12 405	9 760	8 121	5 636	16 130 581	48 269	86 315	6 241	2 738
mei	16 962	11 433	8 393	6 800	7 122	16 137 703	45 638	77 391	10 695	2 553
juni	16 613	11 352	10 024	8 736	6 549	16 144 252	53 936	87 421	12 491	3 041
juli	17 418	11 109	10 561	9 959	6 911	16 151 163	56 901	84 723	7 401	2 887
augustus	18 504	11 584	12 424	9 155	9 585	16 161 352	63 020	79 844	9 303	2 745
september	17 494	10 352	13 066	9 321	10 772	16 172 239	62 502	82 351	11 646	2 705
oktober	17 173	11 171	12 099	8 189	9 912	16 182 151	49 167	75 621	7 850	2 915
november	16 785	11 976	10 278	7 809	7 278	16 189 429	52 505	84 796	5 886	2 955
december	16 111	12 783	7 274	7 189	3 413	16 192 842	46 126	73 124	5 228	2 260
2003										
januari	17 241	13 328	8 417	8 150	4 180	16 197 022	56 126	87 017	3 890	2 846

¹⁾ Inclusief saldo administratieve correcties.

²⁾ Inclusief het verschil tussen het officieel vastgestelde en het berekende inwonertal (overige correcties).

Technische toelichting zie blz. 79–81.

N.B. De cijfers voor 2002 en 2003 zijn voorlopig.

Technische toelichting en verklaring van termen

Toelichting

De cijfers in de tabellen hebben betrekking op personen die in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA; vóór 1 oktober 1994: het persoonsregister) van de Nederlandse gemeenten als ingezetene zijn opgenomen (de 'de jure' bevolking). In principe wordt iedereen die voor onbepaalde tijd in Nederland woonachtig is, opgenomen in de basisadministratie van de gemeente waar hoofdzakelijk nachtrust wordt genoten (de gemeente van inschrijving of woon-gemeente). Een beperkt aantal personen zonder vaste gemeente van inschrijving maar wel behorende tot de 'de jure' bevolking van Nederland staan ingeschreven in de basisadministratie van de gemeente 's-Gravenhage.

De gegevens over de (bevolking in) *huishoudens* zijn afkomstig uit de Huishoudensstatistiek en hebben betrekking op particuliere en institutionele huishoudens. De cijfers zijn gebaseerd op integrale gegevens afkomstig uit de GBA aangevuld met informatie afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB), welke gegevens bevat over personen en huishoudens op adressen.

De opgenomen *prognoses* zijn afkomstig uit de meest recente lange-termijnprognoses: Bevolkingsprognose 2002–2050 en Allochtonenprognose 2002–2050.

De *leeftijd* die in de tabellen is vermeld (tenzij anders vermeld), is het verschil tussen het kalenderjaar van de desbetreffende demografische gebeurtenis en het kalenderjaar van geboorte.

Verklaring van termen

administratieve correcties Deze correcties worden gevormd door opnemingen in respectievelijk afvoeringen uit de Gemeentelijke Basisadministratie anders dan door geboorte, sterfte, vestiging, vertrek of gemeentegrenswijziging. Het grootste deel van de administratieve correcties betreffen personen waarvan de gemeentelijke overheid na onderzoek heeft vastgesteld dat ze niet meer in de gemeente op een adres woonachtig zijn en veelal naar het buitenland zijn vertrokken. Opnemingen betreffen veelal personen die toch weer opdruken (in dezelfde of een andere gemeente) en in de gemeentelijke bevolkingsadministratie worden opgenomen. Het saldo van de administratieve correcties betreft dus personen die worden uitgeschreven bij een Nederlandse gemeente zonder dat daar een inschrijving in een andere Nederlandse gemeente tegenover staat. Om deze reden wordt het saldo opgeteld bij de buitenlandse emigratie (en het migratiesaldo).

adoptie (verkrijging van het Nederlanderschap door) Niet-Nederlandse kinderen van wie de adoptie door een Nederlandse, de Nederlands-Antilliaanse of Arubaanse rechter wordt uitgesproken verkrijgen het Nederlanderschap wanneer minstens één van de adoptie-ouders Nederlander is.

allochtonen Alle personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Allochtonen die zelf in het buitenland zijn geboren vormen de *eerste generatie* en allochtonen die in Nederland zijn geboren de *tweede generatie*. Allochtonen van de eerste generatie worden onderverdeeld in de herkomstgroeperingen *westers* en *niet-westers* op grond van hun geboorteland. Ze worden tot de niet-westerse allochtonen gerekend als ze zijn geboren in Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië met uitzondering van Japan en Indonesië. Op grond van hun sociaal-economische positie worden allochtonen uit Japan en Indonesië tot de westerse allochtonen gerekend. Wat Indonesië betreft gaat het vooral om mensen die in voormalig Nederlands Indië zijn geboren. De tweede generatie wordt onderverdeeld in de herkomstgroeperingen *westers* en *niet-westers* op grond van het geboorteland van hun moeder. Als dat Nederland is, dan is het geboorteland van de vader bepalend. Voor de tweede generatie is het onderscheid tussen *westers* en *niet-westers* gebaseerd op dezelfde landenindeling als voor de eerste generatie.

asielzoekers Betreffen personen die om uiteenlopende redenen hun land hebben verlaten om in een ander land, in dit geval in Nederland, bescherming of asiel te zoeken. De cijfers zijn afkomstig van het ministerie van Justitie. De asielzoekers in een bepaald jaar worden niet allen ook als immigrant in dat jaar geteld. Voor dat laatste is inschrijving in een gemeentelijke basisadministratie vereist. Asielzoekers worden niet direct na aankomst als immigrant ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie. Voor degenen die in de centrale opvang zitten, gebeurt dit pas als zij 'statushouder' zijn geworden, of langer dan een half jaar in een opvangcentrum verblijven. Degenen die buiten de centrale opvang onderdak hebben, worden ingeschreven mits zij rechtmatig in Nederland verblijven. Nadat het CBS bericht van inschrijving in de GBA heeft ontvangen, wordt de (voormalige) asielzoeker als immigrant geteld.

A-status Een A-status werd verleend aan asielzoekers die gegronde redenen hadden om te vrezen voor vervolging in de zin van het Verdrag van Genève en de Vreemdelingenwet. Zij werden toegelaten als politiek vluchteling en kregen de vluchtelingenstatus. Dit is een definitieve verblijfsvergunning. Vanaf 1 april 2001 wordt zij niet meer verstrekt.

autochtonen Personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren.

buitenlandse migratie De statistiek van de buitenlandse migratie heeft betrekking op alle personen die aangifte doen van het feit dat zij zich voor een bepaalde tijd in Nederland vestigen of voor een bepaalde tijd Nederland verlaten. Voor de immigratie wordt aan het inschrijvingscriterium voldaan indien de verwachte verblijfsduur in Nederland in het halfjaar volgend op de vestiging ten minste vier maanden bedraagt. Voor de emigratie geldt dat de verwachte verblijfsduur in het buitenland in het jaar volgend op het vertrek ten minste acht maanden bedraagt.

controle adres na aanzegging Vertrek op eigen gelegenheid, waarbij – na controle door de politie van het laatstbekende huisadres – zal worden geregistreerd of iemand daadwerkelijk is vertrokken.

doodsoorzaken Betreffen steeds primaire doodsoorzaken. Slechts één ziekte of gebeurtenis kan worden aangemerkt als primaire doodsoorzaak, namelijk de ziekte of de gebeurtenis waarmee de keten van gebeurtenissen die tot de dood leidde, een aanvang nam.

echtelijk Een geboorte wordt als wettig of echtelijk aangeduid als de moeder op het moment van de geboorte wettig gehuwd is dan wel als zij wettig gehuwd is geweest én het kind is geboren binnen een periode van 307 dagen na de huwelijksontbinding. Alle andere geboorten worden niet-echtelijk genoemd. Het gaat bij niet-echtelijke geboorten dus om geboorten bij vrouwen die ongehuwd, verweduwd of gescheiden zijn.

echtscheidingen Over de periode tot en met september 1994 hebben de aantallen uitsluitend betrekking op de door een Nederlandse rechter uitgesproken vonnissen die zijn ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand. Het maakte daarbij niet uit of de van echt scheidenden al dan niet tot de geregistreerde bevolking van Nederland behoorden. Vanaf oktober 1994 zijn alleen de echtscheidingen geteld waarvan ten minste één van de betrokken partners als ingezetene in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente is opgenomen. Het maakt daarbij niet uit of de echtscheiding al dan niet door een Nederlandse rechter is uitgesproken.

eerste generatie allochtonen Zie onder allochtonen.

emigratie Zie onder buitenlandse migratie.

erkenning (verkrijging van het Nederlanderschap door) Niet-Nederlandse kinderen die vóór het bereiken van de meerderjarigheid door een Nederlandse vader worden erkend of door diens huwelijk worden gewettigd.

geboorten Betreft bevallingen, ongeacht de levensvatbaarheid van de kinderen.

gestandaardiseerde sterfte Bij het (indirect) gestandaardiseerd sterftecijfer zijn de effecten van de verschillen in de samenstelling van de bevolking naar leeftijd en geslacht tussen de diverse jaren uitgeschakeld. De gemiddelde bevolking naar leeftijd en geslacht in een bepaald gebied en in een bepaalde periode dient als standaardbevolking.

herkomstgroepering Zie onder allochtonen.

huishoudens Onderscheiden worden particuliere en institutionele huishoudens. Een *particulier huishouden* bestaat uit één of meer personen die alleen of samen in een woonruimte gehuisvest zijn en zelf in hun dagelijkse levensbehoeften voorzien. *Institutionele huishoudens* bestaan uit twee of meer personen voor wie in huisvesting en in dagelijkse levensbehoeften door derden bedrijfsmatig wordt voorzien. Het betreft de bewoners van instellingen zoals verpleeg-, bejaarden- en kindertehuizen, revalidatiecentra en gevangenis die daar in principe langer dan een jaar (zullen) verblijven. Personen worden in zes verschillende *huishoudensposities* onderverdeeld. Allereerst worden de personen onderscheiden die niet deel uitmaken van een particulier huishouden, de zogenaamde institutionele bevolking. Het gaat hierbij om personen die (in principe ten minste een jaar) zullen verblijven in verpleeg-, bejaarden- en kindertehuizen, opvoedingsinternaten, revalidatiecentra en gevangenis. Vervolgens worden de personen onderscheiden die een eenpersoonshuishouden vormen. Deze personen worden als alleenstaand aangeduid. Alle overige personen behoren tot meerpersoonshuishoudens. Binnen deze huishoudens worden allereerst thuiswonende kinderen onderscheiden: alle in het huishouden van hun ouder(s) aanwezige ongehuwde eigen, pleeg-, adoptie- of stiefkinderen die zelf geen kinderen hebben. De personen die – al dan niet gehuwd – een gemeenschappelijke huishouding voeren met een vaste partner, worden als samenwonend aangeduid. Eenouders wonen niet samen met een vaste partner. De hiermee nog niet ingedeelde personen vallen in de categorie overig: 'samenwonende' personen zonder vaste partner en de bij een huishouden inwonende personen.

huwelijksluiting Over de periode tot en met september 1994 hebben de huwelijksluitingen betrekking op alle in Nederland gesloten huwelijken, ongeacht of de huwendes al dan niet tot de geregistreerde bevolking van Nederland behoorden. Vanaf oktober 1994 worden alle huwelijken geteld waarvan ten minste één van de huwelijkspartners als ingezetene in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente is opgenomen, ongeacht het land waar het huwelijk is gesloten.

Sinds 1 april 2001 is het in Nederland ook voor paren van gelijk geslacht mogelijk in het huwelijk te treden.

huwende personen Alle personen die op het moment van huwelijksluiting in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene staan ingeschreven.

immigratie Zie buitenlandse migratie.

ingewilligde asielerzoeken Een ingewilligd asielerzoek kan betrekking hebben op een asielaanvraag uit hetzelfde of een vorig jaar. Personen van wie het asielerzoek wordt ingewilligd, krijgen een verblijfsrechtelijke status.

institutionele huishoudens Zie onder huishoudens.

legitimiteit Binnen (echtelijk) of buiten (niet-echtelijk) het huwelijk geboren.

levendgeborenen Betreffen alle, in Nederland geregistreerde, geboren die enig teken van leven hebben vertoond, ongeacht de zwangerschapsduur.

levensverwachting Zie onder overlevingstafels.

naturalisatie (verkrijging van het Nederlanderschap door)

Verlening van het Nederlanderschap vindt plaats door middel van zelfstandige- of medenaturalisatie. Het Nederlanderschap kan, onder bepaalde voorwaarden, worden verleend aan niet-Nederlanders die daarom verzoeken en meerderjarig zijn (zelfstandige naturalisatie). Medenaturalisatie betreft minderjarige kinderen die delen in de naturalisatie van de ouder(s).

niet-echtelijk Zie onder echtelijk.

niet-westers Zie onder allochtonen.

optie (verkrijging van het Nederlanderschap door) Onder bepaalde voorwaarden kan voor de Nederlandse nationaliteit geopteerd worden.

overledenen Betreft het aantal overledenen onder de geregistreerde bevolking van Nederland.

overlevingstafels Deze geven aan, hoeveel van 100 000 pasgeborenen jongens, resp. meisjes de leeftijd van ½, 1½, 2½ jaar, enz. zullen bereiken op basis van de sterfteverhoudingen die bij de bevolking gedurende een bepaalde periode zijn waargenomen. Tevens kan worden afgelezen hoe oud deze kinderen gemiddeld zullen worden. Bij iedere leeftijd staat in de overlevingstafel de levensverwachting vermeld. Dit geeft het aantal jaren aan dat de desbetreffende groep gemiddeld nog zal leven.

partnerschapsregistratie De registratie (ingevoerd per 1 januari 1998) is mogelijk voor paren van gelijk en van verschillend geslacht. In de meeste opzichten is het geregistreerd partnerschap vergelijkbaar met het huwelijk. Een duidelijk onderscheid tussen het geregistreerd partnerschap en het huwelijk betreft evenwel de relatie tussen de partners en de eventuele kinderen. Als een vrouw die geregistreerd partner is, een kind krijgt, is zij weliswaar automatisch de moeder van haar kind, maar haar mannelijke geregistreerd partner is alleen dan de juridische vader als hij, met toestemming van de moeder, het kind erkent.

perinatale sterfte Dit cijfer omvat de doodgeborenen na een zwangerschap van ten minste 28 weken (overeenkomstig de aanbeveling van de Wereldgezondheidsorganisatie) en de overledenen binnen 1 week na de geboorte.

positie in het huishouden Zie onder huishoudens.

totaal echtscheidingspercentage Geeft het percentage huwelijken aan dat tot echtscheiding zal komen als in de toekomst dezelfde kansen op sterfte en echtscheiding blijven gelden als in het waargenomen kalenderjaar.

totaal vruchtbaarheidscijfer Dit cijfer kan worden opgevat als het gemiddelde aantal kinderen dat een vrouw krijgt of nog zal krijgen als de in het verslagjaar waargenomen leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers gedurende haar hele vruchtbare levensfase zouden gelden.

tweede generatie allochtonen Zie onder allochtonen.

uitzettingen Er vindt een fysieke verwijdering uit Nederland plaats ('verwijdering met de sterke arm').

van echt scheidende personen De betrokken personen die ten tijde van de inschrijving van het bedoelde vonnis in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene zijn ingeschreven.

vergunning voor asiel bepaalde tijd De VVA (Vergunning Voor Asiel) bepaalde tijd is ingevoerd per 1 april 2001. De vergunning wordt voor maximaal drie jaar afgegeven. Deze personen mogen werken op voorwaarde dat hun werkgever beschikt over een daartoe vereiste tewerkstellingsvergunning.

vergunning voor asiel onbepaalde tijd De VVA (Vergunning Voor Asiel) onbepaalde tijd is ingevoerd per 1 april 2001. Deze personen zijn vrij op de arbeidsmarkt (tewerkstellingsvergunning is niet vereist).

vergunning tot verblijf Asielzoekers aan wie een VTV (Vergunning tot Verblijf) werd verleend, werden niet erkend als politiek vluchteling maar werden toegelaten op grond van humanitaire overwegingen. Deze tijdelijke verblijfsvergunning gold voor een periode van maximaal vijf jaar. Vanaf 1 april 2001 wordt zij niet meer verstrekt.

verhuisde personen Hieronder worden verstaan alle verhuisde personen binnen Nederland, wier verhuizing leidt tot verandering van gemeente van inschrijving (ook wel binnenlandse migratie genoemd), en verhuisde personen binnen een zelfde gemeente. De veranderingen van gemeente van inschrijving die in verband met grenswijzigingen tussen resp. samenvoeging van gemeenten in de basisadministratie worden geregistreerd, worden niet als verhuizing beschouwd.

vertrek onder toezicht Vertrek van afgewezen asielzoeker op eigen gelegenheid, waarbij – ter controle op het vertrek van de desbetreffende persoon – de reisdocumenten worden gezonden aan de doorlaatpost waarlangs de persoon Nederland zal verlaten.

vervduwende personen Personen die ten tijde van het overlijden van hun partner in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene staan ingeschreven.

verwijderde asielzoekers Verwijderingen vinden plaats als blijkt dat een asielzoeker niet (of niet langer) in Nederland mag verblijven, aangezien het verzoek om toelating definitief is afgewezen.

voorwaardelijke vergunning tot verblijf De VVTV (Voorwaardelijke Vergunning tot Verblijf) werd toegekend aan asielzoekers die vooralsnog niet naar hun land konden terugkeren omdat de si-

tuatie daar te gevaarlijk werd geacht. Deze verblijfsvergunning gold voor een periode van maximaal drie jaar. Vanaf 1 april 2001 wordt zij niet meer verstrekt.

westers Zie onder allochtonen.

zuigelingensterfte Dit is de sterfte van kinderen jonger dan 1 jaar (dus voordat zij hun eerste verjaardag hebben bereikt).

Demografie op het web

StatLine

De cijfers van het CBS zijn beschikbaar via internet. Via internet kunt u toegang verkrijgen tot StatLine, de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een Webselector een keuze worden gemaakt uit alle publicaties die zijn opgenomen in StatLine.

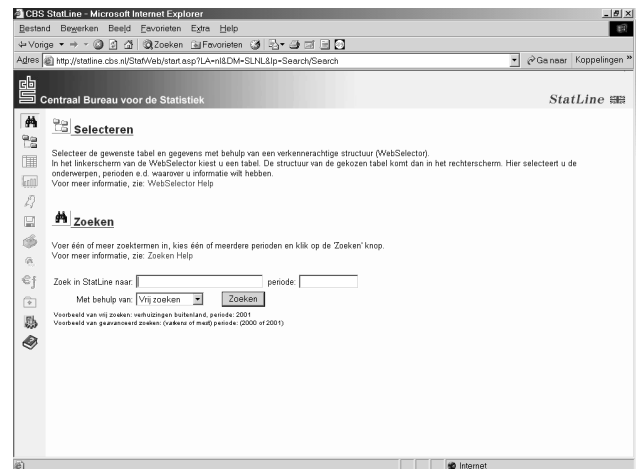
Hoe vindt u bevolkingscijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over bevolking te vinden. De snelste manier om deze cijfers te vinden, is als volgt. Ga naar de openingpagina van de CBS homepage (www.cbs.nl) en druk op de knop 'StatLine' aan de rechterzijde. U krijgt dan een scherm waarin u een zoekopdracht kunt geven (figuur 1). Als u op 'Selecteren' klikt, krijgt u een scherm met de themastructuur binnen StatLine te zien, de 'StatLine Webselector' (figuur 2).

Binnen de Webselector kunt u via de themastructuur snel gegevens over bevolking opvragen. Door op het plusje voor 'Mens en maatschappij' te klikken, komt u bij 'Bevolking' terecht. Als u vervolgens op het plusje voor 'Bevolking' klikt, krijgt u een lijst met publicaties en submappen (figuur 3). In de submappen vindt u informatie over bijvoorbeeld huishoudens, geboorte en immigratie en emigratie.

Ter illustratie is in figuur 3 de publicatie 'Bevolking; kerncijfers' geselecteerd. In het rechterdeel van de Webselector ziet u vervolgens een overzicht van de onderwerpen in deze publicatie. Hier kunt u door binnen de tabbladen 'Onderwerpen' en 'Perioden' te selecteren uw eigen tabel samenstellen. Als u uw tabel heeft samengesteld, drukt u op 'Gegevens tonen' onderaan het scherm. U krijgt nu de tabel op het scherm te zien. Uiteraard kunt u deze tabel afdrukken of opslaan op schijf. Als u op het pictogram met de diskette ('tabel bewaren') links van de tabel klikt, krijgt u de keuze om de tabel op te slaan in excel-formaat of enig ander formaat. Via het pictogram met de drie mapjes ('tabel selecteren') links van de tabel kunt u terugkeren naar de webselector.

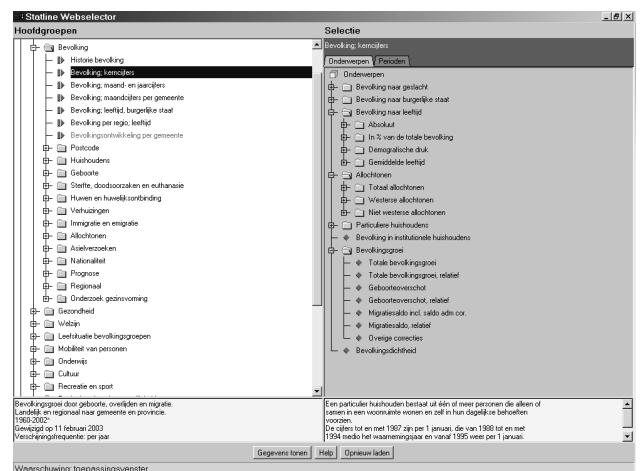
1. Zoeken in StatLine

2. StatLine Webselector

3. Bevolking in StatLine

Andere CBS-publicaties

Statistisch Jaarboek

Dit boek bevat cijfers over alle aspecten van de Nederlandse samenleving: bevolking, inkomen, economie, prijzen, financiële markten, milieu en vele andere onderwerpen. Het verschijnt jaarlijks in januari.

Jaarlijks, 560 blz., € 25,-, incl. cd-rom.
ISSN 0924-2686. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS. Het abonnement omvat tevens het maandelijkse Conjunctuurbericht. Hierin wordt de actuele stand van zaken in de Nederlandse economie met behulp van korte en krachtige analyses en grafische presentaties getoond.

Wekelijks, ca. 10 blz., € 72,25 per jaar.
ISSN 0166-9680.

De Nederlandse Economie

Met deze publicatie beoogt het CBS op prettig leesbare wijze een breed en samenhangend overzicht te geven van de economie in Nederland. Behalve financieel-economische ontwikkelingen komen ook de arbeidsmarkt, bevolking, welzijn, milieu en regionale onderwerpen aan de orde.

Door Nederland te spiegelen aan het buitenland, wordt bovendien de internationale positie van ons land belicht.

Jaarlijks, 329 blz., € 13,90.
ISSN 1386-1042. Kengetal P-19.

Kennis en economie 2001

Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie Kennis en economie 2001 staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 1999 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.

Jaarlijks, 200 blz., € 28,50.
ISSN 903572955 2. Kengetal K-300.

De digitale economie 2002

Deze nieuwe CBS-publicatie beschrijft de omvang en groei van de binnenlandse ICT-sector. Voorts wordt aandacht besteed aan het gebruik van internet door huishoudens en aan de activiteiten door het Nederlandse bedrijfsleven op internet en andere elektronische netwerken. Daarnaast worden genoemde ontwikkelingen in Nederland vergeleken met die in de ons omringende landen.

Jaarlijks, 237 blz., € 15,75.
ISBN 903573020 9. Kengetal P-34.

Nationale Rekeningen

Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.

Jaarlijks, 291 blz., € 41,50.
ISSN 0168-3489. Kengetal P-2.

De Nederlandse conjunctuur

Met de in 2000 opgestarte publicatie De Nederlandse conjunctuur wordt de basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ontwikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven.

Kwartaal, € 34,85 per jaar.
ISSN 1566-3191. Kengetal P-104.

Maandstatistieken

Het CBS publiceert een aantal maandelijkse periodieken. Enkele zijn:

Maandstatistiek van de prijzen
Maandelijks, ca. 115 blz., € 112,25 per jaar.
ISSN 0166-9486. Kengetal U-2.

Financiële Maandstatistiek
Maandelijks, ca. 50 blz., € 94,80 per jaar.
ISSN 1381-6780. Kengetal O-1.

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken. Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl/> of direct via: <http://statline.cbs.nl/>.

StatLine op cd-rom

StatLine is tegen geringe kosten ook op cd-rom te bestellen. U kunt StatLine dan op een intranetomgeving plaatsen of gebruiken op een computer zonder internetverbinding.
10 keer per jaar, € 87,65 per jaar, € 10,75 per exemplaar.
Kengetal: A-159cd.

De publicaties van het CBS kunnen besteld worden bij de bestelservice van het CBS te Heerlen, tel. (045) 570 70 70, fax (045) 570 62 68 of e-mail verkoop@cbs.nl of via de boekhandel.

Alle publicaties zijn ter inzage of kunnen in bruikleen worden verkregen bij de bibliotheek van ons Bureau in beide vestigingen. Tevens is in beide vestigingen een boekwinkel waar alle publicaties tegen contante betaling kunnen worden gekocht.